

1977

გეორგიის ნიქილი ღროზის ორდენის სეკრეტარი
სეკრეტარი სესოვლო-სეგეურნეო ინსტიტუტის სეკრეტარი

სერიი

**სესოვლო-სეგეურნეო
ნერეოების
ეკონომიკა ორგანიზაციი**

გ. 99 ტ.

ТРУДЫ ГРУЗИНСКОГО ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО
ЗНАМЕНИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА

СЕРИЯ

**ЭКОНОМИКА - ОРГАНИЗАЦИЯ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
ПРОИЗВОДСТВА**

19 თბილისი 77
Тбилиси

გეორგიის ნიქთელი ღროზის ორდენოსანი სექსკონედი
 სსოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის გროზის

სერიი **სასოფლო-სამეურნეო
 ნარმოების
 ეკონომიკა-ორგანიზაცია**

გ. 99 ტ.

75947

Труды Грузинского ордена Трудового Красного Знамени
 сельскохозяйственного института

СЕРИЯ **ЭКОНОМИКА-ОРГАНИЗАЦИЯ
 СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
 ПРОИЗВОДСТВА**

19 თბილისი 77

კ. მარკოსი ს. ბ. სეკ. სსსრ
 სსოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი

ეროვნული

შრომათა კრებული ეძღვნება დიდი ოქტომბრის რევოლუციის 60-ე წლისთავს

СБОРНИК ТРУДОВ ПОСВЯЩАЕТСЯ 60-ЛЕТИЮ
ВЕЛИКОЙ ОКТЯБРСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა-ორგანიზაციის სიჩის ტომის მასალაზე განვიღვლია ფაქულტეტის სამეცნიერო საბჭოს სფომოზა და მოწონებულია შრომის წითელი დროშის ორდენისანი საკავთველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის დიდი საბჭოს მიერ.

მთავარი რედაქტორი ვ. ი. მეტრეველი

სარედაქციო კოლეგიის წევრები: მ. გაფრინდაშვილი, პ. გიორგაძე, ლ. ებანოიძე, ზ. ელიზბარაშვილი, მ. ივანოვა, დ. კალანდაძე, ნ. ლაქუაძე, პიანი, ა. მახარაძე (მთ. რედ. მოადგილე), ბ. ჭაფარიძე (პ/მგ. მდივანი), ი. ჯაში.

**კაონომიური შაკალაბი ღიდი ოპროვარის სოციალისტური რეპოლუციის
მე-60 წლისთავზე**

გმირი საბჭოთა ხალხი მსოფლიოს პროგრესულ ადამიანებთან ერთად მიმდინარე წლის ნოემბერში დიდი ზეიმით აღნიშნავენ დიდი ოქტომბრის მე-60 წლისთავს. რევოლუციისა, რომლითაც კაცობრიობის ისტორიაში დაიწყო ახალი ერა — კაპიტალისტური წარმოებითი ურთიერთობების მსხვერპლისა და სოციალისტურ წარმოებითი ურთიერთობების დამკვიდრების ერა.

საქართველოში დიადი ოქტომბრის დროშა რუსეთთან შედარებით სამ წელზე მერტი დაგვიანებით აფრიალდა. მაგრამ მას არ გაუვლია რა სამოქალაქო ომისა და სამხედრო ინტერვენციის — სამხედრო კომუნისმის პერიოდი, რომელმაც 1918—1920 წლებში კიდევ უფრო გააუარესა რუსეთის ეკონომიკა. მინიმუმამდე შეიკვეცა მატერიალური დოვლათის წარმოება, გაიზარდა საბიუჯეტო დეფიციტი, გაუფასურდა საბჭოთა ფული (50 მილიარდჯერ) და საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას თითქმის თან დაერთო რა ახალი ეკონომიური პოლიტიკის შემოღება (1921 წლის მარტი), სოციალიზმის აშენების ლენინური გეგმის პრაქტიკულად განხორციელების დაწყება და თანმიმდევრულად განხორციელება, სოციალისტურ მშენებლობამ თავიდანვე მიიღო ფართო ხასიათი, დაიწყო პირველი ნაბიჯების გადადგმა ინდუსტრიალიზაციის, სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის და კულტურული რევოლუციის ლენინურ გზაზე.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების დაახლოებით თვე ნახევრის შემდეგ ვ. ი. ლენინი აზერბაიჯანის, საქართველოს, სომხეთის, დაღესტნისა და მთიულთა რესპუბლიკების კომუნისტებს წერდა: „მთელი ძალით განავითარეთ მდიდარი მხარის საწარმოო ძალები, თეთრი ნახშირის... ერთბაშად ეცადეთ გააუმჯობესოთ გლეხთა მდგომარეობა და დაიწყოთ ელექტროფიკაციის, მორწყვის დიდი სამუშაოები.“¹ ვ. ი. ლენინის ამ ბრძნული მითითების საფუძველზე საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარებისთანავე დაიწყო, სოციალისტური ნაციონალიზაციის გატარებასთან ერთად, ზრუნვა ეკონომიკის აღდგენისა და განვითარებისათვის. მაგ., თბილისის საქალაქო საბჭომ ჯერ კიდევ 1922 წლის მაისში მიიღო დადგენილება ზემო ავჭალის

¹ ვ. ი. ლენინი — თხ., ტ. 32, გვ. 399—400.

შიდროელექტროსადგურის მშენებლობის შესახებ, ხოლო რსდსპ მთავრობამ ამავე წელს ვ. ი. ლენინის მითითებით ამ სადგურის მშენებლობა დაიწყო. 1927 წელს 750000 ოქროს მანეთი გამოიყიდა.¹

სოფლის მეურნეობის აღდგენისა და განვითარებისათვის ზრუნვა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისთანავე დაიწყო. გადაიდგა პირველი ნაბიჯები სოციალისტურ რესტრუქტურის სოფლის მეურნეობის გადაყვანის რთულ, მაგრამ კეთილშობილურ გზაზე. ჯერ კიდევ 1921 წლის შემოდგომისათვის საქართველოში შექმნილი იყო 35 კოლმეურნეობა, რომელიც 1336 კოპლს აერთიანებდა. ეს კოლმეურნეობები წარმოდგენილი იყო კომუნებისა და ძირითადადში საწარმოო ამხანაგობათა სახით.² აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ 1921—1927 წლებში საკოლმეურნეო მშენებლობას საქართველოში ფართო ხასიათი არ მიუღია. პირიქით, შემცირდა პირველ წლებში შექმნილი კოლმეურნეობების რიცხვი, მაგ., 1927 წლისათვის საქართველოში მხოლოდ 8 კოლმეურნეობა იყო მაშინ. როდესაც ერთი წლის შემდეგ მათმა რიცხვმა 495 მიაღწია. მათ შორის 72,9% იყო სასოფლო-სამეურნეო არტელი, 3% — კომუნა, 24,1% — მიწის ერთად დამმუშავებელი ამხანაგობა.³

სახალხო მეურნეობის მწარმოებლური და არამწარმოებლური დარგების სოციალისტური გზით განვითარება კვალიფიციურ კადრებს მოითხოვდა, რომელთაც ქვეყნის კულტურულ რევოლუციას უნდა გადაეწყვიტა.

ამ სტატიაში შეუძლებელია სრულად აისახოს საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალისტთა მომზადების ისტორია გასაბჭოებამდე და მის შემდეგ, მაგრამ სრულიად აშკარაა, რომ ამ მიმართულებით მძლავრი ნაბიჯები მხოლოდ გასაბჭოების შემდეგ გადაიდგა. საქართველოში დამოუკიდებელი სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი მართალია 1929 წლამდე არ არსებობდა, მაგრამ სოფლის მეურნეობისათვის სპეციალისტების მომზადებას წარმატებით ემსახურებოდა თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სოფლის მეურნეობის ფაკულტეტი და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრონომიული ფაკულტეტი. მეორე მთავის არსებობის მთელ პერიოდში 662 აგრონომი. ხოლო პირველმა 1580 სპეციალისტი მოემზადა სოფლის მეურნეობას.

თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სოფლის მეურნეობის ფაკულტეტი 1928 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრონომიულ ფაკულტეტს შეუერთდა, ხოლო ამ უკანასკნელის ბაზაზე 1929 წლის ბოლოს შეიქმნა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი ხუთი ფაკულტეტით.

ეკონომიური ფაკულტეტის ისტორია ჩვენ ინსტიტუტში 1934 წლის სექტემბრიდან იწყება. — ზემდგომი ორგანოების გადაწყვეტილებით ორგანიზებული იქნა აგროეკონომიური ფაკულტეტი, რომელიც 1937 — 1939 წლებში

1 ი. კოდუა, ს. შიქელავი, ლენინური ელექტრიფიკაციის პირმო, ტერნ., „ეკონომისტი“, № 5, 1977 წ., გვ. 35.
 2 А. Я. Кирпачдзе. Колхозное строительство в Грузии, Тб.; 1961, стр. 6-10. стр. 38.
 3 С. П. Трапезников. Ленинизм и аграриокрестьянский вопрос, т. II, М., 1967.

მისაღები კონტინენტის სიმცირის გამო აგრონომიულ ფაკულტეტს შეუერთდა, 1940 — 1947 წლებში არსებობა შეწყვიტა და მხოლოდ 1944 წელს აღდგენილი ეკონომიკა-ორგანიზაციის ფაკულტეტის სახელწოდებით წლიდან მას ეკონომიური ფაკულტეტი ეწოდება. ფაკულტეტი თავის არსებობის პერიოდში 1650-ზე მეტი აგროეკონომისტი და 800 ბუღალტერ-ეკონომისტი გამოზარდა. ფაკულტეტის მიერ გამოშვებული სპეციალისტები წარმატებით მუშაობენ კოლმეურნეობებში, საბჭოთა მეურნეობებში, საქსოფლტექნიკის გაერთიანებებში, სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში, სასწავლო ინსტიტუტებში, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმებში, სოფლის მეურნეობის სამინისტროში, ცენტრალურ სტატისტიკურ სამმართველოში და სხვ. კურსდამთავრებულებიდან ბევრია მეცნიერების დოქტორი და კანდიდატი, გამოჩენილი პარტიული და სამეურნეო მუშაკი.

ფაკულტეტი ღირსეულად ასრულებს მის წინაშე მდგარ ამოცანებს და მაღალი მაჩვენებლებით ეგებება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-60 წლისთავს. ფაკულტეტის ყველაზე დიდი სიმდიდრე მისი მაღალკვალიფიცირებული კადრებია — პროფესორ-მასწავლებლები, რომლებიც ღირსეულად ემსახურებიან სტუდენტობის სპეციალისტებად და კარგ მოქალაქეებად ფორმირების დიდებულ საქმეს.

როგორც მატერიალური დოვლათის წარმოების პროცესი, ისე სწავლის პროცესი (წარმოებისა და სწავლის) პიროვნულ და ნივთობრივ ფაქტორებს საჭიროებს. ორივე ეს ფაქტორი წარმოებისა და სწავლის ობიექტურად აუცილებელი კომპონენტებია. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ ფაქტორთა მნიშვნელობა ერთი და იგივე არ არის წარმოებისა და სწავლის პროცესისათვის. ჩვენი აზრით, განვითარების თანამედროვე ეტაპზე სწავლის პროცესისათვის გადაწყვეტი მნიშვნელობა პიროვნულ ფაქტორებს, კადრებს — პროფესორ-მასწავლებლებს ეკუთვნის.

მატერიალური დოვლათის წარმოების პროცესისაგან განსხვავებით სწავლის პროცესი ერთსა და იმავე დროს მასწავლებლისა და მოსწავლის რთულ გონივრულ და მძიმე ფიზიკურ შრომას მოითხოვს. მასწავლებლობა მეტისმეტად რთული და საპატიო პროფესიაა, ხოლო სწავლის პროცესი მასწავლებლისა და მოსწავლის ერთობლივი შრომა.

პიროვნული ფაქტორი სწავლის პროცესში, უპირველეს ყოვლისა, ასრულებს დიად მისიას ახალგაზრდის სპეციალისტად ფორმირებისა და დიდ მოქალაქედ ჩამოყალიბების საქმეში. გაცილებით რთული პროცესია ადამიანის სპეციალისტად და დიდ მოქალაქედ ფორმირება, ვიდრე თუ გნებავთ, ურთულესი გამოთვლითი მანქანებისა და რაკეტული ხომალდების შექმნა. დიდი სპეციალისტისა და მოქალაქის ფორმირება აღმზრდელისაგან მოითხოვს არა მარტო დიდ ცოდნას, არამედ დიდ უმწიკვლოებას, პირადი მაგალითის ძალას, პუნქტურობას და თავაზიანობას, პრინციპულობასა და თავგანწირვას, სამართლმართობასა და თავისი საქმისადმი დიდ სიყვარულს მაშინ, როდესაც ამა თუ იმ სახეობის მატერიალური დოვლათის მწარმოებელს ამ ნიშნის ვარეშეც შეუძლია შექმნას სრულფასოვანი პროდუქცია.

დღეისათვის, ეკონომიური ფაქტორები ექვს კათედრას, ეკონომიურ-პოლიტიკური ეკონომიის, სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის, საყოფილო-სამეურნეო საწარმოთა ორგანიზაციის, სტატისტიკისა და სასაბუნების-ეკონომიკური კიბერნეტიკისა და ენების, ამ კათედრების, ამ კათედრების, სორ-მასწავლებელი და 20 დამხმარე პერსონალი ემსახურება. მათ შორის მეცნიერების დოქტორი, პროფესორი — 7 (11,9%), ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი — 16 (21,1%), ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი — უფროსი მასწავლებელი — 6 (10,1%), უფროსი მასწავლებელი — 12 (20,3%), ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასისტენტი — 6 (10,1%) და ასისტენტი — 12 (20,3%), ე. ი. ფაქტორების პროფესორ-პედაგოგიური პერსონალის უმეტესი ნაწილი (59,2%) სამეცნიერო ხარისხის მქონეა, მაგრამ ჯერ კიდევ მცირეა მეცნიერების დოქტორების და სამეცნიერო წოდებათა მქონე პედაგოგთა რიცხვი. არსებული მდგომარეობის გამოსასწორებლად საჭიროა მეტი დახმარება აღმოუქონოთ საკვალიფიკაციო თემებზე მომუშავე ამხანაგებს, მივცეთ მათ შემოქმედებითი შვებულებები, გადავიყვანოთ უფროსი მეცნიერ-მუშაის თანამდებობაზე და ა. შ. განსაკუთრებულ ყურადღებას და დახმარებას საჭიროებენ სადოქტორო-სადისერტაციო თემებზე მომუშავე ამხანაგები დოცენტები: პ. გორგაძე, ზ. ელიზბარაშვილი, ი. გოდერძიშვილი, ბ. სარჯველაძე, წ. ბენია, გ. ჭყაძე და გ. ქუთასელი. ეს აუცილებელია თაობათა ცვლის პრინციპებიდან გამომდინარე, ფაქტორებზე თაობათა ცვლის მოახლოებით.

სამსწავლო განაკვეთებზე მომუშავე პროფესორ-მასწავლებლებთან ერთად ფაქტორებზე საათობრივი ანაზღაურების წესით, დიდი რაოდენობით არიან მოწვეული პროფესორ-მასწავლებლები, ამ მხრივ გამოირჩევა ენების, ეკონომიური კიბერნეტიკის, ეკონომიკისა და ორგანიზაციის კათედრები.

ფაქტორებზე კარგადაა დაყენებული ასპირანტურაში მიღების საქმე. ასპირანტურაში, როგორც წესი, მიიღებიან წარჩინების დიპლომით კურსდამთავრებულები, თავის დროზე ასპირანტურის კურსი გაიარეს ფაქტორების კურსდამთავრებულებმა ტ. შერეზადაშვილმა, ე. კაკაშვილმა, ჯ. გეწაძემ, რ. ძაგნიანმა, დ. მდივანმა, გ. ჭყაძემ, გ. ჯებაშვილმა, ს. თურმანიძემ, ლ. ქუთასელიმ, შ. ბენიამ, ნ. ლავთაძემ, ნ. ხარაიშვილმა, რ. ჩაჩუამ, თ. გაზაშვილმა, ნ. გალახვარიძემ და სხვებმა.

ამჟამად ასპირანტურაში წარმატებით სწავლობენ: ლ. ჩიბურდანიძე, ლ. ქურთიაშვილი, ნ. შამანაური, ა. სუბელიანი, ე. წამალაშვილი და სხვ.

ასპირანტურის მომზადების საქმეში მეტად ნაყოფიერ მუშაობას ეწევიან: პროფესორები: ი. ჯაში, ნ. ლაჭყვიანი, პ. ელენტი, დ. ბერუჩაშვილი, გ. კუპრეიშვილი, ი. ორაგველიძე და სხვ. სწორედ მათ მიერ აღზრდილები ემსახურებიან დღეს, როგორც პედაგოგები, ეკონომიური ფაქტორების სტუდენტობა. ფაქტორებს დიდად ეამაყება, რომ სპეციალიზებულ სამეცნიერო საბჭოს შემადგენლობაში, რომელიც ერთ-ერთი პირველი დამტკიცდა ზემდგომი ორგანოების მიერ საბჭოთა კავშირში, რამოდენიმე წევრი ჩვენი ფაქტორების კურსდამთავრებულია. ფაქტორების პროფესორ-მასწავლებელთა რიცხვს, ინშეინებენ ამავე ფაქტორების კურსდამთავრებულები: ეკონომიური კიბერ-

ნეტკის კათედრის გამგე დოც. ზ. ელიზბარაშვილი და ეკონომიკის კათედრის გამგე დოც. პ. გიორგაძე, დოცენტები: გ. სალუქვაძე, კ. მირიჭაძე, რ. ლაძე, შ. ბენია. უფროსი მასწავლებლები: დ. ქაციაია, ჯ. გეწაძე, ტ. შერეზადაშვილი, ლ. ქელესაშვილი, ლ. მდივანი, ასისტენტები: მ. ოდიშელი, ნ. ხარაიშვილი, ნ. ლავთაძე, გ. ჭკადუა, რ. ჩაჩუა, ს. თურმანიძე, ნ. ვალაბერიძე, გ. ჭებაშვილი, ლ. ჩიბურდანიძე, თ. გაზაშვილი.

სადოქტორო დისერტაციების დაცვის სპეციალიზებულ სამეცნიერო საბჭოში (სულ 13 წევრი), ფაკულტეტის კურსდამთავრებულებიდან შეყვანილი არიან ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები: ა. კიკნაველიძე და ვ. ბურცაძე, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატები, დოცენტები: კ. მირიჭაძე და პ. გიორგაძე, რაც მთელი შემადგენლობის 30,8% შეადგენს.

1971—1977 წლებში სადოქტორო დისერტაციები დაიცვეს დოც. ა. ნარჩომაშვილმა, კ. მირიჭაძემ, ხოლო საკანდიდატო დისერტაციები — ტ. შერეზადაშვილმა, შ. ბენიამ, ჯ. გეწაძემ, ნ. ხარაიშვილმა, ი. ვოდერძიშვილმა, რ. ძაგნიძემ, ნ. ლავთაძემ, ლ. ქელესაშვილმა, გ. ჭკადუამ, ლ. მდივანმა, გ. ძაგნიძემ, ს. თურმანიძემ, ნ. ვალაბერიძემ, ამრიგად, თუ სადოქტორო დისერტაციების წილობადებისა და დაცვის რაოდენობა ფაკულტეტის თანამშრომლებს შორის შედარებით მცირეა, საკანდიდატოების პირიქით — დიდია. უახლოეს პერიოდში წარდგებიან საკანდიდატო დისერტაციების დაცვით: მ. დ. ქაციაია, ასისტენტები მ. ოდიშელი, თ. გაზაშვილი, შ. მაღლაკელიძე და სხვ.

ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებლები არა მარტო საკვალიფიკაციო ნაშრომების მომზადებითა და დაცვით იზაღვებენ თავიანთ მეცნიერულ და ზედსწავიერ ღონეს, არამედ სხვა გზებ-თავ. კერძოდ კვალიფიკაციის ამაღლების კურსების გავლით. ამ კურსებზე რეგულარულად იგზავნიებიან ფაკულტეტის თანამშრომლები წინასწარ შედგენილი გეგმის მიხედვით.

საერთოდ ინსტიტუტში და კერძოდ ეკონომიურ ფაკულტეტზე, ამ ბოლო პერიოდში დაიხვეწა და დაზუსტდა სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის თემატიკა. ფაკულტეტის კათედრები, ენების კათედრის გამოკლებით, მუშაობენ ერთ კომპლექსურ თემაზე — „საქართველოში აგროსამრეწველო კომპლექსების მშენებლობის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური საფუძვლები“, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა სამეცნიერო-კვლევითი გამოკვლევების გამოცემა. ამ ბოლო წლებში რეგულარულად გამოდის ფაკულტეტის თანამშრომელთა ნაშრომების მიხედვით შედგენილი ტომების სერია „სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეკონომიკა-ორგანიზაცია“. ამ კრებულში გამოქვეყნებული ნაშრომები საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და მთავრობის აგარარული პოლიტიკის აქტუალურ პრობლემებს ეძღვნება. ტომებში ფართოდაა წარმოდგენილი დიდი გამოცდილების მქონე პროფესორ-მასწავლებელთა მიერ შესრულებული ნაშრომების გვერდით ახალგაზრდა ლექტორების ნაშრომები.

აქვე უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ ჩვენი ფაკულტეტის ტომებს ფართოდ ეყენებს სტუდენტი ახალგაზრდობა სადიპლომო და საკურსო ნაშრომების დაწერისა და სახელმწიფო და სემესტრული გამოცდების ჩაბარებისას.

თანდათანობით მტკიცდება და სრულყოფილი ხდება ფაკულტეტის კიბე-
 ნეტ-ლაბორატორიების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. საიუბილეო წელს ამ
 დარგში მძლავრი ნაბიჯი გადადგა ეკონომიური კიბერნეტიკის (კიბერნეტიკის
 ედრის გამგე დოცენტი ზ. ელიზბარაშვილი). კათედრამ უკვე მოახერხა სასწავ-
 ლო ლაბორატორია ეკონომიური ინფორმაციის მანქანური დამუშავებისათვის
 ტაბულატორი ტ — 80 და მისი შესაბამისი მანქანების ბაზაზე. შეიძინა და
 ამონტაჟებს ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანა „ნაირი — 3 — 1ს“,
 რომლის ბაზაზეც მოეწყობა გამოთვლითი ცენტრი. ამ უკანასკნელის მოწყობა
 ინსტიტუტისა და კერძოდ, ფაკულტეტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზია გან-
 მტკიცების ერთ-ერთი თვალსაჩინო მიზნებად. გამოთვლითი მანქანების
 მალაქეფექტურად გამოყენების მიზნით კათედრას კვლავ დაუბრუნდა სამუ-
 შაოდ ინჟინერი ვ. ლენინფაძე.

ტექნიკურ საშუალებათა სწავლებაში გამოყენების საქმეში გარკვეული
 მიღწევები აქვთ სტატისტიკისა და ბულალტრული აღრიცხვის და ენების კა-
 თედრებს. პირველთან უკვე შეიქმნა ბულალტრული აღრიცხვის ლაბორატორია.
 ზორციელდება ენების კათედრასთან არსებული ლაბორატორიის მატერიალურ-
 ტექნიკური ბაზის განახლება. ფაკულტეტისა და ორგანიზაციის კათედრის ზელ-
 მძღვანელობის მიერ დაყენებულა საკითხი შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის
 ლაბორატორიის მოსაწყობად. სწავლებაში ტექნიკური საშუალებებისა და თვალ-
 საჩინო მასალების ფართოდ და ეფექტურად გამოყენებისათვის აუცილებელია
 ორი სპეციალიზებული აუდიტორიის მოწყობა. ფაკულტეტის მატერიალურ-
 ტექნიკური ბაზის განმტკიცებისა და სრულყოფის საქმეში გასაყეთებელი კვლავ
 ბევრია.

მთელ რიგ წამყვან დისციპლინებში სახელმძღვანელოებით, დამხმარე სახე-
 ლმძღვანელოებით, სალექციო მასალებითა და პროგრამებით სტუდენტები
 უზრუნველყოფილია. მაგ., პოლიტიკურ ეკონომიაში მრავალი სახელმძღვანე-
 ლო და დამხმარე სახელმძღვანელოა როგორც ქართულ, ისე რუსულ ენაზე.
 კათედრის წევრთა მიერ კი ყოველწლიურად იწერება ლექციის ტექსტები ცალ-
 კეულ თემებზე უახლესი მასალების გამოყენების საფუძველზე. პოლიტიკური
 ეკონომიის პროგრამები გამოდის ცენტრალიზებული წესით და ქართულ ენაზე
 ითარგმნება და ვრცელდება ძირითადად თბილისის სახელმწიფო უნივერსი-
 ტეტის მიერ. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზაციაში ქართულ ენა-
 ზე გამოცემულია პროფესორ ი. ჯამის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელო, ამ-
 ეამად საჭიროა მისი განახლება და ახლად გამოცემა. დამხმარე სახელმძღვა-
 ნელოებისა და სალექციო მასალების მომზადებისა და გამოცემის საქმეში
 წაყოფიერად მუშაობენ სტატისტიკისა და საბულალტრო აღრიცხვის კათედრის
 წევრები: პროფ. ნ. ლაჭყვიანი, დოც. ი. გოდერძიშვილი, გ. სალუქვაძე, შ. ბე-
 ნია და უფრ. მასწ. დ. ქაციაია. პროფესორ ნ. ლაჭყვიანის მიერ 1970 წელს
 გამოცემული სახელმძღვანელო სასოფლო-სამეურნეო სტატისტიკაში განახ-
 ლებასა და ახლად გამოცემას მოითხოვს.

სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის კათედრამ მოამზადა სახელმძღვანელო
 სოფლის მეურნეობის ეკონომიკაში, რომელიც უკვე გამოიცა.

გარკვეულ მუშაობას ახორციელებს სასწავლო-მეთოდური ხასიათის მა-
 სალების დამუშავებისა და გამოცემის საქმეში ენების კათედრა.

მკვეთრად გაუმჯობესდა ლექცია-სემინარების ჩატარების კონტროლი პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის წევრთა მიმართ კონტროლი ცილებზე ზემდგომი ორგანოები. ამავე დროს რეგულარულად ხდება კათედრის წევრთა ურთიერთდასწრება და დასწრების შედეგების კათედრის სხდომებზე კრიტიკული განხილვა.

საიუბილეო წელს მკვეთრად გაუმჯობესდა ლექცია-სემინარების ჩატარებაზე კონტროლი. სასწავლო ნაწილმა, მაგ., 1976 — 1977 სასწავლო წელს, ჩაიწერა და განიხილა უფ/მასწავლებლების ვ. მარკოზაშვილის, დ. ქაციბაიასა და ნ. ხარაიშვილის ლექციები. მათმა ლექციებმა მოწონება დაიმსახურა. ფაკულტეტზე ლექცია-სემინარის ჩატარებაზე კონტროლის ყველაზე მასობრივი და მიღებული ფორმა კათედრის წევრთა ურთიერთდასწრებაა.

ბოლო წლებში ფაკულტეტზე მნიშვნელოვნად ამაღლდა აკადემიური მოსწრება და გაუმჯობესდა მისი ხარისხობრივი მაჩვენებლები. ფაკულტეტზე ბევრია ასპროცენტური მოსწრების აკადემიური ჯგუფები. ამ მხრივ თავი გამოიჩინა ეკონომიკა-ორგანიზაციის სპეციალობის III კურსის № 89 ჯგუფმა. ამ ჯგუფმა ინსტიტუტის მასშტაბით გაშლილ სოციალისტურ შეჯიბრებაში პირველი ადგილი დაისაკუთრა და ჯერჯერობით მტკიცედ ინარჩუნებს მას, გასული სასწავლო წლის შედეგების მიხედვით ჯგუფში არ იყო არცერთი სა-მოსანი, 26 სტუდენტიდან 21 ფრიადოსანი, 5 კარგოსანი იყო. ამ ჯგუფის მიმართ (ხელმძღვანელი უფრ. მასწ. ვ. მარკოზაშვილი) არც ინსტიტუტის და ფაკულტეტის ხელმძღვანელობა დარჩენილა ვალში. ჯგუფის სტუდენტები ჯერ შიგარესპუბლიკურ ექსკურსიაზე გაიგზავნა სოხუმსა და ახალ ათონში, შემდეგ რესპუბლიკის საზღვრებს გარეთ — ჩვენი სამშობლოს დედაქალაქ მოსკოვში, ხოლო ამ ჯგუფის რამოდენიმე სტუდენტი გაიგზავნა ჩეხოსლოვაკიაში ტურისტულ ექსკურსიაზე.

ფაკულტეტზე კარგადაა დაყენებული საწარმოო და სასწავლო პრაქტიკების გავლისა და შემდეგ საწარმოო პრაქტიკის ანგარიშების დაცვის საქმე. პრაქტიკის ხელმძღვანელებად, როგორც წესი, იგზავნებიან გამოცდილი ლექტორები. ანგარიშების დაცვა ტარდება პრაქტიკის ობიექტზე ადგილობრივ სპეციალისტთა უშუალო მონაწილეობით, სტუდენტთა დიდი უმრავლესობა პრაქტიკის ანგარიშებს იცავს ფრიალზე და კარგზე.

ბოლო ხუთი წლის მანძილზე კარგი მაჩვენებლები გვაქვს სახელმწიფო გამოცდებისა და სადიპლომო შრომების დაცვის ხაზით. მნიშვნელოვნად გაიზარდა სადიპლომო შრომების ხვედრითი წონა საერთოდ და კერძოდ ეკონომიკა-ორგანიზაციის სპეციალობაზე. სადიპლომო შრომების უმრავლესობა ფასდება ფრიალზე და კარგზე.

1976 — 77 სასწავლო წლის ოქტომბერში ფაკულტეტზე სტუდენტთა ნომზადების საქმე შეამოწმა სსრკ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მთავარი სამმართველოს კომისიამ, რომელმაც მაღალი შეფასება მისცა ფაკულტეტის მუშაობას სპეციალისტების მომზადების დარგში.

ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში დიდ წარმატებებს მიაღწიეს ფაკულტეტის სტუდენტებმა სპორტში, სტუდენტთა ტრადიციულ სპარტაკიადში ფა-

ულტეტის სპორტსმენი ახალგაზრდობა ფაქულტეტებს შორის მეორე და მე-
 სამე ადგილებზე გამოდის. ეს წარმატებები მნიშვნელოვან ექსპონატორ-
 ბებულა უფროსი მასწავლებლის ვ. კაკაშვილის კარგი მუშაობის შედეგად
 დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-60 წლისთავთან
 დაკავშირებით ფაქულტეტზე მრავალი ღონისძიება ტარდება. მათ შორის აღ-
 სანიშნავია შეხვედრა ზემოქედის კოლმეურნეობის თავმჯდომარესთან —
 სოციალისტურ შრომის გმირ არსენ კობაიძესთან, რომლის ორგანიზატორი
 იყო დოც. ვ. კვადუა. ამასთან ერთად ვ. კვადუა ჩვენი სტუდენტების მეტად
 საყვარელი ლექტორია, რომელიც დიდ ენერჯიასა და დროს ხარჯავს ჩვენი
 მომავალი თაობის დიად პრინციპებზე აღზრდისათვის. სწორედ ამ საქმისათვის
 დაიშასხურა მან ინსტიტუტის საპატიო წიგნში შეტანა. მასთან ერთად კარგი
 მუშაობისათვის ინსტიტუტის საპატიო წიგნში შეტანილი არიან პროფ.
 ი. ჯაში, ნ. ლაჭუვაძიანი, დოც. პ. გიორგაძე.

საიუბილეო წელს ფაქულტეტმა მოაწყო მისი საქმიანობის ამსახველი
 სტენდი, რომელიც ფაქულტეტის საქმიანობით დაინტერესებულ პირთ აც-
 ნობს: კურსდამთავრებულთა რაოდენობისა და საქმიანობის, დღეისათვის აკა-
 დემიური მოსწრების, მოწინავე აკადემიური ჯგუფის, ფრიადოსნების, სპორ-
 ტული მიღწევებისა და სხვა მაჩვენებლებს. ამ სტენდის მოწყობის საქმეში
 თავი იჩაბელა ეკონომიური კიბერნეტიკის კათედრის უფრ. მასწავლებელმა
 ვ. მარკოზაშვილმა და ამავე კათედრის ლაბორანტმა ნ. თედგევამ.

ფაქულტეტის დეკანატს გვერდში უდგას და დიდ დახმარებას უწევს
 პარტიული და პროფკავშირული ორგანიზაციები. განსაკუთრებით ენერგულ-
 ლად მუშაობს ფაქულტეტის პარტბიუროს მდივანი დოც. შ. ბენია, რომელიც
 წლების მანძილზე აქტიურად მონაწილეობს სასწავლო პროცესის რაციონა-
 ლური ორგანიზაციის საქმეში.

რეველარულად ტარდება ფაქულტეტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომები.
 რომელზედაც იხილება მეტად აქტუალური და საკირო საკითხები. საბჭოს
 სხდომის ოქმებს საუცუთესოდ აფორმებს საბჭოს მდივანი დოც. ვ. კვადუა.

ეკონომიური ფაქულტეტი საიუბილეო წელს გარკვეული მიღწევებით
 ზედება. მაგრამ მის წინაშე კვლავ დიდი ამოცანები დგას, რომელთა წარმატე-
 ბით შესრულება მთელი კოლექტივის ერთსულოვან და ინტენაიურ შრომას
 მოითხოვს.

განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ახალი კონსტიტუცია

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის ახალი კონსტიტუცია წარმოადგენს ეპოქალური მნიშვნელობის პოლიტიკურ დოკუმენტს, რომლითაც აჩვენებთაუ ახალი ეტაპი იწყება საბჭოთა სახელმწიფოს განვითარებაში. ახლა, როცა საბჭოთა ხალხი, მთელი პროგრესული კაცობრიობა ემზადება დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-50 წლისთავს ზეიმით აღსანიშნავად, ეს არის საბჭოთა ხალხის ცხოვრების, მთელი მსოფლიოს განმათავისუფლებელი მოძრაობის განვითარების დიდმნიშვნელოვანი ნიშანსვეტი, რევოლუციური ბრძოლისა და კომუნისტური მშენებლობის უდიდესი დღესასწაული. ახალი კონსტიტუციის შემუშავება ობიექტური აუცილებლობა და სრულიად კანონზომიერი მოვლენაა, რომელიც ვაპრობებელია იმ დროს სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებებით, რაც განხორციელდა ჩვენს ქვეყანაში უკანასკნელი ოთხი ათეული წლის მანძილზე. საქმარისია ითქვას, რომ ამ პერიოდში საბჭოთა ხალხმა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით ააშენა განვითარებული, მომწიფებული სოციალისტური საზოგადოება. ეს არის უკრიზისო, მუდამ მზარდი ეკონომიკის, სოციალისტური ურთიერთობის, მომავლის მტკიცე რწმენის, ნამდვილი თავისუფლების, კომუნისტური პერსპექტივების საზოგადოება და სწორედ განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების აშენების ფაქტია აღბეჭდილი ჩვენი ახალი კონსტიტუციაში, მასში მოცემულია მომწიფებული სოციალიზმის, მისი პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემების, მისი სოციალური განვითარებისა და კულტურის, მისი საგარეო პოლიტიკის, საყოველთაო-სახალხო სოციალისტური დემოკრატიის უდიდესი მონაპოვრები, მოქალაქეთა ფართო უფლებები და თავისუფლებები, აგრეთვე მათი მოვალეობანი, ჩვენი ქვეყნის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი წყობილება და სხვ. ყოველივე ამის მრავალხრივი ნიშან-თვისებების საკანონმდებლო წესით დამკვიდრება და განმტკიცება შეადგენს ობიექტურ აუცილებლობას და ახალი კონსტიტუციის ძირითად მიზანს.

საბჭოთა კავშირის ახალი კონსტიტუცია სამივე საბჭოთა კონსტიტუციის ლოგიკური და ორგანული განგრძობაა და სოციალიზმის მშენებლობის ეტაპების ისტორიულ მემკვიდრეობას განასახიერებს. ჩვენი ქვეყნის პირველმა 1918 წლის რუსეთის რსფსრ კონსტიტუციამ დაამკვიდრა ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარნი და ნათელი გზა დაუსახა პროლეტარიატის დიქტატურის სე-

ხელმწიფოს, მის კლასობრივ არსს, ხოლო 1924 წლის სსრ კავშირის კონსტიტუციამ განამტკიცა მრავალეროვანი საბჭოთა სახელმწიფოს შექმნის პრინციპები, დაამკვიდრა აუცილებელი პირობები სოციალისტური საზოგადოების შექმნისათვის. 1936 წლის კონსტიტუციამ საკანონმდებლო აქტების ბუნებასა და კავშირში სოციალიზმის გამარჯვება და ყოველივე ამას შეუსაბამა სახელმწიფოს მმართველობის მთელი სისტემა, იგი ემყარებოდა კაპიტალისტური წყობილების ლიკვიდაციის ფაქტს, სსრ კავშირში სოციალისტური წყობილების გამარჯვების ფაქტს. ამ კონსტიტუციის ბევრი დიდებული პრინციპი კვლავ მოქმედებს და სრულად გამოხატავს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურ-პოლიტიკური ცხოვრების ნორმებსა და ხასიათს, ახალი კონსტიტუცია განაზოგადებს საბჭოთა სახელმწიფოს, მის ძირითად კანონმდებლობათა უმდიდრეს გამოცდილებას, რომელიც დაგროვდა საბჭოთა ხალხის გმირული ბრძოლისა და შრომის პროცესში. ამასთან, ამდიდრებს ისტორიულ მემკვიდრეობას თანამედროვე ეპოქის შესატყვისად. ახალი შინაარსით აესებს ჩვენი ქვეყნის ხალხთა ცხოვრების ძირითად კანონს.

ისეთი მსოფლიო-ისტორიული მოვლენის კონსტიტუციური აღიარება და მისი ცხოვრებაში დამკვიდრება, როგორც არის გამარჯვებული სოციალიზმის საზოგადოების განვითარებული სოციალიზმის საზოგადოებად გადაზრდა, პროლეტარიატის დიქტატურის სახელმწიფოს საერთო-სახალხო სახელმწიფოდ გადაქცევა, ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობის — საბჭოთა ხალხის წარმოშობა, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის, მუშათა კლასის პარტიის მთელი ხალხის პარტიად გადაქცევა, მშრომელთა დემუტატების საბჭოების სახალხო დემუტატთა საბჭოებად გარდაქმნა, სოციალისტური და საზოგადოებრივი ურთიერთობის შემდეგი სრულყოფა და თანდათანობით გადაზრდა კომუნისტურ ურთიერთობად, ახალი ადამიანის — კომუნიზმის მშენებლის აღზრდა, საზოგადოების სოციალურ-კლასობრივი ერთგვაროვნების გაძლიერება და მრავალი სხვა რამ, რაც ღირსეულად და კანონზომიერად აისახა სსრ კავშირის ახალ კონსტიტუციაში და რაც წარუშლელ კვალს დატოვებს კაცობრიობის ისტორიაში.

საბჭოთა საზოგადოების სოციალურმა სახემ არსებითი ცვლილებები განიცადა, გარდაიქმნა მუშათა კლასი, რომლის რიგებში დღეს ათეულ მილიონობით განათლებული, ტექნიკურად წიგნიერი, პოლიტიკურად მომწიფებული ადამიანია, საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ჩვენი ქვეყნის მუშათა კლასი გაიზარდა 6-ჯერ, განსაკუთრებით 1936 წლის შემდეგ, ხოლო სრული საშუალო განათლების მქონე მუშათა რაოდენობა 1936 წელთან შედარებით 30-ჯერ და უფრო მეტად გაიზარდა. 1936 წელს მუშები და მოსამსახურეები შეადგენდნენ მთელი მოსახლეობის 50,2 პროცენტს, ხოლო 1977 წლისათვის — 83,6 პროცენტს.¹ მუშათა კლასის ზრდა საზოგადოების შემდგომი დემოკრატიზაციის საშუალებას გვაძლევს. მნიშვნელოვნად გაიზარდა მათი საზოგადოებრივი აქტიურობა, სახელმწიფოს მართვაში მონაწილეობა. გარდაიქმნა გლეხობა, რომლის ფსიქოლოგია სოციალიზმის საფუძველზე ჩამოყალიბდა, კოლმეურნე

¹ გაზ. „კომუნისტი“, 14 ივნისი, 1977 წ., № 138.

შეიარაღებულია თანამედროვე ტექნიკით, მისი განათლების დონე, ცხოვრების წესი ხშირად არც კი განსხვავდება ქალაქურისაგან. მართალია, მცდელობაა მეურნე გლეხობის რაოდენობა, ეს განვითარებული სოციალისტურ ქვეყნებშია მეორებაა. კუმარიტად სახალხო, სოციალისტური გახდა ინტელიგენცია. იზრდება მისი ხვედრითი წონა საზოგადოებაში. თუ 1937 წელს ინტელიგენცია, გონებრივი შრომის მუშაკები, სსრ კავშირში შეადგენდა სამ მილიონზე ნაკლებს, 1973 წელს მათმა რიცხვმა 30 მილიონს გადააჭარბა. თუ 1937 წელს ყოველ ათას მუშაზე მოდიოდა მხოლოდ 82 კაცი უმაღლესი და საშუალო განათლებით, ათას კოლმეურნეზე კი 18 კაცი, 1975 წელს უკვე მუშათა 69,7 პროცენტს და კოლმეურნეთა 51,2 პროცენტს შეადგენდნენ უმაღლესი და საშუალო განათლების მქონე ადამიანები².

საბჭოთა საზოგადოების კლასობრივი სტრუქტურის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებაა ის, რომ იგი უაღრესად მოძრავია, მიმდინარეობს მოქალაქეთა გადაინაცვლება კლასიდან კლასში, ფენიდან ფენაში და ეს სოციალურ განსხვავებათა თანდათანობით გაქრობის პროცესის ერთ-ერთი მხარეა. ყალიბდება სხვადასხვა ეროვნების მუშების, გლეხებისა და ინტელიგენციის ცხოვრების საერთო ნიშნები. ერთი სიტყვით, იზრდება საბჭოთა საზოგადოების სოციალური ერთგვაროვნობა. არა მარტო იურიდიული, არამედ ფაქტიურიც გახდა ჩვენში ერთა თანასწორობა. ყველა საბჭოთა რესპუბლიკამ ახლა განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია. კიდევ უფრო განმტკიცდა მუშათა კლასის, კოლმეურნე გლეხობისა და სახალხო ინტელიგენციის ურღვევი კავშირი. ისინი შედუღაბებულნი არიან კომუნიზმის მშენებლობის მიზნებისა და ამოცანების ერთიანობით. ისინი ერთად განასახიერებენ სახალხო ხელისუფლებას. უფრო მჭიდროდ უახლოვდება ერთმანეთს ქვეყნის ყველა ერი და ეროვნება. შეიქმნა ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობა — საბჭოთა ხალხი.

ადამიანთა ახალი ისტორიული ერთობა — საბჭოთა ხალხი — ეს არის კომუნიზმის მეოთხედი მილიარდი მშენებელი, ეს არის სსრ კავშირის 100-ზე მეტი ერი და ეროვნება, და ამასთანავე ეს არის მთლიანი მონოლითი — საბჭოთა ხალხი, რომელსაც აქვს ერთიანი ეკონომიკა, ერთიანი კულტურა, ერთიანი ცხოვრების წესი, ერთიანი მსოფლმხედველობა, ერთიანი მორალურ-პოლიტიკური კოდექსი.

„საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი, — ნათქვამია კონსტიტუციის პირველ მუხლში, — არის სოციალისტური საერთო-სახალხო სახელმწიფო. რომელიც მუშათა კლასის, გლეხობისა და ინტელიგენციის, ქვეყნის ყველა ერისა და ეროვნების ნებასა და ინტერესებს გამოხატავს.“³

სსრ კავშირში მთელი ძალაუფლება ხალხს ეკუთვნის, რომელსაც ანორციელებს სახელმწიფო ხელისუფლება სახალხო დემუკრატების საბჭოების ცენტრში და ადგილებზე არჩევითი ორგანოების მეშვეობით.

² გაზ. „კომუნისტი“, 14 ივნისი, 1977 წ., № 138.
³ „საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია (ძირითადი კანონი). გაზ. „კომუნისტი“, 4 ივნისი, 1977 წ., № 139.

კონსტიტუციის მეექვსე მუხლში ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ სახელმწიფო საზოგადოების ხელმძღვანელი და წარმართველი ძალა, მისი პოლიტიკური სისტემის ყველა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ორგანიზაცია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია. საბჭოთა კავშირის პარტია ხალხისათვის არსებობს და ხალხს ემსახურება.

მარქსისტული მოძღვრებით შეიარაღებული კომუნისტური პარტია განსაზღვრავს საზოგადოების განვითარების გენერალურ პერსპექტივას, სსრ კავშირის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის გეზს, ხელმძღვანელობს საბჭოთა ხალხის დიად აღმშენებლობით საქმიანობას. „გეგმაზომიერ, მეცნიერულად დასაბუთებულ ხასიათს ანიჭებს მის ბრძოლას კომუნიზმის გამარჯვებისათვის.“⁴

კონსტიტუციის მეათე მუხლში ჩაწერილია: სსრ კავშირის ეკონომიკური სისტემის საფუძველს შეადგენს წარმოების საშუალებათა სოციალისტური საკუთრება სახელმწიფო (საერთო-სახალხო) და საკოლმეურნეო-კოოპერაციული საკუთრების ფორმით.

სოციალისტური საკუთრებაა აგრეთვე პროფკავშირული და სხვა საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა ქონება, რომელიც მათ საწესდებო ამოცანებს განსახორციელებლად სჭირდებათ.

სახელმწიფო იცავს სოციალისტურ საკუთრებას და ჰქმნის მისი შემდგომი ზრდის პირობებს.

არავის არ აქვს უფლება პირადი გამორჩენის და სხვა ანგარებითი მიზნით იყენებდეს სოციალისტურ საკუთრებას.⁵

ზემოთ მოყვანილი დებულება ემყარება იმას, რომ სოციალისტურ-საზოგადოების ეკონომიკური სისტემის საფუძველია წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი სოციალისტური საკუთრება მისი ნაირსახოვანი ფორმით. აქ გარკვევით არის ჩამოყალიბებული განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ეკონომიკური სტრუქტურა. განსხვავებით 1936 წლის კონსტიტუციისაგან, სადაც მინიშნებულია, რომ სოციალისტურ საკუთრებას სსრ კავშირში აქვს ორი ფორმა: ან სახელმწიფო (საყოველთაო-სახალხო) კუთვნილება, ან კოოპერაციულ-საკოლმეურნეო საკუთრების ფორმა, ახალ კონსტიტუციაში აღნიშნულია, რომ სოციალისტური საკუთრება მოიცავს აგრეთვე პროფკავშირული და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ქონებას, როგორც ჩანს, ეს თვით ცხოვრებამ გვიყარნახა. 1936 წლის კონსტიტუციის მიღებისას, რომელმაც საკანონმდებლო წესით დაამკვიდრა სოციალიზმის ძირითადი აშენება, საბჭოთა პროფკავშირული და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ქონება არ შეადგენდა მნიშვნელოვან სიდიდეს.

მაგრამ ამჟამად, როცა ამ სახის ქონება საკმაოდ დიდი ხედრითი წონისაა, შეუძლებელია მისი უგულებელყოფა.

ახალ კონსტიტუციაში არის თავი „სოციალური განვითარება და კულტურა,“ სადაც ნათქვამია, რომ სახელმწიფო ხელს უწყობს საზოგადოების სოციალური ერთგვაროვნების გაძლიერებას, პიროვნების ჰარმონიული განვითარებას.

⁴ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია (ძირითადი კანონი), გაზ. „კომუნისტი“, 1977 წ. 4 ივნისი, № 130.

⁵ იქვე.

რების პირობების შექმნას, სახალხო განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარებას, შრომისა და ყოფიანობის პირობების გაუმჯობესებას; იგი ახორციელებს შრომის ანაზღაურების ნელთა რეალური შემოსავლის გადიდების კერძს შრომის ნაყოფიერების ზრდის შესაბამისად.

თავი „საგარეო პოლიტიკა“ აცხადებს, რომ „საბჭოთა სახელმწიფო თანმიმდევრულად ადგას მშვიდობის ლენინურ პოლიტიკას, ილწვის ხალხთა უშიშროების განმტკიცებისა და ფართო საერთაშორისო თანამშრომლობისათვის. სსრ კავშირის საგარეო პოლიტიკის მიზანია სსრ კავშირში კომუნისტების ხელშეწყობი საერთაშორისო პირობების უზრუნველყოფა, მსოფლიო სოციალიზმის პოზიციების განმტკიცება, ეროვნული განთავისუფლებისა და სოციალური პროგრესისადმი ხალხთა ბრძოლის მხარდაჭერა, აგრესიული ომების თავიდან აცილება და სხვადასხვა სოციალური წყობილების სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპების თანმიმდევრული განხორციელება. კონსტიტუციაში პირველად იქნება მკაფიოდ ნათქვამი, რომ საბჭოთა კავშირი სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის, სოციალისტური თანამეგობრობის შემადგენელი ნაწილია. იგი სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის საფუძველზე აერთარებს და განამტკიცებს მეგობრობას, თანამშრომლობასა და ამხანაგურ ურთიერთდახმარებას სოციალიზმის ქვეყნებთან“⁷.

თავი „სოციალისტური სამშობლოს დაცვა“ აღნიშნავს, რომ სახელმწიფო უზრუნველყოფს სოციალისტური მონაპოვრების, საბჭოთა ხალხის მშვიდობიანი შრომის, სსრ კავშირის სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვას; ამ მიზნით შექმნილია შეიარაღებული ძალები და დაწესებულა საყოველთაო სამხედრო ვალდებულება.

ახალ კონსტიტუციაში მნიშვნელოვნად განვითარებული და დახვეწილია დებულება საბჭოთა მოქალაქეების უფლების შესახებ. სპეციალურ თავში „სსრ კავშირის მოქალაქეობა, მოქალაქეთა თანასწორუფლებიანობა“ ჩამოყალიბებულია საბჭოთა ადამიანების თანასწორობის ზოგადი პრინციპები კანონის წინაშე, მათ შორის რაიმე განსხვავების მიუხედავად — სქესის, რასობრივი და ეროვნული კუთვნილების მიუხედავად და სხვ. კონსტიტუცია შეიცავს უფლებათა ფართო სპექტრს, რომელიც ეხება თითოეულის ცხოვრების საფუძვლებს, — ეს არის შრომის, დასვენების, ჯანმრთელობის დაცვის, სოციალური უზრუნველყოფის, განათლების, კულტურის მიღწევების გამოყენების, მეცნიე-

⁶ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის კონსტიტუცია (ძირითადი კანონი), ვაზ. „კომუნისტი“, 4 ივნისი, 1977 წ. № 130.
⁷ ანხ. ლ. ი. ბრეჯნევის მოხსენება სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1977 წლის 24 მაისს. „საქართველოს კომუნისტი“, 1977 წ., № 6, გვ. 13.

რული, ტექნიკური და მხატვრული შემოქმედების თავისუფლების უფლებები და სხვ. ამასთან მოქალაქეთა უფლებების შინაარსი უფრო ვიდრე უფლებების მატერიალური გარანტიები, რომლებიც მათ განამტკიცებენ. უფრო სავსებით, უფრო საფუძვლიანი გახდა. მაგალითად, შრომის უფლებას, რომელსაც ახლანდელი კონსტიტუცია შეიცავს, დაემატა უფლება „აირჩიონ პროფესია, საქმიანობისა და სამუშაოს სახეობა მოწოდების, უნარის, პროფესიული მომზადების, განათლების შესაბამისად და საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით“.

„განვითარებული სოციალიზმის აწევა. — ამბობს ლ. ი. ბრეჟნევი, — საშუალებას გვაძლევს მნიშვნელოვნად სრულყოთ ძირითადი კანონის დებულებანი **საბჭოთა მოქალაქეების უფლებათა** შესახებ. „კომუნისტური მანიფესტის“ ცნობილი სიტყვები — „თვითუფლის თავისუფალი განვითარება ყველას თავისუფალი განვითარების პირობაა“ — ფაქტიურად ჩვენი სახელმწიფოს ძირეული პრინციპი გახდა და ეს დამკვიდრებულა პროექტით“⁸.

ახალ კონსტიტუციაში ნათქვამია, რომ სსრ კავშირის მოქალაქეებს აქვთ უფლება მონაწილეობა მიიღონ სახელმწიფო და საზოგადოებრივი საქმეების მართვაში, რომ თითოეულ მოქალაქეს უფლება აქვს მიმართოს სახელმწიფო ორგანოებსა და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს წინადადებებით მათი საქმიანობის საკითხზე. გაუკრიტიკოს მუშაობაში არსებული ნაკლოვანებანი, გაასაჩივრონ სასამართლოში თანამდებობის პირთა მოქმედება. აგრეთვე შეიცავს სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, ქონებისა და პირადი თავისუფლების, პატიოსნებისა და ღირსების ხელყოფისაგან სასამართლო დაცვის უფლებას. დევნა კრიტიკისათვის აკრძალულია. სსრ კავშირის კონსტიტუციაში აღნიშნულია, რომ სსრ კავშირის მოქალაქეებისათვის გარანტირებულია სიტყვის, ბეჭდვითი სიტყვის, კრებების, მიტინგების, ქუჩებში მსვლელობისა და დემონსტრაციების თავისუფლება. ყველა პირობაა შექმნილი იმისათვის, რომ ეს თავისუფლებანი ნაქსიმალური ეფექტიანობით ემსახურებოდეს სოციალიზმის საქმეს, კომუნისტური მშენებლობის საქმეს.

„რა თქმა უნდა, ამხანაგებო, — აღნიშნა ამხანაგმა ლ. ი. ბრეჟნევმა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მაისის პლენუმზე. — კონსტიტუციის პროექტი ითვალისწინებს, რომ მოქალაქეთა უფლებები და თავისუფლებები არ შეიძლება და არ უნდა იქნეს გამოყენებული ჩვენი საზოგადოებრივი წყობილების წინააღმდეგ. საბჭოთა ხალხის ინტერესების საზიანოდ. ამიტომ პროექტში პირდაპირ არის ნათქვამი, მაგალითად, რომ მოქალაქეთა მიერ უფლებებისა და თავისუფლებების გამოყენება ზიანს არ უნდა აყენებდეს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესებს, სხვა მოქალაქეთა უფლებებს, რომ პოლიტიკური თავისუფლებანი ენიჭებათ მშრომელთა ინტერესების შესაბამისად და სოციალისტური წყობილების განმტკიცების მიზნით“⁹.

⁸ ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევის მოხსენება სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1977 წლის 24 მაისს, ტრნ. „საქართველოს კომუნისტი“, № 6, გვ. 11.

⁹ იქვე, გვ. 12.

ხოლო, რაც შეეხება ეგრეთწოდებულ დისიდენტებს, იმათ, ვინც იცხადებს პრეტენზიას ერთად გაპყვირის თითქოს სსრ კავშირში დემოკრატია უფლებები ირღვეოდეს. ყოველმა პატიოსანმა მოქალაქემ საკუთარი თავის დასაცავად ამ დისიდენტების უფლებები კი არ ირღვევა ჩვენში, არამედ ისინი არღვევენ და ფეხქვეშ თელავენ ჩვენს კანონებს, რადგან ისინი საზოგადოების ნაძირალეები, ავანტიურისტები, კარიერისტები არიან, ისინი ერთეულებს შეაჯგუნენ და მთელი საზოგადოების წინააღმდეგ ილაშქრებენ.

სოციალისტურ საზოგადოებაში პირად თავისუფლებას საერთო არა აქვს პიროვნების თვითნებობასთან, საზოგადოებისადმი პიროვნების დაპირისპირებასთან. სოციალისტური დემოკრატია ჩვენი ქვეყნის მუშათა კლასის, ყველა მშრომელის მონაპოვარია, შედეგია საბჭოთა ხალხის სოციალური შემოქმედებისა, რომელიც ლენინური პარტიის ხელმძღვანელობით ხორციელდება. იგი კომუნისტური საზოგადოების მშენებელთა მძლავრი იარაღია, რომელიც ხალხის მასებს მატებს სულ ახალ და ახალ შემოქმედებით ძალებს. ყოველი ღონისძიებით ავითარებს მათ შრომითს და პოლიტიკურ აქტიურობას¹⁹.

სსრ კავშირის მოქალაქე მოვალეა კეთილსინდისიერად შრომობდეს, უფროხილდებოდეს და განამტკიცებდეს სოციალისტურ საკუთრებას, იცავდეს სოციალისტურ სამშობლოს, განამტკიცებდეს ერებისა და ეროვნების მეგობრობას, ზრუნავდეს ბავშვთა აღზრდისათვის, შეურიგებლად ეციდებოდეს ანტი-საზოგადოებრივ საქციელს. იგი უნდა იცავდეს საბჭოთა სახელმწიფოს ინტერესებს. ხელს უწყობდეს მისი ძლიერებისა და ავტორიტეტის განმტკიცებას. მისი ინტერნაციონალური ვალია ხელი შეუწყოს სხვა ქვეყნების ხალხებთან მეგობრობისა და თანამშრომლობის განვითარებას, საყოველთაო მშვიდობის შენარჩუნებასა და განმტკიცებას. სსრ კავშირის კონსტიტუციით გარანტირებულია პიროვნების ხელშეუხებლობა, მოქალაქეთა გადაადგილების თავისუფლება, საცხოვრებელი ადგილის არჩევის თავისუფლება, მოქალაქეთა პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა, მიმოწერის, სატელეფონო საუბრებისა და სატელეგრაფო შეტყობინების საიდუმლოს კანონით დაცვა. პიროვნების პატივისცემა, საბჭოთა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების დაცვა ყველა სახელმწიფო ორგანოს, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, თანამდებობის პირების, პარტიული კომიტეტების ვალია.

სსრ კავშირის კონსტიტუციაში მოქალაქეთა უფლება-მოვალეობანი განუყრელია. სრულ დიალექტიკურ ერთიანობაშია. შრომის უფლება განუყოფელია შრომის მოვალეობისაგან. სწავლის უფლება — სწავლის მოვალეობისაგან. კრიტიკის უფლება — ნაცლოვანებათა კრიტიკის მოვალეობისაგან, პიროვნებისათვის ზრუნვა — საზოგადოების წინაშე პიროვნების პასუხისმგებლობისაგან. მოკავშირე რესპუბლიკების თანასწორუფლებიანობა — მათი ურთიერთპასუხისმგებლობისაგან. ჩვენი დიადი საბჭოეთის წინაშე მათი პასუხისმგებლობისაგან. ახალი კონსტიტუცია განმსჭვალულია სოციალისტური ინტერ-

¹⁹ იხ. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის მასალები, ვაზ. კომუნისტი, 14 ივნისი, 1977 წ. № 138.
2. შრომები, ტ. 59, 1977.

2. მარკსის საბ. ს. ს.

ნაციონალიზმის იდეებით, საბჭოეთის ყველა ერისა და ეროვნების კონსტიტუციური უფლებებისათვის ზრუნვით.

ახალი კონსტიტუციაში მკაფიოდ აისახა სოციალისტურ-კომუნისტური მართლწესრიგის შემდგომი განმტკიცება. კონსტიტუციის კარი „მართლმსაჯულება, არბიტრაჟი და საპროკურორო ზედამხედველობა“ ყოველმხრივ აშკარებს საბჭოთა მართლმსაჯულების ღრმა დემოკრატიულ ბუნებას. მის სამართლიანობას.

„ჩვენ ვიცით, ამხანაგებო, — აღნიშნა ამხანაგმა ლ. ი. ბრეჟნევმა სკვპ ცენტრალური კომიტეტის მისის პლენუმზე, — რომ ამჟამად მოქმედი კონსტიტუციის მიღების შემდეგ ცალკეულ წლებს დაღი დაასვა უკანონო რეპრესიებმა, სოციალისტური დემოკრატიის პრინციპების, პარტიული და სახელმწიფო ცხოვრების ლენინური ნორმების დარღვევამ. ეს ხდებოდა კონსტიტუციურ დებულებათა საწინააღმდეგოდ. პარტიამ გადაჭრით დაგმო ასეთი პოლიტიკა და ეს არასოდეს არ უნდა განმეორდეს“¹¹.

პარტია და ხელისუფლება ყველაფერს აკეთებდა და აკეთებს უკანონობათა სრული აღმოფხვრისათვის, კონსტიტუციისა და კანონების დაცვა სახელმწიფოს ორგანოებისა და თანამდებობის პირების მოვალეობა ხდება. ახალი კონსტიტუცია ერთი ზნაზე ხელს უწყობს სოციალისტური კანონიერებისა და მართლწესრიგის შემდგომ განმტკიცებას, ხოლო მეორე მხრივ, სსრ კავშირის მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების რაც შეიძლება სრულ განხორციელებას, მათი თანასწორობის დაცვას კანონისა და სასამართლოს წინაშე.

ახალი კონსტიტუციით კიდევ უფრო მტკიცდება სსრ კავშირის ერთიანობა, სახელმწიფო წყობილება, „საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი. — ნათქვამია 69 — მუხლში, — ერთიანი საკავშირო მრავალეროვანი სახელმწიფოა, რომელიც ერების თავისუფალი თვითგამორკვევისა და თანასწორუფლებიანი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების ნებაყოფლობითი გაერთიანების შედეგად შეიქმნა. სსრ კავშირი განასაზიერებს საბჭოთა ხალხის სახელმწიფო ერთიანობას. კავშირებს ყველა ერსა და ეროვნებას კომუნისტური ერთობლივი მშენებლობის მიზნით“¹².

ახალი, ისე როგორც მოქმედი კონსტიტუცია, შეიცავს დებულებას იმის შესახებ, რომ მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენულ უფლებებს იცავს და გარანტიას აძლევს სსრ კავშირი, რესპუბლიკებს ამასთან ეძლევათ უფლება მონაწილეობა მიიღონ იმ საკითხების გადაჭრაში, რომლებიც სსრ კავშირის გამგებლობას განეკუთვნება.

„საერთოდ, — აღნიშნა ამხანაგმა ლ. ი. ბრეჟნევმა სკვპ ცენტრალური კომიტეტის მისის პლენუმზე, — ეროვნულ-სახელმწიფო წყობილების საკითხების გადაწყვეტა პროექტში უზრუნველყოფს მრავალეროვანი კავშირის საერთო ინტერესებისა და მისი წარმომქმნელი თვითუფლებიანი რესპუბლიკის ინტერესების ნამდვილ დემოკრატიულ შეხამებას, უზრუნველყოფს ჩვენი

¹¹ აშხ. ლ. ი. ბრეჟნევის მოხსენება სკვპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1977 წლის 24 მაისს. „საქართველოს კომუნისტი“, 1977 წ., № 6, გვ. 12.

¹² იხ. კონსტიტუცია — გაზ. „კომუნისტი“, 4 ივნისი, 1977 წ.

ქვეყნის ყველა ერისა და ეროვნების ყოველმხრივ აყვავებასა და გაძლიერებას¹³.

განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ახალი ეტაპის წინა უღიღესი ისტორიული მონაპოვარია არა მარტო ჩვენი გმირულ-ბრძოლვით მდგომარეობისა, მისი ხორცშესხმა ღრმა და ხანგრძლივ გავლენას მოახდენს პროგრესულ კაცობრიობაზე. ამ დოკუმენტში მოცემულია დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ძირითადი მონაპოვარნი, შრომითა და ბრძოლით გამოვლილი ისტორიული გზა. მთელი საბჭოთა ხალხი ფართო ნაბიჯით ივლის წინ კომუნისმის მწვერვალებისაკენ და ამ დღიად გასხივოსნებულ გზაზე ბრწყინვალე ნიშანსვეტი, დიადი დროშა, დიადი რიონტორი იქნება ახალი კონსტიტუცია.

Ш. С. ГВЕЛЕСИანი

НОВАЯ КОНСТИТУЦИЯ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Резюме

В труде рассмотрен факт развитого социалистического общества в нашей стране и обоснование этого исторического явления Конституцией. Рассмотрены политические и экономические изменения, происшедшие в нашей стране, каким является переход победившего социализма в развитое социалистическое общество, переход Государства пролетарской диктатуры в общенародное Государство, возникновение нового исторического единства советского народа, превращение Коммунистической Партии Советского Союза из партии рабочего класса в партию всего народа, превращение Советов Депутатов трудящихся в Советы народных депутатов, дальнейшее совершенствование социалистических и общественных взаимоотношений и постепенный переход в коммунистические взаимоотношения, коммунистическое воспитание молодежи, дальнейшее усиление единородства социально-классовых обществ, и др., которое обоснованно олицетворено в Новой Конституции СССР, где освещены новые основные законодательства.

¹³ ამხ. ლ. ი. ბრეჟნევის მოხსენება სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1977 წლის 24 მაისს. „საქართველოს კომუნისტი“, 1977 წ. № 6, გვ. 12.

**რამონიფიკაციაში მრავალწლიანი ნარგავების, როგორც ძირითადი
საწარმოო ფონდების, ეფექტიანობის ანალიზისათვის**

სოციალისტურ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ძირითადი ფონდების შედგენილობაში მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია, განსაკუთრებით დიდია მრავალწლიანი ნარგავობის ხვედრითი წილი საქართველოს სსრ საბჭოთა მეურნეობებისა და კოლმეურნეობების ძირითადი საწარმოო ფონდების შედგენილობაში. საკმარისია აღინიშნოს, რომ 1970 — 1975 წლების მონაცემებით საქართველოს სსრ კოლმეურნეობების სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების სტრუქტურაში მრავალწლიან ნარგავობაზე 38 პროცენტი მოდის, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის ისეთი ზონების კოლმეურნეობებში, როგორცაა მეჩაიეობის X ბ, მევენახეობის I და VIII და მეხილეობის V ზონები, მრავალწლიან ნარგავობებზე მოდის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების 60 პროცენტი.

საქართველოს სსრ კოლმეურნეობების ძირითადი ფონდების შედგენილობაში მრავალწლიანი ნარგავობის ასეთი მაღალი ხვედრითი წილის გამო რესპუბლიკის კოლმეურნეობების ძირითადი საწარმოო ფონდების ფორმირება და მათი სტრუქტურა მკვეთრად განსხვავდება სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების კოლმეურნეობების ძირითადი საწარმოო ფონდების ფორმირებისა და სტრუქტურისაგან.

ასე, მაგალითად, 1974 წლის მონაცემებით სსრ კავშირის კოლმეურნეობების ძირითადი საწარმოო ფონდების შედგენილობაში მრავალწლიან ნარგავობაზე მოდის 2,2⁰/₁₀₀. მოლდავეთის სსრ კოლმეურნეობებში, სადაც კარგად არის განვითარებული მეხაიეობა-მევენახეობა — 21,0⁰/₁₀₀, ხოლო საქართველოს სსრ მოსაზღვრე რესპუბლიკების აზერბაიჯანისა და სომხეთის კოლმეურნეობებში შესაბამისად — 7 — 10⁰/₁₀₀.

საქართველოს სსრ კოლმეურნეობების ძირითადი ფონდების შემადგენლობაში მრავალწლიანი ნარგავობის, როგორც სპეციფიკური ფონდების, მაღა-

¹ Народное хозяйство СССР в 1974 г. стр. 323.

ლი ხვედრითი წილის გამო ძირითადი ფონდების გამოყენების უფექტიანობის დონეს არსებითად მრავალწლიანი ნარგავების განსაზღვრავს. მაგრამ აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობა ანალოგიურად ძირითადი ფონდების ტექნიკური ნაწილისა, პირველ რიგში, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მანქანა-იარაღებისა არ წარმოადგენს ისეთი დანიშნულების ძირითად ფონდებს, რომელთა შეიარაღებით ადგილი ჰქონდეს სამუშაო ძალის ტექნიკური აღჭურვილობის დონის ამაღლებას და შესაბამისად მისი ქმედითუნარიანობის გაძლიერებას, მათი შრომის შემსუბუქებას. პირიქით, მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობები მოვლა-დამუშავებისათვის საჭიროებენ შრომის სხვადასხვა იარაღს და ამავე დროს წარმოადგენენ მეტად შრომატევად სასოფლო-სამეურნეო კულტურებს.

მრავალწლიანი ნარგავობის, როგორც სპეციფიკური ფონდების, ზემოთ აღნიშნული თავისებურება მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ისეთი ეკონომიკური კატეგორიების განსაზღვრისას, როგორცაა სასოფლო-სამეურნეო სავარგულე მიწების ფონდუზრუნველყოფა და სამუშაო ძალის ფონდშეიარაღება. კერძოდ, იმ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში, რომელთა ძირითადი საწარმოო ფონდების შედგენილობაში 20% ადმატება მრავალწლიანი ნარგავობის ხვედრითი წილი, ფონდუზრუნველყოფისა და ფონდშეიარაღების კატეგორიები უნდა განვსაზღვროთ შემდეგნაირად: სსრ კავშირის ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მეთოდური მითითების შესაბამისად, როცა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება იყოფა, ერთ შემთხვევაში, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულე მიწების ფართობზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში—მომუშავეთა საშუალო წლიურ რიცხვზე, და ჩვენი წინადადებით, რომლის მიხედვით სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულებას უნდა გამოვკლოთ მრავალწლიანი ნარგავობის ღირებულება, ვაყენებთ რა აღნიშნულ წინადადებას, ჩვენ გამოვდივართ შემდეგი მოსაზრებებიდან: როდესაც სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ძირითადი ფონდების შედგენილობაში დიდი ხვედრითი წილი უკავია მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობას და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულე მიწების ფონდუზრუნველყოფა და მუშაკთა ფონდშეიარაღების კატეგორიები განისაზღვრება სსრც ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მითითების შესაბამისად, მაშინ ფონდუზრუნველყოფისა და ფონდშეიარაღების ფაქტური მაჩვენებლები სწორ წარმოდგენას არ იძლევიან სავარგულე მიწებისა და სამუშაო ძალის ტექნიკური შეიარაღების დონეზე, ასე, მაგალითად, 1974 წლის მონაცემების მიხედვით სსრ კავშირის კოლმეურნეობებში 1 ჰა სავარგულზე საშუალოდ მოდის 350 მანეთი, ხოლო ერთ საშუალო-წლიურ კოლწევრზე 4000 მან. ძირითადი საწარმოო ფონდები, სსსრ კოლმეურნეობებში შესაბამისად 450 — 2400 მანეთი, ხოლო რესპუბლიკის მრავალწლიანი კულტურების საწარმოო სპეციალიზაციის ისეთ რაიონებში, როგორცაა მახარაძის, ზუგდიდის, ზესტაფონისა და გურჯაანის რაიონების კოლ-

მეტრნეობები შესაბამისად (2300 — 3800); (1300 — 2600); (850 — 2000); (650 — 2600) მანეთის ძირითადი ფონდები მოდის.

ფონდუზრუნველყოფისა და ფონდშეიარაღების მოტანილ მასალებში მაჩვენებლებში მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობის ღირებულება 1 ჰა სავარგულზე სსრ კავშირის კოლმეტრნეობებში 7,3 მანეთს უდრის, ხოლო საქართველოს სსრ კოლმეტრნეობებში 167 მანეთს. ერთ საშუალო-წლიურ კულწევრზე შესაბამისად 80 — 960 მანეთს.

მრავალწლიანი კულტურების მიმართულების ისეთი რაიონების კოლმეტრნეობებში, როგორცაა მახარაძის, ზუგდიდის, ზესტაფონისა და გურჯაანის რაიონები, კოლმეტრნე წევრთა ფონდშეიარაღების მაჩვენებელში მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობათა ღირებულებაზე მოდის; მახარაძის რაიონში — 2100 მანეთი, ზუგდიდის რაიონში — 1500 მანეთი, ზესტაფონის რაიონში 900 მანეთი, გურჯაანის რაიონში — 1400 მანეთი, ე. ი. ძირითადი ფონდების ღირებულების 50%-ზე მეტი. მაგრამ საქართველოს სსრ კოლმეტრნეობებში ფონდუზრუნველყოფისა და კოლმეტრნე წევრთა ფონდშეიარაღების ღონის მაჩვენებელს თუ შევადარებთ სსრ კავშირის კოლმეტრნეობათა ფონდუზრუნველყოფისა და კოლმეტრნე წევრთა ფონდშეიარაღების მაჩვენებელს ძირითადი ფონდების აქტიური ნაწილის მიხედვით (მუშა და ძაღოვანი მანქანები), მაშინ დაინახავთ, რომ საქართველოს კოლმეტრნეობებში აღნიშნული მაჩვენებლები შესაბამისად 2,5—5-ჯერ ნაკლებია საკავშირო საშუალო მაჩვენებლებთან შედარებით და შეადგენს 1 ჰა სავარგულზე 25 მანეთს, ერთ კოლმეტრნე წევრზე — 130 მანეთს².

ამრიგად, როდესაც სავარგული მიწების ფონდუზრუნველყოფისა და კულწევრთა ფონდშეიარაღების მაჩვენებლები მრავალწლიანი კულტურების მიმართულების მეტრნეობებში განისაზღვრება ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მითითების შესაბამისად, ამ შემთხვევაში მრავალწლიანი ნარგავობა გათანაბრებულია ძირითადი ფონდების ტექნიკურ ნაწილთან, მათ შორის სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღებთან. რაც, ჩვენი აზრით, ამახინჯებს ფონდუზრუნველყოფისა და ფონდშეიარაღების კატეგორიების ეკონომიურ შინაარსს.

ცნობილია, რომ კ. მარქსი თვით შრომის საშუალებებიდან ცალკე გამოყოფს შრომის მექანიკურ საშუალებებს და მათ წარმოების ძვალკუთხოვან სისტემას უწოდებს.

„თვით შრომის საშუალებებს შორის შრომის მექანიკური საშუალებანი, რომელთა ერთობლიობასაც შეიძლება ეწოდოს წარმოების ძვალკუთხოვანი სისტემა, ამა თუ იმ საზოგადოებრივი წარმოების ეპოქისათვის გაცილებით უფრო ძირითად დამახასიათებელ ნიშნებს წარმოადგენენ, ვიდრე შრომის ისეთი საშუალებანი, რომელნიც მხოლოდ შრომის სავნის შენახვას ემსახურებიან და რომელთა ერთობლიობასაც ზოგადად წარმოების სისხლძარღვოვანი სისუტემა შეიძლება ეწოდოს, როგორცაა, მაგალითად, მიწები, კასრები, კალათები, ქილები და სხვა“³. ამიტომ იმ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში, რომელთაც

² Народное хозяйство СССР в 1974 г. стр. 323, 337, 338.

³ კ. მარქსი, კაპიტალი. ტ. 1., 1954, გვ. 230 — 231.

ძირითადი ფონდების შედგენილობაში, 20%/მ-ზე მეტი ხვედრითე წილი მოდის მრავალწლიან ნარგაობებზე, ფონდუზრუნველყოფისა და ფორმირების კატეგორიები უნდა განისაზღვროს ძირითადი ფონდების მრავალწლიანი ნარგაობების ღირებულების გამოკლებით.

მრავალწლიანი კულტურების ნარგაობის, როგორც სპეციფიკური ფონდების გამოყენების ეკონომიური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მათი ფონდებზე ფორმირების მატერიალური და შრომითი დანახარჯების სწორად განსაზღვრას. ცნობილია, რომ საქონლის ღირებულებას მათ შორის წარმოების საშუალებათა ღირებულებასაც, განსაზღვრავს მათი წარმოებისათვის საზოგადოებრივად აუცილებელი მატერიალური და შრომითი დანახარჯები, რა თქმა უნდა, მრავალწლიანი ნარგაობების ფონდებზე ფორმირების ხარჯების განსაზღვრა აღნიშნული წესის შესაბამისად წარმოებს. მაგრამ ამ შემთხვევაში არ არის გათვალისწინებული მრავალწლიანი კულტურების ნარგაობის ძირითად ფონდებზე ფორმირებასთან დაკავშირებული რიგი თავისებურებანი. ერთი ასეთი თავისებურებაა ის, რომ მრავალწლიანი კულტურების გაშენებას და მათ ძირითად ფონდებზე ფორმირებას სჭირდება დიდი კაპიტალური დაბანდებანი, რომლებიც უკუგებას საკმაოდ ხანგრძლივი დროის განვლის შემდეგ (საშუალოდ 6—8 წელი) იძლევიან. ეს უკანასკნელი, რა თქმა უნდა, დაბლა სცემს კაპიტალურ დაბანდებათა ეფექტიანობის დონეს.

მრავალწლიანი კულტურების ნარგაობის ძირითად ფონდებზე ფორმირების მეორე თავისებურებაა ის, რომ მათი გაშენებისათვის, თავისუფალი მიწების უქონლობის გამო, კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების მიერ გამოიყოფა სხვა კულტურებით დაკავებული მიწები, ძირითადად სახნავი მიწები. ეს ის მიწებია, რომლიდანაც მეურნეობები მრავალწლიანი კულტურების გაშენებამდე ლეზულობდნენ განსაზღვრული ოდენობის წმინდა შემოსავალს.

1970—1975 წლების მონაცემებით საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში ჩაის, ვენახის, ხეხილისა და ციტრუსების გაშენებისათვის ყოველწლიურად გამოიყოფოდა საშუალოდ 6000 ჰა სახნავი მიწა. ამ წლებში წმინდა შემოსავალი 1 ჰა სახნავიდან 60 მანეთს უდრის. რის შედეგადაც მრავალწლიანი კულტურების გაშენების გამო, წმინდა შემოსავალი შემცირდა 2,5 მლნ მანეთით. წმინდა შემოსავლის შემცირება განესაზღვრეთ ცნობილი ფორმულით:

$$K = DtS.$$

- სადაც K არის შემცირებული წმინდა შემოსავალი მანეთებში.
- D — წმინდა შემოსავალი 1 ჰა-ზე მანეთებში.
- t — დრო მრავალწლიანი კულტურების სრულმსხმოიარობაში შესვლამდე.
- S — მრავალწლიანი კულტურების გაშენებისათვის გამოყოფილი ფართობი ჰა.

ეკონომიური შინაარსით, მრავალწლიანი ნარგაობის გაშენებით, სახნავი მიწებიდან შემოსავლის დროებით (6—8 წელი) შემცირება („დანაკარგები“)

განხილულ უნდა იქნეს როგორც ისეთი „დანახარჯები“, რომელიც დაკავშირებულია მხოლოდ და მხოლოდ მრავალწლიანი ნარგავობის ძირითადი მიწისპირა ფორმირებასთან, ამიტომ მიჩნეული უნდა იქნეს როგორც მხოლოდ მრავალწლიანი ფორმირების დანახარჯები და წმინდა შემოსავლის ოდენობით, რასაც აღნიშნული მიწები იძლეოდნენ მრავალწლიანი ნარგავობის გაშენებამდე, შევიდეს მათი წარმოებისა და ფორმირების საერთო ხარჯებში.

ასე, მაგალითად, დავუშვათ, რომ ჩაის პლანტაციის გაშენებისათვის კოლმეურნეობამ გამოყო 10 ჰა სახნავი მიწა, თუ წმინდა შემოსავალს 1 ჰა სახნავიდან 60 მანეთის ოდენობით ვივარაუდებთ, მაშინ წმინდა შემოსავალი 10 ჰა-ზე $(60 \times 10) = 600$ მანეთი იქნება. ხოლო ჩაის პლანტაციის სრულ მსხმოიარობაში შესვლამდე წმინდა შემოსავლის შემცირება შეადგენს 3600 მანეთს $(600 \times 6 = 3600)$ (ჩაის პლანტაცია სრულ მოსავლიანობაში შედის მე-7 წელს.) მაშასადამე, 1 ჰა ჩაის პლანტაციის სრულ მოსავლიანობაში შესვლამდე წმინდა შემოსავლის შემცირება შეადგენს 360 მან. და იგი უნდა შევიდეს 1 ჰა ჩაის პლანტაციის საბალანსო ღირებულებაში, ძირითადი ფონდების საბალანსო ღირებულებას განაზღვრავს კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ამორტიზაციის ნორმის სწორად დადგენისათვის, ხოლო თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ საქართველოს სსრ კოლმეურნეობების ძირითადი ფონდების შედგენილობაში მრავალწლიანი ნარგავობას საშუალოდ 38% უკავია, მათი ამორტიზაციის ნორმის სწორად განაზღვრავს დიდი ეკონომიური მნიშვნელობა აქვს.

აღნიშნულ საკითხზე საბჭოთა ეკონომისტებს შორის სხვა შეხედულებაც არსებობს. კერძოდ, მ. გ. ვიანერის⁴ აზრით, მრავალწლიანი კულტურების გაშენებისათვის გამოყოფილი მიწების შემოსავლის ღრობით შემცირების კომპენსაცია უნდა მოხდეს დამატებითი კაპიტალური დაბანდებით. ამ შემთხვევაში დამატებითი კაპიტალური დაბანდებების სახსრები გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$K_{\text{ით}} = \frac{D_r}{E_r} \times S$$

ეს დამატებითი სახსრები ემატება მრავალწლიანი კულტურების გაშენებისათვის საჭირო კაპიტალურ დაბანდებათა საერთო სახსრებს და ისე განისაზღვრება კაპიტალურ დაბანდებათა აბსოლუტური ეფექტიანობის დონე.

ზემოთ მოტანილი მაგალითის შესაბამისად 10 ჰა ჩაის გაშენებისათვის გამოყოფილი მიწებიდან წმინდა შემოსავლის დანაკლისის კომპენსაციისათვის დამატებით საჭირო იქნება 5000 მანეთი.

⁴ Капитальные вложения в сельском хозяйстве, М., 1972, стр. 67.

- 5. $K_{\text{ით}}$ — დამატებითი კაპ. დაბანდების სახსრები.
- D_r — წმინდა შემოსავალი 1 ჰა სავარგულიდან.
- E_r — კაპ. დაბანდების ეფექტიანობის ნორმატიული კოეფიციენტი.
- S — ფართობი მრავალწლიანი კულტურების გაშენებისათვის.

ამრიგად, თუ 1 ჰა ჩაის პლანტაციის გაშენებისათვის საჭიროა 3500 მანეთი, მაშინ აღებულ თანხას ემატება 500 მანეთი (1 ჰა-ზე) და 4000 მანეთი მიხედვით უნდა მოხდეს კაპიტალურ დაბანდებათა აბსოლუტური განსახლება. აღნიშნული წესით წმინდა შემოსავლის დანაკლისი არ მოგვაჩნია სწორად, რადგან ამ შემთხვევაში არ არის გათვალისწინებული დამატებითი სახსრების გამონახვის შესაძლებლობა და ის გარემოება, რომ კაპიტალური დაბანდებაში მრავალწლიან ნარგავებში დიდი ხნის შემდეგ (2-8 წ.) იძლევიან უკუგებას.

მრავალწლიანი ნარგავების, როგორც ძირითადი საწარმოო ფონდებისა და როგორც სოფლის მეურნეობის დარგების ეფექტიანობის დონეზე დიდ გავლენას ახდენს მეჩხერიანობა. 1970-1972 წწ. მონაცემებით საქართველოს სოფლის მეურნეობაში მეჩხერიანობის გამო შემცირებულმა პროდუქციის ღირებულებამ 82 მილიონი მანეთი შეადგინა.⁶ მართალია, მრავალწლიან ნარგავებში მეჩხერიანობის ძირითადი მიზეზი ბიოლოგიურ-აგროტექნიკური ფაქტორებია, მაგრამ იგი ამავე დროს განხილული უნდა იქნეს, როგორც ძირითადი საწარმოო ფონდების შემადგენელი ნაწილის წარმოების პროცესიდან ნაადრევად გამოსვლა.

ცნობილია, რომ ძირითადი ფონდების შემადგენელი ნაწილის წარმოების პროცესიდან ნაადრევად გამოსვლის შემთხვევაში საჭიროა მათი დროულად აღდგენა, რაც ამორტიზაციის ფონდის სახსრებით ხორციელდება, ძირითადი ფონდების განახლების ეს წესი მეჩხერიანობით წყობიდან გამოსულ ნარგავებზე არ ვრცელდება, ე. ი. არ წარმოებს მეჩხერიანი ფართობის ახალი ძირებით შევსება, რაც შეეხება ამორტიზაციის სახსრების იმ ნაწილს, რომელიც რემონტისათვის არის გათვალისწინებული, როგორც წესი, გამოიყენება მხოლოდ დაზიანებული და არა მთლიანად წყობიდან გამოსული ნარგავების აღდგენისათვის.

ჩვენი წინადადებით მრავალწლიან ნარგავებში მეჩხერიანობის დროულად ლიკვიდაციის მიზნით ამორტიზაციის ფონდიდან უნდა გამოიყოს სპეციალური ფონდი. ეს უკანასკნელი უზრუნველყოფს მეჩხერიანობის დროულად ლიკვიდაციას და ადგილი აღარ ექნება დანაკარგებს წლების მანძილზე მიწის მოკლებული ფართობით გამოწვეული შემცირებული მოსავლიანობის გამო.

მრავალწლიანი კულტურების ნარგავობათა ეფექტიანობის ამაღლების ღონისძიებებს შორის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სპეციალიზაციასა და წარმოების კონცენტრაციის ღონის ამაღლებას. მიუხედავად იმ დიდი მუშაობისა, რაც ამ მიმართებით იქნა ჩატარებული რესპუბლიკაში, პირველ რიგში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის ზონების გამოყოფა და სხვა, სოფლის მეურნეობის წარმოების კონცენტრაციის დონე, განსაკუთრებით მრავალწლიანი ნარგავების კონცენტრაცია, არ ჰასუბობს თანამედროვე მოთხოვნებს, რაც, თავის მხრივ, აფერხებს ტექნიკის გამოყენებას, შრომის რაციონალურ ორგანიზაციას და დაბლა სევს კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობის რენტაბელობის დონეს.

⁶ გაზეთი „კომუნისტი“. 19 დეკემბერი, 1973 წელი და გაზეთი „სოფლის ცხოვრება“, 22 დეკემბერი, 1973 წელი.

რესპუბლიკის კოლმეურნეობებში მრავალწლიანი კულტურების (პარკა-
ბათა დაბალ კონცენტრაციაზე მეტყველებს ქვემოთ მოტანილი მონაცემები
1972 — 1975 წლების მონაცემებით საქართველოს სსრ კონცენტრაციის
მრავალწლიანი ნარგაობათა ფართობი საშუალოდ 130 ჰა უდრის, ხოლო მეჩაი-
ეობის, მევენახეობისა და მეხილეობის საწარმოო სპეციალიზაციის ისეთი რაი-
ონებს კოლმეურნეობებში, როგორცაა მახარაძის, ზუგდიდის, ქობულეთის,
ზესტაფონის, გორის, გურჯაანის და თელავის რაიონები. შესაბამისად 235,
244, 240, 129, 545, 466 ჰექტარს, ჯერჯერობით მხოლოდ ერთეული კოლმეურ-
ნეობებია, რომელთა მრავალწლიანთა ნარგაობის ფართობი 600—700 ჰა
უდრის. აღნიშნული რაიონების კოლმეურნეობათა სამეურნეო საქმიანობის
1972 — 1975 წლების მონაცემების ანალიზი ნათლად მეტყველებს იმაზე,
რომ საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ყველა მიჩვენებელი: შრომის
ნაყოფიერება, ფონდუყუება, რენტაბელობის დონე, მოგების ნორმა და პრო-
დუქციის წარმოების დონე 100 ჰა სავარგულზე იმ რაიონებსა და კოლმეურ-
ნეობებში მნიშვნელოვნად მაღალია, რომლებშიც მრავალწლიანი ნარგაობის
ფართობი მეტია, რესპუბლიკისა და შესაბამისი რაიონების კოლმეურნეობების
მრავალწლიანი ნარგაობის საშუალო ფართობთან შედარებით (ცხრ. 1).

ცხრილი 1

კოლმეურნეობებში საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ძირითადი მიჩვენებლები
მრავალწლიანი კულტურების ნარგაობათა კონცენტრაციის დონის მიხედვით
(საშუალოდ 1972 — 1975 წწ)

მ. რ. ბ. №	რაიონი	მრავალწლიანი ნარგაობის ფართობი ჰა	საშუალოდ ნარგაობის სედიმენტის პროცენტული ფონდები %	შრომის ნაყოფიერება 1 კ. ჰა-ზე, მტ.	ფონდუყუება, მტ.	რენტაბელობის დონე %	მოგების ნორმა, %	შრომის პროდუქტი, 100 ჰა სავარგულზე, მტ.
1	საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში	130	28	5,5	0,5	12	19	22,0
2	მახარაძის რაიონი	235	54	7,5	0,6	22	31	130,0
3	ქობულეთი	240	58	8,3	0,6	18	34	165,0
4	ზუგდიდი	244	47	7,2	0,6	21	32	94,0
5	გორი	545	44	6,9	0,5	14	16	34,0
6	გურჯაანი	2,8	30	6,4	0,5	10	12	18,0
7	თელავი	540	55	5,5	0,7	24	28	48,0
8	თელავის რაიონი	466	62	8,4	0,7	19	26	38,0
9	ზესტაფონი	120	48	3,2	0,4	4	6	21,0

ცხრილში მოტანილი მონაცემებიდან ნათლად ჩანს, რომ კოლმეურნეო-
ბების საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის დონე დიდად არის დამო-
კიდებული მრავალწლიანი ნარგაობის კონცენტრაციაზე, როგორც ფართობის,
რეს ძირითადი ფონდების შედგენილობაში მათი ხვედრითი წილის მიხედვით.
ამიტომ საქართველოს სსრ მრავალწლიანი ნარგაობათა მიმართულების
კოლმეურნეობების ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა მრავალწლიანი კულტურე-

ბის წარგობის კონცენტრაციის გაღვივება და ამ საფუძველზე საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის შემდგომი ამაღლება.

К. А. МИРОТАДЗЕ.

РЕКОМЕНДАЦИИ О ПОВЫШЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ МНОГОЛЕТНИХ НАСАЖДЕНИЙ

Резюме

Многолетние насаждения, как основные производственные фонды, по характеру формирования и использования значительно различаются от других фондов сельского хозяйства.

В связи с этим, в работе обосновываются ряд рекомендаций, применение в хозяйственной практике которых будут способствовать повышению экономической эффективности многолетних насаждений.

Среди этих рекомендаций следует отметить:

— определение производственных издержек выращивания и формирования многолетних насаждений в основные производственные фонды, а также определение балансовой стоимости 1 га насаждения, временное сокращение доходов, связанное с отведением сельскохозяйственных угодий для их выращивания (до вступления многолетних насаждений в полное плодоношение), надо рассматривать как затраты, и в объеме ранне полученных от этих угодий чистого дохода включать в общие затраты выращивания и формирования многолетних насаждений в основные производственные фонды;

— создание в колхозах специального денежного фонда для своевременной ликвидации изреженности многолетних насаждений;

— внесение некоторых коррективов в методику определения фондовооруженного труда и фондообеспеченности сельскохозяйственных угодий в хозяйствах с большим удельным весом (более 20%) многолетних насаждений в основных производственных фондах;

— о путях совершенствования специализации и повышения уровня концентрации многолетних насаждений в колхозах республики.

ი. ჯაფარიძე

ხარისხობრივი განვითარებისათვის პროდუქტის უზრუნველყოფის საკითხი სოფლის მეურნეობაში

ჩვენი ქვეყნის მზარდი მოსახლეობის კიდევ უფრო მზარდი მატერიალურ და სულიერ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება ყოველთვის შეადგენდა პარტიისა და მთავრობის სისტემატური ზრუნვის საგანს. რისთვისაც შესაბამის ღონისძიებათა მთელი სისტემა იქნა დამუშავებული და განხორციელებული საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე — სახალხო მეურნეობის ყველა დარგსა და საქმიანობის ყველა სფეროში. დასახული და განხორციელებული მწყობრი ღონისძიებათა კომპლექსი თავის ყველაზე რეალურ, მკაფიო გამოხატულებას ნახულობს უკვე კანონზომიერად ქცეულ, ჩვენს ხუთწლეულებში — მათი შესრულების რაოდენობრივი და თვისობრივი მაჩვენებლების სახით.

სახალხო მეურნეობის გეგმავლობითი და პროპორციული განვითარების კანონის მოქმედებიდან გამომდინარე თითოეული ხუთწლეუდი და მისი შესრულება წარმოადგენს ერთგვარ რგოლს ჩვენი გეგმიანობის საერთო სისტემაში და ამავ დროს — გამოსავალ საწყის და საფუძველს შემდგომი პერსპექტიული გეგმის შედგენა-განხორციელებისათვის: ურბოვ. მეცხრე (1971—1975 წწ.) ხუთწლეულის წარმატებით შესრულებამ — ქვეყნის სოციალ-ეკონომიური განვითარების ყველა სინთეზური მაჩვენებლების ამაღლებამ შექმნა მტკიცე მეცნიერული და პრაქტიკული წინამძღვრები იმ გრანდიოზული ამოცანების წამოსაყენებლად, რომლებიც ასახულია საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXV ყრილობაზე გაკეთებულ მოხსენებაში „სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1976—1980 წლების ძირითადი მიმართულებანი“. ამ ისტორიული მნიშვნელობის დოკუმენტს დიდი ენთუზიაზმით შეხვდა და ფართოდ გამოეხმაურა მთელი ჩვენი საბჭოთა საზოგადოებრიობა და ის გადაიქცა საყოველთაო-სახალხო განხილვის საგნად — მისი რეზოლუციის გასცილდა ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს. მრავალი საყურადღებო მოსაზრება, წინადადება იყო წამოყენებული ჩვენს პრესაში გეგმის სრულყოფის თვალსაზრისით, ახალი რეზერვების გამოვლინების შედეგად. XXV ყრილობა გადაიქცა მსოფლიო მნიშვნელობის მოვლენად.

სრულიად კანონზომიერ მოვლენას წარმოადგენს ის ქვეშააღნიშნულთა მნიშვნელოვანი გარემოება, რომ შეათე ხუთწლელი, როგორც ეს ხანჯასშით აღნიშნულია დასახელებულ დოკუმენტში, არის არსებითად ეფექტურობის და ხარისხის ხუთწლელი — მაღალი ხარისხობრივი მაჩვენებლებისათვის პრობლემის ხუთწლელი ჩვენს სახალხო მეურნეობაში მატერიალური და სულიერი საქმიანობის ყველა სფეროში.

შეათე ხუთწლელის მთავარი ამოცანაა საზოგადოებრივი წარმოების დინამიკური და პროპორციული განვითარებისა და მისი ეფექტიანობის ამაღლების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების, შრომის ნაყოფიერების ზრდის, სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში მუშაობის ხარისხის ყოველნაირი გაუმჯობესების საფუძველზე ხალხის ცხოვრების მატერიალური და კულტურული დონის ამაღლებისათვის კომუნისტური პარტიის კერძის თანმიმდევრული განხორციელება. აღნიშნულია ამ ისტორიული მნიშვნელობის სახელმძღვანელო დოკუმენტში, რომლის რეალიზაციისათვის ბრძოლა ყველა მშრომელს — მუშის, კოლმეურნე გლეხობის, ინტელიგენციის მეტად საპატიო და საპასუხისმგებლო ამოცანას და მოვალეობას შეადგენს.

ამ ფართო ამოცანის სახელმწიფოებრივი მასშტაბით დაყენება და გადამწყვეტა სავსებით შეესატყვისება ჩვენი ეკონომიკის და კულტურის განვითარების თანამედროვე დონეს — წინა ხუთწლედების, განსაკუთრებით მეცხრე ხუთწლედის მანძილზე მატერიალური და სულიერი მიღწევულ დონეს — განვითარებული სოციალიზმის ეტაპს.

ჩვენი სოციალისტური სოფლის მეურნეობის, როგორც სახალხო მეურნეობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დარგის წინაშე, რომლის წარმატებით განვითარებაზე დიდად არის დამოკიდებული საზოგადოების წევრების მუდმივი მზარდი მოთხოვნების დაკმაყოფილება — და ამდენადვე მთელი მოსახლეობის კეთილდღეობა — დგას მეტად რთული, პასუხსაგები და საპატიო ამოცანები: სოფლის მეურნეობის შემდგომი, თანმიმდევრული ინტენსიფიკაციის საფუძველზე უზრუნველყოფილი იქნეს მაღალხარისხიანი პროდუქციის წარმოების ზრდა — შრომის ნაყოფიერების სისტემატური გადიდებისა და პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე მინიმალური დანახარჯების პირობებში.

სსრკ-ის მასშტაბით დაყენებული ეს ამოცანა თავისი კონკრეტული გამოვლინების ფორმას ნახულობს მოკავშირე რესპუბლიკებში, კერძოდ, საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობაში — მისი მაღალხარისხიანი პროდუქციის მნიშვნელოვან ზრდაში, რომელსაც სისტემატური ხასიათი უნდა მიეცეს და ამდენადვე ნაკლებად იქნეს დამოკიდებული ბუნებრივ პირობათა ცვალებადობასა და მერყეობაზე. რამდენად სრულყოფილია სოფლის მეურნეობის გაძლიერების სისტემა, იმდენად უფრო მეტად უზრუნველყოფილია მაღალი და მყარი მოსავლიანობა, პროდუქტიულობა და ამასთან დაკავშირებით, სასოფლო-სამე-

ურნეო დარგისა და მთლიანად მეურნეობის რენტაბელობის მზარდი დონე-
ბუნების სტიქიისადმი კლებადი დამოკიდებულების ტენდენცია **ტენდენცია**
ბულია სამეცნიერო ტექნიკურ პროგრესთან.

ბიზლიმოსეკა

ხარისხობრივი მაჩვენებლებისათვის არძოლა საერთოდ და კერძოდ სოფ-
ლის მეურნეობაში, შეიძლება ითქვას, თანაბრად ხელსაყრელია როგორც სა-
ზოგადოებისათვის მთლიანად, ისე მისი ცალკე წევრისათვის, მწარმოებლისა-
თვის, როგორც სახელმწიფოსათვის, ისე ცალკე საწარმოო ერთეულებისა-
თვის — კოლმეურნეობებისა, საბჭოთა მეურნეობების მათი გაერთიანებათა,
თუ სხვა სახით. პირველი იღებს მაღალხარისხოვან, სრულფასოვან პროდუქ-
ციას, ხოლო მეორე — გაწეული შრომის უფრო მაღალ ანაზღაურებას, ამდენ-
ადვე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რაოდენობრივი ზრდა, განსაკუთრე-
ვით განვითარების თანაპედროვე საფეხურზე მტკიცედ უნდა იქნეს დაკავში-
რებული პროდუქციის ხარისხობრივ გაუმჯობესებასთან. მოსავლიანობასა და
პროდუქტიულობაში, როგორც სოფლის მეურნეობის დონის მთავარ მაჩვენებ-
ლებში, შერწყმული უნდა იქნეს მზარდი რაოდენობა და ხარისხი ამ უკანასკ-
ნელზე აქცენტირების მიმართულებით.

განვითარებული სოციალიზმის ეტაპი საჭიროებს მაღალხარისხოვან პრო-
დუქციის მასობრივად წარმოებას, ამ წარმოების პროცესის უკველ რგოლსა
და საფეხურზე, ეს გარემოება კი ხელს უწყობს მოსახლეობის კვების სტრუქ-
ტურის გაუმჯობესებას, რაც საზოგადოების განვითარების ერთ-ერთი მეტად
მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია, ხოლო კვების სტრუქტურის გაუმჯობესება სა-
ერთო პროგრესის მნიშვნელოვანი მხარეა¹.

არსებითად სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რაოდენობასა და ხარისხ-
ში აკუმულირებულია მასზე მოქმედი ბიოლოგიური, ეკოლოგიური, ტექნიკური,
ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის ურთიერთდაკავშირებულ და
ურთიერთგაპირობებული ფაქტორთა წყება.

თავისთავად რთული, შედარებით ნაკლებად შეცნობილი ბიოლოგიური
ფაქტორის მონაწილეობა, რომელიც შეიცავს ადამიანის ზემოქმედებისადმი-
დაუმორჩილებელ მთელ რიგ მოვლენებს და პროცესებს, უფრო მეტად ართუ-
ლებს და აძნელებს სოფლის მეურნეობაში მაღალი ეკონომიკური ეფექტის მა-
ღებას. ეს გარემოება კი პრაქტიკულად აყენებს ჩვენს წინაშე პრობლემას, ერთ-
მხრივ, ამ სირთულის დაძლევისა სხვა ფაქტორთა ინტენსიურად გამოყენებით
და, მეორე მხრივ სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის გაძლიერებისა ბიოლოგი-
ური მოვლენების გაღრმავებულად და ფართოდ შესწავლის მიმართულებით.
შედეგად — მიღწეული უნდა იქნეს სოფლის მეურნეობის წარმოებაზე მოქ-

¹ ჩვეულებრივად პროდუქციის, ამ შემთხვევაში, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის,
ხარისხის ცნებაში იგულისხმება ნიშანთა და თვისებების წყება, რომელიც განაპირობებს მო-
ცემული პროდუქციის ვარგისიანობას გარკვეულ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად მისი
დანიშნულების შესაბამისად, ხოლო პროდუქციის წყება, მისი ნიშნები თავის კონკრეტულ
გამოხატულებას, როგორც წესი, მიღებულ სტანდარტებში, კონდიციებში ნახულობს.

მედი ბუნებრივი პირობების გავლენის მნიშვნელოვანი შემცირება და კვანძის წარმართველი როლის გაძლიერება.

სწორედ ჩვენი საუკუნის 50 წლებიდან ფართოდ განვიტარებთ სპეციალურ ნეორო-ტექნიკური პროგრესი (რომელიც სამეცნიერო-ტექნიკური ცენტრებისა და ციხისთან არის დაკავშირებული და რიგ შემთხვევაში ამ ორ ცნებას კიდევ აიგივებს), სოფლის მეურნეობის წარმოებაში მიზნად ისახავს აქამდე „საიდუმლოებით“ მოცული მთელი რიგი მოვლენების შეცნობას და მის ადამიანის სამსახურში ჩაყენებას. ამ მიზანსწრაფვამ კი საბოლოოდ უნდა გამოიწვიოს პროდუქციის ხარისხის მართვა საწარმოო პროცესის თვითივე სტადიასა და დონეზე.

ფიქრობთ, არ შეიძლება თუ ვიტყვი, რომ საწარმოო პროცესები სოფლის მეურნეობაში წარმოდგენენ მეტად რთულ სპეციფიკური ხასიათის ურთიერთკავშირს, ერთი მხრივ, ნიადაგში, მცენარესა და ცხოველის ორგანიზმში არსებული ბიოლოგიური პროცესებისა და მეორე მხრივ, მზარდი ტემპით გამოყენებული მანქანური ტექნიკის სამუშაო პროცესებისა, რომლებსაც მეცნიერების არსებული განვითარების შესაბამისად გარკვეული ძალით და ინტენსივობით ადამიანი წარმართავს. ადამიანის წარმართველი როლი იზრდება მეცნიერულ მიღწევათა დანერგვის მიხედვით, რასაც, რააკვირებულა, წინ უძღვის მოვლენების შეცნობა და მისი რაოდენობრივი და თვისობრივი მხარე, რაც განსაჯდობით რელიეფურია მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის თანამედროვე ეპოქაში, როდესაც მეცნიერება ძირითად, წამყვან საწარმოო ძალად გვიღივება ყველა დარგში, კერძოდ კი სოფლის მეურნეობაში. ამ მიმართულებით უდიდესი პერსპექტივები ისახება.

ამავე დროს ყოველთვის მხედველობაში უნდა გვქონდეს კ. მარქსის მიერ მოცემული და ხაზგასმული სოფლის მეურნეობის წარმოების ის თავისებურება, რომ განსხვავებით სახალხო მეურნეობის სხვა დარგებისაგან, სოფლის მეურნეობაში წარმოების პერიოდი და სამუშაო პერიოდი დროის ხანგრძლივობის მიხედვით დამორბეულია ერთმანეთისაგან, რაც გავლენას ახდენს ეკონომიკური ხასიათის ხარისხობრივ, სინთეზურ მაჩვენებლებზე (წარმოებული პროდუქციის მასა დროის ერთეულში, თვითღირებულება, მოგება და სხვა) და საერთოდ, ეკონომიკისა და ორგანიზაციის მთელ რიგ პრობლემებზე სოფლის მეურნეობაში.

ბუნებრივი და ბიოლოგიური ფაქტორების დროსა და სივრცეში განსხვავებულად წარმოდგენილი თავისებურებათა წყება (ტერიტორია, როგორც, მთავარი საწარმოო საშუალება—მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკით, კლიმატური პირობები, ექსპოზიცია, ვერტიკალური ზონალობა და სხვ.) გარკვეულ გავლენას ახდენს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ხასიათზე, მისი საწარმოო ტიპის ფორმირებაზე, პროდუქციის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე.² ამ გავლენას ძირითადად შემზღუდველობითი ხასიათი აქვს, სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე მოქმედი ყველა ფაქტორი, ახდენს რა განსხვავებულ გავლენას.

² ამ გარემოებაზე ჯერ კიდევ რუსული სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების კორიფეხე ვ. დოკუჩაევი და პ. კოსტიჩევი მიუთითებდნენ გასულ საუკუნის მიწურულში.

ლენას, ჩვენს ამოცანას, განსაკუთრებით დღევანდელ პერიოდში — საზოგადოებრივი მეცნიერებათა აკადემიის რევოლუციის ეპოქაში. შეადგენს ამ ფაქტორებს უოველმხრივი შესწავლა, გამოვლინება კონკრეტული პირობების განვითარების წინებით და რეალურ ღონისძიებათა დასახვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხის და მოცულობის დასადგენად.

სასოფლო-სამეურნეო მოვლენების ღრმად შესწავლა და მის საფუძველზე გარკვეული კანონზომიერების დადგენა, გულისხმობს ამ მოვლენაზე მოქმედი ფაქტორების კომპლექსურ შესწავლას. ვინაიდან ეს უკანასკნელი (მოქმედი ფაქტორები) არ წარმოადგენენ ცალ-ცალკე აღებული ფაქტორების გავლენის არითმეტიკულ ჯამს, ხოლო ფაქტორთა სიმრავლის მიხედვით იზრდება მოვლენათა შესწავლის სირთულე, ასეთ შემთხვევაში მათემატიკური მეთოდების და გამოთვლილი ტექნიკის გამოყენებას განსაკუთრებულად ფართო საარბიელი ეძლევა.

ადამიანის საწარმოო საქმიანობის წარმართვას, ყოველგვარი პროდუქციის, ამ შემთხვევაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მაღალხარისხობრივი მაჩვენებლების მისაღწევად, წინ უძღვის მოსამზადებელ სამუშაოთა, თუ საწარმოო პროცესის თანმიმდევრულად და მაღალხარისხობრივად შესრულება, ეს უკანასკნელი უნდა ემყარებოდეს ბიოლოგიურ, აგრონომიულ, ტექნიკურ, ეკონომიკურ და ორგანიზაციულ საფუძვლებს, ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებულს, რასაკვირველია, მეცნიერებისა და მოწინავე პრაქტიკის მიღწევათა გათვალისწინებით და მათზე დაყრდნობით, მაგრამ არსებულ მიღწევებზე დაყრდნობა მთელ რიგ შემთხვევაში არ გამორიცხავს პროგნოზირების საჭიროებას. მეცნიერული პროგნოზირება მომავლის განჭვრეტის ერთ-ერთი საშუალებაა, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე გვაქვს შორეულ პერსპექტივებთან. სოფლის მეურნეობის დარგში პერსპექტიული დაგეგმვების საკითხთა წყება საკმაოდ მრავალრიცხოვანია, მათ შორის ისეთი საკითხი, როგორცაა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ზრდისა და გაუმჯობესების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების პროგნოზირება (მთლიანობაში წარმოდგენილი). ასეთი ხასიათის საკითხებს ეკუთვნის ჩვენს რესპუბლიკაში დიდი ხვედრითი წილით წარმოდგენილი მრავალწლიანი ნარგავები და მათ საფუძველზე მეურნეობის წარმოების გარკვეული ტიპის ფორმირება.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხასიათზე და მის რაოდენობრივ მაჩვენებლებზე, ფაქტორთა მთელი წყება, სისტემა მოქმედებს, სახელდობრ: შრომის ხარისხი, ნიადაგის ნაყოფიერება (პროდუქტიულობა), თესლის და ცხოველის ჯიში, მეტეოროლოგიური პირობები, ტერიტორიის სწორი ორგანიზაცია — მასზე კულტურათა და დარგების განლაგება ექსპოზიციის გათვალისწინებით, წარმოების მექანიზაციის, ელექტრიფიკაციის და ტექნოლოგიის დონე, სპეციალიზაცია და კონცენტრაცია, ქიმიზაცია და, მასთან დაკავშირებით, მხამქიმიატების გამოყენება, პროდუქციის ხარისხის მართვა საწარმოო პრო-

ცესის თითოეულ სტადიაზე, სტანდარტიზაციის მოთხოვნებს და შრომის მაღალი ჰიჯენა, კონტროლის ორგანიზაცია კონტროლირებული პროცესებისა, შრომის მატერიალური და მორალური პირობები და სხვ.

ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე მოქმედ ფაქტორთა შორის არამეორებულად გან როლს ასრულებს თვით წარმოების ორგანიზაციული სტრუქტურა და მისი სრულყოფა: მხედველობაში გვაქვს მეურნეობის, როგორც სპეციალიზაციის დონე და ხასიათი, ისე ქმედითი ხელმძღვანელობის განხორციელების შესაძლებლობა — ძირითადი ფაქტორების ამოქმედების შედეგად მათი კოორდინაცია, რასაკვირველია, დასახელებული ამოცანების გადაწყვეტა საჭიროებს წარმოების მაღალკვალიფიკაციური კადრებით უზრუნველყოფას და სისტემატურ ზრუნვას ამ მიმართულებით შემდგომი ამაღლებისათვის.

ყველა ამ ფაქტორის მოქმედება განხორციელებული უნდა იქნეს მთლიანობაში, ერთობლიობაში საწარმოო პროცესის ყველა სტადიაზე, ყველა რგოლზე, ე. ი. პროდუქტის წარმოების ყველა საფეხურზე. ამას მოითხოვს სოფლის მეურნეობის ის თავისებურება, რომ მხოლოდ ყველა ღონისძიების ჩატარება განუყოფნილ ვადებში უზრუნველყოფს როგორც რაოდენობრივ, ისე ხარისხობრივ მაჩვენებლის სისტემატურ გაუმჯობესებას. რასაკვირველია, ოპტიმატიზაციის პრინციპი ამ შემთხვევაშიც მტკიცედ უნდა იქნეს განხორციელებული.

მაშასადამე, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხი მჭიდროდაა დაკავშირებული რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან და ამდენადვე, ას საჭიროებს და მოიცავს იმ ელემენტებისა და ფაქტორების საფუძვლიან ცოდნა-გამოყენებას, რომლებიც საბოლოოდ აპირობებენ პროდუქციის მაღალ ხარისხს.

როგორ გვესახება ჩვენ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხი, მისი სისტემატურად ამაღლების ამოცანა, გადაწყვეტის რაციონალური მიმართულება და გზები?

როგორც ვიცით, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტი და მისი ხარისხი საწარმოო ციკლის თანმიმდევრობის მხრივ დასკვნითი—უქანასკნელი ეტაპია. ეს კი როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, გულისხმობს წინამორბედ სამუშაოთა ციკლის მაღალხარისხოვნად შესრულებას, ვინაიდან არსებითად ისინი განაპირობებენ საბოლოოდ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გარკვეულ ხარისხს.

ზემოაღნიშნული ფაქტორებიდან ყურადსაღებია, პირველ ყოვლისა, ისეთი საყოველთაო მნიშვნელობის ფაქტორი, როგორიცაა თვით შრომის პროცესის სწორად წარმართვა — შრომის ხარისხის გაუმჯობესება და სრულყოფა: თითოეული შრომითი პროცესის რაციონალური აგროტექნიკით და ზოოტექნიკით რეგლამენტებული წესით შესრულება უშუალოდ გავლენას ახდენს პროდუქციის რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ზრდასა და თვისობრივ გაუმჯობესებაზე. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვგულისხმობთ შრომითი პროცესის გაუმჯობესებას სოფლის მეურნეობის ყველა დარგში — მათი ორგანიზაციული და ტექნოლო-

გიური სპეციფიკურობის გათვალისწინებით, რამდენადაც ღრმად შევეცნობო ამ სპეციფიკურობას, იმდენად რეალური და ნაყოფიერი იქნება შედეგებიც. უნდა აღვნიშნავ, რომ ამ სპეციფიკურობას, იმდენად რეალური და ნაყოფიერი იქნება შედეგებიც. უნდა აღვნიშნავ, რომ ამ სპეციფიკურობას, იმდენად რეალური და ნაყოფიერი იქნება შედეგებიც.

ფაქტორთა დასახელებული კომპლექსიდან ჩვენ გვინდა გამოვყოთ შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის საკითხები და მასთან დაკავშირებით, შრომის ანაზღაურების სრულყოფის ამოცანა, რომლის სწორად გადაწყვეტა ღირს გავლენას ახდენს, განსაკუთრებით განვითარების დღევანდელ საფეხურზე, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან ერთად ხარისხობრივ მხარეზე.

შრომის ორგანიზაცია ფართო გაგებით მოიცავს მომუშავეთა შერჩევას, განაწილებასთან ერთად, მათ რაციონალურ გამოყენებას, ნორმირებას და ანაზღაურებას, რის შედეგადაც უნდა შეიქმნას ჯანსაღი, მატერიალური და მორალური სტიმული მეურნეობაში არსებული (მიმდინარე) საწარმოო პროცესების რაციონალური ორგანიზაციისათვის, მისი სრულყოფისათვის და, მასთან დაკავშირებით, საბოლოო ჯამში მეურნეობისა და მისი ცალკე დარგების მაღალ ორენტებლობისათვის, ანაზღაურების დარგში ყველაზე გამართლებულ პრინციპად მიჩნეული უნდა იქნეს შრომის ანაზღაურება წარმოებული საბოლოო პროდუქციასთან მკიდრო კავშირში, ე. ი. ანაზღაურების დონე, როგორც წესი, უნდა განისაზღვროს მიღებული პროდუქციის (მთლიანი და სასაქონლო პროდუქციის) სიდიდის მიხედვით, ხარისხობრივი მაჩვენებლების გათვალისწინებით.

აქ მხედველობაში გვაქვს მეურნეობის ყველა კატეგორიის მუშაკი—სპეციალისტებისა და ხელმძღვანელ მუშაკთა ჩათვლით.³

მთლიანი და სასაქონლო პროდუქცია საკმაოდ სრულად ასახავს სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციას და, მასთან დაკავშირებით, მეურნეობის საწარმოო მიმართულებას. აგრეთვე წარმოების მოცულობას და, მასთან დაკავშირებით, მეურნეობის და ცალკე დარგების სიდიდეს; მაგრამ ორივე ეს თავისთავად მეტად მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მაჩვენებელი ნაკლებად ასახავს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხობრივ მხარეს, ეს ტენდენცია არა მარტო ჩვენი ეკონომიკის განვითარების ახალი, აღმავალი მაჩვენებლის, ის გარკვეულ ნაწილში საერთო კულტურის ზრდის ამსახველია, მართალია, სასაქონლო პროდუქცია თავისი შინაარსით გარკვეულ ნაწილში, ხარისხობრივი მაჩვენებელიცაა, ვინაიდან სარეალიზაციოდ ვანუთენილი პროდუქციის არსებობა, როგორც წესი, გულისხმობს ხარისხის გარკვეულ დონესაც — ის მიმართულია მოსახლეობის მოთხოვნილებათა სტრუქტურის გაუმჯობესებისაკენ, რომლის ერთ-ერთი ელემენტია კვების, ულუფის სტრუქტურის გაუმჯობესება, მომავალში — მათე, და შემდგომი ხუთწლეულების მიხედვით განუხრელად გაიზრდება, გაში-

³ ეს საკითხი ამ უკანასკნელ პერიოდში იმდენად აქტუალური ხდება, რომ რიგი ცალკე შრომები სპეციალურად მიეძღვნა კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობის ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტების ანაზღაურების საკითხებს. ზოგჯერ იგი საკვალეფიკაციო-სადოქტორო თემად არის გამოჩნული, როგორც ჩანს, ამ მიმართულებით მეცნიერული მუშაობის გაღრმავება გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს, რაც დაკავშირებული უნდა იქნეს ჩვენი მდიდარი პრაქტიკის შემოქმედებით გამოყენებასა და განზოგადებასთან.

ნაარსიანდება მოსახლეობის მოთხოვნილება, ამას მოითხოვს პროცესის, აღმავლობის, ვარდუეალო ლოგიკა. ჩვენ კვლავ უნდა გავიხსენოთ რეკონსტრუქცია, რომ საბოლოო პროდუქციის, ამ შემთხვევაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლები უშუალოდ გამომდინარეობს სამუშაოთა იმ ციკლის ასევე ხარისხივანად შესრულების აუცილებლობიდან, რომელიც წინ უძღვის ფართო სამომხმარებლოდ განკუთვნილი პროდუქციის მიღებას.

ამდენადვე მუშაობის თითოეული სტადიის ხარისხი განაპირობებს საბოლოო მაღალხარისხობრივ მაჩვენებელს, თუ ეს ტენდენცია — ხარისხობრივი მაჩვენებლების ამაღლება — საერთო ტენდენციაა, ის ვრცელდება სოფლის მეურნეობაზე, როგორც მატერიალური ღირებულების შემქმნელ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დარგზე. ამ უკანასკნელში ამ საერთო ტენდენციას, როგორც აღვნიშნეთ, ართულებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესში ბიოლოგიური ფაქტორების ზეგავლენა, რომლებიც შედარებით ნაკლებად ემორჩილება ადამიანის შეგნებულ ზემოქმედებას. თუმცა ჩვენს ამოცანას შეადგენს ამ პროცესის წარმართვა ჩვენი მიზანდასახულობის მიხედვით, მათი ბიოლოგიური, საიდუმლოების გამოცნობა და აღქმა მეცნიერების განვითარების საფუძველზე. ამ მიმართულებით კი პროგრესის განუხსაზღვრელი პერსპექტივები ისახება ადამიანის წინაშე.

აქედან გამომდინარე, ჩვენს წინაშე დაყენებულია მეტად აქტუალური საკითხი — გამოინახოს და დადგინდეს მატერიალური და მორალური ხასიათის სტაბილუმი, რომლებიც უზრუნველყოფენ ჩვენს მისწრაფებას — მივაწოდოთ მომხმარებელს მაღალი ხარისხის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, მნიშვნელოვანად გავაუმჯობესოთ მისი დღევანდელი კვების სტრუქტურა და უკეთ დაეკმაყოფილოთ მოსახლეობის მზარდი მოთხოვნილებანი.

ამდენადვე, შრომის ორგანიზაციის მთელი სისტემა, პირველ ყოვლისა, შრომის მეცნიერული ორგანიზაცია და მომუშავეთა შრომის ანაზღაურება მიმართული უნდა იქნეს ამ საპატიო ამოცანის სრულყოფილად გადაწყვეტისაკენ.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლების შემდგომი გაუმჯობესების ამოცანების გადაჭრასთან დაკავშირებით ჩვენს წინაშე დგას საკითხი **იმ ცვლილებების ხასიათისა და მიმართულების შესახებ**, რომლებიც ხდება საბოლოოდ მომხმარებლისათვის განკუთვნილ პროდუქციაში სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციის ისეთი მობილური და მძლავრი ფაქტორის გავლენით, როგორცაა სოფლის მეურნეობის ქიმიზაცია, იქნება ეს უკანასკნელი მიმართული მოსავლიანობისა და პროდუქტიულობის გაზიდებისაკენ, თუ სასოფლო-სამეურნეო მავნებლებისა და დაავადებათა წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ.

ინტენსიფიკაციის თანმიმდევრული ზრდის მიხედვით, რომელსაც მუდმივი ხასიათი აქვს, განსაკუთრებით იზრდება ამ პროცესის შემადგენელი რგოლის სოფლის მეურნეობის ქიმიზაციის მნიშვნელობა, რომელიც ქიმიურ საშუალებათა უდიდესი რაოდენობის გამოყენებას ითვალისწინებს სოფლის მეურნეობაში. საკმარისია აღვნიშნოს, რომ სსრკ-ის მასშტაბით 1980 წლისათვის სოფ-

ლის მეურნეობისათვის მხოლოდ მინერალური სასუქების სახით გათვალისწინებულია 115 მილიონი ტონა, ხოლო მეცნარეთა დაცვის ქიმიური სასუქების ბანი 628 000 ტონა (პირობით ერთეულებში), მათ შორის ქიმიური სასუქების 245 000 ტონა. ცხადია, სისტემატურად განხორციელებული ეს უპროცესად წინაშეწოდება ღონისძიება, რომელსაც მზარდი ხასიათი აქვს. იწვევს მოსავლიანობის და პროდუქტიულობის ზრდას და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საერთო ეფექტიურობის გადიდებას. მოსავლიანობის ზრდა გარკვეულ ნაწილში ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებაა. მაგრამ ამ შემთხვევაში მხედველობაში მაქვს თვით სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვისობრივი მხარე. მისი კვებითი ღირებულება, ადამიანის ორგანიზმზე — მისი ჯანმრთელობაზე ზემოქმედების თვალსაზრისით. ამდენადვე საჭიროა გაძლიერებული ყურადღება მიექცეს სათანადო საკვლევი-სამეცნიერო ორგანიზაციების სახით მიღებული პროდუქციის ქიმიური შედგენილობის, მისი კვებითი ღირებულების ზედმიწევნით შესწავლას და საბოლოო გარკვევას: მხედველობაში გვაქვს ქიმიზაციის რეზულტატური მაჩვენებლები, იქნება ისინი გამოვლინებული მინერალური სასუქების გარკვეული სახით, თუ შხამქიმიკატების მეცნარეთა დაცვის მიზნით გამოყენება, რომლის შედეგად ქიმიურ ნივთიერებათა გარკვეულ ელემენტები გარკვეული ფორმით და სახით, უეჭველია გადადიან მზარდუქციაში და უარყოფით გავლენას ახდენენ როგორც გემოვნებით თვისებაზე, ისე, როგ შემთხვევაში, ადამიანის ორგანიზმის ჯანმრთელობაზე (მაგ., დღტ-ს გამოყენების მაგალითები სოფლის მეურნეობაში).

ვფიქრობ, ამ მიმართულებით აუცილებელია სერიოზული მუშაობის გაშლა, რომელიც უნდა ემყარებოდეს ღრმა და ფუნდამენტურ გამოკვლევებს. ამას გვიყარანხებს სოფლის მეურნეობის ქიმიზაციის დღევანდელი და პროგნოზირებული მასშტაბები და ადამიანის — ამ ყველაზე ძვირფასი კაპიტალს — კეთილდღეობის ამოცანა. ამ მიმართულებით მუშაობის გაძლიერების უკულებელყოფაში შეიძლება გამოიწვიოს მეტად უარყოფითი შედეგები — გავრცელებული მთელ თაობებზე: სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლებისათვის ბრძოლა, პირველ ყოვლისა, გულისხმობს ადამიანის ჯანმრთელობისათვის საჭირო ნივთიერებათა შემცველ პროდუქციის წარმოებას, სათანადო შენახვას და მომხმარებლისათვის მოთხოვნილებათა მიხედვით მიწოდებას. ამ მალალი ამოცანის სრულყოფილად გადაწყვეტილად უნდა იქნეს მიმართული ფუნდამენტური გამოკვლევები მოლეკულური ბიოლოგიის, გენეტიკის, ბიოქიმიის, ფიზიოლოგიის და მეცნიერების სხვა სფეროდან, რასაკვირველია, სათანადო ეკონომიკური ანალიზითა და განხორციელებით. მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქა საჭიროებს და შესაძლებლობას ქმნის მოვლენების ღრმად და კომპლექსურად შესწავლას, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, მიმართულია მეტად მალალი ამოცანების რეალიზაციისაკენ.

პროდუქციის, ამ შემთხვევაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხის ცნება მოიცავს აგრეთვე ესთეტიკურ მხარეებსაც, რამაც შინაგან თვისებებთან ერთად უნდა გამოიწვიოს მომხმარებლის მიზიდვა. ფსიქოფიზიოლო-

გიური განწყობის შექმნა და გაძლიერება, რაც საქოხელმცოდნეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მოთხოვნილებას შეადგენს.

ხარისხის მართვის კომპლექსური სისტემა საჭიროებს **ერთიანი სისტემის** ღონისძიებათა გატარებას, რომლებიც წარმოადგენენ წინამძღვრებს დასახული ამოცანების სტაბილურობისა და შემდგომი გაუმჯობესებისათვის¹.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ხარისხის მართვის სისტემაში არა მეროხარისხოვანი ადგილი უჭირავს წარმოების ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფას. ამ უკანასკნელის ერთ-ერთ მთავარ დანიშნულებას წარმოადგენს ძირითადი ფაქტორების ისეთი დაკავშირება და შეთანაწყობა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ხარისხის გაუმჯობესებას წარმოების ყველა საფეხურზე და მასთან დაკავშირებით, შრომის ნაყოფიერების სისტემატურ ზრდას.

ინტენსიფიკაციის ზრდის პირობებში მხედველობიდან არ უნდა გამოგორჩეს ისეთი, ზოგჯერ უგულებელყოფილი პროცესი, როგორცაა რაციონალიზაცია და, მაშასადამე, რაციონალიზატორულ ღონისძიებათა სისტემის დამუშავება-განხორციელება, რომელიც, როგორც წესი, არავითარ ახალ დამატებით დანახარჯებს არ მოითხოვს და აჭიროებს მხოლოდ უკვე ცნობილი და პრაქტიკაში აპრობირებული ხერხების, წესების და ცოდნათა ჯამის გონივრულ გამოყენებას: არსებული მატერიალური და შრომითი რესურსების რაციონალურად გამოყენების დროს უკვე ცნობილ აგროტექნიკურ და ზოოვეტერინარულ წესებზე დაყრდნობით შესაძლებელია მოსავლიანობის და შემოსავლიანობის მეტად მნიშვნელოვან ფარგლებში ზრდა, რასაკვირველია, პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლის შენარჩუნებისა და გაუმჯობესების პირობებში. ეს კი ჩვენს სამეურნეო პრაქტიკაში, სამწუხაროდ, ხშირად უგულებელყოფილია.

ამდენადვე ინტენსიფიკაციის პროცესი, როგორც სოფლის მეურნეობის უანეთარების მთავარი ხაზი, მიმართულება, არ გამოირჩევა რაციონალიზაციას, პირიქით. სწორად გაგებულ სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაცია უნდა მოიცავდეს რაციონალიზაციის, როგორც აუცილებელ წინაპირობას და თანხლებულ პროცესს².

¹ მათგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია სწორად ორგანიზებული პერსპექტიული და ოპერატიული დაგეგმვა, მეურნეობის ორგანიზაციული და საწარმოო სტრუქტურის სრულყოფა და ამასთან დაკავშირებით, გონივრული სპეციალიზაციის გატარება, რომელიც უზრუნველყოფს მეურნეობის მატერიალურ საშუალებათა და შრომითი-რესურსების რაციონალურ გამოყენებას-წარმოების ყოველგვარი სპეციალიზაციის ფორმის და დონის მიზანშეწონილობის მთავარ კრიტერიუმს უნდა შეადგენდეს ძირითად საწარმოო საშუალებათა, განსაკუთრებით ტვიტორიისა და სამუშაო ძალის რაციონალური გამოყენება. ხოლო ამ უკანასკნელმა თავის საბოლოო გამოხატულება უნდა ნახოს ისეთ უაღრესად მნიშვნელოვან მაჩვენებელში, როგორც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ერთობლივი შრომატევადობა, ამ უკანასკნელის ზედრითი წონის შემცირების ტენდენციით, მაგრამ ეს საკითხი ცალკე, სპეციალური განხილვის საგანს შეადგენს.

² ამ საკითხთან დაკავშირებით არ შეიძლება არ აღინიშნოს აკადემიკოს თ. დავითაიას შ.ღალი ოპტიმიზმით გამსჭვალული სტატია „ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების ზოგიერთი პრობლემა“ (გნ. „ეკონომისტი“ 1967, № 6), რომელიც საქართველოს სსრ ბუნებრივი რესურსების ანალიზისას სხვა მეტად მნიშვნელოვან პრობლემებთან ერთად ყურადღებას ამახვილებს ჩვენი სოფლის მეურნეობის განვითარების საკითხებზე, მათ შორის კოლხიდის პრობლემებზე და რაც საინტერესო წინადადებას აყენებს, მათ შორის მთის მოსახლე-

როგორც აღვნიშნეთ, ხარისხობრივი მაჩვენებელსისათვის ბრძოლა თვისის
 ღებება მთელ კომპლექსს მოიცავს, რომელთანაც სოციალისტური ეკონომიკის
 პირობებში დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა სტრუქტურის
 ღორმები, გარკვეულ ნაწილში, მათი საწარმოო სტრუქტურის სოფლის მეურნეობის
 ინტენსიფიკაციის თანმიმდევრული პროცესი და
 მის შედეგად — მეურნეობათაშორის გაერთიანებებისა და აგრარული-სამრე-
 წველო კომპლექსების განვითარება თავისთავად წარმოადგენს ხარისხობრივად
 ახალ ეტაპს. უფრო მაღალ საფეხურს სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციულ-
 ეკონომიკურ ღორმირების და საწარმოო სტრუქტურის სრულქმნის საქმეში;
 მას, როგორც ცნობილია, სოციალისტური საკუთრების შემდგომი განვითარე-
 ბის ფალსაზრისით არამეორეხარისხობრივი მნიშვნელობა აქვს — საკოლ-
 მეურნეო საკუთრების საერთო-სახალხო საკუთრებაში გადაზრდის მზრივ.
 ამდენადვე ის დიდი სოციალური შინაარსის ძვრებთან არის დაკავშირებული.
 ისე უეჭველია, რომ განვითარების ამ მრავალწახნაგოვან პროცესში წარმო-
 იქმნება და დამუშავდება ახალი, უფრო რაციონალური სრულქმნილი ღორმები
 მეურნეობათაშორისო კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო გაერთიანებებისა,
 ამ უკანასკნელზე აქცენტრებით. უეჭველია, ყოველგვარი მრავალწახნაგოვანი
 და ფართომასშტაბიანი ღონისძიებათა სისტემა, თანხლებული სირთულისა და
 სიმწელეთა გამო დიდ დაკვირვებას, მოვლენათა ყოველმზრივ შესწავლასა და
 თანმიმდევრულ მუშაობას მოითხოვს, რომლის დროს გამოირიცხული უნდა იქ-
 ნეს ეკუთრებული აქტრება და, რაც მთავარია, ადგილობრივი კონკრეტული
 პირობების უგულვებელყოფა და შეუფასებლობა. ამდენადვე ამ მიმართულებით
 დასახული ყოველი ღონისძიება მეცნიერულად, გამოცდილების გათვალისწი-
 ნებით უნდა იქნეს დამუშავებული და განხორციელებული. ეს ეხება, პირველ
 ყოვლისა, ისეთი საკვანძო მნიშვნელობის პირობემას, როგორცაა გარმავე-
 ბული სპეციალიზაცია, კონცენტრაცია, მათი ღორმები, ღონე, სოფლის მეურ-
 ნეობის მრავალფეროვან პირობებში, რომლითაც ესოდენ ხასიათდება საქარ-
 თველოს სოფლის მეურნეობა — მისი განუმეორებელი სტრუქტურითა და
 ღანდშაფტით.

გენერგეტიკა და გენერგეტიკული რესურსების გამოყენების ღორმა, ხასიათი,
 ღონე ყოველთვის იყო წამყვანი მაჩვენებელი სახალხო მეურნეობის ყველა დარგ-
 ში, კერძოდ სოფლის მეურნეობაში. ტექნიკის პროგრესის ერთ-ერთი მთავარი
 და მკაფიო გამოხატულებაა ცოცხალი და „წინანდელი შრომის“ გამოყენების
 ხასიათი, ღორმა და ხვედრითი წონა; კომპლექსური მექანიზაციისა და ფართო
 ელექტრიფიკაციასთან ერთად X ხუთწლედში ფართო პერსპექტივებია დასა-
 ხული ავტომატიზაციის დარგში, რამაც საბოლოო ჯამში უნდა მიგვიყვანოს
 სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის, პირველ ყოვლისა, შრომატევადობის

ობის დასაქმებისა და დამავრების საკითხზე, რომელიც ყველა მთიანი რაიონებისა, და კერ-
 ძოდ, ჩვენი ქვეყნის განსაკუთრებულ საზრუნავ ამოცანას შეადგენს. ამ ამოცანების რეალი-
 ზაცია საბოლოო ჯამში ხარისხობრივი მაჩვენებლის ზრდისაკენ არის მიმართული და ეჭვს
 ჯარეშა, ჩვენი სახალხო მეურნეობის საერთო აღშავლობასთან ორგანულად არის დაკავში-
 რებული. სტატიაში ზოგიერთი საღისეუსით საკითხის არსებობა კიდევ მეტად ზრდის ინტე-
 რესს მისდამი.

სისტემატურ შემცირებამდე; ეს უკანასკნელი კი უშუალოდ დაკავშირებულია შრომის ნაყოფიერების სისტემატურ ზრდასთან სოციალისტურ რევოლუციის რეობაში. მის ცალკე საწარმოებში.

ყოველი საკითხის, მით უფრო კარდინალური პრობლემის გადაწყვეტის სპეციფიკური პირობების გათვალისწინება, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობის სინამდვილეში, წარმატების აუცილებელი პირობაა. თუნდაც სოფლის მეურნეობის წარმოების ისეთ სპეციფიკას. დაკავშირებულს მიწის როგორც მთავარი საწარმოო საშუალების გამოყენებასთან, მივყავართ სოფლის მეურნეობაში შრომის ენერგოშეიარაღების პროგრესულად გაძლიერების საჭიროებამდე. ვინაიდან მოძრავი საწარმოო საშუალებათა სიმძლავრის 30%-მდე აგრეთვე ტვიტადანაცვლებაზე იხარჯება. მხოლოდ ეს სპეციფიკა იწვევს სოფლის მეურნეობის ეკონომიკისა და ორგანიზაციის მთელი რიგი პრობლემების განსხვავებულ სიბრტყეში დაყენებასა და გადაწყვეტას.

Н. Л. ДЖАШИ

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БОРЬБЫ ЗА ВЫСОКИЕ КАЧЕСТВЕННЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Резюме

Исходя из величественных задач, поставленных XXV съездом КПСС перед народным хозяйством страны в X пятилетке, мы в настоящей статье задались целью осветить некоторые аспекты весьма актуальной и сложной проблемы — борьбы за высокие качественные показатели в такой жизненноважной отрасли материального производства, каким является наше мно огранное социалистическое сельское хозяйство.

Вполне закономерным является то обстоятельство, что проблема высоких качественных показателей, в столь широком масштабе, была выдвинута в X пятилетке, ибо для этого существовали реальные предпосылки, созданные в результате успешного выполнения планов предыдущих пятилеток, особенно последних двух — достигнутого уровня в экономической и культурной жизни советского народа.

Борьба за высокую эффективность и качество продукции, в частности, сельскохозяйственной, является по существу синтетической, комплексной проблемой, включающей значительный круг отдельных взаимосвязанных и взаимообуславливаемых вопросов, отдельные звенья которых должны быть выполнены качественно и в определенной строгой последовательности, продиктованной требованиями высокой культурой земледелия и рациональной системой ведения сельского хозяйства в целом — при соблюдении отраслевых и внутриотраслевых пропорций, обеспечивающих углубление специализации и концентрации производства и, в свя-

зи с этим, рациональное сочетание основных факторов и элементов как в пределах социалистических предприятий, так и во всем сельском хозяйстве, в тесной увязке с общенароднохозяйственными задачами, начиная с ускорения оборота процессов воспроизводства.

Достижения в деле улучшения качественных показателей конечной продукции в сельском хозяйстве нам мыслится как непрерывная цепь системы мероприятий, начиная от первых стадий организации трудового процесса в растениеводческих и животноводческих отраслях и кончая получением высококачественной продукции, широко используя соответствующие формы и методы материального и морального стимулирования всех категорий работников, непосредственно участвующих в производственном процессе.

В борьбе за высокие качественные показатели в сельскохозяйственном производстве все более в возрастающей мере должен быть применен и широко осуществлен стержневой принцип организации производства — правильного сочетания всех процессов и элементов производства на всех стадиях его развития и совершенствования.

Вместе с тем, рост урожайности и продуктивности, являясь главными качественными показателями, должен быть достигнут с учетом, в первую очередь, влияния получаемой продукции на улучшение структуры питания и соответствующего воздействия на живой организм, а также с. х. сырья для дальнейшей переработки, что, в свою очередь, диктует необходимость интенсивного, углубленного, комплексного изучения как с экономической, агротехнической (в широком смысле этого слова) так и биологической, физиологической и др. точек зрения, с учетом влияния намечаемых и проводимых мероприятий на природную среду.

В связи с ростом качественных показателей в сельскохозяйственном производстве наряду с основным направлением развития — интенсификации его, следует усилить внимание вопросам рационализации.

ბ. მახარაძე

აგარაული ურთიერთობები წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში

წარმოებით ურთიერთობათა სისტემა ფართო მცნებაა და წარმოების საზოგადოებრივი მხარის — წარმოებით ურთიერთობების მრავალ ერთი-მეორისადმი კავშირურთიერთობაში მყოფ ურთიერთობებს მოიცავს. წარმოებით ურთიერთობათა ერთობლივი სისტემა ყოველი ეკონომიკური ფორმაციის შიგნით წარმოდგენილია წარმოების საშუალებების მესაკუთრე კლასებისა თუ ამ უკანასკნელის საკუთრებას მოკლებული კლასების ურთიერთობებით. ჩვენს პირობებში, განსხვავებით კაპიტალიზმისაგან, ეს ურთიერთობანი ორი მეგობრული კლასის — მეშათა და გლეხთა კლასის და ფენა ინტელიგენციის ურთიერთობით არის წარმოდგენილი. წარმოებითი ურთიერთობები სოციალისტურ საზოგადოებაში ორივე კლასისა და ფენა ინტელიგენციის ერთობლივია. მაგრამ ერთნაირი არ არის.

მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა ერთსა და იმავე ფორმაციაში ერთი და იგივე კანონზომიერებით ვითარდება. მაგრამ ამ, ე. წ. ერთსა და იმავე კანონზომიერებაში მეტად მნიშვნელოვანი თავისებურებები არსებობენ. მაგ., კაპიტალიზმის პირობებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოება ძირითადადში წარმოდგენილია წერილ საქონელმწარმოებელთა სახით მაშინ, როდესაც მრეწველობა ძირითადადში მსხვილი მწარმოებლებით არის წარმოდგენილი. ჩვენს პირობებშიც წარმოების განზოგადების დონის მიხედვით მრეწველობა და სოფლის მეურნეობა ჯერჯერობით მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთიმეორისაგან. ამ განსხვავებას კი სოციალისტური საკუთრების ორ ფორმას შორის არსებული განსხვავება აპირობებს. ამასთან ერთად, აგარაული ურთიერთობის სპეციფიკა მჭიდროდ უკავშირდება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თავისებურებებს.

ყოველივე აღნიშნულის გამო, აგარაულმა ურთიერთობებმა ფორმაციების წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში სპეციალური ადგილი დაიმკვიდრა და დამოუკიდებელი კვლევის ობიექტი გახდა. დამოუკიდებელ შესწავლას საჭიროებს ის კანონზომიერებები, რაც დამახასიათებელია ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარებისათვის და საერთოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის.

ფორმაციების მიხედვით წარმოებით ურთიერთობათა სისტემის შესწავლისას ყურადღება გამახვილებულია მოცემული ფორმაციის წარმოებით ურთიერთობების თავისებურებებზე და ხასიათზე. ამ უკანასკნელით დგინდება წარ-

მოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების საერთო კანონზომიერებათა და თავისებურებანი ფორმაციების მიხედვით. ხასიათი წარმოადგენს ერთობებისა.

საპარტიალო

სწორედ ამით უნდა აიხსნას ის, რომ კ. მარქსმა კაპიტალისტური წარმოებით ურთიერთობების საერთო კანონზომიერებათა შესწავლასთან ერთად სპეციალური შრომები უძღვნა აგრარულ ურთიერთობების საკითხებს, მაგ., კ. მარქსის კაპიტალის მესამე ტომის მეორე განყოფილებების XXXVII, XXXVIII, XXXIX, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI და XLVII თავები უშუალოდ ეძღვნება კაპიტალისტური აგრარული ურთიერთობების, კერძოდ, მიწის რენტისა და მიწის თასის საკითხებს. ეს კი იმის შესახებ მეტყველებს, რომ კაპიტალისტურ წარმოებით ურთიერთობათა ერთობლივი სისტემიდან მარქსის მიერ გამოცალკევებულადაა აღებული და განალიზებული აგრარული ურთიერთობანი, ასევე სპეციალური შრომები მიუძღვნა ვ. ი. ლენინმა აგრარულ ურთიერთობათა საკითხებს, ვ. ი. ლენინის აგრარული შრომებიდან აღსანიშნავია „აგრარული საკითხი და მარქსის კრიტიკოსები“, „ახალი მონაცემები მიწათმოქმედებაში კაპიტალიზმის განვითარების კანონების შესახებ“, „კაპიტალიზმის განვითარება რუსეთში“, „პასუხსათო გადასახადების შესახებ“, „კოოპერაციის შესახებ“ და სხვ.

ვ. ი. ლენინის ამ შრომებმა ფასდაუდებელი როლი შეასრულეს მარქსისტული აგრარული თეორიის შემდგომი შემოქმედებითი განვითარების საქმეში. სოციალიზმის აშენების ლენინური გეგმა ერთ-ერთი უმაღლესი ნაწილი მისი კოოპერაციული გეგმა, რომელიც სოფლად ძველი, ნახევრად ფეოდალური, ფეოდალური და კაპიტალისტური ურთიერთობებიდან ახალ სოციალისტურ ურთიერთობებზე გადასვლას გულისხმობს, ვ. ი. ლენინმა ეს გეგმა მთელი თავისი მოღვაწეობის პერიოდში დამუშავა და შექმნა, მაგრამ კონკრეტულად მოგვცა თავის ცნობილ ნაშრომებში „საბჭოთა ხელისუფლების მორიგი ამოცანები“ და „კოოპერაციის შესახებ“. სწორედ კონკრეტულად ვ. ი. ლენინის ეს შრომები დაედო საფუძვლად სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების მშენებლობას საბჭოთა კავშირში, ევროპის, აზიის, რიგი სხვა კონტინენტის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში, ვ. ი. ლენინის კოოპერაციულმა გეგმამ, მიუხედავად მოწინააღმდეგეთა ძლიერი შემოტევისა, განსაკუთრებით საყოლმეურნეო მშენებლობის პერიოდში, ჩვენს ქვეყანაში და მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპისა და აზიის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში, გაუძლო მკაცრ გამოცდას და სულ უფრო აფართოვებს თავისი გამოყენების არეალს, ახალ ვითარებაში მისი გამოყენება ხდება ახლებურად, შემოქმედებითად, მოცემული ქვეყნის კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით.

სოციალისტური აგრარული ურთიერთობის თეორიული და პრაქტიკული საკითხების შემოქმედებითად დამუშავებაში დიდი წვლილი შეიტანა ი. ბ. სტალინმა. მისი აგრარული შრომებიდან აღსანიშნავია „აგრარული პოლიტიკის საკითხისათვის საბჭოთა კავშირში“, „კულაკობის, როგორც კლასის ლიკვიდაციის პოლიტიკის საკითხისათვის“, „თავბრუნდახვევა წარმატებები-საგან“, „პასუხი ამხანაგ კოლმეურნეებს“, „დიადი ვარდატეხის წელი“, „სკაენ-შირო კვ (ბ) XV ყრილობა“ (ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური ანგარიში

მ დეკემბერი), „სოციალიზმის ეკონომიური პრობლემები სსრ კავშირში“ და სხვ. ი. ბ. სტალინი არა მარტო სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების თეორიული საკითხების ერთ-ერთი გამოჩენილი მკვლევარია, არამედ ურთიერთობათა შექმნის დიდი ორგანიზატორიცაა.

წვრილსაქონელმწარმოებელთა სოციალისტურ რელსებზე დაჯერებისა და დარწმუნების გზით გადაყვანა საერთაშორისო კომუნისტური და მუშათა პარტიების მიერ სოციალიზმის აშენებისა საერთო კანონზომიერებადაა აღიარებული, რაც მის უდიდეს საერთაშორისო მნიშვნელობაზე მეტყველებს. მაგრამ ამ უკანასკნელის საერთო კანონზომიერებად აღიარება სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების შექმნის გზები, ფორმები და ხერხები ერთნაირი იქნება სოციალიზმის მშენებელი ყველა ქვეყნისათვის, ანდა ქვეყნის შიგნით ყველა მხარის, ოლქის, რაიონისა და სოფლისათვის. აღნიშნულის შესახებ ამჟამად მეტყველებს სოციალისტური აგრარული ურთიერთობათა მშენებლობა საბჭოთა კავშირში და ევროპისა და აზიის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში. ცნობილია, რომ სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების მშენებლობის საწყის აქტს საბჭოთა კავშირისა და მონღოლეთის სახალხო რესპუბლიკაში წარმოადგენდა მიწის სოციალისტური ნაციონალიზაცია, ხოლო დანარჩენ ქვეყნებში — აგრარული რეფორმები. ასევე ცნობილია, რომ სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების შექმნის პროცესში კულაკობისათვის კოლმეურნეობებში შესვლა საბჭოთა კავშირში აკრძალული იყო ნაშინ, როდესაც რიგ სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში მათ კოოპერატივებში ობიექტობდნენ, რაც სოფლად კლასობრივი ბრძოლის ნაყოფს სიმძაფრეზე მეტყველებს.

კითხვა იმდება, რა არის აგრარული ურთიერთობა და რა ტიპის აგრარულ ურთიერთობებზე იცნობს ადამიანთა საზოგადოების განვითარების მთელი ისტორია?

აგრარული ურთიერთობა არის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში ადამიანებს შორის დაშვარებული ურთიერთობა, რომელთა ტიპები ერთიმეორისაგან განსხვავდებიან ეკონომიური ფორმაციების მიხედვით. ე. ი. ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიისათვის ცნობილია ხუთი განსხვავებული ტიპის აგრარული ურთიერთობა, აგრარულ ურთიერთობათა ტიპების ხასიათს განსაზღვრავენ საკუთრების ფორმები წარმოების საშუალებებზე, პირველ რიგში მიწაზე, რომელიც სოფლის მეურნეობაში უმნიშვნელოვანეს საწარმოო ძალას წარმოადგენს. ამავე დროს, მიწა შრომის საგანსაც წარმოადგენს.

ადამიანთა საზოგადოების ისტორია პირველყოფილ ადამიანთა მიერ მკენარეულთა ნაყოფის შეგროვებით, გარეულ ცხოველთა და ფრინველთა ნადირობით იწყება და თანდათანობით ჯერ მკენარეთა და ცხოველთა მოშენებაში ვადადის და შემდეგ უკვე მიწათმოქმედება და მეჯოგეობა დამოუკიდებელ დარგებად ვითარდებიან ხელოსნობასთან ერთად. ამრიგად, ადამიანთა საზოგადოების ისტორია ძირითადადში აგრარული ურთიერთობით იწყება და კაპიტალიზმამდე ეკონომიურ ფორმაციებში აგრარულ ურთიერთობებს წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში გაბატონებული ადგილი უჭირავს. მოსახლეო-

ბის დიდი ნაწილი ჩაბმულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში, რა თქმაობაშიც და შრომობს სოფელში. ეს კანონზომიერება არც დღეისათვისაა დაკარგული. მაგ., 1964 წლისათვის მსოფლიოს მოსახლეობა სულ 3240 მლნ. ადამიანს უდრიდა, აქედან ქალაქის მოსახლეობა 1042 მილიონს, ე. ი. 32%-მსოფლიოს ნაწილების მიხედვით ეს მაჩვენებლები შემდეგნაირად ნაწილდება: 1964 წლისათვის სულ ევროპაში ცხოვრობდა 619 მილიონი ადამიანი, აქედან ქალაქში — 310 მილიონი — 50%, აზიაში — 1886, 415 — 22%, აფრიკაში — 275,52 — 19%, ჩრდილო და ცენტრალურ ამერიკაში — 264,182 — 64%, სამხრეთ ამერიკაში — 157,69 — 44%, აუსტრალიასა და ოკეანიაში — 19,14 — 72%.¹

ამრიგად, 1964 წლისათვის მსოფლიო მოსახლეობის ორ მესამედზე მეტი სოფლად ცხოვრობდა და ცხადია, ძირითადად სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში იყო დასაქმებული.

აგრარული ურთიერთობები ერთიმეორისაგან განსხვავდებიან. არა მარტო ფორმაციების მიხედვით, არამედ ფორმაციების შიგნითაც არ არსებობენ ერთი ტიპის აგრარული ურთიერთობები. ეს ამჟამად ჩანს მონათმფლობელობის, ფეოდალიზმისა და კაპიტალიზმის პირობებში არსებული აგრარული ურთიერთობებიდან. მაგ., კაპიტალიზმის პირობებში არსებული აგრარული ურთიერთობები რუსეთში წარმოდგენილი იყო წერილსაქონელწარმოებელთა, კერძომესაკეთებელ კაპიტალისტთა და სახელმწიფო მასა უფროდ კაპიტალისტთა ეკონომიკური წყობით. ასევე არ შეიძლება სრულყოფილი გაიგივება ჩვენს პირობებში არსებული აგრარული ურთიერთობებისა, რომლებიც წარმოდგენილია წარმოების სამი სექტორით, სახელმწიფო, საკოლმეურნეო და პირადი, რომელთაგან პირველი ორი ერთტიპურია, მაგრამ ერთნაირი არ არის.

სოციალისტური აგრარული ურთიერთობა არის კოლმეურნეობებში, საბჭოთა მეურნეობებსა და პირად დამხმარე მეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესში ადამიანებს შორის დამყარებული ურთიერთობანი. ამ ურთიერთობებისათვის დამახასიათებელია ურთიერთთანამშრომლობისა და ამხანაგური დამხმარების პრინციპები. წარმოების პროცესში ადამიანთა შორის ექსპლოატაციის არარსებობა, წარმოების განაწილებისა და გაცვლის გეგმური ხასიათი, აღნიშნულის საფუძველია წარმოების საშუალებებზე საერთო-სახალხო და საკოლმეურნეო-კოოპერატიული საკუთრება.

აგრარულ ურთიერთობათა ზოგადი კანონზომიერებანი პოლიტიკურა ეკონომიის საგანია და მათ სპეციალური თემები ეძღვნება მარქსისტულ-ლენინურ პოლიტიკურ ეკონომიაში. აგრარული ურთიერთობის პრობლემებიდან კ. მარქსისა და ვ. ი. ლენინის შრომებში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი ისეთ საკითხებს, როგორიცაა საკუთრების ფორმები წარმოების საშუალებებზე (პირველ რიგში მიწაზე), მიწის ფეოდალური და კაპიტალისტური რენტა, ამსოლუტური და დიფერენციული რენტა, დიფერენციული რენტა I და II, ნიადაგის კლებადი ნაყოფიერების კანონის კრიტიკა, მონოპოლიური რენტა, კაპიტალიზმის განვითარების გზები სოფლის მეურნეობაში, გლეხობის დიფერენციაცია.

¹ Мировая экономика, М., 1965, стр. 7.

დაპირისპირებულობა ქალაქსა და სოფელს შორის, წვრილგლეხური მეურნეობის სიმტკიცის ანტიმარქსისტული თეორიის კრიტიკა, სარენტული კრიტიკის ბანი სოციალიზმის დროს. ფაქტობრივად სასოფლო-სამეურნეო ურთიერთობის და ა. შ. ამ პრობლემათა ზოგად თეორიულ ასპექტში შესწავლით არ ამოიწურება საკითხთა ის ფართო წრე, რომელსაც აგრარული ურთიერთობანი მოიცავს. ამიტომ კონკრეტული აგრარული საკითხების შესწავლას ემსახურება სპეციალური დარგობრივი დისციპლინები: სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ორგანიზაცია, შმი — სოფლის მეურნეობაში, მსოფლიოს სოფლის მეურნეობა, სასოფლო-სამეურნეო სტატისტიკა და ა. შ. აგრარულ ურთიერთობათა კონკრეტულ კანონზომიერებათა შესწავლა ცალკეული ქვეყნების, სასოფლო-სამეურნეო კულტურების, ისტორიული პერიოდების, ფორმაციებისა და წლების მიხედვით შესაძლებლობას იძლევა ღრმად ჩაუწვდეთ აგრარული საკითხების საიდუმლოებას, მის ყველა მხარესა და პროცესს და მეცნიერული კანონზომიერების საფუძველზე ავაგოთ მოცუნილი ქვეყნის აგრარული პოლიტიკა, რომელიც აუცილებლად შემოქმედდებიან უნდა იცვლებოდეს სივრცის, დროის, ქვეყნის საშინაო და საგარეო პირობების მიხედვით. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ერთიანი აგრარული პოლიტიკა მთელი ქვეყნისათვის სრულებითაც არ ნიშნავს ყველა მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკაში, მხარეში, ოლქში, რაიონსა და სოფელში ერთნაირი საზომითა და ორგანიზაციული პრინციპებით მიუვდგეთ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებას და დაევიწყეთ ის ეროვნული, ისტორიული, ეკონომიკური და სხვა თავისებურებანი, რაც მათ გააჩნიათ, რომელთა გათვალისწინების აუცილებლობაზე ჯერ კიდევ ვ. ი. ლენინი მიუთითებდა.

სოციალისტური აგრარული ურთიერთობის პრობლემები ყოველთვის იყო, არის და იქნება სკკპ-სა და საბჭოთა მეურნეობის სერიოზული მსჯელობის საგანი. მსოფლიოში პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს პირველი დეკრეტი (1917 წ. 8 ნოემბერი) სწორედ აგრარული ურთიერთობების მოწესრიგების პრობლემას მიეძღვნა. ეს იყო დეკრეტი მიწების ნაციონალიზაციის შესახებ, რომელმაც ძველ აგრარულ ურთიერთობათა ახალი სოციალისტური აგრარული ურთიერთობებით შეცვლის საქმეში გადაწყვეტი როლი შეასრულა. სამხედრო კომუნისმის წლებში ქვეყნის აგრარული ურთიერთობების ერთ-ერთ მთავარ დამახასიათებელ პრინციპს სასურსათო გაწერა წარმოადგენდა, რაც ქვეყნის უაღრესად რთული მდგომარეობის შედეგად იყო შემოღებული. მაგრამ მან თუ ერთი მხრივ, დადებითი როლი შეასრულა მუშათა კლასისა და შეიარაღებული ძალების სურსათით მომარაგების საქმეში, მეორე მხრივ, უარყოფითად იმოქმედა სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე, ჩაკლა გლეხთა ინტერესები ეწარმოებინათ აუცილებელ პროდუქტზე მეტი პროდუქცია, რადგან ქარბი პროდუქტი გაწერის გზით, საზღაურის გარეშე მიჰქონდა სახელმწიფოს, რომლის შედეგად მიწების ნაციონალიზაციის დადებითი შედეგები გლეხობისათვის ჯერ კიდევ შეუმჩნეველი იყო.

ამავე დროს სასურსათო გაწერა ხელს უშლიდა მრავალმილიონიანი გლეხობის სოციალიზმის მშენებლობის საქმეში ჩაბმას. საჭირო იყო სასურსათო გაწერის ახალი აგრარული პოლიტიკით შეცვლა. 1921 წლის მარტში შეიკრიბა

პარტიის X ყრილობა, რომელმაც მიიღო გადაწყვეტილება ახალ ეკონომიურ პოლიტიკაზე გადასვლის შესახებ, სასურსათო გაწერის სასურველად დამატებით შეცვლის შესახებ, რომელმაც გლეხობას უფლება მისცა სახალხის გადახდის შემდეგ ჰარბი პროდუქცია გაეყიდა. ამ ღონისძიებამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების გადიდებას ძველი ერთპიროვნული გლეხური მეურნეობის პირობებში, მაგ., 1923 წლისათვის ერთპიროვნული გლეხური მეურნეობათა ხვედრითი წილი ითელ მეურნეობებში კულაკურ მეურნეობასთან ერთად 87.59% შეადგინა, ხოლო ჯერ კიდევ მეტად სუსტი არტელებისა—12.5%. მეათე ყრილობის შემდეგ ყველაზე ფართო მსჯელობა აგრარულ ურთიერთობების პრობლემებზე გაიშალა პარტიის XV ყრილობაზე (1927 წელი), რომელიც ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში კოლექტივიზაციის ყრილობის სახელწოდებითაა ცნობილი, რომელმაც, შეიძლება ითქვას, სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების პრაქტიკულად შექმნის საქმეში ყველაზე მეტი გააქეთა, კონკრეტულად და ფართო მასშტაბით შეესხა ფრთები ვ. ი. ლენინის მიერ დამუშავებულ კოოპერაციულ გეგმას, სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების პრობლემები, რომლებიც მოიცავენ მრწამსს საკუთრებასა და სარგებლობას, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაგეგმვას, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ფორმების (კატეგორიების), შრომის ორგანიზაციისა და ანაზღაურების, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების სახელმწიფო შესყიდვებისა და ჩაბარებების, შესყიდვისა და ჩაბარებების ფასების, კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის, ქალაქსა და სოფელს შორის ეკონომიკური კავშირის განმტკიცებასა და მათ შორის არსებული განსხვავების დაძლევას, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაფინანსებისა და დაკრედიტების, აღრიცხვა-ანგარიშსწორების სრულყოფის, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მექანიზაციისა და ინდუსტრიულ ბაზაზე გადაყენის, სპეციალიზაციისა და აგროსამრეწველო კომპლექსების, მშენებლობის და სხვა თანმიმდევრულად იხილება ჩვენი პარტიის ყრილობებსა და პლენუმებზე, სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების შემდგომი სრულყოფის საქმეში ახალი ეტაპი დაიწყო სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმით და მისი შემდგომი პერიოდის სკკპ ყრილობებისა და პლენუმების გადაწყვეტილებებით. სკკპ ცენტრალურმა კომიტეტმა 1976 წლის ივნისში მიიღო დადგენილება — „სამეურნეობათა შორის კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის შემდგომი განვითარების შესახებ“. ეს დადგენილება მიჩნეულია ლენინის კოოპერაციული გეგმის განვითარების ახალ ეტაპად, სოციალისტური აგრარული ურთიერთობის საკითხებს ფართოდ ეხმაურებიან ჩვენი პარტიისა და მთავრობის ლიდერები, სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების პარტიებისა და მთავრობების გამოჩენილი მოღვაწეები, რომლებსაც თავისი წვლილი შეაქვთ აგრარული ურთიერთობების თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის პრობლემების დამუშავებაში. ამ პრობლემების დამუშავების საქმეში თავისი წვლილი შეაქვთ აგრეთვე ჩვენი ქვეყნების მეცნიერ ეკონომისტებს. მათ შრომებში ღრმამეცნიერულად, მარქსისტულ-ლენინური პოზიციებიდან არის გაანალიზებული აგრარული ურთიერთობების ბევრი პრობლემა.

საბჭოთა კავშირსა და სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში მრავალი სასწრაფო და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი ემსახურება აგრეთვე მრავალსაფეხოვანი ერთობების შესწავლას. მარტო საქართველოს სსრ-ში ორი სასწრაფო ინსტიტუტი და ჩამდენიმე სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი სწავლობს აგრეთვე ურთიერთობებსა კანონზომიერებებს.

სოციალისტურ წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში საერთოდ დიდია აგრარულ ურთიერთობათა ხვედრითი წონა. მაგრამ ამ უკანასკნელის ხვედრითი წონა არ შეიძლება ერთნაირი იყოს სოციალისტური ბანაყის ცალკეულ ქვეყანაში. მაგ., საქართველოს სსრ წარმოების ურთიერთობათა სისტემაში აგრარული ურთიერთობების ხვედრითი წონა და მნიშვნელობა გაცილებით მეტია, ვიდრე მთელი კავშირის მასშტაბით. აღნიშნულის შესახებ, ჩვენი აზრით, ნათლად მეტყველებს ეროვნულ შემოსავალში სახალხო მეურნეობის ცალკეული დარგის ხვედრითი წონა კავშირისა და რესპუბლიკის მიხედვით.

ეროვნული შემოსავალი დარგების მიხედვით 1973 წლისათვის²

ეროვნული შემოსავლის სეკტორი	სსრ კავშირი		საქ. სსრ	
	მლნ. მან. 327,2	% 100	მლნ. მან. 4502	% 100
მათ შორის				
მრეწველობაში	172,9	51,3	1978	43,9
სოფლის მეურნეობაში	68,4	20,3	1344	29,9
ტრანსპორტსა და კავშირებში ლობაში, მრეწველობაში	17,8	5,9	153	3,5
გეოლოგიაში, ენერჯეტიკაში, საგანმანათლებლო მომსახურებაში და სხვ.	76,1	10,7	447	9,9
საბჭოთა კავშირის წარმოების ურთიერთობათა სისტემაში აგრარული ურთიერთობის ადგილისა და როლის ანალიზისათვის გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის თანაფარდობას. მაგ., საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა მისი თანამედროვე საზღვრების მიხედვით თუ 1913 წელს შეადგენდა 159,2 მლნ. ადამიანს. მათ შორის ქალაქის მოსახლეობა უდრიდა 28,1 მლნ., ე. ი. 17,6% ³ . ხოლო სოფლის — 131,1 მლნ. ე. ი. 82,4% ⁴ . 1920 წლისათვის ეს მაჩვენებლები შემდეგნაირ სურათს იძლევა: მთელი მოსახლეობა უდრის 136,8 მლნ. ე. ი. შემცირდა 22,4 მლნ.-ით, მათ შორის ქალაქის				

საბჭოთა კავშირში მრეწველობის წილი ეროვნული შემოსავლის ხვედრითი წონაში 1973 წელს 1962 წელთან შედარებით მხოლოდ 0,9% გაიზარდა, ხოლო სოფლის მეურნეობის 2,0% შემცირდა.

ეროვნულ შემოსავალში სოფლის მეურნეობაში შექმნილი ეროვნული შემოსავლის ხვედრითი წონა შედარებით მალაღია აზრის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში. ხოლო ევროპის სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებიდან ალბანეთში, ბულგარეთსა და რუმინეთში.

ჩვენი ქვეყნის წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში აგრარული ურთიერთობის ადგილისა და როლის ანალიზისათვის გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის თანაფარდობას. მაგ., საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა მისი თანამედროვე საზღვრების მიხედვით თუ 1913 წელს შეადგენდა 159,2 მლნ. ადამიანს. მათ შორის ქალაქის მოსახლეობა უდრიდა 28,1 მლნ., ე. ი. 17,6%³. ხოლო სოფლის — 131,1 მლნ. ე. ი. 82,4%⁴. 1920 წლისათვის ეს მაჩვენებლები შემდეგნაირ სურათს იძლევა: მთელი მოსახლეობა უდრის 136,8 მლნ. ე. ი. შემცირდა 22,4 მლნ.-ით, მათ შორის ქალაქის

² პოლიტიკური ეკონომია, დამხმარე თვალსაჩინოებანი, თბ., 1975, გვ. 192.

⁴ სტატისტიკა, ტ. 99, 1977.

მოსახლეობამ შეადგინა 20.9 მლნ., ე. ი. 15%. ხოლო სოფლის მოსახლეობა — 115.9 მლნ., ე. ი. 85%/მ. მოსახლეობის შემცირება ამ პერიოდში განხორციელდა სამოქალაქო ომით და სამხედრო ინტერვენციით, რამაც გამოიწვია ცხოვრების პირობები.

საბჭოთა კავშირის მოსახლეობამ 1929 წლისათვის შეადგინა 153.4 მლნ., მათ შორის ქალაქის მოსახლეობამ შეადგინა 28.7 მლნ., ე. ი. 19%/მ. ხოლო სოფლის მოსახლეობამ 124.7 მლნ., ე. ი. 81%/მ. ამრიგად, 1917 — 1929 წლებში ქვეყნის მოსახლეობა თითქმის 10 მლნ.-ით გაიზარდა. მაგრამ ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის თანაფარდობაში არსებითი ხასიათის ცვლილება არ მომხდარა, საბჭოთა კავშირის მოსახლეობამ 1937 წლისათვის შეადგინა 163.8 მლნ., აქედან ქალაქის მოსახლეობამ — 46.6, ხოლო სოფლის მოსახლეობამ — 117.2 და შესაბამისად პირველის ხვედრითი წონა კიდრდა 28%. ხოლო მეორე — 72%/მ. ამრიგად კაპიტალიზმიდან სოციალიზმში გარდამავალ პერიოდში სოფლის მოსახლეობა მნიშვნელოვნად აღემატება ქალაქის მოსახლეობას.

საბჭოთა კავშირის მოსახლეობისათვის 1926 წლიდან დამახასიათებელია, საერთოდ, მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა, სოფლის მოსახლეობის რაოდენობისა და ხვედრითი წონის შემცირება და ქალაქის მოსახლეობის რაოდენობისა და ხვედრითი წონის გაზრდა. აღნიშნულის გამო 1961 წ. 1 იანვრისათვის საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა აღწევს 216.1 მლნ. და აქედან ქალაქის მოსახლეობაზე მოდის 108.3 მლნ., ე. ი. 50%/მ. ხოლო სოფლის მოსახლეობაზე — 107.8 მლნ., ე. ი. 50%/მ. ამ პერიოდიდან კვლავ გრძელდება საბჭოთა კავშირის მოსახლეობის ზრდისათვის ზემოთ აღნიშნული კანონზომიერებანი და 1975 წ. ქვეყნის მოსახლეობა უკვე 253.3 მლნ. აღწევს, საიდანაც ქალაქის მოსახლეობა შეადგენს 153.2 მლნ., ე. ი. 60%, ხოლო სოფლის მოსახლეობა — 100.1 მლნ., ე. ი. 40%/მ.

საბჭოთა კავშირში 1975 წლის დასაწყისში არასასოფლო-სამეურნეო მოსახლეობა შეადგენდა — 186.6 მლნ. ანუ მთელი მოსახლეობის 73.7%, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო მოსახლეობა — 66.7 მლნ.-ს, ანუ მთელი მოსახლეობის 26.3%/მ.

ასეთი პროცესი დამახასიათებელია მთელი მსოფლიოსათვის, რაც გაპირობებულია განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების სოფლის მეურნეობაში კაპიტალის ორგანული შედგენილობის მეტისმეტად მაღალი ტემპით ზრდით, ხოლო სოციალისტური სისტემის ქვეყნებში — სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა ენერგოშეიარაღების ამაღლებით.

მსოფლიო მასშტაბით სოფლის მცხოვრებთა რაოდენობის სისტემატური შემცირება და ქალაქის მცხოვრებთა რაოდენობის სისტემატური ზრდა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებულთა რიცხვის ასევე სისტემატური შემცირება ახალი პრობლემების წინაშე აყენებს აგრარული ურთიერთობების პრობლემებზე მომუშავე მკვლევარებს. ერთი მხრივ, ეს მაჩვენებლებია მსოფლიოს მოსახლეობის ცივილიზაციისადმი დიდი მისწრაფებისა, რაც დიდად მოსასალმებელია, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს ართულებს მოსახლეობის სურსათით

და სხვა საარსებო საშუალებებით უმსხვილესი ქალაქებისა და ცენტრების მომარაგების საქმეს, რადგან მოსახლეობის რიცხვი მსხვილ ქალაქებსა და სამრეწველო ცენტრებში მეტისმეტად სწრაფი ტემპით იზრდება. აგრეთვე კითხვა იმდება, შეიძლება თუ არა ამ პროცესის შეჩერება ან დასრულება? კომპლექსების შექმნით? ვფიქრობთ, პროცესის შეწყობა შეიძლება, მაგრამ ლევიდაცია — არა, ჩვენი აზრით. მსხვილი სამრეწველო და კულტურული ცენტრები კვლავ დიდხანს შეინარჩუნებენ სოფლის მოსახლეობის მიზიდვის მძლავრ ძალას. აგროსამრეწველო კომპლექსების დიდი დადებითი მხარე პირველ რიგში არის ის, რომ მნიშვნელოვნად აფართოებს წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის შესაძლებლობებს, ქმნის შესაძლებლობებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მძლავრ ინდუსტრიულ ბაზაზე გადაყვანისა და კიდევ უფრო აახლოებს და ამტკიცებს კავშირს ქალაქსა და სოფელს შორის. აგროსამრეწველო კომპლექსები ჩვენი ხვალისდელი დღეა. სოციალისტური აგრარული ურთიერთობების სრულყოფისა და განვითარების ახალი ეტაპია. აგროსამრეწველო კომპლექსთა ქსელის ფართო მშენებლობა — სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო წარმოების შერწყმის პროცესია, რომლის შედეგად მნიშვნელოვნად უნდა გაიზარდოს შრომის ნაყოფიერება და ამ უკანასკნელის შედეგად კვლავ მნიშვნელოვნად შემცირდეს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოების პროცესში დასაქმებულთა რაოდენობა. თუ დღეს საბჭოთა კავშირში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სფეროში დასაქმებული 1 მუშაკი დაახლოებით სამზე მეტ ადამიანებს ინახავს, ხვალ, ხუთი, ზეგ შეიძლება ა. შ... მზარდი რაოდენობის ადამიანები უნდა შეინახოს. ეს უკანასკნელი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებულ მუშაკთა აცილებული შრომისა და ზედმეტი შრომის შემცირების პირობებში უნდა განხორციელდეს აუცილებელი და ზედმეტი პროდუქტის განუხრელი ზრდით.

მაღალორგანიზებულ, ცივილიზებულ საზოგადოებაში ყველა დარგის მწარმოებელთა საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება სისტემატური ზრდით უნდა ხასიათდებოდეს და ამ უკანასკნელის საფუძველზე საზოგადოებაში შექმნილი უნდა იყოს ობიექტური პირობები უშუალო წარმოების სფეროში დასაქმებულთა რიცხვის შემცირებისა. მათი არამწარმოებლურ სფეროში გამოსაყენებლად. დროის ეკონომია მწარმოებლურ სფეროში სოციალისტური საზოგადოების წინსვლისა და განვითარების ერთ-ერთი აუცილებელი მაჩვენებელია, კანონზომიერებაა.

წარმოებითი ურთიერთობანი, როგორც საყოველთაოდ ცნობილია, არის წარმოების პროცესში მყოფ ადამიანთა ურთიერთობანი. აგრარული ურთიერთობანი ჩვენს პირობებში სხვა არა არის რა, თუ არა საყოველთაოდ წარმოების, საბჭოთა მეურნეობების წარმოებისა და პირად დამზარებელ მეურნეობებში დასაქმებულ მწარმოებელთა ურთიერთობანი, საბჭოთა ქვეყნების მუშათა კლასისადმი და ინტელიგენციისადმი. დღეს წარმოებული ზორბალი თუ ჩაის მწვეანე ფოთოლი, ბამბა თუ ციტრუსოვანთა ნაყოფი არის გლეხის, მუშისა და ინტელიგენციის ერთობლივი შრომის ნაყოფი და ამ ერთობლივ შრომამუშავე უშუალოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებულ მუშაკთა—გლეხთა

წილი სისტემატურად მკირდება, ხოლო მეშისა და ინტელიგენციის შრომის წილი იზრდება. აღნიშნულის შესახებ ნათლად მეტყველებს შემდეგი სტრუქტურა რევოლუციამდელ რუსეთში და ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ ჩვენს დიად ქვეყანაში (ცხრილი 1).

ცხრილი 1

მოსახლეობის კლასობრივი სტრუქტურა სსრ კავშირში 1913 — 1974 წლებში (პროცენტობით)³

	წლები						
	1913	1924	1928	1939	1959	1970	1974
მთელი მოსახლეობა (ოჯახის უნუშვარ წევრთა ჩათვლით)	100	100	100	100	100	100	100
მთ შორის							
მეშები და მოსახსნებრეები	17,0	14,8	17,6	50,2	63,3	79,5	82,0
აქედან მეშები	14,6	10,4	12,4	33,5	49,5	56,8	60,6
კოლმეურნე გლეხობა და კოლპერ-რე-ბული ხელოსნები	—	1,3	2,9	47,2	31,0	20,5	17,8
ეროი გლეხობა და არაკოლპერობელი ხელოსნები	66,7	75,4	74,9	2,6	0,3	0,0	0,0
ბერეუზა, მემბლეები, ვაჭრები და ელემენტი	16,3	8,5	4,6	—	—	—	—

აქ მოყვანილი მონაცემები ძალზე ბევრის მოქმელია, პირველ რიგში ამ მონაცემებიდან აშკარად ჩანს, რომ რევოლუციამდელი რუსეთის კლასობრივ სტრუქტურაში ყველაზე დიდი მოცულობით წარმოდგენილი იყო ერთპიროვნული გლეხობა და არაკოლპერობელი ხელოსნები. სინამდვილეში ესენი იყვნენ წერილი საქონელმწარმოებლები. ამ კლასის ხვედრითი წონა რევოლუციის გამარჯვების პირველი ექვსი წლის განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა და 1924 წლისათვის ყველაზე მაღალ დონეს მიაღწია. ხოლო 1924 — 1926 წლებში თითქმის უცვლელ დონეზე დარჩა. მომდევნო პერიოდში მაღალი ტემპით შემცირდა და გამარჯვებული სოციალიზმის პირველ წლებამდე მეტად უმნიშვნელო ხვედრითი წონით დარჩა. ხოლო 60-იანი წლებისათვის თითქმის სრულყოფილად გაქრა. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებიდან გარდამავალ პერიოდში თითქმის სრულიად გამოიდეენა ერთპიროვნული გლეხობა და მისი ადგილი დაიკავა კოლმეურნე გლეხობამ. ამ უკანასკნელმა ჩვენი საზოგადოების კლასობრივ სტრუქტურაში ყველაზე მაღალი წილი დაიკავა სოციალიზმის გამარჯვების პირველ წლებში, ხოლო მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში სისტემატურად ეცემა. 1939—1975 წლებში მისი წილის შემცირება ობიექტურ ფაქტორებთან ერთად განაპირობა რიგი კოლმეურნეობების საბჭოთა მეურნეობების რელსებზე გადაყვანამ, ნასვენნი და ყამირი მიწების რაიონებში ახალი საბჭოთა მეურნეობების მშენებლობამ, რა-

³ СССР в цифрах в 1974 году, М., 1975, стр. 17.

მაც მნიშვნელოვნად გაზარდა მუშათა კლასის ხვედრითი წილი ჩვენს კლასში.
რაც სტრუქტურაში.

აღსანიშნავია, რომ კოლმეურნეობების, საბჭოთა მეურნეობების
სებზე გადაყვანით და კოლმეურნე გლეხის საბჭოთა მეურნეობების მუშად
გადაქცევით, როდი იცვლება და ისპობა განსხვავება ამ გზით შექმნილი მუშათა
კლასსა და გლეხობას შორის, ამ ღონისძიებით წარმოშობილი მუშათა კლასი
იმყოფება გლეხისა და მუშის თვისებათა ერთობლივად აღქმის მიჯნაზე და
ერთსა და იმავე დროს ატარებს გლეხისა და მუშის თვისებებს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირში ახალ ეკონომიურ პო-
ლიტიკაზე გადასვლის შემდეგ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოება,
გარდა გამოწვევის პერიოდებისა, სისტემატურად იზრდება ამ სფეროში დასა-
ქმებულ მუშათა შემცირების პირობებში, წარმოების მოცულობის ასეთ პი-
რობებში ზრდა, უპირველეს ყოვლისა, მუშათა კლასისა და ინტელიგენციის
გლეხობისაღმი დიდი დახმარებითა და მხარდაჭერით, ჩვენი საზოგადოების კლას-
სებს შორის ახალი სოციალი ტერი წარმოებითი ურთიერთობების დამკვიდრე-
ბით უნდა აეხსნათ.

ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების მექანიზაციის
დონიდან თუ გამოვალთ, შეგვიძლია გაბედულად მივეთითოთ, რომ ხორბალი
ღვლისათვის ინდუსტრიული შრომის პროდუქტი უფროა, ვიდრე სასოფლო-
სამეურნეო შრომისა. ამჟამად კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში
მინდვრის ძირითადი სამუშაოები — მოხვნა, მარცვლეულის, ბამბის, შაქრის
ქარხლის თხვა და მარცვლეულის და სასილოსე კულტურების აღება სრულ-
ყოფილად მექანიზებულია, ახლო კარტოფილის დარგვის, შაქრის ქარხლის,
ბოსტნეულის, ბამბის რიგთაშორისი დამუშავებისა და სხვ. მექანიზაციის დას-
რულების პროცესი.

ამ მხრივ ჯერჯერობით დიდი ჩამორჩენა გვაქვს მეცხოველეობაში. მაგ.,
არც თუ ისე დიდი ხნის წინ (1970 წ.) ფერმებში საკვების მექანიზებული წესით
მუშაობდა ხორციელდებოდა მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის 12%-სათვის, ღო-
რების 28%/სათვის, მექანიზებული წესით გაჰქონდათ ფერმებიდან მსხვილ-
ფეხა რქოსანი პირუტყვის მხოლოდ 30%/ის ნაელო და ა. შ.

ასევე დაბალი მექანიზაციის დონით ხასიათდება ჩაის კრეფის, ვაზის მწვა-
ნე სამუშაოები, ყურძნის კრეფა, ვაზის გასხვლისა და სხვ. სამუშაოები. ეს კი
იმას ნიშნავს, რომ ხორბლეულის წარმოების პროცესი ერთსა და იმავე
დროს მუშის, გლეხისა და ფენა ინტელიგენციის ფართო ურთიერთობითაა წარ-
მოდგენილი და ამიტომ ამ პროდუქტზე სახელმწიფოს უფრო მეტი პრეტენ-
ზიის განცხადება შეუძლია, ვიდრე ისეთ პროდუქტებზე, რომლებიც ძირითად-
ში სასოფლო-სამეურნეო შრომითაა წარმოებული.

სოციალისტურ წარმოებ-თ ურთიერთობათა ფართო სისტემაში აგრარულ-
ლი ურთიერთობის ადგილის, როლისა და ხასიათის განსაზღვრა შეუძლებელია
საკუთრების პრობლემის ანალიზის გარეშე. ამიტომ შრომის მომდევნო ნაწილ-
ში ჩვენ შევეცდებით ანალიზი გაუყუეთოთ სოციალისტური საკუთრების წარ-
მოშობის, დამკვიდრებისა და განმტკიცების საკითხებს საქართველოს სსრ

АГРАРНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СИСТЕМЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

Резюме

Производственные отношения — широкое понятие, которое включает в себя многие стороны производственных отношений и, в том числе, — аграрные отношения.

Аграрные отношения являются предметом специального изучения во всех формациях общественного производства; об этом ясно свидетельствуют исследования классиков марксизма-ленинизма, а также советских и зарубежных экономистов.

По определению автора, социалистические, аграрные отношения есть отношения между людьми в процессе производства, распределения, обмена и потребления сельскохозяйственных продуктов в колхозах и совхозах, т. е. в социалистических сельскохозяйственных предприятиях. Характер аграрных отношений по формациям определяется формами собственности на средства производства, применяемые в сельскохозяйственном производстве и прежде всего — собственности на землю.

Место аграрных отношений в системе производственных отношений, по мнению автора, определяется численностью сельского населения и работников, занятых в сельскохозяйственном производстве, а также национальным доходом, созданным их трудом.

В сельскохозяйственном производстве удельный вес труда промышленного рабочего и работников умственного труда систематически растет, а колхозника — уменьшается, что означает переход сельскохозяйственного производства на индустриальную основу.

მ. ზიაშვილი

აგარაკულ ურთიერთობათა სრულყოფის საკითხისათვის თანამედროვე ეტაპზე

სსრ კავშირში მსოფლიოში პირველმა გააკეთა სოციალიზმის გზა და ასევე პირველმა ააშენა განვითარებული სოციალისტური საზოგადოება.

განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ეკონომიკას, ძირითადად აშენებული სოციალისტური საზოგადოების ეკონომიკასთან შედარებით, ახასიათებს განსაკუთრებული თავისებურებანი: საწარმოო ძალების უფრო სწრაფი ზრდა, წარმოების ზრდის მაღალი ტემპები და დიდი მასშტაბები და ა. შ. განვითარებულ სოციალისტურ საზოგადოებაში წყდება ისეთი გრანდიოზული მასშტაბის ამოცანები, რომლებზედაც წინათ მხოლოდ ოცნება თუ შეიძლებოდა. ამის ნათელი მაგალითია მეცხრე ხუთწლედის შედეგები და მეათე ხუთწლედში განსახორციელებლად დაყენებული ამოცანები. ყოველივე ეს განაპირობა განვითარებული სოციალიზმის მძლავრმა საწარმოო ძალებმა.

სოციალიზმის პირობებში საწარმოო ძალები ვითარდება და იზრდება სწრაფად, შეუფერხებლად, რასაც ადასტურებს შემდეგი მონაცემები:

ცხრილი 4
ძირითადი საწარმოო ფონდების ზრდის ტემპი (პროცენტობით):

დასახელება	1940 წ.	1960 წ.	1970 წ.	1974 წ.
სულ ძირითადი საწარმოო ფონდები მათ შორის	100	316	746	1040
სოფლის მეურნეობა პირუტყვის ჩათვლით	100	212	476	626
პირუტყვის გარეშე	100	276	672	1038

პირველ ცხრილში მოტანილი მონაცემების მიხედვით 1940 წელთან შედარებით 1960 წელს ძირითადი საწარმოო ფონდები გაიზარდა 3,2-ჯერ, მათ შორის სოფლის მეურნეობაში — 2,1-ჯერ. როგორც მთლიანად, ასევე სოფლის მეურნეობის ძირითადი საწარმოო ფონდების მკვეთრი ზრდა შეიმჩნევა 1940 წელთან შედარებით 1970 და 1974 წლებში.

¹ Народное хозяйство СССР, стат. ежегод., М., 1973., стр. 60. 1975 г. стр. 59.

ასევე ზრდით ხასიათდება ძირითადი საწარმოო ფონდებსა და საბრუნავი საშუალებები 1940 წელთან შედარებით 1960 წელს და განსაკუთრებით მეტწილად სოციალიზმის პირობებში. მაგალითად, სოფლის მეურნეობის ძირითადი საწარმოო ფონდების და მატერიალური საბრუნავი საშუალებების ზრდის ტემპი 1960 წელთან შედარებით 1970 წელს შეადგენდა 182%. პირუტყვის გარეშე კი ზრდა შეადგენდა 211%². ანალოგიური სურათია შემდგომ წლებშიც.

ცვლილებები მოხდა აგრეთვე უშუალო მწარმოებლის, საერთოდ მშრომელთა რაოდენობრივ და თვისობრივ შემადგენლობაში. განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ეტაპზე გადასვლისას და მის შემდგომ წლებშიც შეიმჩნევა სოფლის მეურნეობაში როგორც კვალიფიციური კადრების რაოდენობრივი გადიდება, ასევე მათი სავანმანათლებლო და კულტურულ-ტექნიკური დონის მკვეთრი ზრდა.

ცხრილი 2

სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სასწავლებელდამთავრებულ სპეციალისტთა რიცხვი (ათასი)³

წლები	დასაქმებული		მათ შორის			
			კოლმეურნეობებში		საბჭ. მეურნეობებსა და სხვა სას. სამ. საწარმოებში	
	სულ	%	სულ	%	სულ	%
1941	50	100	29	100	21	100
1960	406	812	222	765	184	876
1970	821	1642	390	1344	431	2052
1973	1037	2074	487	1662	555	2642

როგორც მე-2 ცხრილში მოტანილი ციფრობრივი მონაცემებიდან ჩანს, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სასწავლებელდამთავრებულ სპეციალისტთა რიცხვი შესამჩნევი ზრდით ხასიათდება 1941 წელთან შედარებით 1960 წელს, აგრეთვე შემდგომ წლებში. მაგრამ მათი ზრდა უფრო მკვეთრია 1960 წლის შემდგომ პერიოდში. მაგალითად,

ცხრილი 3

მექანიზატორი კადრების რიცხვი კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში (ათასი)⁴

დასახელება	1940 წ.	1960 წ.	1971 წ.	1974 წ.
სულ მექანიზატორთა რიცხვი მათ შორის	1401	2579	3503	3798
ტრაქტორისტო-მემანქანები, ტრაქტორისტები და კომბაინერები	1237	1818	2449	2636
შოფრები	164	761	1054	1162

² Народное хозяйство СССР, стат. ежегод., М., 1973, стр. 60.
³ Там же, стр. 409, 1973, стр. 450.
⁴ Там же, М., 1973 г., стр. 414, 1975 г., стр. 455

1941—1960 წლებში (20 წელიწადში) სოფლის მეურნეობაში უმაღლესი და საშუალო სპეციალურ სასწავლებელდამთავრებულთა რიცხვი გაიზარდა 356 ათასით, ხოლო 1960—1970 წლებში (10 წელიწადში) — 415 ათასით, 1970—1973 წლებში (3 წელიწადში) — 216 ათასით.

მე-3 ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, რომ წლების მიხედვით კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში მექანიზატორთა რიცხვი მკვეთრი ზრდით ხასიათდება. მაგალითად, მათი რიცხვი 1940 წელთან შედარებით 1960 წ. გაიზარდა 1.8-ჯერ, 1971 წ. — 2.5-ჯერ, 1974 წ. — 2.7-ჯერ; მათ შორის ტრაქტორისტ-მექანიკანეების, ტრაქტორ-ტექნიკებისა და ომბიანტები რიცხვი 1940 წელთან შედარებით 1960 წ. გაიზარდა 1.5-ჯერ, 1970 წ. — 2-ჯერ, 1974 წ. — 2.1-ჯერ. მექანიზატორთა რიცხვის ზრდა განსაკუთრებით შესამჩნევია განვითარებულ სოციალიზმის ეტაპზე, მაგალითად, მექანიზატორთა რიცხვი 1960 წელთან შედარებით 1970 წელს გაიზარდა 1.3-ჯერ, 1974 წ. 1.5-ჯერ, მათი რიცხვი თუ 1960 წ.-ს 1940 წელთან (20 წელიწადში) გაიზარდა 1178 ათასით, 1970 წ. 1960 წელთან შედარებით (10 წელიწადში) გაიზარდა 924 ათასით, ხოლო 1974 წ. 1960 წელთან შედარებით (14 წელიწადში) გაიზარდა 1219 ათასით.

სოფლის მეურნეობაში მექანიზატორი კადრების ზრდისა და ტექნიკის გამოყენების გადიდების შედეგად ამ დარგში დასაქმებულ მომუშავეთა რიცხვი 1940 წ. არსებული 31300 ათასიდან 1960 წ. შემცირდა 29400 ათასამდე, 1970 წელს — 26800 ათასამდე, 1974 წელს 26700 ათასამდე⁵. ე. ი. მექანიზაციის ზრდამ გამოიწვია სოფლის მეურნეობაში მომუშავეთა ნაწილის გამოთავისუფლება და მათი გადანაწილება სახალხო მეურნეობის სხვა დარგებში.

აღსანიშნავია, რომ მნიშვნელოვნად გადიდდა სოფლის მეურნეობის მეცნიერ-მუშაკთა რაოდენობაც. ამასთან, მათ რაოდენობრივ ცვლილებასთან ერთად შეიძინევა სხვა ცვლილებებიც, ეგრძოდ, მათი უფრო დაახლოება წარმოებასთან, აგრეთვე მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევებისა და აღმოჩენების წარმოებაში უფრო სწრაფი დანერგვა, და რაც მთავარია, მეცნიერების სულ უფრო მეტად გადაქცევა უშუალო საწარმოო ძალად.

უნდა აღინიშნოს, ისიც, რომ განვითარებულ სოციალიზმში საერთოდ აშკარად სოფლის მეურნეობის დარგის მუშაკთა, როგორც საზოგადოების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილის წამყვანი სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიური როლი, მნიშვნელოვნად შეიცვალა მათი საგანმანათლებლო და პროფესიული დონე, განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების ეტაპზე კოლმეურნეობებს, საბჭოთა მეურნეობების მუშებსა და ასევე სხვა მუშაკებს აქვთ ფართო კულტურული ჰორიზონტი, ღრმა ცოდნა, უფრო შეგნებულად და შემოქმედებითად ეკიდებიან შრომას, ვიდრე ძირითადად აშენებული სოციალიზმის ეტაპის დასაწყისში.

ამრიგად, ჩვენს ქვეყანაში აღიზარდა მაღალკვალიფიციური მუშების, კოლმეურნეობის, მექანიზატორების, მეცნიერებისა და წარმოების ორგანიზატორების საკმაოდ დიდი არმია. მაგრამ, მათი რაოდენობრივი ზრდა და თვისობრივი ცვლილებები განსაკუთრებით გამოიკვეთა განვითარებული სოციალიზმის

⁵ Там же, стр. 406, 1975 г., стр. 448.

ეტაპზე. ამათან, მათი ზრდის ტემპი განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე მნიშვნელოვნად ამაღლდა ძირითადად აშენებული სოციალიზმთან შედარებით.

სოციალიზმი

ასეთია ის ცვლილებები, რაც ახასიათებს ნივთობრივ (წარმოების საშუალებების) და პიროვნულ (სამუშაო ძალის) ფაქტორებს განვითარებული სოციალიზმის პირობებში. ე. ი. განვითარებული სოციალიზმ-საწარმოო ძალების ზრდა-განვითარებით უფრო მაღალი ტემპით ხასიათდება, ვიდრე ძირითადად აშენებული სოციალიზმი.

როგორც ცნობილია, საზოგადოების განვითარების ეკონომიკური კანონის — საწარმოო ძალთა ხასიათისადმი წარმოებით ურთიერთობათა შესაბამისობის ეკონომიკური კანონის მოთხოვნის შესაბამისად, განვითარებული საწარმოო ძალები საჭიროებს მის შესაბამის წარმოებით ურთიერთობებს.

საზოგადოების საწარმოო ძალები აღმავალი გზით და დაუბრკოლებლად ვითარდებიან იმ შემთხვევაში, როდესაც წარმოებითი ურთიერთობანი შეესაბამება საწარმოო ძალების განვითარების დონეს. უფრო მეტიც, ასეთ შემთხვევაში წარმოებითი ურთიერთობა ხელს უწყობს საწარმოო ძალების განვითარებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ საწარმოო ძალებს შეუძლიათ მეტად თუ ნაკლებად ვითარდებოდნენ მხოლოდ მანამდე, სანამ წარმოებითი ურთიერთობანი შეესაბამებინ საწარმოო ძალების განვითარების დონესა და ხასიათს. მაგრამ, თავიანთი წინგამსწრები განვითარების კანონზომიერების გამო, საზოგადოების განვითარების გარკვეულ საფეხურზე საწარმოო ძალები სცილდებიან მოცემულ წარმოებით ურთიერთობათა ფარგლებს და მათთან კონფლიქტში, წინააღმდეგობაში ექცევიან. ასეთ შემთხვევაში წარმოებითი ურთიერთობანი საწარმოო ძალების განვითარების ფორმიდან მათ ბორკილებად, დამამუხრუხებლად იქცევიან, ამის გამო, ძველ წარმოებით ურთიერთობებს, ადრე თუ გვიან ცვლის ახალი წარმოებითი ურთიერთობანი, ისეთი, რომელიც შეესაბამება საზოგადოების საწარმოო ძალების განვითარების მიღწეულ დონეს და ნათ ხასიათს.

საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობის შეუსაბამობით წარმოშობილი წინააღმდეგობანი ანტაგონისტური და არაანტაგონისტური ხასიათისაა, ე. ი. წინააღმდეგობანი ერთნაირი ხასიათისა და შინაარსის არა ყოველი წარმოების წესის დროს, რასაც განპირობებს წარმოების საშუალებებზე საკუთრების ფორმის განსხვავება.

წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრებისა და ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაციაზე დამყარებულ საზოგადოებაში, კონფლიქტი საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობებს შორის ვლინდებიან ანტაგონისტური წინააღმდეგობებითა და კლასობრივი ბრძოლებით, რაც საბოლოოდ ჩვევს მოძველებული წარმოებითი ურთიერთობის ახლით შეცვლას სოციალური რევოლუციის გზით. ამის შედეგად ძველი წარმოების წესი იცვლება ახლით და ხდება ახალ ეკონომიურ ფორმაციაზე გადასვლა. ამის ნათელი მაგალითია მონათმფლობელური წარმოების წესის შეცვლა ფეოდალურით, ფეო-

დაღურის — კაპიტალისტურით, ხოლო კაპიტალისტურის — სოციალისტურ წარმოების წესით.

საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის მას ადგილი აქვს სოციალიზმის დროს, თვით განვითარებულ სოციალიზმის კაპიტალისტურად.

საერთოდ, სოციალიზმის დროს საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობებს შორის სრული შესაბამისობა დამკვიდრდა, რაც განაპირობა წარმოების საშუალებებზე საზოგადოებრივი საკუთრების დამყარებამ. ასეთ პირობებშიც საწარმოო ძალები წარმოებით ურთიერთობასთან შედარებით ისევე უპირატესად მოძრავი და განვითარებადი. ამასთან, საწარმოო ძალებს სოციალიზმის დროსაც ახასიათებთ რევოლუციური ტენდენცია. ამის გამო კომუნისტური წარმოების წესის პირველი ფაზის — სოციალიზმის სრულყოფილი განვითარებაც მიმდინარეობს, უწინარეს ყოვლისა, საწარმოო ძალების განვითარებით, წარმოებითი ურთიერთობანი კი შედარებით ნელა ვითარდება. საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა განვითარების ტემპების განსხვავების გამო, საზოგადოების განვითარების გარკვეულ მონაკვეთზე ისინი ერთმანეთის მიმართ შეუსაბამობაში (წინააღმდეგობაში) აღმოჩნდებიან, ასეთ შემთხვევაში წარმოებითი ურთიერთობა, როგორც წესი, საწარმოო ძალების განვითარებას აბრკოლებს. საწარმოო ძალებს ფართო გასაქანი რომ მიეცეს, სჭირია მათ შორის წინააღმდეგობის დაძლევა, ე. ი. მათი მოყვანა შესაბამისობაში. ამით მოხდება წარმოშობილი წინააღმდეგობების დაძლევა, რაც გამოიწვევს მთელი წარმოების განვითარების დაჩქარებას და მთელი საზოგადოების მატერიალურ და კულტურულ მოთხოვნილებათა უფრო სრულად დაკმაყოფილებას.

საწარმოო ძალთა ხასიათისადმი წარმოებით ურთიერთობათა შესაბამისობის ეკონომიკური კანონის მოქმედებას სპეციფიკური თავისებურებანი ახასიათებს განვითარებულ სოციალისტურ საზოგადოებაში. ეს სპეციფიკური თავისებურებანია:

პირველი. საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობა არ ვლინდება ანტაგონისტური კლასობრივი წინააღმდეგობის სახით: მეორეც, საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობა არ მიდის კონფლიქტამდე; ის ძირითადად ვაპირობებულია იმით, რომ განვითარებული სოციალიზმის დროს არ არსებობენ ანტაგონისტური კლასები. წარმოების წინსვლა ჩაყენებულია მთელი საზოგადოების სამსახურში. ამასთან დაკავშირებით მოძველებული წარმოებითი ურთიერთობის შენარჩუნებით არავენ არ არის დაინტერესებული. აქ ახალს, პროგრესულს იცავს მთელი საზოგადოება. ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა უზრუნველყოფს შეფერხებათა დაძლევას და წარმოებით ურთიერთობათა მუდმივად სრულყოფას და განვითარებას, რაც გამოხატავს მთელი საზოგადოების ინტერესებს.

ზემოაღნიშნული გარემოებანი განაპირობებენ იმას, რომ საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობის დაძლევა და მათი შესაბამისობაში მოყვანა ხდება, არა არსებულ წარმოებით

ურთიერთობათა საერთოდ უარყოფის, არამედ ამ წარმოებით ურთიერთობათა სრულყოფის გზით, ე. ი. საჭირო არ არის არსებული წარმოების უწყვეტობა.

უნდა აღინიშნოს, რომ მართალია, ჩვენს საზოგადოებაში უწყვეტობის უზრუნველყოფის მხარს უჭერს ორივე კლასი, მთელი მშრომელები, მაგრამ გამოორიენტებული არ არის შესაძლებლობა, რომ ძველს და დრომოკმულს ჩაებლავებინათ ცალკეული პირები. ასეთ შემთხვევაში წინააღმდეგობას ადგილი ექნება საზოგადოების უმრავლესობასა და მის ცალკეულ ჩამორჩენილ წევრებს შორის, რაც თავისი ხასიათით იქნება არაანტაგონისტური წინააღმდეგობა. ასეთი წინააღმდეგობა არსებითად ვერ შეაჩერებს წინსვლას, თუმცა შეიძლება ზიანი მოაყენონ მას, ე. ი. შესაძლებელია განვითარებულ სოციალიზმში აღმოჩნდნენ ჩამორჩენილი პიროვნებანი ან ჯგუფი ადამიანებისა, რომლებიც ვერ წედიბიან ახალი ურთიერთობის უდიდეს საზოგადოებრივ მნიშვნელობას, შეიძლება პირადი მოტივებიც ამოძრავებდეთ მათ და თავიანთი მოქმედებით წინააღმდეგობას ეწვევიდნენ ახალს, პროგრესულს. მაგრამ ეს არ არის კლასობრივი ანტაგონიზმი, არამედ ეს არის თავისებური დაპირისპირება საზოგადოების უმრავლესობისა და მის ცალკეულ წევრებს შორის, რაც წყდება უმრავლესობის სასარგებლოდ.

საწარმოო ძალები, წარმოებით ურთიერთობებთან შედარებით, წინგამსწრები მოძრაობით ხასიათდებიან. განსაკუთრებით განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე, მათი ერთმანეთთან შესაბამისობაში მოყვანის გზით მიიღწევა ახალი წარმატებანი, სახალხო მეურნეობის აღმავლობა.

განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე სოფლის მეურნეობაში საწარმოო ძალების განვითარების დონისადმი წარმოებითი ურთიერთობის შესაბამისობაში მოყვანის განუწყვეტელი პროცესი მიმდინარეობს, რომლის დამადასტურებელია შემდეგი მაგალითები:

ა) საწარმოო ძალების განვითარებამ, მძლავრი მალალი წარმადობის მანქანა-იარაღების შექმნამ, მეცნიერების აღმოჩენებმა და მათი გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების აუცილებლობამ, გარდუვლად მოითხოვა წვრილ საწარმოთა გამსხვილება. ეს, უპირველეს ყოვლისა, შეეხო კოოპერაციულ-საკოლმეურნეო საწარმოებს.

საკოლმეურნეო მშენებლობის განსახლვრულ ეტაპზე, წვრილი კოლმეურნეობები გადაიქცნენ ინდუსტრიული ტექნიკის ყოველმხრივ და მალაღეფექტურად გამოყენებისა და მათი მეურნეობის შემდგომი მძლავრი აღმავლობის შემაფერხებელ, დამამუხრუტეებელ ძალად. განვითარებული საწარმოო ძალები უკვე ვეღარ ეტეოდნენ წვრილ კოლმეურნეობათა წარმოების საკუთრივ ჩარჩოებში, ეს წინააღმდეგობა შემჩნეულ იქნა და იგი აღიკვეთა ნებაყოფლობის პრინციპით წვრილ კოლმეურნეობათა გამსხვილებით.

ბ) კოლმეურნეობებში შრომის ანაზღაურების არსებული წესი (შრომის ანაზღაურების, მთლიანად წლის ბოლოს გაცემა), შემდგომში განვითარების განსახლვრულ საფეხურზე, როცა საწარმოო ძალების განვითარება მალალ დონეზე აღიდა და კოლმეურნეობები ეკონომიურად მძლავრი გახდნენ, საზოგადოებრივი მეურნეობის დაჩქარებული ტემპით განვითარებისა და შრომის ნაყოფიერების ზრდის მუხრუქად გადაიქცა. საჭირო იყო შრომის ანაზღაურების მოქმედებული წესის შეცვლა პროგრესულით, რომელიც უფრო ხელს შეუწყობდა

საწარმოო ძალთა სრულად ამოქმედებას, გამოყენებას, განვითარებას და კოლმეურნეობების შემდგომ წინსვლას, იგი ძირითადად შეცვლილ უნდა იქნეს ურუნეთა შრომის ყოველთვიური გარანტირებული ფულადი პროგრესული სისტემით.

გ) საკოლმეურნეობათა შორისო ვაერთანებების, კოლმეურნეობების სახელმწიფოებრივ საწარმოებთან კავშირების, აგრეთვე აგრარულ-სამრეწველო კომპლექსების შექმნა და გაფართოება ასევე ნათელი მაგალითია წარმოებითი ურთიერთობის სრულყოფისა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს შემდეგი:

1. განვითარებული სოციალიზმი ძირითადად აშენებულ სოციალიზმთან შედარებით ხასიათდება საწარმოო ძალების ზრდა-განვითარების მაღალი ტემპით:

2. სოციალიზმის დროს, განსაკუთრებით განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე, მიუხედავად საწარმოო ძალებისა და წარმოებით ურთიერთობათა გეგმაზომიერი განვითარებისა, საწარმოო ძალები წარმოებით ურთიერთობასთან შედარებით მაინც წინგამსწრები მოძრაობით ხასიათდება, რის გამოც მათ შორის ზოგჯერ წარმოიშობა შეუსაბამობა (წინააღმდეგობა). ექსპლოატატორული წარმოების წესებისაგან განსხვავებით სოციალიზმის დროს წარმოშობილი წინააღმდეგობანი არაანტაგონისტური ხასიათისაა და არ მიღის კონფლიქტამდე.

3. ძირითადად აშენებული სოციალიზმის ეტაპთან შედარებით განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე საწარმოო ძალების ზრდა-განვითარების მაღალი ტემპის გამო, საწარმოო ძალებსა და წარმოებით ურთიერთობათა შორის შეუსაბამობის წარმოშობა დროის ნაკლებ მონაკვეთშია მოსალოდნელი, ეს მეტ ყურადღებას მოითხოვს, ვერ ერთი, წინააღმდეგობის დროულად შესამჩნევად, მეორეც, მის აღსაკვეთად საჭირო ზომების მისაღებად, რათა ზიანი არ მოუტანოს საზოგადოებას.

О. С. ПИАННИНИ

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АГРАРНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Резюме

Для поступательного развития общественного производства необходимо соответствие между производительными силами и производственными отношениями.

Несмотря на то, что при социализме планомерно развиваются производительные силы и производственные отношения, производительные силы характеризуются опережающим движением. Это более ярко наблюдается в условиях развитого социализма, в связи с чем нарушается соответствие между ними и они оказываются в неантагонистическом противоречии.

Ввиду опережающего движения производительных сил по сравнению с производственными отношениями в условиях развитого социализма возникновение несоответствия между ними может произойти в относительно коротком промежутке времени, это требует от нас, чтобы вовремя познать несоответствие между производительными силами и производственными отношениями и принять соответствующие меры для его преодоления.

Анализу этой проблемы посвящается данная статья.

რ. ძაბნიძე

შრომის ნაყოფიერების ზრდის განუხრავლობის უზრუნველყოფა

შრომის ნაყოფიერების ამაღლება წარმოადგენს საერთო ეკონომიურ კანონს, რომლის მოქმედება ვრცელდება ყველა წარმოების წესის დროს, შეიძლება ეთქვას, არცერთი ეკონომიური კანონი ისე არ გამოხატავს საწარმოო ძალობის ეანიეთარების ხარისხს და ადამიანთა საზოგადოებრივ გაბატონებას ზუნების ძალებზე, როგორც შრომის ნაყოფიერების ზრდის ეკონომიური კანონი.

კაპიტალიზმის დროს, როცა გაბატონებულია ეერძო საკუთრება შრომის ნაყოფიერების ზრდის ეკონომიური კანონი დაქვემდებარებულია კაპიტალიზმის ძირითად ეკონომიურ კანონს — ზედმეტი ღირებულების წარმოებისა და შითვისების ეკონომიურ კანონს. შრომის ნაყოფიერების ამაღლების შედეგები, როგორც წესი, კაპიტალისტთა კლასის საკუთრებაა და არა მატერიალური წარმოების სფეროში დასაქმებული მუშებისა, სწორედ ამიტომ მუშები არ არიან დაინტერესებული შრომის ნაყოფიერების ზრდით, კაპიტალიზმის დროს „ადამიანი და მ-სი მოთხოვნილებანი მხედველობის არედან ქრება“ [15].

კაპიტალიზმის დროს შრომის ნაყოფიერების ზრდაზე გააღენას ახდენენ ზემოაღნიშნულის გარდა, კომერციული საიდუმლოებანი, რომლებიც აფერხებენ მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების წარმოებაში დანერგვას. შრომის ნაყოფიერების ზრდაზე უარყოფითად მოქმედებს აგრეთვე პერიოდული ეკონომიური კრიზისები, როგორც მთელ სახალხო მეურნეობაში, ისე ცალკეულ დარგებში; დღეისათვის ასეთ უარყოფით გააღენას ახდენს ენერგეტიკული კრიზისი. აი სწორედ ამ და სხვა ძალების მოქმედების გამო კაპიტალიზმის დროს როგორც კ. მარქსი მიუთითებს „შრომის საწარმოო ძალების ამაღლებას არ გააჩნია აუცილებელი მნიშვნელობა“.

ეს დებულება მრავალჯერ არის დამტკიცებული კაპიტალისტური მეურნეობის განვითარების პრაქტიკით, მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ შრომის ნაყოფიერება კაპიტალიზმის დროს არ იზრდება, იზრდება მაგრამ არა ეკონომიურის და არა ერთნაირი ტემპით. არის მთელი რიგი შემთხვევები მისი დონის დაკემისა. მაგალითად, ინგლისის მრეწველობაში 1851 — 1952 წწ. ადგილი ჰქონდა შრომის ნაყოფიერების ამაღლებას 60 წლის მანძილზე, დაემა-

შეინიშნებოდა 29-ჯერ, ხოლო მთელი 13 წლის მანძილზე შრომის ნაყოფიერება იყო ერთსა და იმავე დონეზე [3].

აშშ-ში საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება წინა წლებთან შედარებით შემცირდა — 1894, 1902, 1904, 1907, 1908, 1910, 1914, 1919 წლებში. 1930 წლიდან 1936 წლამდე საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება იყო 1929 წლის დონეზე. 1933 წელს ის დაეცა 1929 წელთან შედარებით — 21,5%-ით. შესაბამისად, 1934 წელს 18,4%-ით, 1935 წელს — 11,5%-ით და 1936 წელს 3,8%-ით; შრომის ნაყოფიერების დონის დაცემას ადგილი ჰქონდა 1938 წელსაც [4].

ვფიქრობთ, ზემოაღნიშნული მონაცემები ნათლად მეტყველებენ ე. მარტსის დებულების სისწორეში, რომ შრომის ნაყოფიერების ზრდას კაპიტალიზმის დროს არა აქვს უცელობელი ხასიათი.

სოციალიზმის დროს შრომის ნაყოფიერების კანონის ზემოქმედება კაპიტალიზმისაგან რადიკალურად განსხვავებულ პირობებში მიმდინარეობს, აქ არ არის ისეთი ფაქტორები, რომლებიც დაამუხრუჭებენ მის ზრდას. რადგანაც სოციალიზმის დროს შრომის ნაყოფიერების ზრდის შედეგს ხალხი ღებულობს, როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი გზით. ამიტომ ხალხი შემოქმედებითად არის დაინტერესებული შრომის ნაყოფიერების ზრდის საკითხებით. კაპიტალიზმისაგან განსხვავებით სოციალიზმის დროს არ არსებობს კომარტული საიდუმლოებანი მეცნიერებისა და ტექნიკის დანერგვისათვის. ამიტომ შრომის ტექნიკური შეიარაღება იზრდება ძალზე სწრაფად. ვიდრე სოციალიზმში მდებარეობს აგრეთვე უფრო მაღალი დონე. ზემოაღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა ფაქტური მონაცემები შრომის ნაყოფიერების დინამიკის შესახებ სოციალისტურ და კაპიტალისტურ ქვეყნებში. ასე, მაგალითად, შრომის ნაყოფიერება სსრ კავშირის მრეწველობაში 1913—1962 წლებში გაიზარდა 12,6-ჯერ, ხოლო აშშ-ის მრეწველობაში — 3,3-ჯერ, ინგლისში — 1,6-ჯერ, საფრანგეთში — 2,6-ჯერ [5]. შრომის ნაყოფიერების საშუალო-წლიური ზრდის ტემპი სსრ კავშირის მრეწველობაში 1951—1971 წწ. იყო 6,3%-ჯერ, აშშ-ში — 3,3-ჯერ, ინგლისში — 2,7-ჯერ; საფრანგეთში — 5,1-ჯერ, გერ — 4,7 [6]. შრომის ნაყოფიერების მაღალი ზრდის ტემპი შეინიშნება არა მარტო სსრ კავშირში, არამედ სხვა სოციალისტურ ქვეყნებშიც. კერძოდ, 1951—1970 წწ. შრომის ნაყოფიერების დონე სსრ კავშირში გაიზარდა 3,6-ჯერ, ბულგარეთში — 3,9-ჯერ, ეგვიპტეში — 4-ჯერ, პოლონეთში — 3,9-ჯერ, რუმინეთში — 4,7-ჯერ, ჩეხოსლოვაკიაში — 3,3-ჯერ, სწორედ ამ პერიოდში აშშ-ის მრეწველობაში შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 2-ჯერ, ინგლისში — 1,7-ჯერ, საფრანგეთში — 2,9-ჯერ, გერ — 2,6-ჯერ [6].

სოციალიზმის დროს კიდევ უფრო მყარი და სწრაფი ტემპით იზრდება საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება, თუ 1954—1971 წწ. სსრ კავშირის მრეწველობაში შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 238%-ით, საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 311%-ით, თუ ამავე პერიოდში შრომის ნაყოფიერების ზრდის საშუალო-წლიურმა ტემპმა მრეწველობაში შეადგინა 6,3%, ქვეყნის სახალხო მეურნეობაში მთლიანად შეადგენს 7,35% [7].

სოციალიზმის დროს მოქმედებს შრომის ნაყოფიერების ზრდის ანუ ახალი ეკონომიური კანონი. არამედ ის კანონი, რომელიც მოქმედებს **სოციალისტური** მოების წესის დროს. მაგრამ სოციალიზმის დროს მათ აქვს უფრო **შინაგონიერება** შით ზრდისა და განუხრელი აღმავლობის ხასიათი. ისმება კითხვა — როგორ უნდა გვესმოდეს განუხრელობა?

ეკონომისტების გარკვეული ნაწილი თვლის, რომ სოციალიზმის დროს განუხრელობა ნიშნავს იმას, რომ შრომის ნაყოფიერება მალღდება აუცილებლად. ათეილთვი. — სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში. ქვეყნის ყველა ეკონომიურ თუ ადმინისტრაციულ რაიონებში და ყველა საწარმოში.

ზემოაღნიშნულის დასადასტურებლად მოვიყვანთ ცნობილი საბჭოთა ეკონომისტის ლ. ა. კოსტინის შეხედულებას, რომ „შრომის ნაყოფიერების ზრდას სოციალიზმის დროს აქვს საყოველთაო ხასიათი, ე. ი. ის წარმოიშობა, როგორც წესი, ყველგან, სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში და ქვეყნის ყველა რაიონში“ [8].

ეს აზრი თეორიულად სწორია. მაგრამ რეალურ სინამდვილეში თავისებურ ახსნას მოითხოვს. რადგანაც ყალიბდება სრულად განსხვავებული, ერთიმეორისაგან დამოუკიდებელი, ობიექტური და შეიძლება ითქვას, სუბიექტური ფაქტორთა ერთობლიობა — შრომის ნაყოფიერების ამაღლებასათვის, ერთგან ხელსაწყოი და ინსტიტუციური. მეორეგან — არაბუნსაყოფი და დამაშტრტებელი, რომელიც განაპირობებს, უშუალოდ განსაზღვრავს შრომის ნაყოფიერების დონესა და დინამიკას, მთელს სახალხო მეურნეობაში და მის ცალკეულ დარგებსა და ქვედარგებში. მაგალითად, სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობაში შრომის ნაყოფიერება 1972 წელს შემცირდა 1970 წელთან შედარებით 1%-ით, ხოლო 1971 წელთან შედარებით 4%-ით, ასევე 1974 წელს 1973 წელთან შედარებით შემცირდა 2%-ით [9] მაშინ, როცა ამ პერიოდში შრომის ნაყოფიერება იზრდებოდა, როგორც ქვეყნის მთელი სახალხო მეურნეობის მასშტაბით, ისე ცალკეული დარგების მიხედვით.

ასევე სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობის შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპმა შეადგინა 1956—1960 წლებში 8%, შემდგომ პერიოდებში კი ის მნიშვნელოვნად მკირდება, კერძოდ, 1961—1965 წლებში მან შეადგინა 3.4% 1966—1970 წწ. — 6.5% და 1971—1974 წლებში — 3.4%. ასევე შემცირდა შრომის ნაყოფიერება საქართველოს სსრ საბჭოთა მეურნეობებში 1973 წელს 1970 წელთან შედარებით თითქმის 3%-ით; 1973—1974 წლებში შრომის ნაყოფიერება (განაჯარიშებელი — მეცხოველეობის საერთო პროდუქცია 1965 წლის შესადარი ფასებით შეფასებული ერთ კაცსათზე) იყო ერთი და იგივე 1.24 მანეთი [10].

ვფიქრობთ, ზემოთ მოტანილი მონაცემები ნათლად მეტყველებენ იმაზე, რომ ზოგჯერ შრომის ნაყოფიერება ამა თუ იმ დარგში და ქვედარგში არა მარტო ერთი და იმავე დონეზე დგას, არამედ მკირდება კიდევ, რა თქმა უნდა მისასაღმებელია და ჩვენი მიზანაც ის არის, რომ შრომის ნაყოფიერება იზრდებოდეს ყველგან სწრაფი ტემპით, ყოველწლიურად და სისტემატურად, მაგრამ ეს ყერ-ყერობით ასე არ არის, აი კიდევ ამის მაგალითი — 1946, 1963 და 1972 წლებში გვაღვამ სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობაში საშუალოდ ერთი

დასაქმებულის გამომუშავება მნიშვნელოვნად შეამცირა. გარდა ამისა გვევლინება განაპირობა მთლიანად სოფლის მეურნეობაში შრომის ნაყოფიერების შემცირება. ევროპ. 1972 წელს შრომის ნაყოფიერების დონე **ქართული ენციკლოპედია** და საბჭოთა მეურნეობებში 2,8%-ით უფრო დაბალი **ქართული ენციკლოპედია** წელს [11].

1971—1972 წლების ზამთრის არახელსაყრელი ბუნებრივი პირობების გამო აღმოსავლეთ საქართველოში მოიყინა ვენახი, რის გამოც შემცირდა ყურძნის დამზადება, ამან კი შეამცირა შრომის ნაყოფიერება ღვინის მრეწველობაში — 11%-ით. ხოლო მთელი რესპუბლიკის კვებით მრეწველობაში — 3%-ით [12].

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი მოვლენა მარტო სსრ კავშირში და საქართველოში როდი შეინიშნება. ანალოგიურ მდგომარეობას აქვს ადგილი ცალკეულ წლებში. სოციალისტური ბანაკის სხვა ქვეყნების სახალხო მეურნეობის ზოგიერთი დარგის განვითარებაშიც. მაგალითად, შრომის ნაყოფიერების დონე უნგრეთის მრეწველობაში წინა წელთან შედარებით შემცირდა 1954, 1956 და 1968 წლებში. ჩეხოსლოვაკიაში — 1963 წელს [13].

ზემოაღნიშნული საკმაოდ ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ შრომის ნაყოფიერების სწრაფ და განუხრელ ზრდას არ შეიძლება ყოველთვის და ყოველწლიურად ადგილი ჰქონდეს ქვეყნის სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში. ქვეყნის ყველა ადმინისტრაციულ თუ ეკონომიურ რაიონში და საწარმოში შრომის ნაყოფიერების ასეთი არათანაბარი ზრდის „სრულ აღმოფხვრას დასჭირდება ჯერ კიდევ დიდი დრო“ [14]. სოციალიზმის დროს შრომის ნაყოფიერება იზრდება სწრაფად და განუხრელად ქვეყნის მასშტაბით, და სახალხო მეურნეობის უმრავლეს დარგებში და ქვედარგებში. ეს აიხსნება იმით, რომ შრომის ნაყოფიერების დინამიკაზე გავლენას ახდენს არა მარტო სოციალიზმისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ფაქტორები, არამედ ისეთი საერთო ფაქტორებიც, რომლებიც დამახასიათებელია ყველა წარმოების წესისათვის. ამის შესახებ ნათლად მიუთითებს კ. მარქსი. „ის გარემოება, რომ მწარმოებლური ძალის განვითარება მრეწველობის სხვადასხვა დარგში არა მარტო ფრიად სხვადასხვა პროპორციით, არამედ ხშირად საპირისპირო მიმართულებითაც ხდება — გამომდინარეობს არა მხოლოდ კონკურენციის ანარქიიდან და ბურჟუაზიული წარმოების წესის თავისებურებებიდან. შრომის ნაყოფიერება დაკავშირებულია ბუნებრივ პირობებთანაც, რომლებიც ხშირად ნაკლებბარაქიანი ხდება იმავე პროპორციით, რა პროპორციითაც მატულობს ნაყოფიერება, რამდენადაც ეს უკანასკნელი საზოგადოებრივ პირობებზეა დამოკიდებული. აქედან საპირისპირო მოძრაობა ამ სხვადასხვა სფეროში: პროგრესი ერთ ადგილას, რეგრესი მეორე ადგილას. გვიხსენით თუნდაც წლის დროთა გავლენა, რაზედაც მეტწილად დამოკიდებულია ყველა ნედლეულის რაოდენობა“ [2].

ვფიქრობთ, ყველაფერი ნათელია, შრომის ნაყოფიერების განუხრელი ზრდა ისე კი არ უნდა გავიგოთ თითქმის დღეს ყველა საწარმოში და სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში აუცილებლად იზრდება ყოველწლიურად. სისტემატურად: ჯერჯერობით ასეთი პირობები გარკვეულ დროს მოითხოვს. დღეისათვის შრომის ნაყოფიერება განუხრელად იზრდება სახალხო მეურნეო-

ბის მასშტაბით, სახალხო მეურნეობის უმეტეს დარგებში იზრდება პროდუქტების წლიურად, სისტემატურად, სწორედ ამიტომ აქვს განუხრელი ხასიათი მუშაობის ნაყოფიერების ზრდას სოციალიზმის დროს.

რ. ვ. დვანიძე

О НЕУКЛОННОМ РОСТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА

Резюме

Некоторые экономисты считают, что производительность труда при социализме должна повышаться всегда, во всех отраслях хозяйства, на всех предприятиях и во всех районах страны. Но на практике это не так, производительность труда конечно возрастает ежегодно и высокими темпами в целом народном хозяйстве и большинстве отраслях, но в отдельных районах страны как экономических, так и административных, в отдельных отраслях народного хозяйства и на отдельных предприятиях могут быть случаи не только приостановки роста производительности труда, но и падения.

ლიტერატურა — Литература

1. ვ. შარტსი, კაპიტალი, ტ. 111, ნაწ. 1, გვ. 333.
2. ვ. შარტსი, კაპიტალი, ტ. 111, ნაწ. 1, გვ. 330.
3. Д. К. Трифонов. Общие экономические законы. Изд. ЛГУ, стр. 202. 1964.
4. Джон Бендик. Тенденции производительности в США, стр. 268-269. 1967.
5. Народное хозяйство СССР в 1962 году. М., стр. 76. 1963.
6. Народное хозяйство СССР. стр. 72. 1922-1972 гг.
7. Народное хозяйство СССР в 1970 году, стр. 92.
8. Л. А. Костин. Повышение эффективности труда в новых условиях хозяйствования. М., стр. 220. 1971.
9. СССР в цифрах в 1974 году, стр. 25.
10. საქ. სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული ცეს სოფლის მეურნეობის განყოფილება. მასალები.
11. Газ. «Правда», 30. I. 1973 г. стр. 4.
12. Народное хозяйство в Грузинской ССР в 1973 году. стр. 78.
13. Социалистические страны и страны капитализма в 1972 г. ст. сборник, стр. 158-159.
14. Н. К. Хурцидзе. Проблемы производительности труда, Тб. стр. 70. 1975.
15. ა. ბ. სტალინი, სოციალიზმის ეკონომიური პრობლემები სსრ კავშირში, გვ. 64.

З. А. ЭЛИЗБАРАШВИЛИ

КОРРЕЛЯЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАШИНО-ТРАКТОРНОГО ПАРКА В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Проведение анализа использования машинно-тракторного парка (МТП) невозможно без определения влияния объективных факторов на показатель производительности. Чтобы принимать конкретные решения по улучшению использования МТП сельскохозяйственные органы должны располагать информацией не только о фактическом уровне использования техники, но и о причинах, обусловивших этот уровень.

Обычные расчетно-аналитические методы в данном случае недостаточны, обеспечивают неэффективное решение задачи.

В связи с этим, нами сделана попытка применить с этой целью метод многофакторного корреляционного анализа. Если в анализе использования МТП многофакторный корреляционный анализ не применялся до сих пор, это объясняется в основном объемом вычислений. Применение электронных вычислительных машин снимает проблему трудоемкости расчетов.

Многофакторный корреляционный анализ показателей использования МТП позволяет определить численные параметры влияния каждого из факторов на производительность МТП в конкретных условиях республики, как горной страны.

Основным показателем использования техники в сельском хозяйстве является годовая нагрузка тракторов. Как известно, уровень этих нагрузок складывается под влиянием большого числа самых разнообразных факторов. Поэтому, в качестве результирующего показателя (аргумента) взят показатель годовой выработки на один условный трактор в условных эталонных гектарах.

Факторами, влияющими на производительность машинно-тракторного парка в условиях республики, выявлены следующие: среднесменная выработка на один эталонный трактор в условных эталонных гектарах; коэффициент сменности; удельный вес пашни в общей площади сельскохозяйственных угодий; насыщенность тракторами единицы площади паш-

ни или плотность тракторов на с. х. угодьях; соотношение (в стоимостном выражении) между тракторами и сельскохозяйственными машинами (с. х. м.); удельный вес гусеничных тракторов в общем количестве тракторного парка; годовой объем механизированных работ в расчете на 1 га пашни (т. е. плотность механизированных работ); обеспеченность трактористами-машинистами; их среднегодовая оплата труда; объем ремонтных работ (в стоимостном выражении) в расчете на 1 рубль стоимости тракторов и с. х. м.; высота над уровнем моря обрабатываемых участков; количество обрабатываемых участков, приходящихся на одно хозяйство; продолжительность тракторных работ в течении года; среднегодовое количество осадков; средний размер обрабатываемых участков; удельное сопротивление почвы к плугу; удельный вес участков с неправильной конфигурацией; средняя длина тона; средний угол склона обрабатываемых участков; механический состав почвы: слабые, средние и тяжелые суглинки; удельный вес почв, засоренных камнями; удельный вес тракторонедоступных садов; удельный вес тракторонедоступных виноградников; удельный вес тракторонедоступных чайных и цитрусовых плантаций; стоимость израсходованного горюче-смазочного материала на 1 усл. эталонный трактор. Всего 29 факторов.

Для получения числового значения этих факторов пришлось обработать материалы паспортизации посевных площадей, виноградников, садов, чайных и цитрусовых плантаций, годовые отчеты колхозов и совхозов за ряд лет всех 69 районов республики, обработаны данные наблюдений гидрометслужбы за последние 10 лет, использованы данные опытов, разбросанных мелкими крупицами во многих трудах ученых республики.

На основе полученных данных разработана конкретная цифровая корреляционная модель вида.

$$Y_1 = (X_1 X_2 X_3 \dots X_{15} \dots X_{29}),$$

где Y_1 — годовая выработка на один среднегодовой эталонный трактор в условных гектарах;

X_1-X_{29} — числовые значения перечисленных выше факторов, влияющих на него.

Задача была решена на ЭВМ «Минск-22» НИИ механизации и электрификации сельского хозяйства Грузии по специальной программе множественного корреляционного и регрессивного анализа, разработанного Василенко Ю. В. (Укр. НИИЭНОСХ им. А. Г. Шляхтера).

В результате решения задачи получены следующие коэффициенты парной корреляции, которые характеризуют связь между результативными показателями и факторами в общем виде, т. е. когда другие факторы не зафиксированы:

$x_{12} = +0,051$; $x_{13} = +0,293$; $x_{14} = +0,557$; $x_{15} = 0,170$;
 $x_{16} = -0,366$; $x_{17} = -0,687$; $x_{18} = 0,749$; $x_{19} = 0,848$;
 $x_{100} = -0,001$; $x_{111} = +0,564$; $x_{112} = -0,031$; $x_{113} = -0,215$;
 $x_{114} = -0,364$; $x_{115} = -0,230$; $x_{116} = 0,488$; $x_{117} = +0,23$;
 $x_{118} = -0,139$;
 $x_{119} = -0,303$; $x_{120} = -0,523$; $x_{121} = +0,621$; $x_{122} = -0,105$; $x_{123} = +0,495$;
 $x_{124} = +0,081$; $x_{125} = -0,327$; $x_{126} = +0,198$; $x_{127} = -0,389$; $x_{128} = -0,467$;
 $x_{129} = -0,319$; $x_{130} = +0,461$.

Приведенные данные свидетельствуют о том, что среди показателей объективных условий эксплуатации МТП есть такие, которые существенно влияют на результативный показатель. Такими являются: объем механизированных работ ($K=0,848$), приходящихся на 1 га пашни; средняя длина гонов ($K=0,621$); количество трактористов ($K=0,564$), уровень распаханности ($K=0,557$).

На среднегодовую выработку тракторов влияют также такие факторы как: удельный вес почв со слабыми суглинками ($K=0,495$), количество машино-дней работы тракторов в течении года ($K=0,488$) и среднегодовая оплата труда тракториста ($K=0,461$).

Значит, в основу зонирования республики по условиям тракторного использования должны подлечь совокупное действие всех этих объективных условий.

Сводное уравнение совокупного действия факторов на уровень годовой выработки на усл. эталонный трактор, имеет вид:

$$\begin{aligned}
 \bar{y} = & 0,7131x_2 + 486,4157x_3 + 2,5479x_4 + 0,1522x_5 + 0,1771x_6 - 1,1164x_7 - \\
 & - 2,4539x_8 + 45,9977x_9 - 0,3485x_{10} + 216,3018x_{11} - 0,0035x_{12} - 0,6123x_{13} - \\
 & - 0,0328x_{14} + 1,5713x_{15} - 1,3046x_{16} - 8,7817x_{17} - 3,0650x_{18} - 2,7368x_{19} + \\
 & + 3,3583x_{20} + 0,8353x_{21} - 0,1309x_{22} + 1,3707x_{23} + 6,5143x_{24} - 4,7207x_{25} - \\
 & - 6,1763x_{26} + 0,1968x_{27} - 1,6795x_{28} - 0,2154x_{29} - 0,0623x_{30}.
 \end{aligned}$$

Приведенное уравнение выражает совокупное действие всех включенных в модель факторов на годовую выработку, а коэффициенты этого уравнения-количественное выражение степени влияния каждого из факторов на годовую выработку при изменении абсолютных значений показателей, т. е. на какую величину изменится результативный показатель — годовая выработка условного эталонного трактора — если данный фактор изменится на единицу своей величины, а остальные факторы останутся на прежнем уровне.

Собственно говоря, в нашем случае, при изменении всех остальных факторов наибольшее влияние на конечный результат оказывает смешная норма выработки (486, 4157 усл. га), обеспеченность трактористами (216, 30 усл. га), объем механизированных работ на 1 га пашни (45, 9977 усл. га).

В дальнейшем, используя полученные характеристики влияния пока-

зателей объективных условий эксплуатации МТП на годовую выработку. были рассчитаны выравненные значения годовой выработки на условный трактор по формуле:

$$\bar{y}_n = \bar{y} - \sum_{i=1}^n b_i (\bar{x}_i - x_i).$$

где \bar{y} — средний показатель выработки на усл. эталонный трактор по совокупной выборке;

x_i — индивидуальные значения i -х показателей объективных условий эксплуатации МТП ($i=1, 2, \dots, 29$);

\bar{x}_i — средние значения i -х показателей;

b_i — коэффициент сводного уравнения совокупного действия факторов при i -х показателях.

В данном случае коэффициент множественной корреляции составил $R=0,9173$ и характеризует тесноту связи результативного показателя с факторными. Связь эта существенная, так как в экономических расчетах на ее уровень принимается 95%.

В результатах решения есть таблица (матрица) парных коэффициентов корреляции между отдельными всеми факторами. Анализ этой матрицы дает возможность выявить случаи, когда связь между факторами носит характер функциональной связи; абсолютная величина коэффициента корреляции при этом достигает 0,7—0,9.

Наконец, в результате решения получены расчетные значения аргумента — годовые нагрузки условных тракторов с учетом влияния всех указанных выше факторов для всех районов. По этому показателю можно группировать районы в отдельные зоны, характеризующие условия механизации сельскохозяйственного производства.

В основу зонирования предлагается положить такой показатель годовой производительности МТП, который объективно обусловлен влиянием множества факторов. Выделение зон механизации производилось путем группировки выравненных показателей годовых нагрузок.

Условия машиноиспользования на территории республики крайне неоднородны. Поэтому республика в целом не может служить объектом корреляционного анализа использования техники. Надо исключить из ряда районов, у которых значения анализируемого показателя резко отличаются от уровня остальных районов. Это следствие особо неблагоприятных или благоприятных условий, в которых находятся данные районы в смысле использования тракторов. Их исключение продиктовано свойством нормального распределения совокупности.

С начала и конца ряда совокупности исключили те нагрузки, которые резко отличаются от основной массы. Такими являются районы, име-

ющие минимальную нагрузку тракторов (от 95 до 270 усл. га) вошли: Мestia, Lentexi, Kalbegi, Oli, Sageri, Beda, Xulo, Shakhuri, Chokhatauri, Tkibuli, Djava, Ordjonikidze. В этих районах или вообще не имеют тракторов, или если имеют по 1-2 трактора, то последние не используются для возделывания сельскохозяйственных культур, а нагружаются другими разовыми, тяжелыми работами. Из общего ряда исключили также и те хозяйства, которые имеют исключительно высокую, по сравнению с основной массой районов, нагрузку тракторов; такими районами являются: Цител-Цкарский, Сигнахский, Сагарелийский, Гардабанский и Гурджаанский.

Оптимальная величина интервала, по которой группировали оставшиеся в ряду 52 района, позволяет, чтобы ряд не был чрезмерно громоздким и в нем не стирались особенности изучаемого показателя. Его определили по общезвестной формуле

$$N = \frac{X_{\max} - X_{\min}}{1 + 3,2lg \cdot n}$$

где X_{\max} — и наибольший вариант ряда;

X_{\min} — и наименьший вариант ряда;

n — общее число вариантов.

$$\text{В нашем случае } N = \frac{980 - 270}{1 + 3,2lg 52} = 109 \approx 100 \text{ усл. га}$$

В таблице приведены результаты группировки районов Грузии по такому интервалу.

Таблица

Группировка районов республики по уровню расчетной среднегодовой нагрузки условных тракторов

№ группы	Нагрузка тракторов в усл. гектарах	Количество районов в группе	Наименование районов вошедших в группу
1	от 270 до 370	6	Ахалцихе, Аснидза, Адигени, Боржом, Дманиси, Ленинск
2	371—470	13	Зестафони, Чхатура, Сачхере, Амбролаури, Терджола, Чхороцку, Цаленджиха, Сухуми, Гагра, Гульриши, Гудаута, Хелвачаури, Кобулет
3	471—570	14	Цхалтубо, Самтрелия, Цулукдзе, Вани, Маяковский, Цхакая, Гегечкори, Зугдиди, Хоби, Махарадзе, Очамчире, Гал, Абаша, Ланчхуги, Знаури, Цхинвали
4	571—670	2	Тетри-Цкаро
5	671—770	1	Богдановк.
6	771—870	6	Ахалкалаки, Цалка, Мцхета, Душети, Иванети
7	871—970	10	Хашури, Кирели, Гори, Каспи, Телави, Кварели, Ахмета, Лагодехи, Марнеули, Болниси

Основная масса районов попала в 1, 2, 3, 6, и 7 группы. Три района из 4 и 5 группы можно приобщить к шестой группе.

Из полученных данных следует сделать вывод, что, хотя в различных районах республики сельскохозяйственные продукты производятся и на равнинах и на склонах, тем не менее, по преобладанию тех или иных факторов, влияющих на использование техники, территорию республики можно разделить на пять зон. В зависимости от преобладания тех факторов, которые следует отнести к горному характеру, районы Грузии можно разделить на горные и равнинные. С другой стороны, по преобладанию влияния факторов, отражающих климатические условия, которые резко отличаются друг от друга, обуславливают виды культур и технологию их производства, территория страны делится на две части: западную и восточную.

На районах Восточной Грузии определенная их часть занимает промежуточное положение между горными и равнинными (это т. н. предгорные районы) и выделяются в отдельную пятую группу.

Эти зоны почти совпадают с зонами механизации, которые мы определили ранее ручным способом, когда критерием были преобладание тех или иных типов условий механизации и требования, предъявляемые хозяйствами разной производственной специализации к техническим средствам.

По итогам проведенных исследований можно сделать следующие выводы: Для анализа состояния механизации сельского хозяйства и планирования системы дифференцированных мероприятий по повышению уровня его механизации и улучшению эксплуатации МТП, сельскохозяйственные предприятия республики следует группировать на пять зон однородных по условиям тракторного использования.

Наименьшие объемы тракторных работ в первых двух группах, к которым относятся горные районы, обусловлены главным образом горным рельефом. Посевы и многолетние насаждения в этих районах расположены главным образом на склонах, высоко над уровнем моря, для ухода которых пока нет машин, а серийные машины из-за этого только частично догружаются. Третья группа от двух предыдущих отличается тем, что здесь специфические культуры хотя возделываются на низинах, но на очень мелкоконтурных участках со сложной конфигурацией и короткой длиной гона. Эта группа хозяйств требует опять таких специфических видов сельскохозяйственных машин, которые также пока не выпускаются.

Большая часть пахотных земель и многолетних насаждений (по объемам площадей) расположена на равнинах и пологих склонах, не препятствующих применению выпускаемых промышленностью сельскохозяйственных тракторов и машин. Хозяйства таких районов объединяются в четвертую и пятую группу (зону).

Исходя из этого для планирования механизации сельскохозяйственного производства в масштабе республики, необходимо три типа систем машин: для равнинного сельского хозяйства выпускает отечественная промышленность, для возделывания специфических культур, расположенных на мелкоконтурных участках и для горного земледелия.

Разработка и производство системы машин двух последних типов должна производиться в республике, так как они требуются в очень небольшом количестве по сравнению с союзными масштабами.

Такая резкая разница в годовых нагрузках тракторов в перечисленных зонах, обуславливаемая природными и организационными особенностями сельского хозяйства районов республики и возможностями выпускаемой в настоящее время техники, несоответствующей требованиям земледелия республики, должны обязательно приниматься во внимание при расчетах потребности в сельскохозяйственной технике и при разработке экономических показателей планов тракториспользования.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის შრომები, ტ. 100, 1977

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის შრომები, ტ. 100, 1977
ТРУДЫ ГРУЗИНСКОГО ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГОЗЕЛЕНЦА
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА, т. 100, 1977

4. ბიომედიცინა

**წარმოების კონცენტრაცია კაპიტალისტურ სოფლის მეურნეობაში და მისი
წინააღმდეგობრივი ხასიათი**

კაპიტალისტურ ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონცენტრაციის პროცესი მიმდინარეობს როგორც წარმოების ინტენსიფიკაციის, ისე წერილი გლეხური მეურნეობის გაჩანაგებისა და გამოდევნის გზით.

აშშ-ის სოფლის მეურნეობის აღწერის 1970 წლის მონაცემები მკაფიოდ მიუთითებენ კაპიტალისტურ სოფლის მეურნეობაში კონცენტრაციის შემდგომი გაღრმავების პროცესზე. უმსხვილესი ფერმების რაოდენობა (რომლებიც 100 ათას დოლარზე მეტ სააქონლო პროდუქციას აწარმოებენ) 1959-დან 1969 წელს, გაიზარდა 31401-მდე 1970 წელს; ფერმათა საერთო რაოდენობაში ამ ფერმების ხვედრითი წილი შეცვალა 16 და 24%-ს. უკანასკნელ წლებში იქმნება სუპერფერმები — უმსხვილესი კაპიტალისტური მეურნეობები, რომელთა სასაქონლო პროდუქციის ღირებულება შეადგენს 1 მლნ. და მეტ დოლარს. 1970 წელს 919 აეთა მეურნეობა აწარმოებდა ქვეყნის მთელი რეალიზებული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის 7%-ს, თითქმის 2-ჯერ მეტს ვიდრე 1959 წელს, როცა ასეთ ფერმათა რიცხვი 408 იყო.

უმსხვილეს ფერმებში სჭარბობს სახორცე მესაქონლეობის მეურნეობები. მათზე მოდიოდა სუპერფერმების საერთო რიცხვის 54%. ფერმები, რომლებიც 100 ათასზე მეტი დოლარი სასაქონლო პროდუქციას აწარმოებდნენ, ფლობდნენ 48,4 მლნ. ჰა მიწას (მთელი ფერმერული მეურნეობების ფართობის 11%).

1959 წლიდან საერთო დანახარჯებში შესამჩნევად გაიზარდა მსხვილი ფერმების ხვედრითი წილი. უკანასკნელი აღწერის მონაცემებით უმსხვილეს მეურნეობათა ხვედრითი წილი საყვების შესყიდვაში 29%-ს შეადგენდა ნაცვლად 16%-ისა, მანქანა-იარაღების შესყიდვაში 29%-ს, ნაცვლად 15%-ისა, შრომის ანაზღაურებაში—40%-ს, ნაცვლად 30%-ისა.

1 მონაცემები აღებულია: Экономическое положение капиталистических и развивающихся стран. Обзор за 1971 г. и начало 1972 г. приложение к журналу «Мировая экономика и международные отношения», № 8, 1972, стр. 48.

ამერიკელი ექსპერტების გაანგარიშებით 1980 წლისთვის აშშ-ში ფერმათა საერთო რიცხვი შემცირდება 2 მლნ-მდე. ფერმათა საფართოება 50% იქნება მსხვილი კომპლექსური მეურნეობა 10 ათასი ჰექტარის ქონლო პროდუქტით. ამ ფერმებზე მოვა მთელი ფერმერული მიწების 85-90% და სოფლის მეურნეობის მთელი საწარმოო დანახარჯების 75-80%¹.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია კონცენტრაციის პროცესი აშშ-ის მეცხოველეობაში. იმ მეურნეობათა ხვედრითი წონა 1969 წელს, რომელთაც 50 ძროხა ჰყავთ თითოეულს, შეადგენდა 38%-ს, ნაკლებად 18%-ისა 1959 წელს. ქ. ლო-ანჯელესის გარეუბანში შექმნილია დაახლოებით 500 მსხვილი სარძეო მეურნეობა, რომელთაგან თითოეულს საშუალოდ 2000 მცენველი ძროხა ჰყავს. მთელ ქვეყანაში ცნობილია უმსხვილესი მერძეეობის ფერმები: „გუსტავსონი დეირი“ და „მარბორტერ დეირი“ (ფლორიდის შტატში), რომელთაც ექვსეული ათასი ძროხა ჰყავთ.

აშშ-ში აღრიცხულია 300 მეფრინველეობის ფაბრიკა თითოეული საშუალოდ 100 ათასი კვერცხმდებელი დედლით. უკანასკნელ წლებში აქ აიგო ოთხი მეფრინველეობის ფაბრიკა თითოეული 1 მლნ. კვერცხმდებელი დედლით. მეფრინველეობაში კონცენტრაციის მაღალი დონის ეფექტიანობის დადასტურებლად შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მონაცემები: მეურნეობებში, რომელთაც 500 კვერცხმდებელი დედალი ჰყავთ, 1 ფრთავე წლიურად იხარჯება 1.3 კაც-საათი, ხოლო რომელთაც 22 ათასი დედალი ჰყავთ — 0.7 კაც-საათი.

დანახარჯები ყოველ 10 კვერცხზე მსხვილ მეფრინველეობის ფაბრიკებში შეადგენს 20 ცენტს, ხოლო წერილში — 26-28 ცენტს.

ასევე დიდი ეკონომიური ეფექტიანობით გამოირჩევა კონცენტრაცია მსხვილი რქოსანი პირუტყვის მეურნეობებში. მაგალითად, იმ მეურნეობებში, სადაც სუქებაზე დაყენებულია 300 სული მსხვილი რქოსანი პირუტყვი, 1 ც წონამატზე დანახარჯები შეადგენს 51 დოლარს, სადაც 10 ათასი სულა — 45 დოლარს; მეურნეობებში, სადაც 22 ათასი სულია, დანახარჯები 1 ც წონამატზე 35%-ით ნაკლებია, ვიდრე იმ მეურნეობებში, რომლებიც ასუქებენ 3,5 ათას სულს. ასეთ მეურნეობებში კაპიტალური დაბანდებანი 1/3-ით ნაკლებია.

აშშ ისევე, როგორც ეკონომიურად განვითარებულ სხვა ქვეყნებში, სამრეწველო და საეაქრო ფირმებსა და სასოფლო-სამეურნეო მწარმოებლებს შორის ჩამოყალიბდა ეკონომიური კავშირების განსაკუთრებული ფორმა — „ვერტიკალური ინტეგრაცია“. „ვერტიკალური ინტეგრაცია“ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ისეთი ფორმაა, როცა ყველა მისი სტადია, მზა პროდუქციის რეალიზაციის ჩათვლით, ერთ მსხვილ კაპიტალისტურ საწარმოში ხორციელდება. ამრიგად, ამ საწარმოში გაერთიანებულია სასოფლო-სამეურნეო

1. Agriculture Policy Review 1963, p. 8.
 2. Реферативный журнал ВНИИТЭНСХ, серия экономика, 1974, № 9, стр. 24-25.

წარმოებაც და მისი პროდუქტების შემდგომი სამრეწველო გადამამუშავებაც ამ გზით მონოპოლისტები ცდილობენ შეანელონ წინააღმდეგობრივი სოფლო-სამეურნეო საწარმოებსა (წერილ საქონელმწარმოებლებს) და ლალონცენტრირებულ მრეწველობასა და ვაჭრობას შორის.

ჯერ კიდევ XX საუკუნის 40—50-იან წლებში ევროპისა და აშშ-ის სოფლის მეურნეობაში დაიწყო ხელშეკრულებების დადება ცალკეულ ფერმებსა, სარძეო პუნქტებსა და საკონსერვო ქარხნებს შორის. მაგრამ ეს სახელშეკრულებო ურთიერთობები სამეურნეო თვალსაზრისით დამოუკიდებელ საწარმოებს შორის ითვალისწინებდა მხოლოდ განსაზღვრული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რეალიზაციას. თვით სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაზე სამრეწველო მონოპოლიები ვერ ახდენდნენ სერიოზულ გავლენას. „ვერტიკალური ინტეგრაცია“ უკვე აღარ შემოიფარგლება ჩვეულებრივი სავაჭრო კავშირით. ის სამრეწველო და სავაჭრო კომპანიების მხრივ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაზე კონტროლის საფუძველი ხდება.

სამრეწველო-ტექნიკური პროგრესის შედეგად სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებსა და სოფლის მეურნეობისთვის მანქანა-იარაღების მიწოდებელ ან სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელ საწარმოებს შორის სავაჭრო კავშირის გაღრმავებასა და განვითარებასთან დაკავშირებით აუცილებელი ხდება ამ საწარმოებს შორის მყარი და ხანგრძლივი სახელშეკრულებო ურთიერთობების დამყარება. ხოლო მონოპოლისტიკური კავშირის წარმოების ეს ობიექტური პროცესი თავის-ბატონობის გასაძლიერებლად გამოიყენოს.

„ვერტიკალური ინტეგრაცია“ განსაკუთრებით გაძლიერდა ოქტომბრის წლებში ამერიკის შეერთებულ შტატებში. საწარმოები, რომლებიც კარტოფლის გადამამუშავებას აწარმოებენ, ამჟამად კონტროლს უწყვეტ აგრეთვე ამ პროდუქციის წარმოებასაც. მაგალითად, ფირმამ „ჯ. ჰენცი კომპანი“ მოაწყო თავისი ფერმა სარწყავ მიწებზე, რომელიც დაახლოებით 136 ათას ტ კარტოფილს აწარმოებს; ერთ-ერთი უმსხვილესი კომპანია „დელ მონტე კორპორე-შნ“ ნიდლელზე მოთხოვნილებას სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების გადამამუშავებელი საკუთარი წარმოების ხარჯზე უზრუნველყოფს.

1968-1969 წლებში „ვერტიკალური ინტეგრაციის“ შედეგად ათასობით სპეციალიზებულ ფერმათა საქმიანობა თავის კონტროლს დაუმორჩილეს უმსხვილესმა კომპანიებმა: „ცბკ ინდასტრიზინკმა“ „ჰეიტს რამპერმა“, „პერი-ზოილ-იუნაიტედმა“, „პურესმა“, „მელმა“, „იუნაიტედ ფრუტმა“ და სხვ. ამ მონოპოლისტიკურმა კომპანიებმა სოფლის მეურნეობაში უშუალოდ შეჭრის შედეგად მთლიანად დაუმორჩილეს თავის კონტროლს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება.

„ვერტიკალური ინტეგრაცია“ ძლიერდებოდა აგრეთვე მეორე გზითაც, სახელდობრ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოება ხელშეკრულების საფუძველზე იძულებული ხდებოდა დამორჩილებოდა მსხვილი მონოპოლისტიკური კომპანიების მოთხოვნებს: მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ აშშ-ის აგრობიზნე-

სის ერთ-ერთი გიგანტი—„ქარჯელ ინჟინი“, რომელიც, როგორც ცნობილია, ეწევა მარცვლეულის საერთაშორისო ვაჭრობას (გასაღებას): აწარმოებს მწებრებელ საკვებს და ახდენს მზესუმზირას გადამამუშავებელ კომპანია აქვს საკუთარი საკვლე სადგურები კოლორადოს, ტეხასისა და კალიფორნიის შტატებში. კონტრაქტების გზით მას ემსახურება ჩრდილოეთ და სამხრეთ დაკოტის, მინესოტის შტატების ის ფერმები, რომელთა სპეციალიზაცია მარცვლეულისა და მზესუმზირას წარმოებაა.

„ვერტიკალური ინტეგრაცია“ განსაკუთრებით კარგ ეკონომიურ შედეგებს იძლევა მეცხოველეობაში. სადაც ხდება არა მარტო სუქება, არამედ კომბინირებული საკვების წარმოებაც და საქონლის დაკვლაც. ზოგიერთ შემთხვევაში პირდაპირ საბოლოო კომპანიებთან კონტრაქტით ასუქებენ პირუტყვიან სუქებაზე სპეციალიზებული ერთ-ერთი მსხვილი ფერმა „ვესტერნ ბიფ ინკო“ ტეხასის შტატში, რომელმაც წელიწადში 120 ათასი მსხვილი პირუტყვის გასუქება.

უკანასკნელ ამ წელიწადში აშშ-ში მეღორეობის უმსხვილესი მეურნეობების რიცხვი გაიზარდა 5-ჯერ. საშუალოდ ეს მსხვილი მეურნეობები ასაღებენ 2.5 ათას ღორს წლიურად. 1975 წლისთვის ნავარაუდევია, რომ ღორების საღრთო პროდუქციადან ნახევარს გაასუქებენ ეს მეურნეობები, რომლებიც ათას ღორს ზრდიან წელიწადში. მეღორეობაში ინტეგრაცია ძირითადად ხორციელდება აშშ-ის დასავლეთში ღორის ხორცის მწარმოებელი და გადამამუშავებელი უდიდესი ფირმის „სიგვან მიტ კომპანის“ მიერ. ამ ფირმამ შეიმუშავა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს წლიურად 75 ათასი ღორის გასუქებას საკუთარ მეურნეობაში, ხოლო იმ ფერმებში, რომლებიც კონტრაქტით არიან დაკავშირებულნი ფირმასთან, გათვალისწინებულია წლიურად 1 მლნ-მდე ღორის გასუქება.

„ორბიკალური ინტეგრაცია“ განსაკუთრებით განითავრა ბროილერების წარმოებაში. აღსანიშნავია ისეთი გიგანტი ფერმები ამ სფეროში, როგორიც არის „რალსტონ პურინა“, „სეიფტი“, „კოტონ პროდიუსერს ასოციეიშენ“, ამ უკანასკნელის განარგვლებამოა 4 თაბრკია, რომელთა მწარმოებლერობა შეადგენს 1.5 მლნ. ბროილერის დაკვლას (წარმოება) კვირაში. ასეთივე სურათია ინგლისშიც. აქაც სოფლის მეურნეობაში წამყვანი როლი ეკუთვნით მსხვილ მეურნეობებს, რომლებიც ფართოდ იყენებენ დაჭირავებულ შრომას და თანამედროვე ტექნიკას.

32 ათას მსხვილ მეურნეობაში, რომლებიც მეურნეობათა საერთო რიცხვის 10%-ს შეადგენენ, თავმოყრილია ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თითქმის ნახევარი¹.

ინგლისში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გადასვლა მანქანურ სტადიაზე ახალი ეტაპია წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაციაში, რომელმაც

¹ „Brit. in 1969 an official Handbook. L. 1969. 79.

თან სდევს წერილი და საშუალო მეურნეობების გამოდევნა. ამაზე შემდეგი მონაცემები:

1951-1967 წლებში ფერმათა საერთო რიცხვი 372,8 ათასიდან 301,2 ათასამდე, ასევე იცლებოდა წერილი და მსხვილი მეურნეობების ზვედრითი წონა. წერილი ფერმების საერთო რიცხვი (40 ჰა ფართობით) 1951 წელს შეადგენდა 295,5 ათასს, 1967 წელს კი—227,6 ათასს, ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში მათ მიერ დაკავებული ფართობი შეადგენდა შესაბამისად 44%-ს და 40%-ს; მსხვილი ფერმების რიცხვი 120 ჰა-ზე მეტი ფართობით ამავე წლებში 12,6 ათასიდან გაიზარდა 16,1 ათასამდე. მათი ფართობის ზვედრითი წონა ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებში გაიზარდა 25%-დან 35%-მდე.¹

16 წლის განმავლობაში ინგლისში 120 ჰა-მდე ფართობის ფერმერული მეურნეობების რიცხვი შემცირდა 71,5 ათასით, ე. ი. 20%-ით, ხოლო 120 ჰა-ზე მეტი ფართობის ფერმათა რიცხვი გაიზარდა 3,5 ათასით, ე. ი. 28%-ით.

მსხვილი ფერმერული მეურნეობების განმტკიცებას ხელს უწყობს სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმის ძთელი სისტემა. როცა მსხვილი ფერმების მფლობელებისათვის მაქსიმალურად ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი მიწის არენდისა და შესყიდვის თვალსაზრისით, მაგალითად, ინგლისელი ეკონომისტის მ. ბრემლის მონაცემებით, აღმოსავლეთ ინგლისში 100 ფერმა 600 ჰა ფართობით უფრო მეტ სუბსიდიას იღებს, ვიდრე ყველა ფერმა ერთი საგრანოში, როგორც არის კარმარტენში.²

მევი ინგლისელი ეკონომისტი მიიჩნევს, რომ მსხვილ ბიზნესს სოფლის მეურნეობაში დიდი მონავალი აქვს და თავისი ბუნებით ის არ განსხვავდება მრეწველობის ბიზნესისაგან.

რუსეთში წლებამდე მაგნატები არ გვხვდებოდნენ ინგლისელ ფერმერთა შორის, ანუ ანაღ ცნობილია და აღიარებულია არა ერთი მაგნატის სახელი, რომელთა ფერმების წარმოების მასშტაბები მსხვილი სამრეწველო საწარმოების მასშტაბებს უახლოვდება.

ინგლისში ცნობილია მაგნატ რიკუდის სახელი, რომლის გიგანტურ ფერმაში წარმოება განლაგებულია 90 ათას აკრ ფართობზე, 5 საგრანოს ტერიტორიაზე. ფერმაში დასაქმებულია 650 კაცი, 0,8—1,0 ათასი ჰა უკავია ბოსტნეული, 1,2 ათასი ჰა—მარცვლეული, 400—400 ჰა—კარტოფილს და შაქრის კარბლის ნაუხესებს, გარდა ამისა, მეურნეობაში სექებაზე დაყენებული 5 ათასი საბეკონე ღორი.

ფერმერი ფრანკ არდენი ფლობს 5 ათასი ჰა ფართობის მეურნეობას, ამ მეურნეობაში აწარმოებენ 40 ათას ტ თევსს, ყოველწლიურად ზრდიან მილიონ ფრთა ფრინველს. ფართობის გარკვეული ნაწილი უკავია მარცვლეულსა და

1. „Westminster Bank Review“ February, 1969, p. 60
 2. M. Bramley, „The small Farmer present situation and future prospect. L. 1961 p 80
 6. შპობები ტ. 99 1977. 81

კარტოფლი, მოსავლას აღებ ს დროს ერთდროულად მუშაობს 30 კოპანია, 350 კაცი.

ქართული კომუნისტური პარტია

ცხოვლია აგრეთვე ბიორტის, რეკს პატერსონის, განტური ფერმები. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მონოპოლიზაცია ეყრდნობა სამრეწველო-საავტოო კაპიტალს, რომელმაც გაბატონებული მდგომარეობა დაიკავა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გადამამუშავებასა და გასაღებაში. აგრეთვე საკვებწარმოებაში და სულ უფრო ღრმად აღწევს სოფლის მეურნეობაში.

ინგლისში სასოფლო-სამეურნეო მონოპოლიების ჩამოყალიბების მაგალითად შეიძლება გამოდგეს მონაცემები მეფრინველეობის დარგში. ფრინველის ხორცის წარმოების 3/4 თავმოყრილია 6 კომპანიის ხელში. რომელთაგან ორი — „ბაქტედი“ და „როსი“ — აწარმოებს ფრინველის ხორცს 20%-ს. აღიღით მესამე ადგილზეა კომპანია „ისტედი“. რომლის ხელშიც თავმოყრილია ფრინველის ხორცის წარმოების 17% და 1.5 მლნ. კვერცხმდებელი დედალი. კომპანიის საერთო ფართობი 4.9 ათას ჰა-ს უდრის, რომლის უდიდესი ნაწილი მარცვლეულს უკავია. „ისტედის“ ფილიალები განლაგებულია რამდენიმე საგრაფოს ტერიტორიაზე, თითოეული ფილიალი წარმოადგენს აგროსამრეწველო კომპლექსს. მომუშავეთა რიცხვი ათას კაცს აღწევს. ხოლო მოგება — დაახლოებით 2 მლნ. ფუნტ სტერლინგს. უახლოეს მომავალში „ისტედი“ აწარმოებს ინგლისში წარმოებული კვერცხის 20%-ს.

მონოპოლიზაციისკენ მისწრაფება შეინიშნება აგრეთვე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სხვა დარგებშიც. მაგალითად, მსხვილფეხა მესაქონლეობის ერთ-ერთი უმსხვილესი ფერმა — ცნობილი ფაბრიკა „ბრიტიშ ბიფ ლიმიტიდი“ საბოლოოდ ყოველწლიურად 10 ათას სულზე მეტი მსხვილი რქოსანი პირუტყვის რეალიზაციას ახდენს, რაც ქვეყნად წარმოებული საქონლის ხორცის 7%-ს შეადგენს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ინგლისში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონცენტრაციის პროცესს თან სდევს მსხვილი ამერიკული კომპანიების შემოჭრა. მაგალითად, კომპანია „ბრიტიშ ბიფ ლიმიტიდი“ შეუერთდა ერთ-ერთ მსხვილ ამერიკულ კომპანიას „იუნაიონ ინტერნეიშნლ კომპანის“ და მოქმედებს, როგორც ამერიკული კომპანიის ინგლისური ფილიალი. შეინიშნება მეორე ამერიკული კომპანიის „არმიურ ენდ კოუ ლიმიტიდის“ პოზიციების განმტკიცება ინგლისის ბაზარზე. თავის მხრივ ინგლისელი მაგნატები სულ უფრო იჭრებიან სხვა ქვეყნების ეკონომიკაში. მაგალითად, ერთ-ერთმა უმსხვილესმა ინგლისურმა ფირმამ „იუნაიტიდ ბრიტიშ სერვის“-მა, რომლის წილად მოდის ქვეყნის ინდაურის ხორცის წარმოების 1/6 ნაწილი, მოაწყო თავისი პროდუქციის წარმოება და გასაღება იტალიაში. ინგლისის პრესა აღნიშნავს, რომ მომავალში ინგლისის 50 კომპანია კონტროლს გაუწევს დასავლეთ ევროპის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების 50%-ს¹.

¹ Жри. «Мировая экономика и международные отношения», 1965, № 9, приложение, стр. 57.

სოფლის მეურნეობაში მსხვილი წარმოების უპირატესობის შენახვას
 ლენინომა დებულებამ სრული დადასტურება ჰპოვა საფრანგეთში მსხვილი
 მეურნეობის მაგალითზეც. აქ აგრარულ ურთიერთობათა ევოლუციური
 კაპიტალისტური ფენების ხელში მიწისა და კაპიტალის კონცენტრაციის გზით
 მიმდინარეობდა. „1929 წლიდან 1958 წლამდე საფრანგეთში არსებობა შეწყ-
 ვიტა 800 ათასზე მეტმა ფერმამ, რომელთაგან თითოეულის ფართობი 10 ჰა-ს
 აღწევდა“. ხოლო „1956—1963 წლებში გაქრა 385 ათასი ფერმა, ამასთან
 შემცირება ძირითადად შეეხო 20 ჰა-მდე ფართობის მქონე ფერმებს“.

კონცენტრაციის შედეგად საგრძნობლად შემცირდა ფერმათა საერთო
 რიცხვი. 1957 წლის მონაცემებით ქვეყანაში ითვლებოდა 1577 ათასი ფერმა,
 ნაცვლად 1899,2 ათასისა 1963 წელს¹.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ საფრანგეთის სოფლის მეურნეობა გა-
 მოიჩნევა მიკრომეურნეობების შედარებით დიდი ხვედრითი წონით, რასაც
 შემდეგი მონაცემები მოწმობს: იმ მეურნეობათა ხვედრითი წონა, რომელთა
 ფართობი 1—20 ჰა-მდეა, 1967 წელს შეადგენდა 69,5%-ს მაშინ, როცა აშშ-ში
 ამ კატეგორიის მეურნეობათა ხვედრითი წონა განისაზღვრება 26,1%-ით, ეს
 არის ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, რომ საფრანგეთის სოფლის მეურნეობას (სა-
 წარმოებს) არ მიუღწევია ოპტიმალური სპეციალიზაციისათვის.

წარმოების კონცენტრაციას და აქედან გამომდინარე წვრილ გლეხურ
 მეურნეობათა გაჩანაგებას ადგილი ჰქონდა გერმანიის ფედერაციულ რესპუ-
 ბლიკაში, რასაც ხელი შეუწყო მთავრობის მიერ შემუშავებულმა „მწვანე
 გეგმამ“, რომელ-ც 1956 წლიდან ხორციელდება. ამ ანტიგლეხური აგრარული
 პოლიტიკის—„არარენტაბელური“ გლეხური მეურნეობის ლიკვიდაციის პო-
 ლიტიკის შედეგად გაუქმდა ასიათასობით გლეხური მეურნეობა. მაგალითად,
 2 ჰა-მდე ფართობის მეურნეობათა რიცხვი 598 ათასიდან 1959 წელს შემცი-
 რდა 315,5 ათასმდე 1970 წელს, ე. ი. 47,2%-ით; 2 ჰა-დან—5 ჰა-მდე ფართო-
 ბის მეურნეობებია—553,5 ათასიდან 251,0 ათასამდე, ე. ი. 59,7%-ით; 5 ჰა-
 დან 10 ჰა-მდე ფართობის—42,4%-ით, ხოლო მათი ფართობი 2,8 მლნ-ჰა-დან
 1,7 მლნ ჰა-მდე, ამავე დროს გაიზარდა 10 და მეტი ჰა ფართობის ფერმათა
 რიცხვი 69,6%-ით, ხოლო მათი ფართობი 59,5%-ით².

სამრეწველო განვითარების სწრაფმა ტემპებმა უკანასკნელ ათწლეულში
 გამოიწვია სოფლის მეურნეობის სტრუქტურის შეცვლა დანიაშიც. 1960
 წლიდან 1969 წლამდე ფერმათა საერთო რიცხვი შემცირდა 49,6 ათასით,
 ე. ი. 25,3%-ით, 5 ჰა და ნაკლები ფართობის მქონე ფერმათა საერთო რიცხვი
 შემცირდა 20,7 ათასით, ე. ი. 44,2%-ით, ხოლო 5-დან 10 ჰა ფართობის მქონე
 ფერმების რიცხვი—23,7 ათასით, ე. ი. 56,3%-ით გაიზარდა, 30 ჰა და მეტი ფარ-

1 А. Н. Марков, М. А. Павлова, Сельское хозяйство Франции, М., 1968, стр. 78.

2 იქვე გვ. 78.

3 Жрн. «Мировая экономика и международные отношения», 1970, № 2, стр. 157.

4 Там же

თობის მქონე ფერმების საერთო რიცხვი სულ 3263-ია, განსაკუთრებით გაზარდა 60-დან 130 ჰა ფართობის მქონე ფერმათა რიცხვი 1292-ით. 1937 წლის 3430 კალორიიდან შემცირდა 2860 კალორიამდე. წარმოების კონცენტრაციის პოლიტიკის შედეგად აგრეთვე კოლხეთის ათვისების მეურნეობასაც, 1959 წელს აქ ითვლებოდა 205,8 ათასი ფერმა, 1969 წელს — 161,4 ათასი, 1969 წელს კი — 161,4 ათასი 12,7 ჰა საშუალო ფართობით. სოფლის მეურნეობის ექსპერტების პროგნოზით 1980 წლისთვის მოსალოდნელია ფერმათა საერთო რიცხვის შემდგომი შემცირება 116,7 ათასამდე, ხოლო თითოეულის საშუალო ფართობი მიაღწევს 16,5 ჰა-ს.

განსაკუთრებით შესამჩნევია კონცენტრაცია საერთო ბაზარში შემავალი ქვეყნების მეცხოველეობაში. ამ ქვეყნებში მეცხოველეობის პროდუქციას აწარმოებს 4 მლნ. მეურნეობა (ე. ი. მეურნეობათა საერთო რიცხვი 60%), გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკასა და პოლანდიაში პირუტყვის სულადობის დიდი ნაწილი კონცენტრირებულია მეურნეობებში, რომელთა ფართობი არის 10-დან 20 ჰა-მდე თითოეულისა, პირუტყვის კონცენტრაციას თან სდევს მეურნეობათა საერთო რიცხვის შემცირება: 5 სული პირუტყვის მქონე ფერმები ყოველწლიურად მცირდება 5%-ით, ხოლო 6-დან 16 აულამდე — 2%-ით. შეინიშნება იმ ფერმათა რიცხვის ზრდა, რომელთაც 50 სულზე მეტი სული პირუტყვი ჰყავთ. მეცხოველეობაში კონცენტრაციის ეკონომიურ ეფექტიანობაზე მიუთითებს შემდეგი მონაცემები: პოლანდიის ფერმებში ერთ ხბოზე დანახარჯები შეადგენდა ფერმებში, რომელშიც 60-მდე სული ჰყავთ—594 მარკას, რომლებშიც 60-დან 240-მდე სული ჰყავთ—482 მარკას, რომლებშიც 240 სულზე მეტი ჰყავთ—474 მარკას, ყველაზე უფრო ეფექტურია გამოზრდა იმ მეურნეობებში, რომლებიც ითვლიან 250 სულს. აქ დანახარჯები 1 სულზე შეადგენს 120 მარკას წელიწადში.

სოფლის მეურნეობაში და განსაკუთრებით მეცხოველეობაში კონცენტრაციის პროცესი შეინიშნება შვეციაშიც. 1927—1966 წლებში აქ ფერმათა საერთო რიცხვი შემცირდა 307 ათასიდან 186 ათასამდე. ექსპერტების პროგნოზით, ფერმათა რიცხვი 1982 წლისთვის შემცირდება და მიაღწევს 100 ათასს თითოეულში, 30—40 ჰა საშუალო ფართობით. გამსხვილების შემდეგ მცირდება მგრძობელი მეურნეობების რიცხვი. 1965—1968 წლებში ამ საწარმოო შიშართულების მეურნეობათა რიცხვი შემცირდა 240 ათასიდან 116 ათასამდე, ხოლო 1980 წლისთვის შემცირდება 40 ათასამდე, ამავალად საშუალოდ ერთ მეურნეობაზე მოდის 7,6 ძროხა, 1980 წლისათვის ერთ ფერმაზე საშუალოდ მოვა 12,9 ძროხა, ხოლო ერთ ძროხაზე 4000-დან 5000 კგ-მდე წველადობის ამაღლების შედეგად ძროხების საერთო რაოდენობა შემცირდება. ამასთან, მოსალოდნელია რძის საერთო რაოდენობის შემცირება 3,1-დან 2,8 მლნ. ლიტრამდე წლიურად, რძის ნაწარმის შემცირება შვეციაში, სადაც ცხოვრების

1. „Agricultural Review“ 1970, N17, p. 3
 2. Реферативный журн. «ВНИИТЭИСХ, Экономика», 1972, № 5, стр. 16.
 3. Там же, № 3, стр. 27.

დონე ყველაზე მაღალია დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის ძირითადად გამოწვეულია კალორიების მოხმარების კლებით მოსახლეობის **ერეჩენძე** 1937 წლის 3430 კალორიიდან შემცირდა 2860 კალორიაშდე, **სინჯიქი** 1967 წელს რძის ყოველწლიური მოხმარება 1 სულზე შემცირდა 195-დან 150 ლიტრამდე, ხოლო კარაქის მოხმარება 11,1 კგ-დან 8 კგ-მდე წელიწადში.

„საერთო ბაზრის“ ქვეყნების სოფლის მეურნეობის სტრუქტურის გაუმჯობესების გეგმა („მანსხოლტის გეგმა“) გულისხმობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიური ფორმების განვითარებას, რაც დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა გამსხვილებასთან. მაგალითად, მერძეეობის ფერმებს უნდა ჰყავდეთ არა ნაკლები 40—60 სული ძროხა, ერთ მეურნეობაზე მარცვლულს ფართობი უნდა შეადგენდეს არა ნაკლებ 84—120 ჰა-ს, ხოლო მეფრინველეობის ფერმები უნდა ახდენდნენ ყოველწლიურად 100 ათასი ფრთა ფრინველის რეალიზაციას. 1980 წლისთვის გათვალისწინებულია დაახლოებით 330 ათასი ასეთი საწარმოს შექმნა. წარმოების კონცენტრაციის მაჩვენებელია სოფლის მეურნეობაში ერთ მომუშავეზე მიწის ფართობის გადიდება. 1965 და 1970 წელს ეს შესაბამისად შეადგენდა 6 ჰა-ს და 6,9 ჰა-ს 1980 წელს კი „მანსხოლტის გეგმით“ ერთ მომუშავეზე გათვალისწინებულია 10 ჰა.

ბუნებრივია, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ტემპების ზრდამ განითვლილ ქვეყნებში შეუძლებელი გახადა სოფლის მეურნეობაში იმ წარმოების საწარმოების შენარჩუნება, რომლებიც აქ არსებობდა 40—50-იან წლებში. მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებია შექმნამ, თავის მხრივ, ხელი შეუწყო მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შემდგომ განვითარებას. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონცენტრაცია სოფლის მეურნეობის ტექნიკური პროგრესის აუცილებელი პირობა და შედეგია.

დასავლეთ ევროპის ქვეყნების მონოპოლისტური კაპიტალის სპეციფიკური ინტერესები, პოლიტიკური გეგმები, კერძოდ, ევროპის საერთო ბაზარში ბატონობის ინტერესები, ბიძგს აძლევს სოფლის მეურნეობაში კონცენტრაციის დაჩქარების პროცესს.

კაპიტალიზმის განვითარების ობიექტური კანონები აგრეთვე მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების შექმნას მოითხოვენ. მაგრამ ევროპის სოფლის მეურნეობაში კონცენტრაციის დასახსნაოთებლად გასათვალისწინებელია შემდეგი მეთოდოლოგიური ხასიათის შენიშვნა.

როგორც ცნობილია, წარმოების კონცენტრაციის დონის შესახებ შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ მაშინ, თუ ერთმანეთს შევუპირისპირებთ იმ საწარმოთა რაოდენობას, რომლებიც აწარმოებენ პროდუქციის ამა თუ იმ რაოდენობას ღირებულებით თუ ნატურალურ ფორმაში, და იმ პროდუქციის მასას, რომელიც იწარმოება საწარმოთა თითოეული ჯგუფის მიერ.

დასავლეთ ევროპის ოფიციალური სტატისტიკა არ იძლევა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა დაჯგუფებას მათ მიერ წარმოებულ პროდუქტთა მიხედვით, ამიტომ ამ სტატისტიკაზე დაყრდნობით შეუძლებელია პროდუქტების სრულად წარმოდგენა ვიქონიით კონცენტრაციაზე. ამის გამო დასავლეთ ევროპის სოფლის მეურნეობაში კონცენტრაციის პროცესის დასახასიათებლად ჩვენ გამოვიყენეთ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა კონცენტრაციის დამახასიათებელი კერძო მაჩვენებელი—მიწის და პირუტყვის სულადობა.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მიწის კონცენტრაციის მაჩვენებელი მეტად მიახლოებითი და ზოგადი კრიტერიუმია კაპიტალისტურ სოფლის მეურნეობაში კონცენტრაციის დასახასიათებლად და მისი გამოყენება გამართლებულია მხოლოდ უფრო სრული მონაცემების უქონლობით ამ ქვეყნების სტატისტიკაში. ამ მაჩვენებლის მნიშვნელობა განსაკუთრებით დაბალია განვითარებული მეცხოველეობის ქვეყნების, კერძოდ გფო-ისა და პოლანდიისათვის. ამ ქვეყნებში მელორეობისა და მეფრინველეობის ფერმები, რომელთაც მიწის შედარებით მცირე ფართობები აქვთ, ბაზრისთვის აწარმოებენ საააქონლო პროდუქციის მნიშვნელოვან რაოდენობას და წარმოების მიხედვით მსხვილ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებს წარმოადგენენ. ეს შეიძლება მნიშვნელოვანწილად ითქვას მაღალინტენსიური მებოსტნეობის, მერძევეობის, მეხილეობის, მეყვავილეობის ფერმებზეც, რომლებიც უმეტესად განლაგებულნი არიან მსხვილი სამრეწველო ცენტრების ახლოს და მცირე ფართობი უკავიათ.

მიუხედავად ამისა, მოტანილი მასალები ნათლად მიუთითებენ, რომ 60-იან წლებში მსხვილი კაპიტალისტური საწარმოები განსაზღვრულ როლს თამაშობდნენ ევროპის სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში და მათ გაბატონებული მდგომარეობაც დაიკავეს სოფლის მეურნეობაში. სოფლის მეურნეობაში მსხვილი აგრარული კაპიტალი გაბატონდა. მსხვილ საწარმოთა კონცენტრაციას და ღრმა სპეციალიზაციას თან სდევს წარმოების სწრაფი ზრდა. წარმოებული პროდუქციის მასშტაბის გადიდება და პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება. წარმოების კონცენტრაციის პრობლემა უშუალო კავშირშია ევროპის საერთო ბაზრის შექმნასთან და შეიძლება თამამად ითქვას, რომ სოფლის მეურნეობის წარმოების კონცენტრაცია ერთ-ერთი მასტიმულირებელი ფაქტორი იყო ევროპის აგრარული ინტეგრაციისთვის. რადგანაც მხოლოდ საწარმოთა კონცენტრაციის გარკვეული დონის პირობებში შეიძლებოდა ევროპის აგრარულ ინტეგრაციაზე ლაპარაკი. სწორედ ასეთ დონეს მიაღწია ევროპის სასოფლო-სამეურნეო წარმოებამ 60-იანი წლების დასაწყისში.

წარმოების კონცენტრაციის პროცესი მიმდინარეობს იაპონიის სოფლის მეურნეობაშიც. განსაკუთრებით კი მეცხოველეობაში. მაგალითად, 1960 წელს იაპონიაში მეურნეობათა რიცხვი შეადგენდა (ათასობით): მერძევეობის—410, სახორცე—2031, მელორეობის—799, მეფრინველეობის—3839; პირუტყვის სულადობა 1960 წელს შეადგენდა (ათასობით): ძროხების—824, სახორცე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის—2340, ღორების—1918, ფრინველის—54627; საშუალოდ ერთ მეურნეობაზე მოდიოდა (ათასობით): ძროხები—2.0, სახორცე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი—1.1, ღორები—2.4, ფრ-

ნველი—14,0. 1970 წლისთვის მეურნეობათა რიცხვი შეადგენდა (ათასობით) მერქვეობის—308, სახორცე—902, მეღორეობის—445. მეფრინველეობის—1703; პირუტყვისა და ფრინველის სულადობა (ათასობით): ძროხები—1789, ღორები—7335, ცხენები—7335; ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ მოდიოდა: ძროხები — 5,9, სახორცე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი—2,0, ღორები—14,3, ფრინველები—70,0.

როგორც მონაცემებიდან ჩანს, ყველა საწარმოო ტიპის მეურნეობის საერთო რაოდენობის შესაბამისად 75,1, 44,4, 56,9%-ით. შემცირების პირობებში გაიზარდა პირუტყვისა და ფრინველის საერთო რაოდენობა შესაბამისად 219, 77, 330,3, 3,09%-ით და 1 მეურნეობაზე პირუტყვისა და ფრინველის სულადობა შესაბამისად 295, 200, 595,8, 500%-ით¹.

სოფლის მეურნეობაში წარმოების კონცენტრაციის პროცესი მიმდინარეობს ლათინური ამერიკის ქვეყნებშიც. ასე, მაგალითად, მეურნეობათა მთელი რაოდენობიდან ლათინურენოვნი შეადგენენ: არგენტინაში—0,8%-ს, ბრაზილიაში—4,7%-ს, გვატემალაში—0,1%-ს, კოლუმბიაში 1,3%-ს, პერუში—1,1%-ს, ჩილეში—6,9%-ს, ეკვადორში—0,4% .

ამ მეურნეობებზე მოდიოდა მთელი სასოფლო-სამეურნეო მიწების: არგენტინაში—36,9%, ბრაზილიაში—59,5%, გვატემალაში—40,8%, კოლუმბიაში—49,5%, პერუში—82,4%, ჩილეში—81,3%, ეკვადორში—45,1%².

ლათინურენოვნი ხელში ასეთი დიდი მასივების თავმოყრა ლათინურ ამერიკაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ზრდის ერთ-ერთი შემაფერხებელი ფაქტორია, რადგანაც მიწის პროდუქტიულობა ამ მეურნეობებში შედარებით დაბალია. ეს გამოწვეულია ევროპისა და ჩრდილოეთ ამერიკის ეკონომიურად განვითარებულ ქვეყნებთან შედარებით შრომის ორგანიზაციის დაბალი დონით და კაპიტალდაბანდობათა ნაკლები მოცულობით. ი. გ. ონუფრინგის მონაცემებით, მიწის ოლიგარქიის კონსერვატორი წარმომადგენლები მეურნეობებიდან შემოსული ფულადი შემოსავლის მხოლოდ 2—5%-ს ახმარენ სოფლის მეურნეობას³. ამან გამოიწვია სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დაბალი მოსავლიანობა. ასე, მაგალითად, 1966/68 წლებში ლათინურ ამერიკაში ხორბლის მოსავალი შეადგენდა აშშ-ის ხორბლის მოსავლის 85%-ს, სიმინდის—28%, ბრინჯის—36%, ქერის—76%, კარტოფილისა—32%-ს⁴.

წარმოების კონცენტრაციას ადგილი აქვს აზიისა და აფრიკის განვითარებადი ქვეყნების სოფლის მეურნეობაშიც. ასე, მაგალითად, ინდოეთში მეურნე-

1. Экономика и политика стран современного капитализма. Япония, М., 1973, стр. 178.
 2. „Economic survey of Latin America.“ 1966 of Caracas, 1967, p. 60-62
 3. Сельское хозяйство и аграрные отношения в странах Латинской Америки. М., 1971, стр. 17.
 4. FAO. Production year book, 1968, vol. 22, p. 38, 41, 53, 63, 78.

ობათა -ს გვეუფო, რომლის საკუთრება 20 ათას რუპიაზე მეტს შეადგენს. მეურნეობათა საერთო რიცხვის 6,4%-ს შეადგენს და აწარმოებს მთლიანი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის 26,4%-ს და სასაქონლო პროდუქციის 34,7%-ს¹.

ინდოეთის მსხვილი მიწათმფლობელების ხელში თავმოყრილია მიწების უდიდესი მასივები. სოფლად მცხოვრებთა ოჯახების 2,0%-ის ხელში კონცენტრირებული იყო სოფლად მცხოვრებთა საკუთრებაში მყოფი მიწების 22,9%².

მიუხედავად იმისა, რომ ინდოეთში მიღებულია კანონი მიწათსაკუთრების მაქსიმუმის შესახებ, რომლის მიზანია მსხვილი მიწათსარგებლობის კონცენტრაციის შეზღუდვა, ინდოეთის სოფლის მეურნეობაში ვერ მიაღწიეს არსებით წარმატებებს ცალკეულ პიროვნებათა ხელში ეკონომიური სიმძლავრის კონცენტრაციასთან ბრძოლაში ისევე, როგორც ვერ მიაღწიეს ამას. ცნობილი შვედი ბურჟუაზიული ეკონომისტის გ. მიურდალის³ ცნობით, ვერც ერთ განვითარებულ ქვეყანაში.

კითხვა ისმის, რატომ არ ახდენს მონოპოლისტური კაპიტალი წვრილი წარმოების სრულ ლიკვიდაციას სოფლის მეურნეობაში? მონოპოლისტური კაპიტალი იძულებულია გარკვეული სიფრთხილე გამოიჩინოს მსხვილი, კონცენტრირებული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების შექმნის მიმართ.

წარმოების კონცენტრაცია კიდევ უფრო აძლიერებს წარმოების საზოგადოებრივ ხასიათს. მაგრამ კაპიტალისტურ ურთიერთობათა პირობებში წარმოება საზოგადოების უმცირესი ნაწილის გავლენას ემორჩილება და საზოგადოებრივი შრომის შედეგს უმცირესობა ითვისებს. ეს კი იწვევს და აძლიერებს კაპიტალისტური საზოგადოების ძირითად წინააღმდეგობას—წინააღმდეგობას წარმოების საზოგადოებრივ ხასიათსა და ითვისების კერძო-კაპიტალისტურ ფორმას შორის.

Г. Г. ГИОРГАДЗЕ

КОНЦЕНТРАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВА В КАПИТАЛИСТИЧЕСКОМ СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ И ЕЕ ПРОТИВОРЕЧИВЫЙ ХАРАКТЕР

Резюме

В статье рассмотрены вопросы проявления закона превосходства крупного производства в сельском хозяйстве капиталистических стран. На примере сельского хозяйства США, Англии, Японии и др. стран проанализированы последние статистические данные свидетельствующие об уси-

¹ В. Г. Растищников. Аграрная эволюция в многоукладном обществе. Опыт независимой Индии. М., 1973, стр. 128.

² Там же

³ Гуннар Мюрдаль. Современные проблемы третьего мира, М., 1972, стр. 207.

лении концентрации сельскохозяйственного производства путем интенсификации и вытеснения крупным производством мелкого.

Концентрация капиталистического сельского хозяйства усиливает основное противоречие капитализма — противоречие между общественным характером производства и индивидуальным характером присвоения капитала.

Т. Ш. ГАЗАЦИВИЛИ

РАЗВИТИЕ СВИНОВОДСТВА НА ОСНОВЕ МЕЖХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ В ШИДА-КАРТЛИПСКОЙ ЗОНЕ

Мартовский (1965) Пленум ЦК КПСС положил начало новому этапу в развитии сельского хозяйства СССР. Характерной чертой этого этапа является быстрое развитие межколхозных и государственно-колхозных производственных связей. И это закономерный процесс, вызванный к жизни требованиями экономических законов социализма, в частности, закона соответствия производственных отношений характеру производительных сил.

Марксизм-ленинизм учит, что производительные силы в своем развитии требуют развития и совершенствования соответствующих им производственных отношений. В сельском хозяйстве это связано, прежде всего, с повышением уровня обобществления колхозного производства. После проведения ряда важнейших мероприятий по укреплению экономики колхозов и совхозов степень концентрации производства в пределах хозяйств достигла высокого уровня. Выросшие объемы производства требовали обслуживания их крупномасштабным строительством, транспортом, энергетикой и др. Но создать у себя мощные обслуживающие предприятия отдельным колхозам было не под силу из-за отсутствия у них необходимых средств сырьевой базы, квалифицированных кадров и т. д. В современных условиях рамки даже очень крупного хозяйства становятся тесными для специализации и эффективного использования достижений науки и техники. Именно поэтому возникает необходимость расширения рамок специализации, выхода ее за пределы отдельных хозяйств. Так жизнь ставит вопрос о преодолении многоотраслевого характера хозяйства, о его включении в систему межхозяйственной специализации и кооперации. Таким образом, межхозяйственные производственные связи возникли не путем осуществления административных мер, а в результате внутренних экономических потребностей развития колхозов и совхозов.

В грузинской ССР существует более 205 межхозяйственных организаций. Широкое развитие межхозяйственных производственных связей

говорит о том, что в сельскохозяйственном производстве развивается новая форма организации социалистического производства.

Межхозяйственные объединения самой организации значительно приблизились к государственным предприятиям. Что касается формы владения средствами производства, то она еще остается колхозно-кооперативной, хотя и достигла высокой степени развития.

В межхозяйственных объединениях осуществляется дальнейшее разделение труда между главными отраслями социалистического народного хозяйства — промышленностью и сельским хозяйством. Из сельскохозяйственного производства выделяются и приобретают самостоятельное значение такие отрасли хозяйства, которые прежде носили подсобный характер. В этом отношении наиболее показательными являются межхозяйственные строительные, свиноводческие и птицеводческие предприятия.

Межхозяйственные производственные связи служат для колхозников школой новых общественных отношений. Эти связи оказывают непосредственное влияние на укрепление экономики колхозов и совхозов. Они способствуют росту производства сельскохозяйственной продукции, увеличению неделимых фондов, повышению культуры на селе.

Огромное социально-экономическое значение развития межхозяйственных связей в период развитого социализма состоит в том, что они являются конкретным выражением закономерного процесса постепенного повышения уровня обобществления колхозного производства, сближения колхозно-кооперативной собственности с общенародной собственностью, преодоления существующих различий между городом и деревней.

В области аграрной политики Коммунистическая партия всегда руководствовалась ленинским кооперативным планом, конкретизировала и развивала идеи В. И. Ленина применительно к новым историческим условиям и задачам.

Претворение в жизнь ленинского кооперативного плана в нашей стране составляет целую историческую эпоху, в которой можно выделить наиболее важные этапы. Сначала были заложены основы производственного кооперирования — переход от простейших к более развитым формам кооперации. Следующий этап характеризуется массовой коллективизацией, в результате чего на селе вместе с общенародной социалистической собственностью укрепилась также кооперативно-колхозная собственность на средства производства, представленная системой социалистических хозяйств-колхозов. Для дальнейшего развития сельского хозяйства благоприятные условия создало укрупнение колхозов.

Углубление межхозяйственной специализации и кооперирования, создание межколхозных, государственно-колхозных агропромышленных объединений — дальнейшее развитие ленинского кооперативного плана и претворение его в жизнь в условиях развитого социализма. В. И. Ленин

«считает кооперацию и кооперативное производство как путь приближения крестьян к социализму и коммунизму. «Задача советской власти, — писал В. И. Ленин, — состоит явным (главным) образом в том, чтобы распространить кооперативные организации на все общество, охватить всех граждан данной страны поголовно в члены одного общенационального или, вернее общегосударственного кооператива», что «нужно... найти практически осуществимые, удобные, подходящие для нас формы перехода от частных раздробленных кооперативов к единому всепародному кооперативу».¹

На современном этапе экономического развития страны созданы условия для дальнейшего углубления процессов кооперации в сельском хозяйстве.

Научно определив главные направления в развитии производительных сил и совершенствовании производственных отношений в сельском хозяйстве, партия указала наиболее эффективные средства решения этих проблем. Ими являются межхозяйственная производственная кооперация и аграрно-промышленная интеграция.

На XXV съезде КПСС отмечалось важное значение специализации и концентрации сельского хозяйства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции. Исходя из решений съезда ЦК КПСС в июне 1976 г. принял постановление «О дальнейшем развитии специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции».

В нем говорится, что «... специализация и концентрация сельскохозяйственного производства на базе широкого кооперирования, перевод его на современную индустриальную основу — это магистральное направление дальнейшего развития социалистического сельского хозяйства. Новый этап практического осуществления идей ленинского кооперативного плана в условиях развитого социализма ... в нем заложен ключ к повышению эффективности сельскохозяйственного производства».²

На пленуме ЦК Компартии Грузии в июле 1976 г. говорилось о необходимости осуществления полной специализации и концентрации на базе межхозяйственной кооперации в свиноводстве, птицеводстве, овцеводстве, кролиководстве.

В Шида-Картлийской плодородческой зоне накоплен немалый опыт организации откорма животных на межхозяйственных предприятиях. Высокое развитие эта форма специализированных предприятий получила в Горьском районе. Межхозяйственные базы по откорму свиней — одна из форм специализации и концентрации сельскохозяйственного производства. В 1975 году откормом свиней в V зоне занимались 4 межхозяйствен-

¹ В. И. Ленин, ПСС, т. 36, стр. 161-162.

² Газ. «Заря Востока» 2-го июня 1976 года.

ные откормочные базы. Все колхозы и совхозы исследуемой зоны — пайщики откормочных предприятий.

Строительство межхозяйственных откормочных баз началось в 1959 г. Был выделен государственный долгосрочный кредит, по которому собраны паевые взносы. Деловое участие каждого колхоза-пайщика определено в зависимости от размеров землепользования. Межхозяйственное кооперирование дало возможность создать крупные откормочные предприятия от 500 до 1500 постановочных мест для одновременного откорма свиней.

Все постройки, оборудование и машины, приобретенные на средства колхозов и совхозов, являются их собственностью. Высший орган управления межхозяйственной базы — собрание уполномоченных пайщиков. Уполномоченные избираются на общих собраниях колхозников — 1-2 представителя от каждого колхоза сроком на два года. Собрание уполномоченных избирает совет межколхозной базы и ревизионную комиссию, а также председателя совета — заведующего откормочной базой и председателя ревизионной комиссии.

Совет межколхозной откормочной базы рассматривает и представляет на утверждение собрания уполномоченных годовые производственно-финансовые планы, штатные расписания, годовые отчеты, отчеты, утверждает правила внутреннего распорядка, несет ответственность за выполнение плановых заданий по производству мяса, обеспечивает правильное расходование денежных средств, контролирует своевременность и правильность расчетов по долевым участию и решает все вопросы, связанные с деятельностью межхозяйственной откормочной базы.

Экономические взаимоотношения баз с хозяйствами-пайщиками регулируются договорными обязательствами о поставке свиней, кормов и распределения прибыли. В соответствии с договором колхозы обязаны поставлять на базу молодняк свиней средним весом не менее 35 кг. После завершения откорма полученный привес распределяется между хозяйствами пропорционально количеству кормодней пребывания животных на откорме и фактическому привесу за этот период. Колхозы и совхозы обеспечивают откормочную базу кормами. Корма отпускаются базе по средней плановой их себестоимости, прибыли от реализации откормочного поголовья, распределяются в соответствии с уставом межхозяйственных баз. Наибольшая доля прибыли поступает хозяйствам-пайщикам.

Сложившиеся экономические взаимоотношения между откормочными базами и колхозами-пайщиками способствуют укреплению экономики последних и создают у них заинтересованность в откорме животных на межхозяйственных откормочных базах. Из прибыли, полученной от откорма на межхозяйственных базах и реализации, колхозы и совхозы получили в 1972 г. — 56 тыс. руб., в 1973 г. — 68 тыс. руб., в 1974 г. — 82 тыс. руб.

Общая прибыль, полученная базами, была распределена между хозяйствами-найщиками.

Распределение прибыли в Шида-Картлийском межхозяйственных свинооткормочных предприятиях (1972-1975 гг.).

Распределение прибыли по хозяйствам	Распред. прибыли (% к итогу)			
	1972 г.	1973 г.	1974 г.	1975 г.
Перечислено хозяйствам, поставившим животных на откорм, всего	60	62	62,5	61,2
в том числе				
колхозам	75,6	72,4	70	72,6
совхозам	24,4	27,6	30	27,4
Отчислено межхозяйственным базам для расширения производства	40	38	36,5	38,8
Итого:	100	100	100	100

Из таблицы видно, что основную долю прибыли от реализации откормочных животных получают колхозы и совхозы, поставившие свине. Такие экономические взаимоотношения создают большую заинтересованность у хозяйств-найщиков в расширении откорма путем сдачи животных на откормочную базу. Полученная колхозами прибыль способствует укреплению их экономики и обеспечивает дальнейшее увеличение производства продукции при наименьших производственных издержках путем концентрации откормочного поголовья на специализированных межхозяйственных предприятиях, выполняющих конечную функцию в процессе производства свинины. Значение межхозяйственных предприятий в производстве мяса будет возрастать.

Литература

1. В. И. Л е н и н. Ц. С. С. т. 36, стр. 161-162.
2. Л. И. Б р е ж н е в. Об основных вопросах экономической политики КПСС на современном этапе. Речь и доклады, т. 2, М., 1975.
3. Постановление ЦК КПСС «о дальнейшем развитии специализации и концентрации сельскохозяйственного производства на базе межхозяйственной кооперации и агропромышленной интеграции». Газ. «Заря востока», 2 июня 1976 г.
4. В. Ч е р н ы й. Межхозяйственное кооперирование. Жри. «Экономика сельского хозяйства», 1975, № 1.

3. სვანი

აგროულ-სამეურნეო ინფორმაციის წარმოშობის რაიონური ადგილობრივი სოციალისტური სოფლის მეურნეობაში

თანამედროვე ეტაპზე სოფლის მეურნეობის განვითარების, მისი ეფექტიანობის ამაღლებისა და ხარისხობრივი მაჩვენებლების შემდგომი სრულყოფის ნავისტრალურ ხაზს წარმოადგენს აგროულ-სამეურნეო ინტეგრაციის გაზრდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის განვითარება. სოციალისტურ სოფლის მეურნეობაში მიმდინარე ამ კანონზომიერი პროცესის უოველმზრივი შესწავლა მიზნულია ეკონომიურ მეცნიერებათა უაღრესად აქტუალურ ამოცანად, ვინაიდან, როგორც ამხანაგი ლ. ი. ბრეჟნევი გვასწავლის „აგროულ-სამეურნეო გაერთიანებებს, უთუოდ, დიდი მომავალი აქვთ. ეს არა მარტო ახალი ორგანიზაციული ფორმაა, არამედ დიდმნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიური იმპულსიც არის“ [3]. საქმე ის არის, რომ აგროულ-სამეურნეო ინტეგრაციის განხორციელება წარმოადგენს საბჭოთა ეკონომიკის შემდგომი განვითარების ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას და კომუნისტური საზოგადოების აშენების უმნიშვნელოვანეს პირობას.

სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის დაახლოების იდეა — „მიწათმოქმედებას შეერთება მრეწველობასთან, ხელისშეწყობა ქალაქსა და სოფლის განსტეავენს თანდათანობით მოსპობისათვის“ [1] — ეკუთვნის მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებს. მარქსისტული-ლენინური მოძღვრების ძალა, სიღრმე და გენიალობა სწორედ ის არის, რომ იგი გვიჩვენებს ამ კავშირის ობიექტურ ხასიათს და სახავეს მისი განხორციელების გზებს: მეცნიერულად ასაბუთებს იმას, რომ მხოლოდ სოციალიზმი ქმნის სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის დაახლოებისა და თანდათანობით შეერთების რეალურ შესაძლებლობებს, ის კი წარმოადგენს კომუნისტური საზოგადოების აშენების ერთ-ერთ საპროგრამო დებულებას. „სოციალიზმის ამოცანაა — წერდა ვ. ი. ლენინი, — დაახლოოს და გააერთიანოს მრეწველობა და მიწათმოქმედება“ [2].

საბჭოეთში სოფლის მეურნეობის მშენებლობის ისტორიული გამოცდილების ანალიზი თვალნათლივ ადესტორებს მეცნიერული კომუნიზმის ფუძემდებლებს წინასწარმკვერტელობას, რომ მხოლოდ სოციალისტურ საზოგადოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგად იქმნება სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის გეგმაზომიერი დაახლოებისა და შეერთების ყველა პირობა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებისა და სოფლის მე-

შავთა მატერიალური და კულტურული დონის არნახული ზრდის ყველა შესაძლებლობა.

ამჟამად, ჩვენს ქვეყანაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ზრდამ აგრარულ-სამრეწველო ფორმირებისათვის ყველა პირობა შექმნილია. ზრდის ძირითადი გზები და მიმართულებანი განსაზღვრულია სკკ XXIV და XXV ყრილობების გადაწყვეტილებებში, აგრეთვე სკკ ცენტრალური კომიტეტის 1976 წლის მაისის დადგენილებაში. მათში ლოგოტივი განვიხილავთ. მათში აგრარულმა დონისძიებებმა, რომელიც სკკ ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმმა შეიმუშავა და რომლის პრაქტიკაში გატარებამაც კეთილშედეგილი გავლენა მოახდინა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ეკონომიურ მდგომარეობაზე. ეს არის ლენინური აგრარული პროგრამის გაგრძელება და მისი შემოქმედებითი განვითარება ახალ ისტორიულ პირობებში. პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის დიდი ორგანიზატორული მუშაობის შედეგად ჩვენს ქვეყანაში შეიქმნა უზარმაზარი ეკონომიური და მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალი, რომლის საფუძველს წარმოადგენს მრავალდარგობრივი ინდუსტრია და მსხვილი მექანიზებული სოციალისტური სოფლის მეურნეობა. ამასთან ხალხის ცხოვრების მატერიალური და კულტურული კეთილდღეობის დონე, ამასთან ფაქტია, რომ სოფლის მეურნეობაში უკანასკნელი წლების მანძილზე მოპოვებული დადებითი შედეგების მიუხედავად, მისი დონე, ეკონომიური მაჩვენებლები და ზოგიერთი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის წარმოების ზრდის ტემპი ჯერ კიდევ ვერ აკმაყოფილებს ჩვენი ხალხის მზარდ მოთხოვნილებებს და არ შეესაბამება არაბუნებურ შესაძლებლობებს. სწორედ ამიტომ აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის განხორციელება ნაკარნახევია თვით ცხოვრებით, საწარმოო ძალებისა და წარმოებითი ურთიერთობის შემდგომი განვითარების ინტერესებით.

უკვე ამჟამად აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის პროცესმა ჩვენს ქვეყანაში ფართო ხასიათი მიიღო, განსაკუთრებით ეს ითქმის იმ რაიონებზე, სადაც იწარმოება მალფუჭადი და ნაკლებტრანსპორტაბელური სასოფლო-სამეურნეო კულტურები — ბოსტნეული, ხილი, ყურძენი, ეთერზეთოვანი კულტურები და სხვა, რომელთა თვისებებიც მოითხოვს გადამამუშავებელ სამრეწველო საწარმოებთან დაუყოვნებლივ შეერთებას. საქართველოს სსრ-ს რაიონების წინადაგები და კლიმატური პირობები საშუალებას იძლევა ეწარმოთ ზემოთ დასახელებული კულტურები, რაც აგრარულ-სამრეწველო საწარმოთა შექმნის გარკვეულ წინაპირობებს ქმნის. მაგრამ უკანასკნელ პერიოდამდე ასეთი საწარმოები საბჭოთა მეურნეობა-ქარხნის სახით მოქმედებენ მხოლოდ ეთერზეთების წარმოებაში. უფრო მეტიც, ჩვენს რესპუბლიკაში ახლო წარსულში ფესვგამდგარმა ნეგატიურმა მოვლენებმა თავისი უარყოფითი გავლენა მოახდინა ამ დიდმნიშვნელოვანი საქმის განვითარებაზეც. ამჟამად, საქართველოში ფართოდ გაჩაღებული პარტიულ-პოლიტიკური და პარტიულ-ორგანიზაციული მუშაობის შედეგად მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა საბჭოთა მეურნეობა-ქარხნების შესაქმნელად სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა მეურნეობა-ქარხნების წარმოშობა ეთერზეთების წარმოებაში სამ ათეულ წელზე მეტს ითვლის, მათი საწარმო-

სამეურნეო საქმიანობის ანალიზი მოქმედი აღრიცხვის მონაცემებით შეესაბამება გაწელებულა. რადგან, ჯერ ერთი, ანგარიშგების მოქმედ ფორმის მიხედვით თოვანი კულტურების წარმოებაზე სათანადო მონაცემები არასრულყოფილად არის შეტანილი, მეორე, გადამამუშავებელი ქარხნები ეთერზეთოვანი ნედლეულით მარაგდებიან არა მარტო მათთან ინტეგრირებული საბჭოთა მეურნეობებიდან, არამედ სპეციალიზებული ეთერზეთების საბჭოთა მეურნეობებიდან, ახლომახლო მდებარე კოლმეურნეობებიდან და სხვა ორგანიზაციებიდან, სე, მაგალითად, 1971 წ. კოლმეურნეობებში დამზადებული იქნა 7113 ტ. ეთერზეთოვანი ნედლეული, რაც რესპუბლიკაში დამზადებული ეთერზეთოვანი ნედლეულია 33,6%-ს შეადგენს. 1975 წლისათვის ნედლეულს დამზადება კოლმეურნეობებში როგორც რაოდენობრივი, ისე პროცენტული მონაცემები მიხედვით იზრდება. დამზადებულ იქნა 9631 ტ. რაც რესპუბლიკაში დამზადებული ეთერზეთოვანი ნედლეულის 34,2 პროცენტია.

ეთერზეთების საბჭოთა მეურნეობა-ქარხნები ვერ პასუხობენ ინტეგრაციის მოთხოვნებს, მათში არასრულად არის გამოყენებული ეკონომიური უპირატესობანი, რაც დამახასიათებელია სასოფლო-სამეურნეო სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის საფუძველზე აგარულ-სამრეწველო ინტეგრაციისთვის. ქარხნებთან ინტეგრირებული საბჭოთა მეურნეობები წარმოადგენენ მრავალდარგიან მეურნეობებს, რაც თავის მხრივ განაპირობებს ეთერზეთოვანი კულტურების დაბალ ხვედრით წონას ნათესი ფართობების სტრუქტურაში. 1971 — 1975 წლების საშუალო მონაცემებით ეთერზეთოვან კულტურებს ნათეს ფართობებში 29,8 პროცენტი ეკავა, დანარჩენ ფართობზე გაავლილებულია მარცვლეული, ბოსტნეული, ჩაი, ციტრუსები, მრავალწლიანი ნარგავები და სხვა. გარდა ამისა, მეურნეობებში საკმაოდ დიდი რაოდენობით ჰყავთ მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი და ღორი. 1975 წელს 1971 წელთან შედარებით ეთერზეთოვანი კულტურების ხვედრითი წილი ნათეს ფართობებში შემცირდა 3,8%-ით, თუმცა მათი ფართობი გაიზარდა 6,8 პროცენტით.

მოცემულ საწარმოებში სპეციალიზაციის დაბალ დონეზე შეტყველებს სსსკონლო პროდუქციის სტრუქტურა (ცხრ. 1), როგორც ცხრილიდან ჩანს 1971 — 1975 წლების საშუალო მონაცემების მიხედვით სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციის საერთო მოცულობაში ეთერზეთოვან ნედლეულს 40,20%-ი ეკავა, ხოლო ცალკეულ მეურნეობებში ეს მაჩვენებელი კიდევ უფრო დაბალია, სავსებით ცხადია, რომ მეურნეობათა ასეთი უნივერსალიზაცია სასაქონლო პროდუქციის წარმოებაში, თუნდაც იმ მოსაზრებით, რომ ისინი მხოლოდ ჩვენი რესპუბლიკის პირობებში იწარმოება, საექვეო გამართლებული იყოს. ნაწილობრივ ამით აიხსნება, რომ ეთერზეთოვანი კულტურების მოვლამოყვანაზე ყურადღება შესუსტებულია და, ბუნებრივია, ამ მეურნეობათა უმეტეობა წლების მანძილზე ზარალიანია.

გარდა ამისა, ამ ერთიანი ტექნოლოგიური ორგანიზმის ორ ძირითად ქვედანაყოფს — ეთერზეთოვანი ნედლეულის წარმოებასა და მის სამრეწველო გადამამუშავებას შორის არსებობს გარკვეული წინააღმდეგობანი, ეს წინააღმდეგობა ელინდება მათ ეკონომიურ ინტერესებში. ეთერზეთოვანი ნედლეულის ანახლაურება ხდება არა მასში ეთეროვანი ზეთების შემცველობის მი-

სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციის სტრუქტურა საქ. სსრ მესამე ხუთწლიანი გეგმის მეურნეობა-ქარხნებში 1971 — 1975 წლების საშუალო წინსვლა

საბჭოთა მეურნეობა-ქარხნის დასახელება	სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა, ათას ტონაში				საერთო მოცულობასთან		
	მათ შორის				რეალიზებული მეცხოველეობის პროდუქცია	რეალიზებული მეცენარეობის პროდუქცია	რეალიზებული ვეტიკულურული ნედლეულის მოცულობა
	სულ	მეცხოველეობაში	სულ	ეთერზეთოვანი ნედლეულის წარმოებადან			
ამაშის საბჭ. მეურნ. ქარხანა	350,5	95,8	257,7	169,0	27,1	72,9	47,8
ბაზუშენი	547,0	3,7	515,9	121,6	5,5	94,2	22,2
გიორგის	231,2	9,4	221,8	78,5	4,1	95,9	34,1
კოლხიდის	301,7	49,5	255,2	68,0	16,1	83,9	27,1
ოჩამჩირის (კაპანის)	231,8	12,4	219,4	65,3	6,3	94,7	29,2
ხორშის	50,9	11,6	39,1	63,0	6,3	93,7	25,1
ლელოვლის	112,2	—	112,2	139,0	—	10,0	72,3
მარაბულის	486,6	72,9	413,7	265,7	15,0	65,0	54,6
თელავის	468,4	85,4	383,0	171,9	18,2	81,8	36,7
ყვარლის	285,3	—	285,3	206,0	—	100	73,0
სულ საშუალო	335,2	37,3	297,9	134,8	11,1	82,9	40,2

ზედვიტ. არამედ ფიზიკური წონის მიხედვით. ამავე დროს ქარხნის საქმიანობა ფასდება ეთერზეთის წარმოებით. აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის პრინციპების თანახმად საბჭოთა მეურნეობა-ქარხანას ჰყავს ერთიანი მართვის ორგანო, რომლის უპირველეს მოვალეობას შეადგენს ეთერზეთოვანი კულტურების წარმოება, ტრანსპორტირება და გადამამუშავება განახორციელოს როგორც მთლიანად, უწყვეტი ტექნოლოგიური პროცესი. ამასთან, საწარმო ხელმძღვანელებმა და ინტერესებულმა აწარმოოს დიდი რაოდენობით და ამავე დროს მაღალი ხარისხის ეთერზეთის წარმოება, როგორც საზოგადოებისათვის ძირითად პროდუქტად, ისე, ეთერზეთოვანი ნედლეულის აღება ხდება მასში ეთერზეთის წარმოების მაღალი შემცველობის პერიოდში. თუნდაც ამან დააჩქაროს ნედლეულის აღების აგროტექნიკური ვადების დარღვევა, რაც აფერს მთლიანად ეთერზეთის წარმოებაზე დასაქმებულ მუშაკთა ეკონომიკური ინტერესების გაცხადებას იწვევს.

ინტენსიური წარმოების გადამამუშავებელ ქარხნებთან არაინტეგრირებულ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა პრივილეგიას იწვევს. ეთერზეთის წარმოების უზრუნველყოფის კოლმეურნეობები და სხვა ორგანიზაციები უზრუნველყოფენ ეთერზეთის წარმოების პროდუქციის მისი მასა მეტს იწონის, არ ზრუნავენ მის წინააღმდეგობის აღადგენაზე და ხშირად ქარხანას აბარებენ უნაყოფო პროდუქტს, რაც უზრუნველყოფს მისი წარმოების უფრო მაღალი, ვიდრე საბჭო-

კოტა მეურნეობა-ქარხნებში. ასე, მაგალითად, ჩვენ მიერ გამოკვლეულ მონაცემების თანახმად 1971—75 წლების საშუალო მონაცემებით ექსპლუატაციის ვარდისებრი გერანისა და ვარდის მოსავლიანობა საბჭოთა ქარხნებში შეადგენდა 38,4; 83,0; 14,2 ც; მაშინ, როდესაც კოლმეურნეობებში შესაბამისად უდრიდა 81,3, 99,2 და 32,0 ცენტნერს.

აღნიშნულ საწარმოთა მრავალდარგობრივობა, ეთერზეთოვანი ნედლეულის დაზადაებაში დაქაქსულობა—კოლმეურნეობებისა და სხვადასხვა ორგანიზაციების მონაწილეობა, სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო ქვედანაყოფებს შორის ეკონომიური ინტერესების არაერთიანობა და სხვა მრავალი ფაქტორი აფერხებს აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის პროცესის განვითარებას ეთერზეთების წარმოებაში. უნდა გვახსოვდეს, რომ აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის განხორციელება სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის საფუძველზე წარმოადგენს ეთერზეთების წარმოებაში და საერთოდ ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების უმნიშვნელოვანეს გზას. მისი სრული განხორციელების შედეგად მოხდება სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო საწარმოთა ჰარმონიული შერწყმა ერთ საწარმოდ. უფრო ფართო გახდება შრომითი სფერო, მისი ტექნიკური არე, სოფლის მშრომელები შეიმენენ წარმოების ინდუსტრიული ორგანიზაციის ჩვევებს და ცოდნას და საგრძნობლად გაუმჯობესდება მათი ეკონომიური მდგომარეობა.

ამასთან ერთად, უმჯობესი იქნება ეთერზეთოვან ნედლეულზე ფასების დიფერენცირება მოხდეს ნედლეულში ეთეროვანი ზეთის შემცველობის მიხედვით. ეს კი ეთერზეთოვანი ნედლეულის ყველა მწარმოებელ საწარმოს თანაბარ ეკონომიურ მდგომარეობაში ჩააყენებს და გაიზრდება მათი დაინტერესება ნედლეულში ზეთის შემცველობაზე.

М. А. СВАНИ

ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ВОЗНИКНОВЕНИЯ АГРАРНО-ПРОМЫШЛЕННОЙ ИНТЕГРАЦИИ В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Резюме

На необходимость сближения земледелия с промышленностью в условиях социалистического способа производства неоднократно указаны в трудах классиков марксизма-ленинизма. Они научно доказали, что только при социализме создаются реальные возможности для сближения и постепенного соединения сельскохозяйственного и промышленного производства. Однако, аграрно-промышленная интеграция, как теоретическая и практическая проблема, ввиду ее многогранности, пока не получила всестороннего раскрытия и нуждается в дальнейшем исследовании.

В эфиромасличном производстве наиболее эффективной для этого, формой является совхоз-завод. Но на данном этапе имеются противоставленные экономические интересы между сельскохозяйственными и промышленными подразделениями, которые выражаются в том, что работни-

კი სельскохозяйственного сектора стараются получить как можно больше эфиромасличного сырья и не заинтересованы в повышении эфирного масла, а производственная деятельность направлена по выходу эфирных масел. Поэтому, внедрение в практику дифференцированных цен на сырье с учётом его качества позволит избежать противоречия в экономических интересах сельскохозяйственными и промышленными подразделениями совхозов-заводов.

ლიტერატურა — Литература

1. კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩ. ნაწ., ტ. 1, 1953.
2. ვ. ი. ლენინი, ტ. 31, 1952.
3. ლ. ი. ბრეჟნევი, ტ. 2, 1971.
4. სკვპ XXIV ყრილობის მასალები, თბ., 1971.
5. სკვპ XXV ყრილობის მასალები, თბ., 1976.
6. სკვპ ცენტრალური კომიტეტის 1976 წლის მაისის დადგენილება „სამეურნეობათაშორისო კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის და კონცენტრაციის შემდგომი განვითარების შესახებ“. „საბჭ. საქართველო“, 1977.
7. М. Базин. Аграрно-промышленное кооперирование. Кишинев, 1975.
8. В. Н. Суелов, М. В. Сотникова. Экономика возделывания эфиромасличных культур. М., 1967.

ა. ოღინაძე

**წარმოების საციალიზაციისა და კონსერვაციის საკითხისათვის
მთის მეცხოველეობის IV ზონის კოლმეურნეობაზე**

სოფლის მეურნეობის დარგებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მეცხოველეობას, მეტად მრავალმხრივია მისი სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობა: ამ დარგში მზადდება როგორც მოსახლეობის ყველისათვის ყველაზე საჭირო და შეუცვლელი პროდუქტები, ისე მრეწველობის სხვადასხვა დარგის მალალხარისხოვანი ნედლეული. მეცხოველეობის პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია ჩვენი რესპუბლიკისათვის, სადაც მისი პროდუქციის წარმოების გადიდების უაღრესად დიდ სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობაზე მიუღივებს ის ფაქტი, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის XVIII პლენუმმა სპეციალურად იმსჯელა სოფლის მეურნეობის ამ ერთ-ერთი ძირითადი დარგის განვითარების საკითხებზე და დასახა მეცნიერულად დასაბუთებული ღონისძიებათა კომპლექსი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სოფლის მეურნეობა ძირითადად სპეციალიზებულია საკავშირო მნიშვნელობის ინტენსიური დარგების: მეჩაიეობის, მევენახეობის, მეხილეობის, მეთამბაქოეობის და ეთერზეთოვანი კულტურების პროდუქციის წარმოებაზე, რესპუბლიკის ეკონომიკის განვითარებაში მეტად თვალსაჩინო როლს ასრულებს მეცხოველეობა.

მეცხოველეობა მეტ-ნაკლებად საქართველოს სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის ყველა ზონასა და ადმინისტრაციულ რაიონშია განვითარებული, ზოგიერთ მთიან რაიონში კი, აგრეთვე ცალკეულ კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში იგი სოფლის მეურნეობის მპაროფილებელი დარგია და საზოგადოებრივ მეურნეობათა ეკონომიკის განმტკიცების უმთავრეს წყაროს წარმოადგენს.

1975 წლის 1 იანვრისათვის ჩვენი რესპუბლიკის 1015 კოლმეურნეობიდან 1010 კოლმეურნეობას, ანუ მათი საერთო რაოდენობის 99,5% და 281 საბჭოთა მეურნეობიდან 255 საბჭოთა მეურნეობას, ანუ 90,7%-ს ჰყავდა მსხვილფეხა რქიანი პირუტყვი, ასევე მეცხვარეობის დარგებიც საზოგადოებრივ მეურნეობათა მნიშვნელოვან ნაწილში არის წარმოდგენილი. გარდა ამისა რესპუბლიკაში უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცევა საკოლმეურნეობათა შორის მეცხოველეობის სპეციალიზებული საწარმოო გაერთიან-

ნებათა მოწყობას. 1975 წლის 1 იანვრისათვის ჩვენს რესპუბლიკაში მოქმედებაში იყო 69 სხვადასხვა სახეობის მეცხოველეობის სამეურნეო-სამეცნიერო-გაერთიანება.

მეცხოველეობის სამეურნეობათაშორისო გაერთიანებებში კონსტრუქციის და სპეციალიზაცია უზრუნველყოფს დროის მოკლე მონაკვეთში პროდუქციის თანაბარ, უხვ და ნაკადურ წარმოებას. სოფლად საწარმოო ძალების განვითარების კვალობაზე სულ უფრო მეტად იქმნება სამრეწველო საფუძველზე მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების გადიდების, მისი ეფექტიანობის ამაღლების პირობები, შენდება და ექსპლოატაციაში შედის მეცხოველეობის პროდუქციის მწარმოებელი ფაბრიკები, სარძეო მიმართულების გამოსაზრდელი და გასასუქებელი მსხვილი რქოსანი პირუტყვის კომპლექსები, რთული და მრავალფეროვანია რესპუბლიკის მეცხოველეობის წინაშე დასახული ამოცანები. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის XVIII პლენუმმა, რომელმაც ყოველმხრივ გააანალიზა მეცხოველეობაში შექმნილი მდგომარეობა. შეიმუშავა მისი შემდგომი განვითარების კონკრეტული პროგრამა, განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა მთიან რაიონებში მეცხოველეობის განვითარების საკითხზე. მთის მეცხოველეობის განვითარების უმნიშვნელოვანეს პირობად მის ინდუსტრიულ საფუძველზე გადაყვანა იქნა აღიარებული. ხალხის ცხოვრების მატერიალურ კეთილდღეობის დონის ამაღლების უზრუნველსაყოფად უკანასკნელ პერიოდში განხორციელებულ ღონისძიებათა შორის აღსანიშნავია აგრარულ-სამრეწველო-სავაჭრო გაერთიანების შექმნა. ასეთ გაერთიანებაში შედის მთიანი რაიონის ზოგიერთი მეურნეობაც, რომელთაც თვალსაჩინო წვლილი უნდა შეიტანონ რესპუბლიკის სამთო მეცხოველეობის აღმშენებლობაში. ამ ღონისძიებათა გატარების შედეგად როგორც საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის XVIII პლენუმზე ითქვა, საქართველოს შეუძლია და კიდევ უნდა გახდეს სამთო მეცხოველეობის კლასიკური რესპუბლიკა.

რძითა და ხორციით მოსახლეობის მაქსიმალური უზრუნველყოფის საკითხი საზოგადოებრივმა მეურნეობებმა უნდა გადაწყვიტონ. მათ წინაშე ისახება არა მარტო თავისი ადმინისტრაციული ფარგლების, არამედ ახლომდებარე სამრეწველო ცენტრებისა და კურორტების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ამოცანაც. ამ მხრივ უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება მერძეულ-მეხორციული და პირიქით, მეხორციულ-მერძეული მიმართულების მეცხოველეობის განვითარებას, მის რაციონალურ განლაგებას და სპეციალიზაციას.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სსრ მეცხოველეობის IV ზონის ერთერთი მაღალმთიანი რაიონის — ყაზბეგის რაიონის კოლმეურნეობათა სპეციალიზაცია 1969 წლიდან წარიმართა მთლიანად წმინდა მეცხოველეობის მიმართულებით.

1969 წლამდე კი აქ მესაქონლეობაც იყო განვითარებული. მესაქონლეობის წვრილ-წვრილი ფერმები 200-250 სულით რაიონის ყველა კოლმეურნეობაში იყო წარმოდგენილი.

ამჟამად, როდესაც გადაუღებელ ამოცანად მიჩნეულია, ხალხის ცხოვრების მატერიალურ-კულტურული დონის მნიშვნელოვანი ამაღლება, რაშიც მესა-

ქონლეობის პროდუქტების წარმოებისა და მოხმარების გადიდება დიდ როლს თამაშობს, ჩვენი აზრით, აქ გაუმართლებელია მესაქონლეობის რეგრესული კლიდაცია.

ჩვენ მიერ ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანა „მინსკ-22“-ის საშუალებით დადგენილ იქნა ყაზბეგის რაიონის კოლმეურნეობებში მესაქონლეობის დარგის სპეციალიზაციის ოპტიმალური მაჩვენებლები. აქ უნდა შეიქმნას მესაქონლეობის საკოლმეურნეობათაშორისო კომპლექსი — რძის, ხორცის, ყველის წარმოების საამქროებით. კოლმეურნეობათაშორისო კოოპერაცია, წარმოების კონცენტრაცია და სპეციალიზაცია რძის, ყველის და ხორცის წარმოების დარგში ხელს შეუწყობს ყაზბეგის რაიონის ყველა კოლმეურნეობის ბუნებრივ-ეკონომიური რესურსების უფრო სრულყოფილ გამოყენებას და მათი შემოსავლიანობის გადიდებას. ჩვენი აზრით, საკვლევ კოლმეურნეობებში მერყეული პირუტყვის განვითარება საკუთარი, დგილობრივ გამოზრდილი ჭიშინი პირუტყვის აღწარმოების გზით უნდა მოხდეს, ვინაიდან ამჟამად კოლმეურნეობებს არა ჰყავთ არც ერთი სული პირუტყვი, ამიტომ იგი უნდა შეისყიდონ, რაც კვალიფიციური სპეციალისტების მიერ სათანადოდ შემოწმებული და შერჩეული უნდა იყოს, შესყიდვა უნდა მოხდეს სქესობრივ-ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით — 110 სულის რაოდენობით (ცხრ.1) და აღწარმოება გაგრძელდეს საკუთარი მოზარდეულის გამოზრდის ბაზაზე, ხოლო შემდეგ ავიდეს ოპტიმალურ სულადობამდე — 2000-მდე (ცხრ. 2). ფურების და უშობლების ხედრითი წონა მთელ სულადობაში პირველ წელს არსებული 48 პროცენტთან სამი წლის პერიოდში უნდა ავიდეს 54 პროცენტამდე, ოპტიმალურა ვეჯმის მიხედვით კი 70%-მდე.

ჩვენს მიერ ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანა „მინსკ-22“-ის საშუალებით დადგენილ იქნა ყაზბეგის რაიონში მერყეული და მეხორცეული მიმართულების კომპლექსში შიდასამეურნეო სპეციალიზაციის და კონცენტრაციის ოპტიმალური მაჩვენებლები. მე-2 ცხრილში მოტანილია კომპლექსის სპეციალიზებული საამქროების მიხედვით სულადობის კონცენტრაცია და წლიური მოძრაობა.

სანაშენე საქმის სათანადო წარმართვისათვის მერყეული საამქროს — 1400 სულს მოემსახურება ჭიშინი, მაღალი კლასის 12 ბულა-მწარმოებელი, მათი გამოყენება ხელოვნური დათესვის სადგურების დახმარებით ონდა განხორციელდეს. ხელოვნური დათესვა სასურველი მიმართულებით ჭიშობრივი გაუმჯობესების მთავარ და უმოკლეს გზას წარმოადგენს.

რძის და ხორცის წარმოების გადიდების ერთ-ერთ მთავარ პირობას ნახირის სტრუქტურაში ძროხების ხედრითი წონის გადიდება წარმოადგენს, ამას ვაღწევთ შესავსები (სარემონტო) მოზარდეულის სულადობის მატების სწორი ორგანიზაციით, სელექციით, რომელიც ემყარება დეკეულებისა და უშობლების ხელახლა შიმოწმება-გადაჩვენას. მაღალპროდუქტიული მერყეული ძროხების აღწარმოებისათვის, ჩვენს საკვლევ საამქროში იგი შეადგენს 232 სულს (ცხრ. 2) ფურებიდან და უშობლებიდან სანაშენოდ, სარემონტოდ და პროდუქტიულობისათვის უვარგისი სულადობა გადაეცემა გასასღებელ საამქროს, რაც ცხრილი 2-ის მიხედვით უდრის 154 სულს. მიმდინარე

ნახირის წლიური ბრუნვა ყაზბეგის რაიონის მსხვილი რქოსანი საქონლის
საკომლემენტობათაშორისო მეთურნობაში 1 წელი

ასაკობრივი და სქესობრივი ჯგუფები	პირტუყვის სტრუქტურის დასაწყისში	შემოსავალი		გასავალი			პირტუყვის სულ ადამიანთა წლის ბოლოს
		ამერიკული	გაღმორტყულია უმეტრად-სიგველიან	გაღარტყულია უფროსი ჯგუფში	რეალიზაცია	—	
კუროები	—	—	2	—	—	2	
ღურები	110	—	28	—	11	127	
უშობილები	28	—	10	28	—	10	
მოცულები	10	—	57	22	25	30	
ღამბულაბი	20	—	85	57	3	55	
ზარები და მოზურები	10	—	63	—	39	24	
ზონილები	33	—	1	63	3	53	
ნამატი:							
ა) საფურცები	27	63	—	85	3	2	
ბ) სასარტები	30	67	—	91	4	2	
სულ ძროხეული	288	10	346	346	88	330	

ცხრილი 2

მსხვილფეხა რქიანი პირტუყვის წლიური მოძრაობა ყაზბეგის რაიონის
საკომლემენტობათაშორისო კომპლექსის საამქროებში ოპტიმალური გეგმის მიხედვით

№ რიგი	საამქროები	საწარმოო ჯგუფები	სულ დასაწყისში	შემოქცევა	გაღმორტყულია სიგველიან	გაღმორტყულია				რეალიზებული	სულ დასასრულში
						სანაშენი რემონტი	მეტყველ საამქროში	სარეალიზაციო საამქროში	სუქების საამქროში		
1	სულ მსხვილი რქოსანი		2000	1400	2133	6	232	390	1510	2133	1890
2	მათ შორის სანაშენი ბელა მწარმოებელი		12	—	6	—	—	—	6	6	12
2	სარტყი-ფური და უშობილები		1400	—	232	—	—	—	154	154	1478
3	გამოსაზრდელი მოზარდი 2 წლამდე		588	—	390	6	232	—	240	578	400
4	ნამრაველი მიმდინარე წლის		—	1400	—	—	—	30	1010	1400	—
5	სექტებაზე დაყენებული, ყველა ასაკის		—	—	1510	—	—	—	—	1510	—

წელს მიღებული ნაშრომი 1400 სულიდან 20 დღის შემდეგ 370 სულ გადაეცემა გამოსაზრდელ საამქროს, ხოლო დანარჩენი 1010 სული გადამწეველ საამქროს. გასასუქებელ საამქროს პირუტყვი გადაეცემა აგრეთვე საამქროს. როგორც, მაგალითად სანაშენე ბულა მწარმოებლებიდან 6 სული, სარემონტო უფროსი ასაკის საამქროებიდან — 340 სული, ე. ი. სულ 1510 სული. საიდანაც მოხდება მისი რეალიზაცია.

ჩვენს საკვლევ საკოლმეურნეობათაშორისო კომპლექსში ნახირის გაფართოებული შევსება, როგორც მოტანილი მონაცემებიდან ჩანს, მოზარდულის მზანდასახული გამოზრდისა და გამოზრდის პროცესების სათანადო სპეციალიზაციის გზით უნდა განხორციელდეს.

საკოლმეურნეობათაშორისო საწარმოში შიდასამეურნეო სპეციალიზაციას დიდი მნიშვნელობა აქვს რძისა და ხორცის წარმოების გადიდების თვალსაზრისით, სახელდობრ, სუქების ტექნოლოგიური პროცესების სპეციალიზაციის ხორცის წარმოების ამოღებაში. ხორცის წარმოების გადიდებისათვის მნიშვნელოვანია აგრეთვე სამრეწველო შეჯვარების განხორციელება. სამრეწველო შეჯვარების მეთოდი უნდა დაინერგოს როგორც მესაქონლეობაში, ისევე ცხვარში. ეს მეთოდი განსაკუთრებულ შედეგს გამოიღებს ჩვენს საკვლევ კოლმეურნეობებში, რადგან აქ სარეალიზაციო სულადობაში მოზარდი დიდი ზევდრითი წონითაა წარმოდგენილი ე. ი. დასაგრძობელი კონტინგენტიდან ღიდ ზევდრით წონას დაიკავენს, სამრეწველო შეჯვარებისათვის შერჩეული სადედე სულადობა, საიდანაც მიღებული იქნება ნაჯვარი სახორცე მოზარდი. ეს არის ხორცის წარმოების გადიდების დიდი და ამავე დროს დღემდე ხელუხლებელი რეზერვი. ამ რეზერვის ამოქმედებისათვის პირველ რიგში საჭიროა რომ ჩვენი საკვლევ სპეციალიზაციის ზონისათვის დადგინდეს შესაჯვარებელი ჯიშები. შემდეგ მთელი რიგი სამუშაოები უნდა ჩატარდეს თვით საკვლევ კოლმეურნეობებში, მაგალითად: პირუტყვის ბონიტირების, რომლის საფუძველზე უნდა გადაირჩეს შესაჯვარებელი სულადობა. დაგრილების კალინდარული გეგმის შედგენა და სხვა. სამრეწველო შეჯვარების სწორი ორგანიზაცია ამ რეზერვების გამოყენების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს.

ჩვენი კვლევის კოლმეურნეობებში სადედე სულადობის გამოყენებაში დღევანდური სისტემის დანერგვა სარემონტო მოზარდისა და სახორცე ნაჯვარი მოზარდის მიღების თვალსაზრისით მეურნეობის გონივრული გაძლიერების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი უნდა გახდეს.

ელექტრულ-გამომთვლელი მანქანა „მინსკ-22“-ის დახმარებით განესაზღვრეთ მეცხვარეობის დარგის შემდგომი განვითარების ძირითადი მიმართულებანი, როგორც სულადობის ასევე შიდასამეურნეო სპეციალიზაციისა და წარმოების კონცენტრაციის მხრივ. ამის მიხედვით რაიონის საკოლმეურნეობათაშორისო გაერთიანებაში ცხვრისა და თხის ოპტიმალურმა სულადობამ პირველ იანვრისათვის უნდა შეადგინოს 131300 სული, აქედან თხა და ვაცის სულადობამ — 1300 სული, ხოლო ცხვრის სულადობამ — 130000, მ. შ. სადედე ცხვრის სულადობამ — 100000, წლის განმავლობაში მიღებული ნაშრომის სულადობამ — 100000, საიდანაც სარემონტო საამქროს გადაეცემა

საწარმოო ჯგუფება	სულადობა წლის დასაწყისში 1/1	პირველადი ბატონი	შემოსულობა წლის ბოლოს ბატონი	გადაცენიერება				სულადობა წლის ბოლოს	
				სანაშენი სამუშაო	სადეკორაციო სამუშაო	სარემონტო სამუშაო	სუბსიდიური სამუშაო		
სულ ცხვარი	130000		149600	100	20000	29500	00000	149600	130000
მ. შ. 1. ერკემალი	500		100				100	100	500
2. ნერბეზი	100000		20000				20000	20000	100000
3. მონარდი საბე- მონტოლ	29500		29100	100	20000		9400	29500	29500
მიმდინარე წლის ნაშრომელი	--	00000	--	--	--	29500	70000	100000	--
სუბსიდიები	--	--	100000	--	--	--	--	100000	--

29500 სული, ხოლო სასუქ საამქროს — 70500 სული ცხვარი. სუბსიდიის საამქროს გადაცემა აგრეთვე სადღე, სანაშენი და სარემონტო ჯგუფებიდან უკვე ამორტიზებული ან შერჩევით წუნდებული ცხვარი სულ 100000 სულის რაოდენობით, ე. ი. პირველი ივლისისათვის ცხვრის სულადობა მიადრეკს 232300 სულს (აქედან თხა და ვაცი 2300 სულს) სუბსიდიებზე დაყენებული პირუტყვის რეალიზაციის შემდეგ წლის ბოლოსათვის ცხვრისა და თხის სულადობა ისევ შეადგენს 131300 სულს, მ. შ. ცხვრის — 130000 სულს; ხოლო თხისა და ვაცის — 1300 სულს. ცხვრის სულადობის წლიური მოძრაობის შესახებ წარმოდგენას იძლევა ცხვ. 3. ობტიმალური გეგმის მიხედვით გათვალისწინებულია აგრეთვე სამომხმარებლო ხასიათის მელიორაციის განვითარება 60 სულის ოდენობით. ყიზლარში მყოფი მწყემსების ხორცზე მოთხოვნის უფრო სრულყოფილი დაკმაყოფილების მიზნით. მის საკვებად გამოიყენება მემცენარეობის ანარჩენები. აგრეთვე საძოვრები. ამასთან ერთად შეიძლება დამატებით მისი განვითარება რძის ანარჩენების ხარჯზეც. მელიორაციის პროდუქციის ხვედრითი წილი მთლიან პროდუქციაში შეადგენს 0,08%-ს. გათვალისწინებულია აგრეთვე ცხენის სულადობის განვითარება 110 სულის რაოდენობით, როგორც მეცხოველეობის დამხმარე მუშა ძალა. მექანიკურ ცხენის ძალებში მისი მწარმოებლობა შეადგენს 83-ს.

გაშლილი მათემატიკურ-ეკონომიური მოდელის მიხედვით ფეტვრის ოჯახების რაოდენობა გადაწყვეტილი იქნა 100 ოჯახის რაოდენობა. ბაღის ფართობის მიხედვით — 33 ჰექტარის გათვალისწინებით, როგორც მისი შემოსავლიანობის გაზიდების საშუალება. ამასთან ერთად, ცხადია, არსებობს მეფეტვრეობის დამატებით გაფართოების შესაძლებლობა.

ზაფხულის პერიოდში ყაზბეგის რაიონის სუბალპური და ალპური მკვეთარული საფარი აგრეთვე ნათესი მრავალწლიანი ბალახები საუკეთესო პირობებს ქმნის მეფუტკრეობის განვითარებისათვის, მისი მათგანია: პირენი, პროდუქტების — თაფლის, ცვილის, რძის და სხვა სახის პროდუქტების რეზერვისათვის, მაგრამ ხანგრძლივი ზამთრის გამო დიდხანს მოითხოვს ხელეწიურ კვებას. ამიტომ მისი გაფართოების მასშტაბი ზამთრის კვების ბალანსსაც უკავშირდება. აღსანიშნავია, რომ ყაზბეგის რაიონის კოლმეურნეობებში მეფუტკრეობა 1951 წელს 371 ოჯახით იყო წარმოდგენილი, მაგრამ შემდგომ წლებში მოხდა ამ დარგების სრული ლიკვიდაცია ზარალიანობის მიზეზის გამო.

ამჟამად რაიონის ზევრ მოსახლეს პირად საკარმიდამო ფართობში ჰყავს ფუტკრის ოჯახები. პირადი მეურნეობის პატარ-პატარა ბალებს ამშვენებს ფუტკრის ცხრა-ათი ოჯახი. პირად მეურნეობაში ზეხილის ბალებია და ფუტკრის ოჯახების მოწყობის კარგი ტრადიცია გაჩნდა 1930-იანი წლებიდან, სოფ. ყაზბეგში — ჩიტა ჩოფიკაშვილის, სოფ. სიონში — კოტე წამალაძის, სოფ. ავრგეტში — გიორგი ხუციშვილის პირად მეურნეობაში, რომლებიც ბალს ერთ ჰა ფართობზე გაანგარიშებით იღებდნენ 100—150 ც ვაშლს და ერთი ოჯახიდან 16—20 კგ თაფლს.

ყაზბეგის რაიონის საზოგადოებრივ მეურნეობაში მეფუტკრეობამ მომავალში დიდი ადგილი უნდა დაიკავოს. ზამთრის პერიოდში მისი მოვლა-შენახვის პირობების გაუმჯობესებას და დანახარჯების შემცირებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ბუნებრივი გაზის, ხოლო მთაბარობისათვის ტექნიკის გამოყენება. ჩვენი აზრით, მომავალში მეფუტკრეობამ უნდა მიიღოს ფართო სასა-გონლო ხასიათი, IV ზონაში უნდა შეიქმნას ინდუსტრიულ საფუძველზე მოწყობილი სარაიონთაშორისო (ყაზბეგი, დუშეთი, ლენინგორი, თიანეთი) მეფუტკრეობის დარგობრივი საწარმოო გაერთიანება, ეს ხელს შეუწყობს მთის მიტ-ხოველეობის IV ზონის რაიონების ბუნებრივ-ეკონომიური და შრომითი რე-სურსების უფრო სრულყოფილ გამოყენებას და მათი ეკონომიკა შემდგომ აღ-მავლობას.

საკვები რესურსების რეზერვების ამოქმედებისა და მისი რაციონალური გა-მოყენების საფუძველზე რაიონის კოლმეურნეობებში მკვეთრად გაიზრდება პირუტყვის სულადობა. მაგალითად, ყველა სახის სულადობა (პირობით მსხვილ რქოსანზე გადაყიანით) 1985 წლისათვის 1975 წლის 1/1-თან შედარებით გაიზრდება 29%-ით, მათ შორის ცხვრისა და თხის სულადობა 17%-ით, განსა-კუთრებით გაიზრდება სადღე ცხვრის სულადობა 65%-ით.

კოლმეურნეობათა საზოგადოებრივი პირუტყვის მთლიან სულადობაში ცხვარი კვლავ განსაზღვრულ ადგილს — 89,67 %-ს დაიკავებს, თუმცა მისი ხვედრითი წონა პერსპექტივაში 9,17 %-ით შემცირდება 1975 წელთან შედარებით. მსხვილი რქოსანი პირუტყვის აღდგენასთან დაკავშირებით, მაგრამ მისი სულადობა როგორც აღვნიშნეთ აღმავლობას განიცდის.

სულადობის ზრდასთან ერთად იცვლება ჯოგის სტრუქტურაც, იზრდება სადღე სულადობის ხვედრითი წონა, მაგალითად, ნახირში იგი 70%-ს, ხოლო ცხვრის ფარში 77%-ს მიაღწევს. გაუმჯობესდება ჯოგის ასაკობრივი სტრუქ-ტურაც, წლის ბოლოსათვის ჯოგში მაღალი იქნება მოზრდილი პირუტყვის

ხვედრითი წონა. ყოველივე ეს გაზრდის პროდუქციის გამოსავლობას ერთ სულ პირუტყვზე.

მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოების გადიდება, რიონის რაიონში, ყრილობაზე აღინიშნა. მიიღწევა პირუტყვით სულაღობის პროდუქტიულობის ამაღლებით.

„უზრუნველყოთ მეცხოველეობაში ხორცის, რძის, კვერცხის, მატყლისა და სხვა პროდუქციის წარმოების შემდგომი გადიდება პირუტყვისა და ფრინველის პროდუქტიულობის ამაღლების, სულაღობის ზრდის, საკვების ეფექტიანი გამოყენების, პირუტყვის მოვლა-პატრონობისა და კვების პირობების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესების, ჯიშ-სანაშენე მეშაობის სრულყოფის, შრომის ნეკანზაციის და პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვის საფუძველზე“.

რაიონის კოლმეურნეობებში პირუტყვის სულაღობასთან ერთად მკვეთრად უნდა ამაღლდეს მისი პროდუქტიულობა. ხოლო ამის შედეგად — მეცხოველეობის მთლიანი პროდუქცია.

მაგალითად, ძროხის რძის პროდუქტიულობამ უნდა შეადგინოს 1800 კგ. ნაცვლად 1967 წლის — 777 კგ-ისა, ხოლო წონამატმა (ნამრავლის ჩათვლით), საშუალოდ ერთ სულზე — 220 კგ. მატყლის პროდუქტიულობამ — 3,5 კგ. ნაცვლად 1976 წლის 2,2 კგ-ისა, ხოლო ერთი სული ცხვრის წონამატმა (ნამრავლის ჩათვლით) საშუალოდ ერთ სულ ცხვარზე 29 კგ.

პერსპექტივაში 1975 წლის მონაცემებთან შედარებით ასევე მკვეთრად იზრდება მეცხოველეობის ყველა სახის მთლიანი პროდუქცია წარმოება. მაგალითად, ცხვრის და თხის ხორცის წარმოება გაიზრდება 237%-ით, ხოლო მატყლისა — 81%-ით. მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავებს ისეთი პროდუქტები, რომელთა წარმოება ამჟამად არ ხდება, მაგალითად: ძროხის ხორცი დაიკავებს ხორცის მთლიანი წარმოების 10%-ს, წარმოებული იქნება რძე — 45525 ც-ის რაოდენობით, სადაც ცხვრისა და თხის რძის ხვედრითი წონა 60%-ს შეადგენს. იწარმოება ღორის ხორცი — 60 ც და თაფლი — 15 ც-ის რაოდენობით, რომლებიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შეიძლება მეტიც იქნეს წარმოებული.

ყოველივე ამის შედეგად მაღლდება საზოგადოებრივ მეურნეობათა ხვედრითი წონა პროდუქციის საერთო წარმოებაში, მაგალითად, რძის წარმოებაში საზოგადოებრივი წარმოების ხვედრითი წონა შეადგენს 60%-ს, მაშინ როდესაც ამჟამად რძის წარმოება მთლიანად (100%) პირად მეურნეობაზე მოდის. ცხვრისა და ძროხის ხორცის წარმოებაში — 68 პროცენტს, ხოლო მატყლის წარმოებაში — 69%-ს.

ოპტიმალური გეგმის მიხედვით ყაზბეგის რაიონის კოლმეურნეობებში ყველა სახის პირუტყვის სულაღობისა და პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლები უფრო მაღალია, ვიდრე ამას ითვალისწინებს საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის და საქართველოს მინისტრთა საბჭოს 1975 წლის 4 მარტის № 162 დადგენილება — 1975 — 1980 წლებისათვის საქართველოს სსრ საზოგადოებრივი მეცხოველეობისა და მეთხეობის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ.

1. სკკპ XXV ყრილობის მასალები, ძირ. მიმართ., თბ., 1976, გვ. 61—62.

ოპტიმალური გეგმა 1976—1980 წლების გეგმასთან შედარებით უფრო ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს და დამატებითი რეზერვების გამოყენებას მოვლია მართვის ორგანიზაციის გაუმჯობესების და სხვა ღონისძიებების რეზერვების გზით უფრო მაღალ მაჩვენებლებს საბავს, მაგალითად, მცხეთის რაიონში დამატებით გათვალისწინებულია 2000 სული მსხვილი რქოსანი პირუტყვის განვითარება და 41825 ცენტნერი რძის წარმოება, ხორცის წარმოების გადიდება 3,2-ჯერ, მატყლისა — 1,12-ჯერ, საკვებისა 2-ჯერ და სხვ.

„სოციალისტურ სოფლის მეურნეობაში, რომელსაც საფუძვლად უდევს წარმოების საშუალებათა საზოგადოებრივი საკუთრება, სპეციალიზაცია და კონცენტრაცია გეგმიანად ორგანიზებული პროცესია, იგი მიზნად ისახავს საწარმოო ძალების ზრდის დაჩქარებას მთელი ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისათვის“¹.

ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანით გამოიყენებული ცხრილის მონაცემების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ოპტიმალური გეგმის მიხედვით კოლმეურნეობათა საწარმოო სპეციალიზაციას კვლავ მეცხვარეობა განსაზღვრავს. იგი ჯველაზე მაღალი ხვედრითი წონითაა წარმოდგენილი როგორც სასაქონლო, ასევე მთლიანი პროდუქციის სტრუქტურაში. სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციაში მისი ხვედრითი წონა შეადგენს 87,44%-ს, ხოლო მთლიან პროდუქციაში — 52,07%-ს. ძირითად სასაქონლო პროდუქციას წარმოადგენს ცხვრის ხორცი, მასზე მოდის სასაქონლო პროდუქციის 53,73%. აგრეთვე მატყლი — 23,75% და ცხვრის რძე — 9,96%. მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავენ აგრეთვე მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის პროდუქცია: მასზე მოდის სასაქონლო პროდუქციის 11,52% და საერთო პროდუქციის 8,37%, ძროხის რძე-ზე მოდის სასაქონლო პროდუქციის 5,11%, ხოლო მთლიანი პროდუქციის — 3,39%. ხორციზე შესაბამისად 6,40 და 4,24%.

მემცენარეობის სასაქონლო პროდუქციის ხვედრითი წონა შეადგენს მთელი სასაქონლო პროდუქციის მხოლოდ 0,04%-ს. ეინაიდან იგი, თითქმის, მთლიანად მეცხოველეობის საკვებს წარმოადგენს.

მემცენარეობის პროდუქციის (საძოვრების პროდუქციის ჩათვლით) ხვედრითი წონა მთლიან პროდუქციაში ოპტიმალური გეგმის მიხედვით შეადგენს 39,43%-ს. ნაცვლად 1975 წელს არსებული 54,14 %/ო-ისა, თუმცა მისი ხვედრითი წონა მცირდება, მაგრამ აბსოლუტური მოცულობა იზრდება 95%/ო-ით. მისი პროდუქცია ძირითადად შიდასამომხმარებლო ხასიათის იქნება.

მთლიან პროდუქციაში საკვებწარმოება დაიკავენს 38,87%-ს. ხოლო კარტოფილის და ბოსტნეულ-ბალჩეულის პროდუქცია — 0,56%-ს. მემცენარეობის პროდუქციიდან სასაქონლო ხასიათის იქნება ბოსტნეულ-ბალჩეული და კარტოფილი, აგრეთვე უმნიშვნელო რაოდენობით თევზი.

კოლმეურნეობები ამ პროდუქტებს მიჰყიდიან პირველ რიგში მეცხვარეებს, აგრეთვე რაიონის დანარჩენ მოსახლეობას, საზოგადოებრივ ორგანიზა-

¹ სსკ ცენტრალური კომიტეტის 1976 წლის ივნისის დადგენილება სამეურნეობათაშორისო კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის და კონცენტრაციის შემდგომი განვითარების შესახებ.

ციებს, სკოლა-ინტერნატებს და სხვ. ჩვენ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ რაიონის კოლმეურნეობებმა ყიზლარში მოაწყონ ბოსტნეულ-კარტოფილის ქოლო ყაზბეგში კარტოფილის მწარმოებელი სპეციალიზებულ საამქროს ქს. ჩვენი აზრით, საკოლმეურნეობათა შორისო და სარაიონო შორისო დარგობრივი კოოპერირების საფუძველზე წარმოების შემდგომი გაღრმავებული სპეციალიზაცია და კონცენტრაცია უზრუნველყოფს მთის მეცხოველეობის IV ზონის კოლმეურნეობებში გაფართოებული კვლავწარმოების მაღალ ტემპებს.

М. А. ОДИШВИЛИ

О ВОПРОСАХ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ И КОНЦЕНТРАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА В КОЛХОЗАХ IV ЗОНЫ ГОРНОГО ЖИВОТНОВОДСТВА ГССР

Резюме

Природные условия являются одним из факторов для специализации и размещения с.-х. производства, но их использования подчиняются развитию закона того или иного способа производства.

В настоящее время способы социалистического производства исключают все виды социал-экономических препятствии, которые были при горных условиях.

Мы неправильным считаем ликвидацию отраслей крупного рогатого скота в некоторых колхозах горного района.

Необходимо восстановление и дальнейшее усовершенствование специализации и концентрации производства этой отрасли, пути развития межколхозных коопераций, обосновать специализированные цеха, перерабатывающие молоко, сыр и мясо.

სსრკ-ის წითელი ღრუხის ორდენისაში

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის შრომათა, ტ. შრომების სერიის
ТРУДЫ ГРУЗИНСКОГО ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА, т. 99, 1977.

დ. ჯაფარიანი

შრომის ნაყოფიერების ანალიზი მებაღეობაში კორელაციური და რეგრესიული მეთოდის გამოყენებით

სკკპ XXV ყრილობის დირექტივებში მითითებულია, რომ აუცილებელია უზრუნველყოთ ეკონომიურ-მათემატიკური მეთოდებისა და ელექტროგამოთვლითი ტექნიკის უფრო ფართო გამოყენება, ამგვამდ ეკონომიურ-მათემატიკური მეთოდები, და განსაკუთრებით, მრავალფაქტორიანი კორელაციური და რეგრესიული მეთოდები, დიდ გამოყენებას პოულობენ სას.-სამ. საწარმოთა საქმიანობის ანალიზში. თანამედროვე სას.-სამ. საწარმოს მართვა მოითხოვს დიდი რაოდენობის ფაქტორებისა და მათი მოქმედების პირობების აღრიცხვას, რის გამოც აუცილებელი ხდება ეკონომიური ანალიზი გაკეთდეს მათემატიკური მეთოდებით, სწრაფი ელექტროგამოთვლითი ტექნიკის გამოყენებით.

სას.-სამ. საწარმოთა საქმიანობის ანალიზში ამგვამდ მნიშვნელოვან აშოცანას წარმოადგენს შრომის ნაყოფიერების ზრდის რეზერვების შესწავლა და მის შესაძლებლობათა სრული გამოყენება შრომის ნაყოფიერების შემდგომი გადიდებისათვის. შრომის ნაყოფიერების ანალიზში რეგრესიული მეთოდის გამოყენება გაპირობებულია იმით, რომ შრომის ნაყოფიერება, როგორც მნიშვნელოვანი ეკონომიური კატეგორია, დამოკიდებულია მასზე მოქმედი მრავალი ფაქტორის სხვადასხვა ზომით მოქმედებაზე.

ხეცნ ბიერ კორელაციური და რეგრესიული მეთოდი გამოყენებულ იქნა მებაღეობაში შრომის ნაყოფიერების ანალიზში. კვლევის ობიექტად აღებულია აფხაზეთის ასპრ ჩაის საწარმოო ტიპის 42 კოლმეურნეობა. ანალიზისათვის მრავალფაქტორიანი რეგრესიული მოდელის შედგენისათვის შრომის ნაყოფიერების მაჩვენებლად (Y) მივიღეთ 1 ცენტნერი ზარისსხოვი ჩაის ფოთლის წარმოებაზე დაბარჯული კაცდღეების რაოდენობა $(t = \frac{T}{Q})$ და

ეკონომიური ანალიზის საფუძველზე შევარჩიეთ 15 ფაქტორ-არგუმენტი ($X_1 - X_{15}$), რომელნიც თეორიულად დაკავშირებულია შრომის ნაყოფიერებასთან. პირველ ეტაპზე შეირჩა შემდეგი ფაქტორები:

X_1 — ჩაის პროდუქციის ხვედრითი წონა (პროცენტობით) სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციაში (სპეციალიზაციის დონე);

- X_2 — ჩაის ფართობის ხვედრითი წონა (პროცენტობით) სახნავსა და მრავალწლიან ნარგავებში;
- X_3 — ჩაის ფართობი (ჰა) სოფლის მეურნეობით დაკავშირებული (კონცენტრაციის დონე);
- X_4 — მემცენარეობის სას.-სამ. ძირითადი საწარმოო ფონდები 100 ჰა სახნავსა და მრავალწლიან ნარგავზე (ათას მანეთობით);
- X_5 — მრავალწლიანი ნარგავების ხვედრითი წონა მემცენარეობის ძირითად საწარმოო ფონდებში (პროცენტობით);
- X_6 — მემცენარეობის ძირითადი საწარმოო ფონდები სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულ ერთ საშუალო წლიურ მუშაკზე (ათას მანეთობით) — ფონდშეიარაღება;
- X_7 — ძირითადი საწარმოო ფონდების აქტიური ნაწილის ხვედრითი წონა სას.-სამ. დანიშნულების ძირითად საწარმოო ფონდებში (%);
- X_8 — შრომის პირდაპირი დანახარჯები ერთ ჰა ჩაის პლანტაციზე (კაცდღე);
- X_9 — ერთ ჰა ჩაის პლანტაციაში შეტანილი მინერალური სასუქები (მანეთობით);
- X_{10} — ჩაის ფოთლის კრეფის მექანიზაციის დონე (%);
- X_{11} — ჩაის საკრეფი კომბაინის — „საქართველოს“ საშუალო დატვირთვა სეზონში (ტონობით);
- X_{12} — კაცდღის ანაზღაურების დონე (მან.-ობით);
- X_{13} — შრომის დამატებითი ანაზღაურება მეჩაიეობაში, შრომის პირდაპირი დანახარჯების ერთ კაცდღეზე (მან.-ობით) — მატერიალური სტიმულირება;
- X_{14} — ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის მოსავლიანობა (ც/ჰა-ზე);
- X_{15} — შრომითი აქტივობა (ნამუშევარი კაცდღეები ს/მეურნეობაში დასაქმებულ ერთ საშუალო-წლიურ მუშაკზე).

შერჩეულ ფაქტორ-არგუმენტებში (X_1 — X_{15}) ფუნქციონალურ ან მასთან ახლო დამოკიდებულებების დასადაგენად ურთიერთ შორის, ან შრომის ნაყოფიერებასთან, გავიანგარიშეთ* წყვილადი კორელაციის კოეფიციენტები ფორმულით

$$r = \frac{n \sum xy - \sum x \sum y}{\sqrt{n \sum x^2 - (\sum x)^2} \cdot \sqrt{n \sum y^2 - (\sum y)^2}}$$

მიღებული მატრიციდან (იხ. მატრიცა) წყვილადი კორელაციის კოეფიციენტების სიდიდის მიხედვით (y/X_i) შეიძლება ვიმსჯელოთ თითოეული ფაქტორ-არგუმენტის შრომის ნაყოფიერების დონესთან კავშირის სიმკიდრეზე. დადგინდა, რომ შრომის ნაყოფიერების დონეზე შედარებით მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა მეთორმეტე (—0.53), მეორე (+0.52), მეთერთმეტე (—0.51), მეთოთხმეტე (—0.48) და მეათე (—0.38) ფაქტორებმა. ხოლო

* გაანგარიშებები როგორც აქ, ისე ამის შემდეგ ჩატარებულია ЭГМ, ЛИНК-1966

საქართველოს
არქიტექტურის
და კონსტრუქციის
საერთაშორისო
სამეცნიერო ცენტრი

	y	x_1	x_2	x_3	y_1	x_4	y_2	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{14}	x_{15}
y	1																	
x_1	+0,22	1																
x_2	0,08	0,74	1															
x_3	+0,02	0,45	0,59	1														
x_4	-0,003	0,49	0,66	0,29	1													
x_5	+0,06	0,25	0,37	0,13	0,21	1												
x_6	+0,09	0,15	0,37	0,61	0,57	-0,14	1											
x_7	-0,16	0,11	0,07	0,23	-0,18	0,07	0,01	1										
x_8	+0,52	0,05	-0,06	-0,20	0,24	-0,12	-0,002	-0,76	1									
x_9	-0,02	-0,21	-0,17	-0,24	-0,12	-0,27	-0,37	0,21	-0,003	1								
x_{10}	-0,35	0,12	0,32	0,31	0,25	-0,1	0,26	0,24	-0,28	0,06	1							
x_{11}	-0,51	0,16	0,28	0,27	0,41	0,19	0,23	0,20	-0,13	0,05	0,79	1						
x_{12}	-0,33	0,26	0,42	0,44	0,36	-0,21	0,16	0,11	-0,2	-0,08	0,26	0,25	1					
x_{13}	-0,11	0,11	0,07	0,04	0,04	0,06	0,03	-0,02	0,65	0,02	0,41	0,21	0,28	1				
x_{14}	-0,45	0,13	0,004	-0,22	0,25	-0,11	-0,80	-0,22	0,62	0,02	0,14	0,002	-0,04	0,1	1			
x_{15}	+0,002	-0,08	0,006	0,1	0,13	-0,15	0,22	0,04	0,23	0,02	0,09	0,03	-0,1	-0,11	0,22	1		

შედარებით მცირე გავლენას ახდენენ — მეხუთე (+ 0,002), მეოთხე (- 0,005), მესამე (+0,02) და მეცხრე (-0,02) ფაქტორ-არგუმენტები.

იმისათვის, რომ დაგვედგინა შრომის ნაყოფიერებასა და შერჩეულ ფაქტორ-არგუმენტებს შორის რაოდენობრივი კავშირის ხარისხი, გამოვიყენებთ წრფივი რეგრესიული მოდელი

$$\hat{y} = a + b_1 \bar{x}_1 + b_2 \bar{x}_2 + \dots + b_n \bar{x}_n$$

გამოთვლით მოვნახეთ რა პარამეტრები, რეგრესიის განტოლებამ შემდეგ სახე მიიღო:

$$\hat{y} = 8,898 + 0,183x_1 - 0,0303x_2 + 0,5005x_3 - 0,0039x_4 + 0,0037x_5 + 0,814x_6 - 0,0354x_7 + 0,0079x_8 + 0,0019x_9 - 0,0090x_{10} + 0,0784x_{11} - 0,0011x_{12} - 0,5133x_{13} - 0,078x_{14} + 0,0004x_{15}$$

ზემოთ მოტანილი განტოლების ადეკვატურობის დადგენის შემდეგ ($F_{0,05} = 1,28$) დავადგინეთ მრავლობითი კორელაციის კოეფიციენტი

$$R_{yx_1x_2 \dots x_{15}} = \sqrt{1 - \frac{\sum (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum (y_i - \bar{y})^2}} = 0,889$$

რაც გამოხატავს ფაქტორებს შორის მჭიდრო კავშირს, ე. ი. იგი არსებითია.

საკვლევ ერთობლიობაში დეტერმინაციის კოეფიციენტის გაანგარიშებით ($D = 0,878$), დავადგინეთ, რომ განტოლებაში ჩართული ფაქტორებით შეიძლება აუხსნათ შრომის ნაყოფიერების ვარიაციის 87,8%, რაც ადასტურებს იმას, რომ მოდელში ჩართულია მეჩაიეობაში შრომის ნაყოფიერების გადიდების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორები.

კორელაციის კერძო კოეფიციენტების გაანგარიშებით დავადგინეთ (გამო-

ვიყენებთ ფორმულა $r^2_{yx_1x_2 \dots x_{i-1}} = 1 - \frac{1 - R^2_{yx_1x_2 \dots x_i}}{1 - R^2_{yx_1x_2 \dots x_{i-1}}}$, მოდელში შემავალი

თითოეული ფაქტორის შრომის ნაყოფიერებაზე ინდივიდუალური გავლენა ზომა.

ცხრილი 1

მოდელში ჩართული ფაქტორ-არგუმენტების კორელაციის კერძო კოეფიციენტები

ფაქტორ-არგუმენტები	$r_{yx_1x_2 \dots x_{i-1}}$	ფაქტორ-არგუმენტები	$r_{yx_1x_2 \dots x_{i-1}}$
x_1	+ 0,2131	x_9	+ 0,0179
x_2	- 0,0197	x_{10}	- 0,3773
x_3	+ 0,0155	x_{11}	- 0,5069
x_4	- 0,0051	x_{12}	- 0,5298
x_5	+ 0,0035	x_{13}	- 0,1064
x_6	+ 0,0958	x_{14}	- 0,4840
x_7	- 0,0043	x_{15}	- 0,0017
x_8	+ 0,5220		

დადასტურდა, რომ მეთხუთმეტე, მეოთხე, მესამე, მეცხრე და მეექვსე ფაქტორ-არგუმენტებსა და შრომის ნაყოფიერებას შორის კავშირი ძალიან სუსტია ფაქტორ-არგუმენტების მოცემული შეთანაწყობის პერიოდში. ანტიკორელაციის ტომაც, აღნიშნული ფაქტორ-არგუმენტები რეგრესიის განტოლებას მოდელთან დაანაზღაურებულ იქნა. რის შემდეგაც მივიღეთ რეგრესიის ახალი განტოლება

$$\hat{y} = 9,265 + 0,118x_1 - 0,027x_2 + 0,821x_3 - 0,31x_7 + 0,038x_8 - 0,099x_{10} + 0,077x_{11} - 0,47x_{12} - 0,534x_{13} - 0,074x_{14} \pm 0,658$$

ამ განტოლებიანათვის $F_{\text{კრ}} = 6,15$, $R = 0,920$, ხოლო $D = 0,887$.

ამ მოდელში ჩართული 10 ფაქტორის არსებობა დადასტურა კორელაციის კერძო კოეფიციენტებმა (ცხრ. 2).

ცხრილი 2

მოდელში ჩართული ფაქტორ-არგუმენტების კორელაციის კერძო კოეფიციენტები

ფაქტორ-არგუმენტები	$r_{yX_1 \cdot X_2 \cdot \dots \cdot X_{i-1}}$	ფაქტორ-არგუმენტები	$r_{yX_i \cdot X_1 \cdot X_2 \cdot \dots \cdot X_{i-1}}$
X_1	-0,331	X_{10}	-0,391
X_2	-0,224	X_{11}	+0,510
X_3	+0,378	X_{12}	-0,501
X_7	-0,166	X_{13}	-0,101
X_8	-0,531	X_{14}	-0,510

გამონაკლის შეადგენს მეცამეტე და მეშვიდე ფაქტორ-არგუმენტი, რომლებიც არ არიან არსებითი, მაგრამ დამატებით ჩავრთეთ მოდელში, რომ გვეჩვენებინა ფაქტორების ამგვარი თანაფარდობის დროს ამ ფაქტორების გავლენის ზომაც.

მრავალფაქტორიანმა რეგრესიულმა მოდელმა საშუალება მოგვცა დავედგინა, მოდელში ჩართული ფაქტორების შრომის ნაყოფიერებაზე გავლენის ზომა აფხაზეთის ასსრ მეჩაიეობის საწარმოო ტიპის კოლმეურნეობებში. გავლენის ზომას ასახავენ რეგრესიული მოდელის კოეფიციენტები, რამაც საშუალება მოგვცა გვემსჯელა თითოეულ ფაქტორზე.

პირველი ფაქტორის (X_1) ერთი პროცენტით გადიდება 0,018 კაცდლით ადიდებას 1 ც ჩაის ფოთოლზე კაცდლის დანახარჯს, ე. ი. ამცირებს შრომის ნაყოფიერებას 0,30%-ით, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ფაქტორის გავლენის რეზერვები გამოუყენებელია.

მეორე ფაქტორის (X_2), ჩაის ფართობის ხვედრითი წონის ერთი პროცენტით გადიდება სახნავსა და მრავალწლიან ნარგავებში იწვევს ერთ ც ჩაიზე კაცდლის დანახარჯის შემცირებას 0,027 კაცდლით, ე. ი. შრომის ნაყოფიერების გადიდებას 0,45%-ით.

მეექვსე ფაქტორის (X_6) — მემცენარეობის ძირითად საწარმოო ფონდების 100 მანეთით გადიდება ერთ საშუალო-წლიურ მუშაკზე იწვევს შრომის დანახარჯების გადიდებას 0,08 კაცდლით, ე. ი. 1,3%-ით ამცირებს შრომის ნაყოფიერებას. ვინაიდან ფონდები იზრდება, ძველი კი არ გადის წყობილებიდან, ამდენად ფონდუკუდება მცირდება, ამიტომაც იგი იწვევს შრომის ნაყოფიერე-

ბის შეფარდებით შემცირებას, რადგან ფონდებში ხრდის ფონდებს ფონდუკუგების ზრდას. მემცენარეობის ძირითადი ფონდების ზრდა კი შრომის ნაყოფიერებას აღიღებს, რასაც მემცენარეობის ტურებს.

მეშვიდე ფაქტორის (X_7) — ძირითადი საწარმოო ფონდების აქტიური ნაწილის ხვედრითი წონის ერთი პროცენტით გადიდება იწვევს 1 ცენტნერზე კაცდღეების დანახარჯების 0,031 კაცდღით შემცირებას, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი შრომის ნაყოფიერებას აღიღებს 0,52%-ით; სწორედ ეს ამართლებს მეექვსე ფაქტორის შრომის ნაყოფიერებაზე უარყოფით მოქმედებას.

მერვე ფაქტორის (X_8) — 1 ჰა ჩაის პლანტაციაზე შრომის პირდაპირი დანახარჯების ერთი კაცდღით გადიდება იწვევს ერთ ცენტნერზე შრომის დანახარჯის 0,008 კაცდღით გადიდებას, ე. ი. შრომის ნაყოფიერება მცირდება 0,13%-ით.

მეათე ფაქტორის (X_{10}) — ჩაის კრეფის მექანიზაციის დონის ერთი პროცენტით გადიდება იწვევს ერთ ცენტნერზე 0,1 კაცდღით შრომის დანახარჯის შემცირებას. ე. ი. შრომის ნაყოფიერებას გადიდებას 1,7%-ით, რაც იმას ნიშნავს, რომ ჩაის კრეფის მექანიზაციაში ღირს რეზერვია შრომის ნაყოფიერების გადიდებას.

მეთორმეტე (X_{12}) ფაქტორის — კაცდღის ანაზღაურების დონის ერთი მანეთით გადიდება იწვევს შრომის დანახარჯის 0,407 კაცდღით შემცირებას, ანუ შრომის ნაყოფიერებას ზრდის 6,88%-ით, იგივეა — კაცდღის ანაზღაურების 10 კაპოკით გადიდება და გამოიწვევს 0,68%-ით შრომის ნაყოფიერებას გადიდებას.

მეცამეტე ფაქტორის (X_{13}) — შრომის დამატებითი ანაზღაურების გადიდება ერთ კაცდღეზე ერთი მანეთით, შეამცირებს შრომის დანახარჯებს ერთ ცენტნერზე 0,534 კაცდღით, ანუ შრომის ნაყოფიერებას გააღიღებს 9,03%/ით. იგივეა — შრომის დამატებითი ანაზღაურების გადიდება ერთ კაცდღეზე ათი კაპოკით, შეამცირებს შრომის დანახარჯებს ერთ ცენტნერზე 0,053 კაცდღით და გაზრდის შრომის ნაყოფიერებას 0,9%/ით. აქედან ცხადია, მატერიალური სტიმულირების გადიდება ერთ-ერთი მძლავრი რეზერვია შრომის ნაყოფიერების გადიდებას.

მეთოთხმეტე ფაქტორის (X_{14}) — ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის მოსავლიანობის გადიდება ერთი ცენტნერით, ამცირებს შრომის დანახარჯებს ერთ ცენტნერზე 0,074 კაცდღით, ე. ი. აღიღებს შრომის ნაყოფიერებას 1,25%/ით, რასაკვირველია, სხვა თანაბარ პირობებში მოსავლიანობის გადიდება მნიშვნელოვანი რეზერვია შრომის ნაყოფიერების გადიდებას.

როგორც ცნობილია, მოდელში ჩართული ფაქტორების მეჩაიეობაში შრომის ნაყოფიერებაზე გავლენის ხარისხის შესადავებლად რეგრესიის კოეფიციენტებს ვერ გამოვიყენებთ. ვინაიდან მათი სიღრმე დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორებზე ზომასზე, ამ ამოცანის გადასაწყვეტად მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ სტანდარტიზებული, ანუ მანშტაბირებული რეგრესიის კოეფიციენტები, ე. ი. β კოეფიციენტები. რომელიც ყველა ფაქტორ-არგუმენტისათვის გალიანგარიშით ფორმულით.

$$\beta_i = b_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}_i}$$

β კოეფიციენტების გაანგარიშებით დავადგინეთ მეჩაიეობის წარმოების ფაქტორებზე მეტად თუ ნაკლებად მოქმედი ფაქტორები.

ცხრილი 3

რეგრესიის მოდელში ჩართული ფაქტორ-არგუმენტების β კოეფიციენტები

ფაქტორები	b _i	β _i	ფაქტორები	b _i	β _i
X ₁	+0,018	+0,141	X ₁₀	-0,100	-0,326
X ₂	-0,027	-0,165	X ₁₁	+0,077	+0,447
X ₃	+0,821	+0,208	X ₁₂	-0,410	-0,454
X ₄	-0,031	-0,069	X ₁₃	-0,534	-0,121
X ₅	+0,008	+0,845	X ₁₄	-0,074	-0,634

ფაქტორ-არგუმენტების შერჩეულ ჯგუფში, შრომის ნაყოფიერებაზე ყველაზე დიდ გავლენას ახდენენ მერვე და მეთოთხმეტე ფაქტორები — შრომის პირდაპირი დანახარჯები ერთ ჰა პლანტაციასზე და ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის მოსავლიანობა. მეორე ადგილზე მნიშვნელობის მიხედვით მეთერთმეტე, მეოთხმეტე და მეათე ფაქტორებია, რომელნიც ახასიათებენ მექანიზაციის დონეს და კაცდღის ანაზღაურებას.

დასახელებული 5 ფაქტორის ზემოქმედება მოწმობს იმას, რომ შრომის ნაყოფიერების დიდი რეზერვებია საწარმოო პროცესების მექანიზაციის, მოსავლიანობის გადიდების, ჰექტარზე შრომის დანახარჯების შემცირებისა და შრომის ანაზღაურების ანგარიშზე.

მეჩაიეობაში შრომის ნაყოფიერების მრავალფაქტორიანი რეგრესიული მოდელის მარჯვენა მხარეები ჩვენ მორ გამოყენებული იქნა. გარდა ზემოხსენებულისა, ავხაზეთის მეჩაიეობის საწარმოო ტიპის კოლმეურნეობების საწარმოო საქმიანობის ობიექტური შეფასებისათვის, რასაც მივალწვიეთ რეგრესიის განტოლებით გაანგარიშებული (თეორიული) შრომის ნაყოფიერების დონის, ფაქტურ შრომის ნაყოფიერებასთან შედარებით კოლმეურნეობების მიხედვით. კოლმეურნეობათა პოტენციალურ შესაძლებლობათა დადგენის შემდეგ მოვხდინეთ კოლმეურნეობათა დაჯგუფება, რამაც გამოავლინა კოლმეურნეობათა მუშაობის ხარისხი, ე. ი. კოლმეურნეობების მიერ მათ განკარგულებაში არსებული საწარმოო რესურსების გამოყენების ხარისხი. აღნიშნული ინფორმაცია უნდა გამოიყენონ სპეციალისტებმა და მეურნეობათა ხელმძღვანელებმა სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მოქმედი ფაქტორების გამოყენების დონის შესაფასებლად.

შევადარეთ შრომის ნაყოფიერების გაანგარიშებით (თეორიულ) და ფაქტურ დონეთა შორის გადახრა. ცალკეული ფაქტორის ფაქტიურსა და საშუალო ზონალურ დონეთა შორის გადახრას, დავადგინეთ. ეს გადახრები რით არის გამოწვეული კოლმეურნეობების მიხედვით, ე. ი. ავხსენით რამ განაპი-

რობა ამა თუ იმ კოლმეურნეობაში შრომის ნაყოფიერების ზრდა თუ შენეების მიზეზები. კონკრეტული კოლმეურნეობების მიხედვით ამგვარი ანალიზი შეიძლება გამოიყენოს კოლმეურნეობების საწარმოო საქმიანობის შედეგების შეფასების, წარმოების პირობების გამოყენების ღონისძიებათა დამუშავების, სეზონური პეტიციის დასახვისათვის; ასევე ანალიზის შედეგები უნდა გამოიყენოს სოფლის მეურნეობის საწარმოო სამმართველომ კოლმეურნეობათა საწარმოო საქმიანობის ურთიერთშედარებისათვის, რათა გამოყოს კოლმეურნეობანი, რომლებმაც უფრო სრულად გამოიყენეს საწარმოო რესურსები და მათი გამოცდილება დანერგოს სხვა კოლმეურნეობებში.

Д. Ф. КАЦИЗЯЯ

АНАЛИЗ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В ЧАЕВОДСТВЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ КОРРЕЛЯЦИОННОГО И РЕГРЕССИОННОГО МЕТОДА

Резюме

В труде проанализирована производительность труда чаеводства с применением методов корреляции и регрессии в 42-х колхозах чаеводческого производственного направления Абхазской АССР. Показателем производительности труда (y) приняты затраты человеко-дней на производство 1-го центнера сортового чайного листа, а из влияющих на него факторов-аргументов подобраны 15 факторов ($x_1—x_{15}$).

Расчитаны¹ коэффициенты парной корреляции. Составлена прямая линейная регрессионная модель, найдены его параметры. Рассчитаны: коэффициент множественной корреляции, коэффициент детерминации, частные коэффициенты корреляции. Установлены факторы имеющие весьма слабую связь с производительностью труда и их взятием из модели, составлено новое уравнение регрессии и на его основе охарактеризована взаимосвязь каждого фактора с производительностью труда.

Установлена степень влияния на производительность труда, факторов включенных в модель с помощью масштабированных коэффициентов регрессии (β коэффициенты). Охарактеризованы факторы более или менее влияющие на производительность труда.

В сравнении с уровнем производительности труда, рассчитанной по уравнению регрессии, с фактическим установлены потенциальные возможности каждого колхоза и степень использования производственных ресурсов, существующих в распоряжении колхозов.

Результаты анализа могут быть применены колхозами с целью разработки мероприятий по использованию условий производства и для назначения перспектив.

¹ Все расчеты произведены на ЭВМ «МИНСК-22».

სსრკ-ის წითელი ფიჭვის ორდენის მქონე

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების უმაღლესი სკოლა
ТРУДЫ ГРУЗИНСКОГО ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ИНСТИТУТА, т. 99, 1977.

მ. ბენია

**საბჭოთა მეურნეობის განვითარების პროცესში სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების
საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზი
(საქართველოს სსრ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების ინსტიტუტში)**

საბჭოთა მეურნეობის წარმატებულმა მსხვილ სასოფლო-სამეურნეო სახელმწიფო საწარმოებმა მათი წამყვანი როლი სოფლის მეურნეობაში განისაზღვრება წარმოების საშუალებებზე საერთო სახალხო საყუარებით. სსრ კავშირში საბჭოთა მეურნეობების რიცხვი 1965—1975 წლებში გაიზარდა 11681-დან 18064-მდე; 1975 წლის მონაცემებით საშუალოდ ერთ საბჭოთა მეურნეობაზე მოდის 19.1 ათასი ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული (მ. შ. 0.2 ათასი ჰა სახნავი, აქედან 6 ათასი ჰა ნათესი), 2 ათასი სული მსხვილი რქოსანი პირტყევი (მ. შ. 700-მდე ძროხა), 57 ტრაქტორი, 26 სატვირთო ავტომანქანა. 1965—1975 წლებში საბჭოთა მეურნეობებში სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის წარმოების მოცულობა (1965 წლის შესაბამისი ფასებით) გაიზარდა 1.8-ჯერ და მეტად.

საქართველოს რესპუბლიკაში საბჭოთა მეურნეობებს წამყვანი ადგილი უკავია სოფლის მეურნეობის განვითარების საქმეში. საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შემაჯავლი საბჭოთა მეურნეობებისა და სხვა სახელმწიფო სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა რიცხვი 1965—1975 წლებში 161-დან 283-მდე გაიზარდა, სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის წარმოების მოცულობა (1965 წლის შესაბამისი ფასებით) გადიდა 112.7-დან 278.2 მლნ. მანეთამდე, ძირითადი ფონდების მოცულობა 369.3 მლნ. მანეთიდან 1218.4 მლნ. მანეთამდე; 1965 წელს ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ მოდიოდა 2.29 მილიონ მანეთის ძირითადი ფონდები, ხოლო 1975 წელს ეს მაჩვენებელი შეადგენს 4.3 მლნ. მანეთს.

საბჭოთა მეურნეობების ფინანსური საქმიანობის თავისებურებანი გაპირობებულია თვით სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თავისებურებებით და სოფლის მეურნეობაში სახელმწიფოს ეკონომიური პოლიტიკით. პარტიისა და მთავრობის მიერ მრავალი ღონისძიება იქნა გატარებული საბჭოთა მეურნეობებში ფინანსურ ურთიერთობათა და სამეურნეო ანგარიშის პრინციპების სრულყოფისათვის. ამ მხრივ აღსანიშნავია 1935 წელს დამზადების ერთიანი ფასების შემოღება, 1947 წლიდან გეგმის ზეით პროდუქციის ჩაბარებაზე ბიუჯეტიდან წამახალისებელი ანაზღაურების შემოღება, 1954 წლიდან დოტაციის

სისტემის შეცვლა და ზონების მიხედვით ჩაბარების დიფერენციალური ფა-
სების შემოღება და სხვ.

სოფლის მეურნეობაში სამეურნეო ანგარიშის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანობაა მიწის ფართობის რაოდენობის ზრდა და მისი ხარისხობრივი გაუმჯობესება. ამ მიზანობის განხორციელებაში მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს სახელმწიფო და საკოლმეურნეო მეურნეობების ეკონომიურ სტიმულირებაში. ფინანსების როლი საბჭოთა მეურნეობების ეკონომიურ განვითარებაში განსაკუთრებით ამაღლდა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის (1965 წ.) პლენუმის გადაწყვეტილებათა შესაბამისად მეტად მნიშვნელოვან ღონისძიებათა გატარების შემდეგ. სკკპ ცკ და სსრკ მინისტრთა საბჭოს 1967 წლის 13 აპრილის დადგენილების საფუძველზე დაიწყო საბჭოთა მეურნეობების გადაყვანა ექსპერიმენტის სახით სრულ სამეურნეო ანგარიშზე. სკკპ ცკ და სსრკ მინისტრთა საბჭომ 1973 წლის 20 ნოემბერს მიიღო დადგენილება საბჭოთა მეურნეობებში სამეურნეო ანგარიშის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ, რომლითაც განისაზღვრა მეშაობის ახალ პირობებზე 1974 — 1975 წლებში დაბალრენტაბელური და ზარალიანი საბჭოთა მეურნეობების გადაყვანა (გარკვეული ფინანსური შეღავათების დაწესებით). ასევე ზოგიერთი ცვლილებები იქნა შეტანილი სრულ სამეურნეო ანგარიშზე ადრე გადაყვანილი საბჭოთა მეურნეობების დაფინანსების წყაროებში. 1975 წლისათვის უკვე დაგეგმვისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალ პირობებში ფინანსურ საქმიანობას ახორციელებდა სსრკ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შემავალი ყველა საბჭოთა მეურნეობა.

საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის საბჭოთა მეურნეობები სრული სამეურნეო ანგარიშის პირობებში მეშაობდა: 1968 წელს — 5, 1970 წელს — 37, 1972 წელს — 58 და 1975 წელს ყველა — 283 მეურნეობა. სრულ სამეურნეო ანგარიშზე პირველ რიგში გადაყვანილი იქნა ეკონომიურად ძლიერი და მაღალრენტაბელური მეურნეობები. 1970 წელს სრულ სამეურნეო ანგარიშზე მოქმედა 37 მეურნეობიდან 20 მერჩაიოობისა და მეციტრუსეობის, 15 მევენახეობა-მეხილეობის მეურნეობა და 2 მეფრინველეობის იყო.

სრულ სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანილმა საბჭოთა მეურნეობებმა უნდა უზრუნველყოს საკუთარი საშუალებების ანგარიშზე წარმოების დანახარჯების სრული ანაზღაურება, წარმოების შემდგომი გაფართოება, ეკონომიური სტიმულირებისა და სხვა ფონდების შექმნა. ასევე ბანკის კრედიტების დროული დაბრუნება. ამის რეალური საფუძველი შექმნილია პირველ რიგში იმით, რომ საბჭოთა მეურნეობების პროდუქციას სახელმწიფო ანაზღაურებს კოლმეურნეობებისათვის დაწესებული შესუღვის ფასებით და დანამატებით. სრულ სამეურნეო ანგარიში მიმართულია მოგებისა და რენტაბელობის ზრდის, ცალკეულ მეურნეობათა და წარმოებათა ზარალიანობის ლიკვიდაციის სტიმულირებისავე. გაიზარდა საბჭოთა მეურნეობების სამეურნეო დამოუკიდებლობა და ამაღლდა წარმოების შედეგებზე მათი პასუხისმგებლობა. მკაცრად შეზღუდულია ცენტრალიზებულ საგეგმო მარეგულირებლთა რიცხვი. საბჭოთა მეურნეობებს შემდგომი ორგანიზაციები უმტკიცებენ მნიშვნელოვანი სახის პროდუქციის სახელმწიფოზე ჩაბარების მოცულობას ნატურალური გამოხა-

ტვლებით, ხელფასის საერთო ფონდს, მოგების საერთო თანხას, ასევე ბიუჯეტიდან, ფონდებზე გადასახდელს, კავდაბანდებათა საერთო (მ. შ. სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოთა მოცულობას, ძირითადად მოქმედებაში შეყვანას ფულადი გამოხატულებით), სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის და წარმოების სხვა ძირითადი საშუალებების მიწოდების მოცულობას. სხვა დანარჩენ საწარმოს და ფინანსურ მაჩვენებლებს საბჭოთა მეურნეობები დამოუკიდებლად თვითონ განსაზღვრავენ.

საბჭოთა მეურნეობების ფინანსები წარმოადგენს სოციალისტურ საწარმოთა ფინანსების შემადგენელ ნაწილს და ეფუძნება მისი ორგანიზაციის საერთო პრინციპებს — გეგმიანობას, სამეურნეო ანგარიშს და დემოკრატიულ ცენტრალიზმს. ის გამოხატავს საბჭოთა მეურნეობების ფულად ურთიერთობათა ერთობლიობას სხვა საწარმოებთან და ორგანიზაციებთან, ფინანსურ ორგანოებთან და სახბანკოს დაწესებულებებთან, თვით მეურნეობის მუშებთან და მოსამსახურეებთან, სამეურნეო ქვედანაყოფებთან. საბჭოთა მეურნეობების ფინანსების ორგანიზაცია ბევრად განისაზღვრება არა მხოლოდ სამეურნეო ანგარიშის წარმართვის არსებული კანონმდებლობით, არამედ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციფიკით: ხანგრძლივი საწარმოო ციკლი, წარმოების სეზონურობა, საშუალებათა ნელი ბრუნვა, შემოსავლების არათანაბარ მიღება, სეზონური მოთხოვნილება სახსრებზე, საშუალებათა ნაწილობრივი წრებრუნვა ნატურალური ფორმით რეალიზაციის სტადიის გავლის გარეშე, დამოკიდებულება ნიადაგურ-კლიმატურ პირობებზე, ეს უკანასკნელი განპირობებს სტიქიური უბედურების შედეგად შესაძლო ზარალის დასაფარავად მოგების ანგარიშზე სადაზღვევო ფონდების შექმნის აუცილებლობას.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემდგომი ინტენსიფიკაციის პროცესი მოითხოვს მისი სპეციალიზაციისა და კოოპერირების გაღრმავებას. მეურნეობათა წარმოებრივი კოოპერირების თავისებურ ფორმას წარმოადგენს საბჭოთა მეურნეობათა ტრესტების სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანა, რომელიც ხორციელდება 1975 წლიდან. ტრესტი მმართველობის ადმინისტრაციული ორგანოვან გარდაიქმნება წარმოების პროცესის უშუალო ხელმძღვანელობის სამეურნეო ანგარიშთან ცენტრად, რომელიც გამოიყენებს საფინანსო-ეკონომიურ ბერკეტებს და იქნება მატერიალურად დაინტერესებული და პასუხისმგებელი. ტრესტები ფლობენ ფართო უფლებებს ფინანსური რესურსების ცენტრალიზაციის და ვადანაწილების, ნორმებისა და ნორმატივების დიფერენციაციის, მოგების, საბრუნავი საშუალებების და საშუალებათა სხვა წყაროების მანეჟირების საქმეში.

საბჭოთა მეურნეობების საქმიანობის საბოლოო ფინანსურ შედეგს წარმოადგენს მოგება, რომელიც გვევლინება როგორც მეურნეობის პროდუქციისა და მომსახურების რეალიზაციიდან შედეგი. საბჭოთამეურნეობრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს მოგების განაწილების სისტემას, საბჭოთა მეურნეობებში მოგების განაწილების სისტემა მიმართულია მოგების ზრდის, ზარალიანობის ლიკვიდაციის და ძირითადი ფონდების გამოყენების გაუმჯობესების სტიმულირებისაკენ. მოგების განაწილებას საფუძვლად უდევს შემდეგი ძირითადი პრინციპები: სახელმწიფო ბიუჯეტთან

ერთიერთობა მყარი ნორმატივებით, ყველა გეგმური მოთხოვნების დადგენისასა და საკუთარი საშუალებებით. მოგების თავისუფალი ნაშთის წესდების შედეგად მისი გაფართოებისათვის. სრული სამეურნეო ანგარიშის შედგენის შედეგად უფრო დიდი ნაწილი რჩება თვით საბჭოთა მეურნეობების გასაჯაროვლებათ.

ჩვენ მიერ გაანალიზებული იქნა საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის საბჭოთა მეურნეობების საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები სამინისტროსა და ცალკეული ტრესტების 1965—1975 წლებში ნაკრები წლიური ანგარიშგებათა მასალების შესწავლის საფუძველზე.

საქართველოს სსრ საბჭოთა მეურნეობების საქმიანობის ფინანსურ შედეგებს გვიჩვენებენ 1-ელ ცხრილში მოტანილი მონაცემები.

როგორც 1-ლი ცხრილის მონაცემები გვიჩვენებენ, რესპუბლიკის საბჭოთა მეურნეობებში ფინანსურ ერთეულობათა სრულყოფისა და სამეურნეო ანგარიშის პრინციპების განმტკიცების საფუძველზე 1965—1975 წლებში მნიშვნელოვნად ამღვდდა საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები.

სრული სამეურნეო ანგარიშის დადებით გავლენას რესპუბლიკის საბჭოთა მეურნეობების ეკონომიკურ მდგომარეობაზე ადასტურება 1970 წლის მაჩვენებლების ანალიზი.

1970 წელს საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის 227 მეურნეობიდან 37 მუშაობდა სრული სამეურნეო ანგარიშის პირობებში. 37 მეურნეობიდან 36 იყო რენტაბელური და 1 ზარალიანი. საბოლოო ფინანსური შედეგი ამ მეურნეობებისათვის შეადგენდა 21591 ათას მან. მოგებას (სამინისტროს მასშტაბით 29855 ათას მან.), ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ 583,5 ათას მან. მოგება (სამინისტროს მასშტაბით — 131,5 ათას მან. მ. შ. რენტაბელური მეურნეობისათვის — 240,3 ათას მან.), საერთო რენტაბელობის დონე თვითღირებულებათა შეფარდებით 47,2% და ძირითად საწარმოო ფონდებთან შეფარდებით 13,7% (სამინისტროს მასშტაბით 17,0% და 4,0%), რეალიზებული სას.-სამ. პროდუქციის რენტაბელობის დონე 50,0% (სამინისტროს მასშტაბით 25%).

საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები ცალკეული საწარმოო მიმართულების საბჭოთა მეურნეობებში მნიშვნელოვნად განსხვავებულია, რასაც გვიჩვენებს საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შემავალი ტრესტების 1975 წლის მონაცემები (ცხრ. 2).

როგორც მე-2 ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის საბჭოთა მეურნეობებიდან ყველაზე მაღალი საფინანსო-ეკონომიკური მაჩვენებლები აქვს ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების ტრესტისა და ასევე მევენახეობა-მეხილეობის ტრესტის საბჭოთა მეურნეობებს, რომლებიც ორ-სამჯერ და მეტად აღემატება სამინისტროს საშუალო მაჩვენებლებს.

1975 წელს ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების ტრესტის მეურნეობებმა მიიღეს მოგება ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის რეალიზაციიდან — 24145 ათასი მან. და ციტრუსების ნაყოფის რეალიზაციიდან — 10200 ათასი მან. (სულ ტრესტის მასშტაბით საბოლოო ფინანსური შედეგი იყო 32699 ათასი

მან. მოგება). საშუალო-სარეალიზაციო ფასები შეადგენდა 1 ც ჩაი ადგილზე
 სა — 90.24 მან. და 1 ც ციტრუსების ნაყოფისა — 81 მან; **უპროდუქციო**
 პროდუქციის საშუალო თვითღირებულებამ შეადგინა 1 ც ჩაი ადგილზე
 58.22 მან. და 1 ც ციტრუსების ნაყოფისა — 41.15 მან. რენტაბელობის დონე
 შესაბამისად შეადგენდა 55 და 98%.

ცხრილი 1

**საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის საბჭოთა მეურნეობების
 საქმიანობის ფინანსური შედეგები**

მაჩვენებლები	1965 წ.	1970 წ.	1975 წ.
1. მეურნეობათა სეზონი რიცხვი	111	107	23
ა. მ. ა. რენტაბელური	117	172	197
ბ. სარეალიზაციო	24	24	93
2. სულ სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანილ მეურნეობათა რიცხვი	—	27	283
3. მოყვანილი წილი (აშშ-ს ექვართი)			
ა) მოგება (ათას მან.)	2 966	5 531	28112
ბ) საშუალო (ათას მან.)	15825	2 673	41916
4. საბოლოო ფინანსური შედეგი (ათას მან.):			
ა) რენტაბელური მეურნეობებისათვის — მოგება	16057	41572	6727
ბ) სარეალიზაციო მეურნეობებისათვის — ზარალი	674	11717	1223
ვ) ყველა მეურნეობისათვის — მოგება	1043	29855	4604
5. საბოლოო ფინანსური შედეგი საშუალოდ ერთ მეურნეობაზე გადაყვანილებით (ათას მან.):			
ა) რენტაბელური მეურნეობებისათვის — მოგება	152,8	240,3	25,7
ბ) სარეალიზაციო მეურნეობებისათვის — ზარალი	115,1	21,8	328,2
ვ) ყველა მეურნეობისათვის — მოგება	63,0	131,5	162,7
6. სეზონი რენტაბელობის დონე (%):			
ა) თვითღირებულებასთან შეფარდებით	12,0	17,0	15,0
ბ) რეალიზაციის საშუალო ფასებთან შეფარდებით	2,0	4,0	4,2
7. რეალიზებული სასაბჭოთა პროდუქციის რენტაბელობის დონე (ზარალი-მინუს დონა მიწისათვის) %:			
ა) ჩაი ხარისხიანი ფოთლის	9,0	25,0	19,0
ბ) მ. მ. ა) ჩაი ხარისხიანი ფოთლის	24,0	35,0	52,0
ბ) ციტრუსების ნაყოფის	59,0	69,0	8,0
ვ) ყველის	83,0	4,0	62,0
გ) ხილის	61,0	103,0	-4,0
დ) რძის	-17,0	-5,0	-5,0
ე) ხორცის (ყველა სახის)	-7,0	-15,0	-14,0

მევენახეობა-მეხილეობის ტრესტის მეურნეობებმა 1975 წელს ყურძნის რეალიზაციიდან მიიღეს 16715 ათასი მან. მოგება, ხოლო ხილის რეალიზაციიდან 234 ათასი მან. ზარალი (სულ ტრესტის მასშტაბით საბოლოო ფინანსური შედეგი იყო 14263 ათასი მან. მოგება). საშუალო-სარეალიზაციო ფასი შეადგენდა 1 ც ყურძნისა — 48.29 მან. და 1 ც ხილისა — 14.47 მან.; რეალიზებული პროდუქციის საშუალო თვითღირებულება შესაბამისად შეადგენდა 25.90 მან. და 15.14 მან.; ყურძნის რენტაბელობის დონე შეადგენდა 86% ხოლო ხილის ზარალიანობის დონე — 3.5%.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სრულ სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანასთან დაკავშირებით საბჭოთა მეურნეობებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის სა-

საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შემავალი ტექნიკური საშუალო ფინანსური შედეგები

ტექნიკური საშუალო ფინანსური შედეგები
გ. შ. ტრასტები

მაჩვენებლები	საბჭო	გ. შ. ტრასტები					
		საბჭო	საბჭო	საბჭო	საბჭო	საბჭო	საბჭო
მურწეობათა სერთო რიცხვი	233	6	42	36	47	22	55
მ. შ. ა) რენტაბელური	187	6,7	30	31	25	12	31
ბ) ზარალიანი	46	2	12	6	22	10	24
2. საბოლოო ფინანსური შედეგი (ათას მან.):							
ა) რენტაბელური მურწეობებისათვის მოგება	67,71	32773	15711	4085	2553	2614	1,191
ბ) ზარალიანი მურწეობებისათვის ზარალი	21223	74	2428	408	3828	4594	4514
გ) ყველა მურწეობებისათვის (მოგება + ზარალი)	46043	32699	14283	3677	-1275	-980	3680
3. საბოლოო ფინანსური შედეგი საშუალოდ ერთ მურწეობაზე განვარტებით (ათას მან.):							
ა) რენტაბელური მურწეობებისათვის მოგება	359,7	489,1	557,02	131,3	112,1	101,2	321,8
ბ) ზარალიანი მურწეობებისათვის — ზარალი	228,2	37,0	202,33	68,0	174,0	189,0	183,1
გ) ყველა მურწეობებისათვის (მოგება + ზარალი)	132,7	473	340,1	102,1	-27,1	-44,5	161,3
4. სერთო რენტაბელობის დონე—%:							
ა) თვითღირებულებასთან შეფარდებით	13,0	50,0	34,0	20,2	-2,5	-0,02	8,6
ბ) ძირითად საწარმოო ფონდებთან შეფარდებით	4,2	10,0	7,0	7,0	-1,0	-0,08	2,0

ტექნიკური შესყიდვის ფასები გაუდიდათ კოლმურწეობებისათვის არსებული შესყიდვის ფასების დონემდე. გარდა ამისა, ცალკეული სახის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების გადიდების სტიმულირების მიზნით, საბჭოთა მურწეობების მიმართ სახელმწიფო შესყიდვის ფასების პოლიტიკაში მთავრობის გადაწყვეტილებით რიგი კორექტივები იქნა შეტანილი. ასე, მაგალითად, სსრკ მინისტრთა საბჭოს 1968 წლის 13 აგვისტოს დადგენილებისა და 1969 წლის 10 მარტის № 512 განკარგულების საფუძველზე საქართველოს სსრ-ში საბჭოთა მურწეობებისათვისაც, რომლებიც სრულ სამურწეო ანგარიშზე არ იყვნენ გადაყვანილი, ჩაის ფოთლის შესყიდვის ფასები დაწესდა კოლმურწეობებისათვის არსებული ფასების დონეზე. ასევე 1969 წლიდან აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბჭოთა მურწეობებისა და კოლმურწეობებისათვის დაწესდა ჩაის ფოთლის შესყიდვის ერთნაირი ფასები; სსრკ მინისტრთა საბჭოს 1970 წლის 12 ნოემბრის დადგენილებით დაწესდა საფერმენტაციო თამბაქოზე კოლმურწეობებისა და საბჭოთა მურწეობებისათვის ერთიანი ფასები.

სახელმწიფო შესყიდვის ფასების გადიდება გახდა ერთერთი ძირითადი ფაქტორი საბჭოთა მეურნეობების ფინანსური შედეგების გაუმჯობესების სრული სამეურნეო ანგარიშის პრინციპების თანმიმდევრული განხორციელებისთვის, მაგრამ შესყიდვის ფასების გადიდებას რიგ შემთხვევაში პროდუქციის თვითღირებულების გაძვირებაც მოჰყვა, რამაც უარყოფითად იმოქმედა ფინანსური შედეგების ზრდაზე. ასე მაგალითად, საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს საბჭოთა მეურნეობებში 1 ც ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის საშუალო-სარეალიზაციო ფასი შეადგენდა 1965 წელს — 55,23 მან., 1970 წელს — 81,03 მან. და 1975 წელს — 90,46 მან.; შესაბამისად თვითღირებულებამ შეადგინა 1965 წელს — 44,24 მან., 1970 წელს — 59,66 მან. და 1975 წელს — 57,81 მან. მართალია დანახარჯების ზრდა გაპირობებულია მეჩაიეობაში წარმოების ინტენსიფიკაციის დონის ზრდით, მაგრამ მიღწეული უნდა იქნეს ინტენსიფიკაციის ეკონომიური ეფექტიანობის ზრდაც, რომ დამატებით გაწეული დანახარჯების უკუგება იყოს უფრო მაღალი.

დაგვეგვისა და ეკონომიური სტიმულირების ახალ პირობებზე საბჭოთა მეურნეობების გადაყვანის დამთავრება უზრუნველყო სსკპ ცვ და სსრკ მინისტრთა საბჭოთა 1973 წლის 20 ნოემბრის დადგენილების წარმატებით განხორციელებამ: ამ დადგენილების საფუძველზე 1974 და 1975 წლებში ყველა ზარალიანი და დაბალრენტაბელური მეურნეობები გადაყვანილი იქნა სრულ სამეურნეო ანგარიშზე შეღავათიან ფინანსურ პირობებში, დაბალრენტაბელური მეურნეობათა რიცხვს კომუნის 10%-ზე დაბალი რენტაბელობის მქონე მეურნეობები, ცალკეულ შემთხვევაში, როცა მოგების მასა მცირეა და ძირითადი წონდებით აღჭურვილობის დონე დაბალია. მაშინ დაბალრენტაბელურ მეურნეობათა სიაში შეიტანება 10%-ზე მაღალი რენტაბელობის მქონე მეურნეობებიც. ასევე დასაშვებია ამ სიაში შეტანილი იქნეს წინა წლებში სრულ სამეურნეო ანგარიშზე მომუშავე მეურნეობებიც. ასეთ მეურნეობათა სია მტკიცდება მოკლევადიანი რესპობლიკების მინისტრთა საბჭოების მიერ. სრულ სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანილი ზარალიანი და დაბალრენტაბელური მეურნეობები საწარმოო დანიშნულების კაპდაბანდებებზე და ასევე რიგ სხვა სამეურნეო ღონისძიებებზე საკუთარი საშუალებების უცმარისობისას ლეზულობენ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ასიგნებებს.

საქ. კვ. ცენტრალური კომიტეტისა და საქ. სსრ მინისტრთა საბჭოს 1973 წლის 4 დეკემბრის დადგენილების საფუძველზე 1974 — 1975 წლებში დამთავრდა რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შეზავალი ყველა ზარალიანი და დაბალრენტაბელური საბჭოთა მეურნეობების სრულ სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანა. 1974 წელს სრულ სამეურნეო ანგარიშზე ფინანსური შეღავათების პირობებში მუშაობდა 175 საბჭოთა მეურნეობა (მათ შორის 74 ზარალიანი და 101 დაბალრენტაბელური მეურნეობა), რომლებმაც სამეურნეო წელი საერთო მასშტაბში უმნიშვნელო ზარალით დაამთავრეს და ზარალიანობის დონემ — 0,2% შეადგინა. 1975 წელს ასეთ მეურნეობათა რიცხვი 199 შეადგენდა, მათ შორის 83 ზარალიანი და 116 დაბალრენტაბელური მეურნეობა. 1975 წელს ამ მეურნეობებმა მიიღეს 32747 ათასი მან. მოგება და 30789 ათასი მან. ზარალი, საბოლოო ფინანსურმა შედეგმა შეად-

გინა: დაბალრენტაბელური მეურნეობებისათვის — 18222 ათასი მან. მოგება (ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ 157,1 ათასი მან. მოგება); ზარალიანი მეურნეობებისათვის — 16264 ათასი მან. ზარალი (ერთ მეურნეობაზე საშუალოდ 195,9 ათასი მან. ზარალი), ყველა (199) მეურნეობისათვის 1958 ათასი მან. მოგება (საშუალოდ ერთ მეურნეობაზე 9,8 ათასი მან. მოგება) და საერთო რენტაბელობის დონე თვითღირებულებასთან შეფარდებით — 11,2%, მართალია სამინისტროს მასშტაბით საბჭოთა მეურნეობების საერთო რიცხვიდან (263) უმეტესი ნაწილი (199) ზარალიანი და დაბალრენტაბელურია, მაგრამ უმცირეს ნაწილში — 84 მეურნეობაში მიიღება ისეთი მაღალი ფინანსური შედეგები, რომლებიც გადაფარავენ 199 მეურნეობის დაბალ მაჩვენებლებს და უზრუნველყოფენ სამინისტროს სისტემის მეურნეობებისათვის საერთოდ საშუალო მაჩვენებლებს.

რესპუბლიკის საბჭოთა მეურნეობების ფინანსური საქმიანობის სრულყოფამ ხელი შეუწყო ძირითადი ფონდების გამოყენებისა და წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას, რასაც მეტყველებს მე-3 ცხრილში მოტანილი მონაცემები.

ზარალიანი და დაბალრენტაბელური მეურნეობების ძირითადი ფონდებში აღქვრეობის დონე მიიზღველოვანად ჩამორჩება სამინისტროს მასშტაბით საშუალო დონესა და ასევე მაღალრენტაბელური მეურნეობების დონეს. 1975 წელს აღნიშნულ მეურნეობებში საშუალოდ სას.-სამ დანიშნულება ძირითადი საწარმოო ფონდების მოცულობა შეადგენდა: ერთ მეურნეობაზე გაანგარიშებული

ცხრილი 3

საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის საბჭოთა მეურნეობებში ძირითადი ფონდების გამოყენებისა და წარმოების ეფექტიანობის ზოგიერთი მაჩვენებელი

მაჩვენებლები	1965 წ.	1970 წ.	1975 წ.
1. სას. სამ. დანიშნულებაში ძირითადი საწარმოო ფონდები	7,0	2,9	3,8
ა) ერთ მეურნეობაზე — მან. მან.	10,0	81,0	110,0
ბ) 100 ჰა. სას. სამ. საფარველზე — ათას მან.	2,96	4,27	6,1
2. ა) ფონდტევადობის მაჩვენებელი (სას.-სამ. დანიშნ. ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულება 100 მან. საერთო პროდუქტობაზე)	296	345	190
ბ) იგივე მაჩვენებელი ფონდების ღირებულებიდან ახალგაზრდა ნარგავების გამოთიშვით	209	260	319
3. ა) ფონდტევადების მაჩვენებელი (საერთო პროდუქტობის მოცულობა სას. სამ. დანიშნ. ძირითადი საწარმოო ფონდების ყოველ 100 მანეთზე)	34	28	25
ბ) იგივე მაჩვენებელი ფონდების ღირებულებიდან ახალგაზრდა ნარგავების გამოთიშვით	47	38	31
4. საბოლოო ფინანსური შედეგი — მოგება:			
ა) ყოველ 100 ჰა. სას. სამ. საფარველზე — მან.	18,0	3700	4650
ბ) ყოველ 100 მან. სას. სამ. დანიშნ. ძირითადი საწარმოო ფონდებზე მან.	3,14	4,57	4,20
იგივე მაჩვენებელი ფონდების ღირებულებიდან ახალგაზრდა ნარგავების გამოთიშვით	4,29	6,06	5,17
გ) ერთ საშუალო-წლიურ მომეშავებზე — მან.	93,0	195,0	256,0

ზით 3,1 მილიონ მან, 100 ჰა სას.სამ. სავარგულზე — 70,7 ათასი მან. სოც. საშუალო-წლიურ მომუშავეზე — 4,2 ათასი მან. სწორედ ფონდებზე ახსნის ელობის დაბალი დონე იყო მთავარი მიზეზი იმისა, რომ 1975 წლის ექვთიას თიან ფინანსურ პირობებში მუშაობდა რესპუბლიკის 83 ზარალიანი და 116 დაბალრენტაბელური მეურნეობა (116 მეურნეობიდან გარკვეულ ნაწილს 10%-ზე მაღალი რენტაბელობის დონე ჰქონდა, მათ შორის 29 მეურნეობას 25%-ზე მაღალი რენტაბელობის დონეც ახასიათებდა — საშუალოდ გეგმით — 22,3% და ფაქტიურად — 40,0%).

სრული სამეურნეო ანგარიშის პირობებში საბჭოთა მეურნეობების კაპიტალბანდება დაფინანსების წყაროებში იზრდება საკუთარი დაგროვებისა და სახბანკოს გრძელვადიანი კრედიტების როლი. სსრ კავშირის მასშტაბით სრულ სამეურნეო ანგარიშზე მყოფ მეურნეობებს გრძელვადიანი კრედიტების ნაშთი გააჩნდათ 1970 წლის ბოლოსათვის — 417,0 მლნ. მან., ხოლო 1974 წლის ბოლოსათვის — 4407,0 მლნ. მან. საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მეურნეობებისათვის ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 1970 წლის ბოლოსათვის — 6,3 მლნ. მან. და 1975 წლის ბოლოსათვის 11,8 მლნ. მან. მნიშვნელოვნად შემცირდა საბჭოთა მეურნეობებისათვის საბიუჯეტო დაფინანსება. სამინისტროს მასშტაბით დასაფინანსებელ კაპიტალბანდებათა (ცენტრალიზებული და არაცენტრალიზებული) მოცულობა შეადგენდა: 1965 წ. — 63,2 მლნ. მან., 1970 წ. — 92,2 მლნ. მან. და 1975 წ. — 110,7 მლნ. მან. ე. ი. 1965 — 1975 წლებში გაიზარდა 1,75-ჯერ; შესაბამისად კაპიტალბანდებათა საბიუჯეტო დაფინანსება შეადგენდა: 1965 წ. — 52,9 მლნ. მან., 1970 წ. — 68,3 მლნ. მან. და 1975 წ. — 76,6 მლნ. მან., ე. ი. 1965 — 1975 წლებში გაიზარდა მხოლოდ 1,49-ჯერ, ამავე დროს 1975 წელს საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის მეურნეობების კაპიტალბანდებათა მთელი საბიუჯეტო დაფინანსება 74,9% (78,6 მლნ. მანეთიდან 58,9 მლნ. მან.) მოდის ზარალიანი და დაბალრენტაბელური მეურნეობების კაპიტალბანდებათა საბიუჯეტო დაფინანსებაზე. მაღალრენტაბელურ საბჭოთა მეურნეობებში კაპიტალბანდებათა დაფინანსების ძირითადი წყარო ხდება საკუთარი დაგროვება მოგების ანგარიშზე.

საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის მეურნეობებმა 1975 წელს ეკონომიური სტიმულირებისა და სპეციალური დანიშნულების ფონდებში ჩარიცხეს 29,5 მლნ. მან. (რაც საბოლოო ფინანსური შედეგის — წმინდა მოგების 85% შეადგენს). მათ შორის მატერიალური წახალისებით ფონდში — 8,5 მლნ. მან., სოციალურ-კულტურულ ღონისძიებათა და საბიზნო მშენებლობის ფონდში — 6,7 მლნ. მან., მეურნეობის განმტკიცებისა და გაფართოების ფონდში — 6,6 მლნ. მან., სადაზღვევო ფონდში — 3,2 მლნ. მან., საპრემიო ფონდებში — 1,5 მლნ. მან. და სხვა დანარჩენ ფონდებში — 2,9 მლნ. მან. მეურნეობათა ფინანსურ სიმყარეზე მიუთითებს აღნიშნულ ფონდებში სახსრების გარდამავალი ნაშთების ზრდა (1975 წლის 1/1-თვის ნაშთი შეადგენდა — 50,4 მლნ. მანეთს, ხოლო 1976 წლის 1/1-თვის — 60,9 მლნ. მანეთს). მეურნეობათა მყარი ფინანსური მდგომარეობის უზრუნველყოფა ხელა უწყობს სამინისტროს ხელში კონცენტრირებული ცენტრალური სადაზღვევო ფონდი. მარტო 1975 წელს ამ ფონდიდან სისტემაში შემავალ მე-
9. შრომები, ტ. 99, 1977.

ურნეობებს მოხმარდა 12,67 მლნ. მან., (მათ შორის სტიქიური უკუაქროების შედეგად მიღებული ზარალის დასაფარავად 1,85 მლნ. მან.) და მშენებლობათა შესავსებად და სხვა მიზნებისათვის 11,72 მლნ. მან.

1975 წელს რესპუბლიკის ყველა — 283 საბჭოთა მეურნეობაში წარმოების შემდგომ განვითარებას მოახმარა მეურნეობის განმტკიცებისა და გაფართოების ფონდიდან 3,44 მლნ. მანეთი (მათ შორის ზარალიანი და დაბალრენტაბელური 199 მეურნეობის ანგარიშზე მოდის მხოლოდ 1,38 მლნ. მან.). აქედან 7,12 მლნ. მოხმარდა არაკენტრალიზებულ კადაბანდებთან დაფინანსებას. მათ შორის 2,23 მლნ. მან. საწარმოო დანიშნულების ნაგებობათა მშენებლობას და მოწყობას. მნიშვნელოვნად გაფართოვდა სოციალურ-კულტურულ ღონისძიებათა დაფინანსება. ამ მიზანს მარტო 1975 წელს სხვადასხვა ფონდიდან მოხმარდა 3,6 მლნ. მან., მათ შორის საცხოვრებელი სახლების მშენებლობაზე — 0,77 მლნ. მან., კომუნალურ-საყოფაცხოვრებო ობიექტების მშენებლობაზე — 0,44 მლნ. მან., კაპიტალურ რემონტზე — 0,65 მლნ. მან., კულტურულ-საგანმანათლებლო მომსახურებაზე — 0,21 მლნ. მან. და სხვ. ეს მიუთითებს საბჭოთა მეურნეობების მუშაკთა კულტურულ-მატერიალური კეთილდღეობის დონის ამაღლებაზე. 1975 წელს სამინისტროს სისტემის მეურნეობებში მატერიალური წახალისების ფონდიდან პრემიებისა და სხვა გაკეთათა სახით დაიხარჯა 6,57 მლნ. მან. მათ შორის მუშებზე გაიცა 5,39 მლნ. მან. ანუ 82% (მათ შორის პრემია სამეურნეო წლის შედეგების მიხედვით — 4,36 მლნ. მან.).

სრულ სამეურნეო ანგარიშზე მყოფი საბჭოთა მეურნეობების ურთიერთობანი სახელმწიფო ბიუჯეტთან რეგულირებულია მთავრობის მიერ დადგენილი მყარი ნორმატივებით. საბჭოთა მეურნეობა სახბიუჯეტს უზღის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითად საწარმოო ფონდებზე გადასახდელს ამ ფონდების საშუალო-წლიური ღირებულების (მრავალწლიანი ნარგავების და პროდუქტული პირუტყვის ღირებულების გამოკლებით და სხვა შეღავათების გათვალისწინებით) 1% მოცულობით, თუ მეურნეობის რენტაბელობის დონე (თვითღირებულებასთან შეფარდებით) 25%-ზე მაღალია. 1975 წლის მონაცემებით საქ. სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემის 283 მეურნეობიდან 187 იყო რენტაბელური აქედან მხოლოდ 84 მეურნეობა (ანუ საერთო რაოდენობის 29,9%) იყო 25%-ზე მაღალი რენტაბელობის მქონე, რომლებმაც ბიუჯეტში ფონდებზე გადასახდელის სახით შეიტანეს 1,46 მლნ. მან. სამინისტროში შემავალი ტრესტების მიხედვით 25%-ზე მაღალი რენტაბელობის დონით ხასიათდებოდა: ჩარსა და სუბტროპიკული კულტურების ტრესტის — 47 მეურნეობა (ფონდებზე გადასახდელი — 606 ათასი მან.), მევენახეობა-მეხილეობის ტრესტის — 19 მეურნეობა (341 ათასი მან.), აგროსამრეწველო გაერთიანების — 13 მეურნეობა (157 ათასი მან.); სანერგე მეურნეობების ტრესტის — 8 მეურნეობა (340 ათასი მან.), მეცხოველეობის ტრესტის — 5 მეურნეობა (41 ათასი მან.) და საქფრინველმრეწვის 1 ფაბრიკა (82 ათასი მან.); 25%-ზე მაღალი რენტაბელობის მქონე 84 მეურნეობიდან 29 (ანუ 34,5%) იყო შეღავათიან ფინანსურ პირობებში მომუშავე მეურნეობები, რომელთაც ბიუჯეტში შეიტანეს ფონდებზე გადასახდელი — 453 ათასი მან. (ანუ სამინისტროს მასშტაბით გადასახდელის 31,0%/).

ჩატარებული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სამეურნეო ანგარიშს პირობებში მნიშვნელოვნად განმტკიცდა საბჭოთა მეურნეობების ეკონომიკა: გაუმჯობესდა ფინანსური საქმიანობა და მნიშვნელოვნად ამაღლდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობა. რა თქმა უნდა, საბჭოთა მეურნეობების უმეტესი ნაწილი ჯერ კიდევ მცირე პერიოდია რაც მუშაობს ახალ პირობებში, ამდენად ერთი და ორი-სამი წლის მაჩვენებლებით არ შეიძლება სრულყოფილად ეიმსჯელოთ საბოლოო შედეგებზე.

Ш. И. БЕНИЯ

АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВХОЗОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛНОГО ХОЗРАСЧЕТА (НА ПРИМЕРЕ СОВХОЗОВ ГРУЗИНСКОЙ ССР)

Резюме

В статье проанализированы финансовые результаты деятельности совхозов Грузинской ССР в условиях полного хозрасчета. Изучены финансово-экономические показатели совхозов республики за 1965-1975 гг.

В Грузинской ССР, как и по СССР, совхозы занимают ведущее место в деле развития сельского хозяйства. За 1965-1975 гг. в совхозах системы министерства сельского хозяйства республика объем производства валовой продукции сельского хозяйства возрос в 2,18-раз, фондооснащенность совхозов увеличилась почти в 2 раза.

Особенности финансовых отношений совхозов обусловлены особенностями сельскохозяйственного производства и экономической политикой государства в сельском хозяйстве. В статье рассмотрены множества мероприятий, проведенных партией и правительством по совершенствованию финансовых отношений в совхозах.

Совершенствование хозрасчетных отношений в сельском хозяйстве привело к коренным изменениям в организации финансов, усилилась роль прибыли в расширенном воспроизводстве и экономическом стимулировании коллективов хозяйств. На основании постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 13 апреля 1967 года в порядке эксперимента начался перевод совхозов на полный хозрасчет, а на основе постановления от 20 ноября 1973 года в 1974-1975 гг. осуществился перевод

низкорентабельных и убыточных совхозов на работу в новых условиях с установлением определенных финансовых льгот. К концу 1975 года в новых условиях планирования и экономического стимулирования хозяйственной деятельности осуществляли все совхозы системы МСХ СССР.

Совхозы системы МСХ Грузинской ССР в условиях полного хозрасчета работали: в 1968 году — 5, 1970 году — 37, 1972 год — 59 и 1975 г. — все 283 совхоза.

Перевод на полный хозрасчет обеспечил в совхозах полное возмещение производственных затрат за счет собственных средств, последующее развитие производства, создание фондов экономического стимулирования и др. Возросла независимость совхозов и повысилась их ответственность за результаты производства. В условиях полного хозрасчета большая часть прибыли остается в расположении самих хозяйств.

Анализ финансово-экономических показателей за 1965-1975 гг. совхозов системы МСХ Грузинской ССР и их отдельных трестов подтверждает положительное влияние полного хозрасчета на экономическое положение хозяйств. В 1970 году в среднем на один совхоз, находящийся на полном хозрасчете, приходилось 583 тыс. руб. прибыли, уровень рентабельности в соотношении к себестоимости — 47,2% и в соотношении к основным производственным фондам — 13,7%, а в масштабе министерства эти показатели соответственно составляли: 131,5 тыс. руб. (для рентабельных совхозов — 240,3 тыс. руб.), 17,0% и 4,0%.

Из совхозов республики самые высокие финансово-экономические показатели имеют совхозы треста чая и субтропических культур и треста виноградарско-плодоводческих совхозов, показатели которых в два-три раза и более превышают средние показатели министерства. В 1975 году в совхозах треста чая и субтропических культур уровень рентабельности производства сортового чайного листа составлял 55%, а в цитрусовых — 98%. В совхозах виноградарско-плодоводческого треста в 1975 году уровень рентабельности производства винограда составлял 86%, а производства плодов было убыточным (уровень убыли — 3,5%).

Повышение государственных закупочных цен стало одним из основных факторов для улучшения финансовых результатов совхозов и последовательного осуществления принципов полного хозрасчета; но за повышением закупочных цен в ряде случаев последовал и рост себестоимости продукции, что отрицательно влияло на рост финансовых результатов. В совхозах МСХ Грузинской ССР средняя реализационная цена одного

центнера сортового чайного листа составляла: в 1965 г. — 55,23 руб., в 1970 г. — 81,03 руб. и 1975 г. — 90,46 руб.; соответственно себестоимость составила: 44,24 руб., 59,66 руб. и 57,81 руб., хотя и обусловлен ростом уровня интенсификации в чаеводстве, но должен быть достигнут и рост экономической эффективности интенсификации, чтобы отдача дополнительных затрат была высокой.

Совершенствование финансовых отношений в совхозах республики способствовало росту основных производственных фондов и повышению эффективности производства. В совхозах системы МСХ ГССР объем основных производственных фондов сельскохозяйственного назначения в расчете на один совхоз составлял: в 1965 г. — 2,0 млн. руб., 1970 г. — 2,9 млн. руб. и 1975 г. — 3,8 млн. руб.; а в расчете на одного среднегодового работника соответственно составлял: 2,96 тыс. руб., 4,27 тыс. руб. и 6,1 тыс. руб.; прибыль на каждый 100 га с/х угодий составила: в 1965 г. — 1898 руб., 1970 г. — 3700 руб. и 1975 г. — 4650 руб., а на одного среднегодового работника соответственно: 93 руб., 195 руб. и 256 руб.

В статье проанализирована деятельность низкорентабельных и убыточных совхозов системы МСХ ГССР, переведенных в 1974-1975 годах на новые условия работы. В 1974 году в условиях финансовых льгот на полном хозрасчете работало 175 совхозов (в т.ч. 74 убыточных и 101 низкорентабельных), которые хозяйственный год окончили с незначительным убытком и уровень убыточности составлял — 0,2%. В 1975 году число таких совхозов составило 199 (в т.ч. 83 убыточных и 116 низкорентабельных). Конечные финансовые результаты составляют для низкорентабельных совхозов 18222 тыс. руб. прибыли (в среднем на один совхоз 157,1 тыс. руб.), а для убыточных совхозов — 16264 тыс. руб. убыли (в среднем на один совхоз 195,9 тыс. руб. убыли). Верно, что в масштабе министерства из общего числа совхозов (283), большая часть (199) убыточна и низкорентабельна, но в меньшей части — в 84 совхозах получены такие высокие финансовые результаты, которые перекроют низкие показатели 199 совхозов и обеспечат в общем средние показатели по министерству.

В условиях полного хозрасчета в источниках финансирования капитальных вложений совхозов возрастает роль собственного накопления и

долгосрочных кредитов госбанка. Находящиеся на полном хребасте совхозы республики имели остатки долгосрочных кредитов в начале 1975 года — 6,3 млн. руб., а к концу 1975 года — 11,8 млн. руб. В то же время в таблице министерства объем финансируемых капиталовложений в 1965-1975 годах возрос на 1,75-раз, соответственно бюджетное финансирование возросло только на 1,49-раз. В то же время в 1975 году от всего бюджетного финансирования капиталовложений совхозов системы МСХ ГССР 74,9% (из 76,8 млн. руб. 58,9 млн. руб.) приходится на финансирование капиталовложений убыточных и низкорентабельных совхозов. Ежегодно растут отчисления в фонды экономического стимулирования и специального назначения. В 1975 году в эти фонды совхозы республики перечислили 29,5 млн. руб., что составляет 85% конечного финансового результата. На финансовую устойчивость совхозов указывают рост переходящих остатков средств в указанные фонды (на 1.1. 1975 г. остаток составлял 50,4 млн. руб., а на 1.1. 1976 г. 60,6 млн. руб.). Устойчивое финансовое положение совхозов обеспечивает страховой фонд концентрированный в министерстве. Только в 1975 году с этого фонда совхозами использовано 12,6 млн. руб. (в т.ч. для покрытия убыли от стихийных бедствий — 1,85 млн. руб., а для пополнения оборотных средств и других целей — 11,72 млн. руб.).

Процесс последующей интенсификации сельскохозяйственного производства требует углублений ее специализации и кооперирования. Особую форму производственного кооперирования хозяйств представляет перевод трестов совхозов на хозрасчет, который осуществляется с 1975 года. Трест из административного органа управления превращается в хозрасчетный центр непосредственного руководства процессом производства.

ნ. ხარაიშვილი

ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეკონომიური ეფექტიანობის ანალიზის ზომიერადი საკითხი საქართველოს სსრ კოლმეურნეობების მაგალითზე

სოფლის მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის საფუძველს შეადგენს ძირითადი საწარმოო ფონდები, ტექნიკურ აღჭურვილობის ზრდასთან ერთად იზრდება სოფლის მეურნეობის ძირითადი ფონდებით უზრუნველყოფის და მათი ოპტიმალური გამოყენების ანალიზის მნიშვნელობა.

ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ანალიზის პროცესში დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიური ეფექტიანობის მაჩვენებლების განსაზღვრას, მათ შიგნით: ფონდუქუება — სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის გამოსავალი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულების ერთ მანეთზე და ფონდტევადობა — (შებრუნებელი მაჩვენებელი) — სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულება სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის ღირებულების ერთ მანეთზე.

ფონდუქუების მაჩვენებელი არ იძლევა სრულ წარმოდგენას ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეკონომიურ ეფექტიანობაზე, რადგან მასში არ აისახება შრომის ნაყოფიერების დონის ცვლილება, სოფლის მეურნეობის წარმოების ინტენსიფიკაციის პროცესში ხელით შრომა იცვლება მანქანური და ამასთანავე იზრდება ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულება, მაღლდება შრომის ნაყოფიერება და მცირდება პროდუქციის თვითღირებულება მაკამ ყოველთვის არ ხდება სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის წარმოების ზრდა.

ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეფექტიანობის დამახასიათებელ მაჩვენებელს შრომის ნაყოფიერების ცვლილების გათვალისწინებით წარმოადგენს მოგების ნორმა, რომელიც გაიანგარიშება საბჭოთა მეურნეობებში საბალანსო მოგების, ხოლო კოლმეურნეობებში წმინდა შემოსავლის შეფარდებით სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან. აღსანიშნავია, რომ კოლმეურნეობებში საერთო შემოსავლის შეფარდება ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან ახასიათებს შრომის ფონდაღჭურვილობის და ენერგოაღჭურვილობის ზრდის გავლენას შრომის ნაყოფიერების ცვლილებაზე.

სოფლის მეურნეობის წარმოების ეფექტიანობის კრიტერიუმს წარმოადგენს შრომის ნაყოფიერების ზრდა. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა აქვს შრომის ენერგოალტურვილობის, ფონდალტურვილობისა და შრომის ნაყოფიერების ურთიერთკავშირის და ურთიერთდამოკიდებულების შესწავლას.

შრომის ნაყოფიერების ამაღლების საფუძველს წარმოადგენს შრომის ენერგო და ფონდალტურვილობის ზრდა.

ენერგოალტურვილობის ზრდა წინ უნდა უსწრებდეს ფონდალტურვილობის ზრდას, ხოლო შრომის ნაყოფიერება უფრო სწრაფი ტემპით უნდა იზრდებოდეს ვიდრე ფონდალტურვილობა. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება მიღწეული წარსული და ცოცხალი შრომის დანახარჯების ეკონომია. აღნიშნულ ურთიერთკავშირებს საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში ახასიათებს შემდეგი მაჩვენებლები (ცხრ. 1).

ცხრილი 1.

შრომის ენერგოალტურვილობის, ფონდალტურვილობის და შრომის ნაყოფიერების მაჩვენებლები საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში

მაჩვენებლები	წლები		% -ით 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით
	1970	1975	
ენერგეტიკული რესურსები ერთ საშუალო წლიურ მუშაზე გაანგარიშებით (ცხ. 6.) ...	5,27	3,82	116,8
სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულება ერთ საშუალო წლიურ მუშაზე ათას მან. ...	1,76	2,44	138,6
საერთო პროდუქციის ღირებულება ერთ საშუალო წლიურ მუშაზე (ათას მან.) ...	1,23	1,74	141,4

საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში შრომის ენერგოალტურვილობის და ფონდალტურვილობის ზრდამ განაპირობა შრომის ნაყოფიერების დონის ნიშნულთან ამაღლება. 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით შრომის ნაყოფიერების ზრდა 41,4%-ით გამოწვეულია ცოცხალი შრომის დანახარჯების შემცირების და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიფიკაციის შედეგად საერთო პროდუქციის წარმოების ზრდის გავლენით. აღნიშნული ფაქტორების გავლენის განსაზღვრისათვის საჭიროა გაანგარიშებული იქნეს დამატებითი მაჩვენებელი — ერთი საშუალო წლიური მუშაის საშუალო წლიური გამომუშავება, როგორც საბაზისო წლის საერთო პროდუქციის ღირებულების შეფარდება საანგარიშო წლის მუშაეთა რიცხვთან. საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში საბაზისო — 1970 წელს წარმოებული იყო 471353 ათასი მან. ხოლო 1975 წელს 567156. ათასი მან. საერთო პროდუქცია: სასოფლო-სამეურნეო წარ-

მოგებაში დასაქმებულ მუშაკთა რიცხვი შესაბამისად შეადგენდა 384,2 ათასს და 325,1 ათას კაცს. ერთ საწარმოო მუშაკზე საშუალო წლიური გამომუშავება შეადგენდა 1970 წელს 1230 მან., 1975 წელს — 1740 მან. საერთო პროდუქციის ღირებულების შეფარდება 1970 წლის წინა წლიურ რიცხვთან შეადგენს 1450 მან. ცოცხალი შრომის ეკონომიის შედეგად საშუალო წლიური გამომუშავება გაიზარდა 17,8%-ით, ხოლო სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქციის წარმოების ზრდის შედეგად 23,5%-ით. შრომის ნაყოფიერების ზრდა ძირითადად განპირობებულია ძირითადი საწარმოო ფონდებით და ენერგეტიკული რესურსებით კოლმეურნეობების აღჭურვილობის ზრდის შედეგად. შრომის ნაყოფიერების ზრდაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ამავე დროს საწარმოო მუშაკთა რიცხვის შემცირებამ 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით 59181 კაცით.

ფონდუკუგება და რენტაბელობა ახასიათებს ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეკონომიური ეფექტიანობის ორ მხარეს: ფონდუკუგების დონე გვიჩვენებს თუ რამდენად უზრუნველყოფს ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენება პროდუქციის წარმოების ზრდას, ხოლო მოგების ნორმა გვიჩვენებს, თუ როგორ მოქმედებენ ძირითადი საწარმოო ფონდები შრომის ნაყოფიერების ზრდაზე. საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში 1970 წელს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულების ერთ მანეთზე მოდიოდა 0,69 მან. საერთო პროდუქცია და 0,09 მან. წმინდა შემოსავალი. აღნიშნული მაჩვენებლები 1975 წელს შესაბამისად შეადგენდა 0,72 მან. და 0,11 მან. 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით პირველი მაჩვენებელი გაიზარდა 4,2%-ით, მეორე — 22,2%-ით.

ფონდუკუგებაზე გავლენას ახდენს ორი ძირითადი ფაქტორი: საერთო პროდუქციის მოცულობის და ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულების ცვლილება. საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში ფონდუკუგების დამატებითი პირობითი მაჩვენებელი (1970 წლის საერთო პროდუქციის ღირებულების შეფარდება 1975 წლის ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულებასთან) უდრის 0,59 მან. 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით ძირითადი საწარმოო ფონდების ზრდამ 116.577 ათასი მანეთით ფონდუკუგების მაჩვენებელი შეამცირა 0,10 მანეთით. აღნიშნული ცვლილება შეიძლება ჩაითვალოს როგორც სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ზრდის პოტენციური შესაძლებლობა არსებული ძირითადი საწარმოო ფონდების უფრო რაციონალურად გამოყენებით.

საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ფონდების საშუალო წლიური ღირებულების 1 მან-ზე საერთო პროდუქციის ზრდა შეადგენს 0,13 მან.

ანალიზის შედეგად შეიძლება გავაცეთთ დასკვნა, რომ საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში ფონდუზრუნველყოფის და შრომის ფონდაქტიურობის არსებული დონის პირობებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დამატებითი კაპიტალური დაბანდებები დაბალი ეკონომიური ეფექტით ხასიათდება და დანახარჯების დაფარვა არ ხდება დამატებით წარმოებული საერთო პროდუქციით.

ძირითადი საწარმოო ფონდების ეკონომიური ეფექტიანობის განსაზღვრა საწარმოს საბრუნავი ფონდების და შრომითი რესურსების გამოყენების საკითხებისაგან მოწყვეტით შეუძლებელია. კოლმეურნეობების ფარგლებში საწარმოო ფონდების საბრუნავი ფონდების ხვედრითი წილი შეადგენს 30 — 35% -ს. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიფიკაციის პროცესში მთელ რიგ შემთხვევაში საბრუნავი ფონდების ზრდის ტემპი უსწრებს ძირითადი საწარმოო ფონდების ზრდის ტემპს.

ფონდუკუგებაზე საბრუნავი ფონდების გამოყენების გავლენის განსაზღვრისათვის აუცილებელია ფონდუკუგების მაჩვენებელი გაანგარიშებული იქნეს, როგორც საერთო პროდუქციის და წმინდა შემოსავლის შეფარდება ძირითადი საწარმოო ფონდების და მოხმარებულ საბრუნავ საშუალებათა ღირებულების ჯამთან. საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულების და მატერიალური დანახარჯების ერთ მანეთზე 1970 წელს წარმოებული იყო 0,55 მან. საერთო პროდუქცია და 0,07 მან. წმინდა შემოსავალი, ხოლო 1975 წელს შესაბამისი მაჩვენებლები შეადგენდა 0,48 მან. და 0,06 მან.

საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში, ფონდუკუგების მაჩვენებლების დინამიკაში შეიმჩნევა უარყოფითი ტენდენცია. 1975 წელს 1970 წელთან შედარებით ფონდუკუგების მაჩვენებელი (საბრუნავი საშუალებების ჩათვლის გარეშე) გაიზარდა 4,2% -ით, ხოლო ძირითადი საწარმოო ფონდების და მოხმარებულ საბრუნავ საშუალებათა ჯამის მიხედვით გაანგარიშებული ფონდუკუგების მაჩვენებელი შემცირდა 12,8% -ით. ცხადია, საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში საანალიზო პერიოდში დაშვებული იქნა სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობათა გადახარჯვა, გაიზარდა დანახარჯები მემცენარეობის და მეცხოველეობის დაუმთავრებელ წარმოებაზე.

სოფლის მეურნეობაში დიდი მნიშვნელობა აქვს შრომითი რესურსების რაციონალურ გამოყენებას. აღნიშნულ მაჩვენებელზე დამოკიდებულია წარმოების მოცულობის, მეურნეობის მოგების და რენტაბელობის ზრდა. შრომითი რესურსების გამოყენება პირდაპირ დამოკიდებულებაშია ტექნიკური საშუალებების გამოყენებასთან.

სოფლის მეურნეობაში სამუშაო დროის გამოყენება განისაზღვრება წლის განმავლობაში ნამუშევარი კაცდღეების რაოდენობით, ხოლო სამუშაო დღის ხანგრძლივობა — კაცსაათებში. მოხმარებული ცოცხალი შრომის რაოდენობის გაზომვისათვის არაპირდაპირ მაჩვენებელს წარმოადგენს შრომის ანაზღაურების ფონდი. იმისათვის რომ განისაზღვროს ცოცხალი შრომის გამოყენების გავლენა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებაზე საჭიროა გაანგარიშებული იქნეს ფონდუკუგების მაჩვენებელი როგორც საერთო პროდუქციის ღირებულების და წმინდა შემოსავლის შეფარდება ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულების, მოხმარებულ საბრუნავ საშუალებათა და შრომის ანაზღაურების ფონდის ჯამთან. პირველი ორი მაჩვენებლისაგან განსხვავებით ეს უკანასკნელი წარმოადგენს ზოგად მაჩვენებელს, რომელიც ახასიათებს წარმოების საშუალებების და სამუშაო ძალის გამოყენების

ეკონომიურ ეფექტიანობას. შრომის ტექნიკური აღჭურვილობის ერთად აღნიშნული მაჩვენებელი უფრო სწრაფი ტემპით უნდა იზრდებოდეს. საქართველოს სსრ კოლმეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო ფონდების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო-წლიური ღირებულების ტერიალურ დანახარჯების და შრომის ანაზღაურების ჯამის ერთ მანეთზე 1970 წელს წარმოებულ იქნა 0,42 მან. საერთო პროდუქცია და 0,06 მან. წმინდა შემოსავალი. აღნიშნული მაჩვენებლები 1975 წელს შესაბამისად შეადგენდა 0,38 მან. და 0,05 მან. ფონდუკუგების ეს უკანასკნელი მაჩვენებელი, ისე როგორც ფონდუკუგების მეორე მაჩვენებელი, ხასიათდება შემცირების ტენდენციით. მის ცვლილებაზე გავლენას ახდენს შემდეგი ძირითადი ფაქტორები: სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება, მოხმარებული საბრუნავი ფონდები და შრომის ანაზღაურების ფონდი.

ამრიგად, სხვადასხვა ფაქტორების მიხედვით ფონდუკუგების მაჩვენებლების გაანგარიშება საშუალებას იძლევა განისაზღვროს მისი ცვლილების გამომწვევი მიზეზები და დაისახოს ღონისძიებები ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეკონომიური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის.

И. И. ХАРАШВИЛИ

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ НА ПРИМЕРЕ КОЛХОЗОВ ГРУЗИНСКОЙ ССР

Р е з ю м е

В статье даны вопросы методики анализа основных факторов влияющих на эффективность использования основных производственных фондов. На основе материала колхозов Груз. ССР изучен стойкий показатель фондоотдачи, определяемый как отношение стоимости валовой продукции сельского хозяйства к среднегодовой стоимости основных производственных фондов сельскохозяйственного назначения и определено влияние основных факторов на этих показателях. К таким факторам относятся: изменение величины производственных фондов, изменение количества потребленных оборотных средств и изменение затрат на оплату труда.

На основе исследования сделаны соответствующие выводы для повышения экономической эффективности основных производственных фондов в колхозах Грузинской ССР.

Д. А. ЧКОНИЯ

СЕЗОННОСТЬ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАБОЧЕЙ СИЛЫ

XXV съезд КПСС в числе главных задач на 1976-1980 гг. указал на необходимость рационального использования трудовых ресурсов. Улучшение использования трудовых ресурсов является главным условием повышения эффективности общественного производства.

Социалистическое производство располагает необходимыми условиями для рационального использования всего трудоспособного населения. В настоящее время велики резервы повышения степени использования рабочей силы в колхозах, где сосредоточено почти две трети работников занятые сельскохозяйственным трудом.

Как известно, сельское хозяйство специфическая отрасль, оно имеет ряд своих, присущих только ему особенностей. Эти особенности и влияют на уровень и равномерность использования трудовых ресурсов.

В сельском хозяйстве процесс производства связан непосредственно с землей и природными факторами, в силу этого рабочий период не совпадает с периодом производства. «Здесь речь идёт, — писал К. Маркс, — о перерыве, не зависящем от продолжительности процесса труда, обусловленном самой природой продукта и способом его изготовления, о перерыве, в течение которого предмет труда подвергается более или менее продолжительным естественным процессам, должен претерпеть физические, химические, физиологические изменения, во время которых процесс труда совершенно или отчасти приостанавливается».

В сельском хозяйстве труд используется неравномерно в течение года. На заводе и фабрике, все операции по изготовлению продукта производятся одновременно или же в разное время и без больших перерывов. то в сельском хозяйстве, например, в растениеводстве можно лишь последовательно провести отдельные операции во времени. В сельском хозяйстве ввиду сезонности производства невозможно такое разделение труда, какая наблюдается в промышленности, в этой последней глубокое разделение труда связано с узкой специализацией.

К. Маркс рассматривая несоответствие времени производства и рабочего периода, а также его влияние на использование труда в сельском хозяйстве в качестве примера приводит Россию, где климатические условия сокращают рабочий период в сельскохозяйственном производстве. Он писал: «... чем неблагоприятнее климат, тем короче рабочий период в сельском хозяйстве и, следовательно, тем короче тот период, в течение которого затрачивается капитал и труд. Возьмём, например, Россию. Там в некоторых северных областях полевые работы возможны только в течение 130-150 дней в году. Понятно какой потерей было бы для России если бы 50 из 65 миллионов населения её европейской части оставалось без занятия в течение шести или восьми зимних месяцев, когда необходимо прекращаются всякие полевые работы».

Сезонность в использовании труда обусловлена особенностями производства продукции сельского хозяйства. Несмотря на это сезонность труда не является непреодолимым препятствием.

Возделывание отдельных сельскохозяйственных культур зависит как от биологических особенностей их роста и развития, так и от климатических условий. Вот поэтому продолжительность вегетационного периода у разных культур различна.

Вместе с тем, следует учесть, что потребность в затратах труда сельскохозяйственного производства зависит не только от почвенно-климатических и других природных условий, но, особенно на данном этапе развития науки и техники, от структуры посевных площадей, сочетания отраслей, системы агротехнических и зооветеринарных мероприятий, уровня механизации производственных процессов. Степень сезонности трудовых затрат во многом зависит от организации производства, которая, в свою очередь, зависит от формы собственности на средства производства.

Проблема сезонности труда включает в себе два основных вопроса:

- а. недостаток рабочей силы в период максимального разворота полевых работ в растениеводстве;

- б. невозможность в зимний период полностью использовать имеющиеся трудовые ресурсы.

Таким образом, сезонные перерывы в сельскохозяйственном производстве отрицательно сказываются на использовании средств производства, приводят к неравномерному поступлению денежных средств в колхозах, что в свою очередь отрицательно влияет на хозяйственную деятельность.

Для смягчения сезонности и рационального использования рабочей силы в колхозах исследуемой подзоны в первую очередь должны установить коэффициент сезонности труда.

При исследовании мы опирались на три основные показатели (количество отработанных ч/дней, процент к самому напряжённому периоду и

процент к среднемесячным ч/дн.), которые характеризуют сезонность труда. Эти данные указывают на неравномерное использование труда по месяцам. В исследуемой зоне и в отдельных районах в начале года отработанные ч/дни почти два с лишним раза меньше, чем в июле или же в декабре, а в отдельных случаях и больше. Напр., в 1974 году в зоне колхозов Хв изданы всего отработано 257 тыс. ч/дней, а в январе этого же года 98 тыс. ч/дней, т. е. 38,1%. Среднегодовой показатель трудовых затрат в июле месяце составил 142,8%, а в январе — 54,4%. Эти данные указывают на неравномерность сезонного коэффициента, которая в июле равна 1,42, а в январе — 0,50. Аналогично рассчитали коэффициенты сезонности в 1975 г., которые составили 1,47 и 0,50.

Неравномерность затрат труда по месяцам и периодам года является характерной особенностью использования трудовых ресурсов в сельском хозяйстве. Для определения уровня сезонности труда нами использовались ряд показателей. Главным из них является коэффициент сезонных колебаний затрат труда. Этот коэффициент определяется как отношение суммы отклонения месячных затрат труда от среднемесячных к годовым затратам труда.

Коэффициент сезонных колебаний затрат труда математически можно выразить следующей формулой:

$$\text{КСК} = \frac{\sum(X - \bar{X})}{\sum X} < 100, \text{ где}$$

- X — затраты труда по месяцам;
 \bar{X} — среднемесячные затраты труда;
 $\sum X$ — годовые затраты труда.

Степень сезонности труда — исчисляют следующим образом: в начале определяют по месяцам процент затрат труда, если в течение года затраты труда распределятся равномерно, то на каждый месяц мы получим 8,33%, но из-за сезонности труда, в зимние месяцы затраты труда меньше, а в летние больше. Если эти показатели у нас будут по месяцам, то нетрудно рассчитать в каком месяце они больше или меньше по сравнению среднегодовым показателям. Трудовые затраты тех месяцев, где они больше по сравнению среднегодовым, суммируют и вычитываются среднемесячные затраты труда (8,33%), умноженные на количество месяцев, где затраты выше среднего. Именно эта разница указывает на степень сезонности труда. Чем выше этот показатель, тем больше сезонность труда.

Степень сезонности выражается следующим образом:

$$K = \sum y - 8,33 \times n, \quad \text{где}$$

- K — степень сезонности труда,
 $\sum y$ — сумма затрат труда тех месяцев, где этот показатель выше среднемесячного;

8.33 — производная постоянная величина (в % -ах), которая равна сред-
немесячным затратам труда (100:12);

n — количество месяцев, в которых затраты труда выше среднемесяч-
ного показателя.

Коэффициент сезонных колебаний и степень сезонности наиболее
полно характеризуют сезонность использования труда. Поэтому при изу-
чении сезонности труда, мы решили использовать вышеуказанные пока-
затели.

При исчислении сезонности труда в колхозах исследуемой зоны встре-
чаются трудности, в годовых отчётах колхозов нет данных по месяцам
о трудовых затратах для каждой группы трудоспособных. Эти данные
встречаются лишь в июле и в декабре. А двухмесячные данные являют-
ся недостаточными для анализа сезонности труда в колхозах. Поэтому не-
обходимо в годовых отчётах внести поправку, а именно в форме № 5 (3-е
отделение) указать участие отдельных групп колхозников по месяцам и
отработанные ими ч/дней. Эти два показателя помогут нам достаточно
правильно проанализировать использование трудовых ресурсов в течение
года.

Зависимость ряда экономических показателей от уровня сезонности
труда можно проследить по данным которые приведены в таблице 1.

Приведенная таблица позволяет сделать вывод, что на сезонность тру-
да значительное влияние оказывает специализация производства. В част-
ности с увеличением удельного веса затрат труда растениеводства, уве-
личивается сезонность труда.

Анализируя сезонность труда данной таблицы видно, что в колхозах
данной зоны эти показатели уменьшаются. Вместе с тем можно заметить
некую зависимость. В некоторых районах, где снижаются показатели се-
зонности труда, соответственно увеличивается и численность занятых тру-
доспособных колхозников (в декабре) и отработанные ими ч/дни. Таким
образом, в колхозах исследуемой зоны за последние годы увеличиваются
отработанные ч/дни трудоспособными колхозниками и уровень производ-
тельности труда.

Сезонность сельскохозяйственного производства и труда в ряде хозяйств
рассматриваемой зоны приводит к чрезмерному напряжению использо-
вания рабочей силы особенно в летние месяцы. А в зимние пери-
оды трудовые ресурсы используются далеко не полностью. Рассмотрим
таблицу 2.

Из таблицы видно, что в целом по зоне в декабре было занято почти
на 3199 трудоспособных колхозников меньше, чем в июле. Таким об-
разом, в декабре почти 32% трудоспособных колхозников Хв подзоны со-
вершенно не принимали участие в общественном хозяйстве. В отдельных
районах исследуемой зоны удельный вес трудоспособных колхозников не

Показатели сезонности труда колхозов исследуемой зоны

Районы	Годы	Степень сезонности	Коэффициент сезонности	Трудоёмкость в % от общей к декабрю		Обработанные дни в декабле в % от общей	Удельный вес затрат труда в растениеводстве ко всем затратам в % от	Обработанные дни в декабле в % от общей	Возрастная структура населения на 1000 человек в % от
				в январе	в декабре				
1. Абатский район	1973	6,5	12,2	38,0	44,8	7,1	74,1	125	73
	1974	6,1	11,0	39,1	41,9	8,5	72,7	131	805
	1975	7,8	12,5	85,6	44,7	7,6	77,2	130	646
2. Самарский район	1973	7,6	12,5	78,8	44,2	7,1	76,0	162	913
	1974	8,7	10,8	84,4	48,7	6,9	74,7	153	818
	1975	6,6	15,2	78,0	52,1	7,3	71,5	161	826
3. Цагагубский р-н	1973	7,1	15,7	71,2	40,4	5,5	70,7	174	728
	1974	8,0	10,3	73,7	44,5	5,8	76,0	145	913
	1975	6,0	15,1	71,2	37,8	6,2	76,9	139	982
4. Талбулатский р-н	1973	7,3	12,4	69,1	31,9	5,5	81,6	176	696
	1974	8,4	11,5	70,4	41,4	7,2	81,6	179	110
	1975	7,7	15,2	75,6	36,8	6,4	80,5	171	975
Всего по X _н подзоле	1973	7,7	14,0	72,9	40,2	6,9	78,2	144	819
	1974	8,8	10,9	78,1	43,6	6,4	78,8	155	835
	1975	6,9	15,2	76,4	47,9	6,8	81,2	153	941

принимавших участия в общественном производстве в сельском хозяйстве, ответственности за работу в зимний период еще выше. Например, в Садовском районе в декабре 33,6% трудоспособных колхозников не приняло участие в общественном производстве, в Ткибульском районе данный показатель равен 36,2%.

Таблица 2

Участие трудоспособных колхозников в общественном хозяйстве колхозов в июле и в декабре за 1975 г.

Показатели	В колхозах Х _н подзоны всего	в том числе			
		Абашский район	Самтредс- кий район	Цхалтубс- кий район	Ткибульс- кий район
Численность трудо- способных колхозни- ков (тыс. чел.)	12244	2658	2624	3902	3060
Из них а) работало в июле (тыс. чел.)	11559	2825	2392	3736	2906
%-работающих	94,4	95,0	91,1	95,7	94,9
б) работало в дека- бре (тыс. чел.)	8 60	1912	1742	2722	1 84
%-работающих	68,3	71,9	66,4	69,5	64,8

В условиях строительства коммунистического общества вопросы занятости претерпевают ряд прогрессивных изменений. Сельскохозяйственный труд становится все более индустриальным. Научно-технический прогресс оказывает существенное влияние на изменения структуры и качества труда. Он превращается в труд более механизированный, причём большое внимание уделяется рациональному использованию трудовых ресурсов колхозов.

Научно обоснованная специализация и рациональное сочетание отраслей являются важнейшими факторами дальнейшего развития сельскохозяйственного производства. Правильное решение этого вопроса с учетом природно-экономических условий каждого колхоза обеспечит увеличение производства сельскохозяйственной продукции с единицы площади, повышение производительности труда и снижение себестоимости продукции, и равномерное, полное использование трудовых ресурсов.

Таким образом, для уменьшения сезонности, улучшения использования рабочей силы большое значение имеет рациональное сочетание отраслей, а внутри них подбор таких культур и видов скота, максимальные затраты труда, по которым во времени не совпадают.

Низкий уровень использования труда в зимний период, вызванный сезонностью сельского хозяйства, которая объективно требует в колхозах подеобных промышленных производств и промыслов. Однако в колхозах неследуемой зоны подеобные производства пока что не получили должного развития.

Исследования свидетельствуют о том, что:

Колхозы Хв подзоны могут наладить переработку и консервирование овощей, фруктов, изготовление различной тары, строительные материалы, черенков.

Таким образом, проблема сезонности сельскохозяйственного труда, вызвана несопадением рабочего периода с периодом производства в растениеводстве, она не может быть решена внедрением какого-либо одного мероприятия. Решение этой проблемы должно идти по нескольким направлениям.

Во первых, по пути рационального сочетания сельскохозяйственных отраслей и культур негоднадающими периодами интенсивного труда. Расчёты показали, что для равномерного использования трудовых ресурсов необходимо поднять удельный вес животноводства в стоимости валовой продукции.

Вторым решающим условием ликвидации сезонности труда колхозников является оптимальное сочетание сельскохозяйственных отраслей с арзмьсленными производствами. Организация подеобного промышленного производства будет способствовать в колхозах не только более рациональному использованию трудовых ресурсов в течение года, но и явится мощным экономическим средством позволяющим укрепить экономику хозяйства и повысить материальную заинтересованность колхозников, что является одним из важных условий роста производительности труда.

Л и т е р а т у р а

1. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 24, стр. 269.
2. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 24, стр. 271-172.
3. Материалы XXV съезда КПСС 1976 г.
4. Использование трудовых ресурсов в сельском хозяйстве СССР, М., Наука, 1964.
5. В. Ф. Машенков. Использование трудовых ресурсов сельской местности. М., «Экономика», 1965.

ბ. ბაღვაშვილი

**ძირითადი საწარმოო ფონდები და მათი ეფექტურობის მანძილში
(თელავისა და გურჯაანის რაიონების მაგალითად)**

სოფლის მეურნეობაში მატერიალური წარმოების სხვა დარგების მსგავსად, წარმოების ინტენსიფიკაციის ამოღებაში სხვა ფაქტორებთან ერთად მეტად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ძირითადი ფონდების სტრუქტურისა და გამოყენების გაუმჯობესებას.

ჩვენს ქვეყანაში ყოველწლიურად იზრდება სოფლის მეურნეობის ძირითადი საწარმოო ფონდები. ასე, მაგალითად, სსრ კავშირში ძირითადი საწარმოო ფონდების ზრდის ტემპმა 1972 წ. შეადგინა 123%, 1974 წ. — 152%, ხოლო 1975 წ. — 168%.

თელავისა და გურჯაანის რაიონების კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები ხასიათდებიან ინტენსიფიკაციის მაღალი დონით. სხვა საწარმოო ტიპის კოლმეურნეობებისაგან და საბჭოთა მეურნეობებისაგან ისინი განსხვავდებიან არა მარტო ინტენსიფიკაციის დონით, არამედ თვით ძირითადი საწარმოო ფონდების სტრუქტურითაც.

სოფლის მეურნეობაში ძირითადი ფონდების ზრდა, აგრეთვე მათი სტრუქტურა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიფიკაციისა და მისი თავისებურებების მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია.

სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ფონდების სტრუქტურას მნიშვნელოვნად განაპირობებს მეურნეობათა საწარმოო მიმართულება და სპეციალიზაცია. ჩვენი საკვლევი რაიონების კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში რამდენადაც ძირითად კულტურას წარმოადგენს ვაზი, ამდენად ძირითადი ფონდების სტრუქტურისათვის დამახასიათებელია მრავალწლიანი ნარგავების მაღალი ხვედრითი წილი. ასე, მაგ., 1969 წ. ერთ ჰა სასოფლო-სამეურნეო საეარგულზე გაანგარიშებით მრავალწლიანი ნარგავებზე მოდიოდა საშუალოდ კოლმეურნეობებში ძირითადი საწარმოო ფონდების 61,5%, საბჭოთა მეურნეობებში — 76,8%, ხოლო 1975 წ. შესაბამისად — 57% და 67,7%.

თელავისა და გურჯაანის რაიონის კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ძირითადი საწარმოო ფონდების სტრუქტურის ანალიზი გვიჩვენებს მათი შედგენილობის ხარისხოვან გაუმჯობესებას. 1975 წ. 1969 წელთან შედარებით საშუალოდ კოლმეურნეობებში ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულება ერთ ჰა სასოფლო-სამეურნეო საეარგულზე გაანგარიშებით გაიზარდა

34,2%-ით. ცნობილია, რომ წარმოების პირობებში ძირითადი საწარმოო ფონდების განსაკუთრებით აქტიურად მოქმედ ჯგუფს წარმოადგენს ძალზედ მანქანები და მოწყობილობა. ეს ჯგუფი უშუალოდ მოქმედებს ექსპლუატაციის ხარჯებსა და საბჭოთა მეურნეობების ენერგეტიკული სიმძლავრეების განვითარებაში. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისა და შრომის ნაყოფიერების გაზიდებაზე, ამიტომ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თითოეულ კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში ძირითადი საწარმოო ფონდების სტრუქტურის თანმიმდევრულ გაუმჯობესებას, ძირითადად ტექნიკურ საშუალებათა ხვედრითი წონის ზრდის ხარჯზე.

მაგალითად, 1975 წ. 1969 წელთან შედარებით ძალოვანი მანქანების ღირებულება ერთ ჰა სასოფლო-სამეურნეო სეკარგულზე გაანგარიშებით გაიზარდა 39,7% -ით, მუშა მანქანების ღირებულება — 56,5%, სატრანსპორტო საშუალებების ღირებულება — 39%-ით.

ყოველი მეურნეობის თუ კოლმეურნეობის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ეფექტიანად გამოიყენოს ძირითადი საწარმოო ფონდები, საწარმოო ფონდების ეფექტიანი გამოყენება ნიშნავს მეურნეობას გაუძღვე ისე, რომ წარმოება საშუალებებზე დაბანდებული თითოეული მანეთიდან მიიღოს საზოგადოებისათვის საჭირო პროდუქციის მაქსიმუმი. ეს ეხება როგორც ძირითად, ისე საბრუნავ ფონდებს. ამ ამოცანის წარმატებით გადაჭრისათვის სხვადასხვა შესაძლებლობანი გააჩნია განსხვავებული ბუნებრივ-ეკონომიური პირობების მქონე მეურნეობებს.

ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტიანობის მაჩვენებლები ჩვენს შესწავლის ობიექტად აღებულ მეურნეობებში მოჩანოლია 1-ელ ცხრილში.

როგორც ცხრილიდან ჩანს, ფონდტევადობის მაჩვენებელი 1975 წ. 1969 წელთან შედარებით სამივე ჯგუფის კოლმეურნეობებში გაზარდილია, ხოლო სოფელ ჩემლაის ქალიჩინის სახელობის კოლმეურნეობა და სოფელ ველს-ციხის ლენინის ანდერძის სახელობის კოლმეურნეობაში შემცირებულია. ასევე შეზარბილია II ჯგუფის საბჭოთა მეურნეობებში და მეცხვის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში.

საერთოდ, ფონდტევადობის ზრდა და მაღალი დონე გამოწვეულია იმით, რომ ყურძნის პროდუქციის ერთეულის წარმოებას დიდი შრომა და წარმოების საშუალებები (მათ შორის ძვირად ღირებული მრავალწლიანი ნარგავები) ესაჭიროება, რის გამოც ამ დარგის პროდუქცია მეტად ფონდტევადია. ფონდტევადობის მაჩვენებელი გავლენას ახდენს ფონდამოგების მაჩვენებელზე.

საკვლევ ობიექტებზე ფონდამოგების მაჩვენებლების ანალიზიდან ჩანს, რომ ფონდამოგების დონე საბჭოთა მეურნეობებში ნაკლებია კოლმეურნეობების ფონდამოგების დონესთან შედარებით. ეს იმის შედეგია, რომ საბჭოთა მეურნეობები კოლმეურნეობებთან შედარებით უფრო მეტად არიან შეიარაღებული ძირითადი ფონდებით და სამუშაო ძალასაც ნაკლებს იყენებენ მაშინ, როდესაც კოლმეურნეობებში ძირითადი ფონდების შეიარაღება ნაკლებია და შედარებით მეტია ცოცხალი შრომის მონაწილეობა. ამასთან, ამ მცირე ფონდების გამოყენება კოლმეურნეობებში ჯერ ერთი უკეთესია, მეორე, მეტი ცოცხალი შრომით შექმნილი პროდუქცია იყოფა ძირითად ფონდებზე, ამი-

ՆԱԿԻՏՄԱՆ
ՇՆՆԱԿԻՆԿՈՒՄՅՈՒՆ

Հասցի	Գնաձեռքարկ			Գնաձեռքարկի փոփոխություններ			Գնաձեռքարկի փոփոխություններ			Գնաձեռքարկի փոփոխություններ									
	Գնաձեռքարկի համարյալը	մլրդ. դր.		մլրդ. դր.	%	մլրդ. դր.	%	մլրդ. դր.	%	մլրդ. դր.	%	մլրդ. դր.	%						
		1998	1999											1998	1999	1998	1999	1998	1999
		1995 թ. 100%	1999 թ. 100%											1995 թ. 100%	1999 թ. 100%	1995 թ. 100%	1999 թ. 100%	1995 թ. 100%	1999 թ. 100%
I-քառորդ	9	1,50	1,90	122,0	0,28	0,20	80,0	1479,4	2276,0	149,0	247,6	370,0	149,3	388,0	237,8	124,3			
II-քառորդ	10	2,00	2,74	139,6	0,49	0,42	85,7	776	1342,6	170,7	2324,0	2765,0	148,4	1081,0	1294,3	121,7			
III-քառորդ	11	2,19	2,40	109,6	0,47	0,40	91,0	672	1127,4	163,0	2679,0	2531,0	124,6	2047,7	2610,0	127,6			
Կնիքային տնտեսության և գյուղատնտեսության գնաձեռքարկները	20	1,89	2,29	121,5	0,20	0,45	84,9	987,6	1655,0	167,10	2404,0	2630,0	109,8	1170,0	1510,0	129,0			
Կոն. սեփական		1,26	1,27	101,6	0,79	0,60	79,6	1208,7	1812,0	20,7	2408,0	4920,0	204,3	375,2	510,0	135,6			
Կոն. կնիքային		1,50	1,08	72,4	0,23	0,12	12,8	760,9	1374,0	161,6	2272,6	2620,0	174,0	1120,1	2120,0	177,1			
Կոն. գյուղատնտ.		2,24	1,24	55,7	0,44	0,17	12,3	804,7	814	101,2	2291,4	2180,0	112,6	2031,0	4764,0	120,2			
Կոն. անգնաձեռք		1,51	2,29	152,0	0,20	0,25	59,6	127,6	1181	170,9	7884	2787	101,7	1703	1697	101			
Կ.Ն.Յ.Ու.Ն. քաղաքային																			
I քառորդ	4	2,73	3,26	120,1	0,27	0,21	114,6	1001,7	1799,0	177,6	4517,0	4220,0	102,6	1990,6	2743,4	147,7			
II քառորդ	5	2,11	2,76	131,0	0,12	0,24	200	1174	1923,1	160	5740	6402,6	111,6	2040,0	4721,6	82,6			
Կնիքային տնտեսության և գյուղատնտեսության գնաձեռքարկի և կոն. սեփական	7	5,90	2,67	45,4	0,19	0,27	142,1	1082	1886,2	123,4	6131,0	5317,2	100,7	2519,6	2620,0	100,7			
Կնիքային տնտեսության և գյուղատնտեսության գնաձեռքարկի և կոն. սեփական		1,25	3,29	174,6	0,20	0,20	26,6	128,2	1159,3	129,2	6266	5179,2	96,0	2266,2	2220,0	100,7			
Կ.Ն.Յ.Ու.Ն. քաղաքային		15,16	4,59	30,21	0,06	0,21	200	1420	2002,7	140,5	5166,0	6166,2	119,4	5129,0	5173,2	101,2			

ტომ, ფონდამოგების უფრო მაღალი დონეა კოლმეურნეობებში. საბჭოთა მეურნეობებთან შედარებით. როგორც ცხრილიდან ჩანს, თელავისა და გურჯაანის რაიონების კოლმეურნეობებში 1969 წელთან შედარებით ფონდამოგების დონე შემცირებულა 5,1%-ით, საშუალოდ საბჭოთა კავშირში კი გაზარდილა 42%-ით. ფონდამოგების მაჩვენებლების შემცირება საკვლევი რაიონების კოლმეურნეობებში გამოწვეულია იმით, რომ ძირითადი ფონდების შემადგენლობაში მრავალწლიანი ნარგავების მოცულობა მათი გაშენების წელსვე შეიტანება, ხოლო პროდუქციას ისინი რამდენიმე წლის შემდეგ იძლევიან, ამიტომ ახალგაშენებულ მრავალწლიანი ნარგავების ხარჯზე მექანიკურად იზრდება ძირითადი ფონდების მოცულობა. პროდუქციის მოცულობის შესაბამისი გადიდების გარეშე. პროდუქციის მოცულობასა და ძირითადი ფონდების ზრდას შორის მით მეტი დაშორებაა, რაც უფრო მეტია მოცემულ მომენტში მრავალწლიან ნარგავთა გაშენების ტემპი და რაც უფრო იზრდება მრავალწლიან ახალგაზრდა ნარგავთა ხვედრითი წონა მთელ მრავალწლიან ნარგავთა საერთო ღირებულებაში. ასეთი მდგომარეობაა თელავისა და გურჯაანის რაიონების კოლმეურნეობებში. 1975 წ. 1969 წელთან შედარებით ახალგაზრდა მრავალწლიანი ნარგავების ხვედრითი წილი საერთო მრავალწლიან ნარგავების მიმართ გაიზარდა 74,5%-ით, საბჭოთა მეურნეობებში კი უმნიშვნელოდ — 0,8%-ით.

ამ საკითხთან დაკავშირებით ვეთანხმებით რიგი ეკონომისტების აზრს, რომ მრავალწლიანი ნარგავების შემადგენლობიდან გამოირიცხოს ახალგაზრდა არამსხმოიარე ნარგავები. ისინი ძირითადი ფონდების შემადგენლობაში უნდა იქნან შეტანილი არა მათი გაშენების მომენტისათვის, არამედ, როცა ზრდას დაამთავრებენ და მათგან ნაყოფის სრული რაოდენობით მიღება იქნება შესაძლებელი. ამიტომ, მიზანშეწონილია მრავალწლიანი ნარგავების ექსპლოატაციაში გადაცემის მომენტისათვის ჩატარდეს აღრიცხვა — პასპორტიზაცია და მათი ამღროსათვის ფაქტიური რაოდენობის მიხედვით შევიდეს ძირითადი ფონდების შემადგენლობაში.

როგორც ცნობილია, ეკონომიურ ლიტერატურასა და პრაქტიკაში ფონდშეიარაღება გაიანგარიშება ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულების შეფარდებით მუშათა რაოდენობასთან. ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩვენ ვეთანხმებით რიგი ეკონომისტების შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც სოფლის მეურნეობაში ფონდშეიარაღების გაანგარიშების დროს (რამდენადაც ამ შემთხვევაში გვიანტერესებს უშუალოდ მუშის ტექნიკური აღჭურვილობის დონე) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულებიდან საკიროა გამოითიშოს მრავალწლიანი ნარგავებისა და პროდუქტიული პირუტყვის ღირებულება, როგორც ძირითადი ფონდების ისეთი ბიოლოგიური ნაწილი, რომელიც ფონდშეიარაღების ამაღლებაზე არ მოქმედებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილი აქვს ფონდშეიარაღების მაჩვენებლის ხე-

¹ გ. შვილდაძე — ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტიანობა და მისი ამაღლების გზები საქართველოში. თბ., 1973, გვ. 182.

ლონურად გაზრდას. ეს განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია ჩვენს სოფელში რაიონებში, სადაც ძირითადი ფონდების სტრუქტურაში მეთექვსმეტე წონა მრავალწლიან ნარგავებზე მოდის.

სოფლის მეურნეობის წარმოების ერთ-ერთი თავისებურება ის არის, რომ აქ, წარმოების პროცესში სხვა საშუალებებთან ერთად მონაწილეობს — მიწა, რომელიც წარმოადგენს ცოცხალი და განივთებული შრომის დაბანდების ობიექტს. ამიტომ, ძირითადი ფონდების ეფექტიანობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ნაყოფიერია მიწა და როგორია მიწის საწარმოო ფონდებით უზრუნველყოფა.

სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაციის მიმართულება გამართლებულია მაშინ, როდესაც მიწის უზრუნველყოფის გადიდებას აკარბებს პროდუქციის წარმოების ზრდა, რაც პროდუქციის ფონდტევადობის შემცირებას და ფონდ-მოგების მაჩვენებლების გადიდებას გეაძლევს.

ჩვენი საკვლევი რაიონების კოლმეურნეობებში ადგილი აქვს ფონდუზრუნველყოფის დონის ზრდას, მაგრამ ფონდუზრუნველყოფის გადიდებას ვერ აკარბებს პროდუქციის წარმოების ზრდა, რომელმაც პროდუქციის ფონდტევადობის ზრდა და, მაშასადამე, ფონდამოგების მაჩვენებლების შემცირება გამოიწვია.

როგორია კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში ძირითადი და საბრუნავი ფონდების გამოყენების გაუმჯობესების, მათი ეფექტურობის ამაღლების გზები?

ყოველ კონკრეტულ მეურნეობას თავისი ბუნებრივ-ეკონომიური პირობებისა და წარმოების თავისებურებების გათვალისწინებით გააჩნია საწარმოო ფონდების ეკონომიური ეფექტურობის ამაღლების საშუალებები, როგორცაა: ძირითად ფონდებში აქტიური ნაწილის ხვედრითი წონის ამაღლება, სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის სწორი მოვლა-შენახვის შედეგად მისი ფიზიკური ცვეთის დროის გახანგრძლივება და ობიექტების ექსპლოატაციაში დროულად შეყვანა, საბრუნავი საშუალებების დაბანდების ოპტიმალური დროისა და სიღრმის განსაზღვრა, მატერიალურ ფასეულობათა შემოზიდვა და განაჩვევა მაქსიმალურად მოთხოვნილების მიხედვით.

შევენახვობის ტიპის კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში წარმოების დარგობრივ თავისებურებათა გამო, ხელსაყრელი პირობები არის შექმნილი საწარმოო ფონდების ეფექტური გამოყენებისათვის, მხოლოდ საჭიროა ყოველი რეზერვის სრულყოფილად გამოყენება.

ზემოთ ჩამოთვლილი ორგანიზაციული და პრაქტიკულად შესაძლებელი ღონისძიებების ცხოვრებაში გატარებით შეიძლება ავამაღლოთ წარმოებითი ფონდების გამოყენების ეკონომიური ეფექტიანობა ამჟამად არსებულ დონესთან შედარებით, რაც მათი გაფართოებული კვლავწარმოების გზით განვითარების საწინდარია.

Резюме

Колхозы и совхозы исследуемых районов характеризуются высоким уровнем интенсификации. От колхозов и совхозов других производственных типов они отличаются не только уровнем интенсификации, но и структурой самих основных производственных фондов.

Поскольку в колхозах и совхозах исследуемых нами районов основной отраслью является виноградарство, то для структуры основных фондов характерен высокий удельный вес многолетних насаждений.

Так, например, в 1969 г. в расчете на 1 га сельскохозяйственных угодий за многолетние насаждения приходилось в среднем: в колхозах 61,5% основных производственных фондов, в совхозах — 76,8%, а в 1975 году, соответственно 57,0 и 67,7%.

Известно, что в любых условиях производства особо активно действующей частью основных производственных фондов являются силовые машины и оборудование; эта группа непосредственно влияет на рост энергетических мощностей колхозов и совхозов, увеличение производства сельскохозяйственной продукции и повышение производительности труда. Исходя из этого, исключительно важное значение имеет последовательное улучшение структуры основных производственных фондов в каждом колхозе и совхозе за счёт увеличения удельного веса основных технических средств.

Каковы же пути улучшения использования основных производственных фондов, повышения их эффективности в колхозах и совхозах?

Каждое конкретное хозяйство в зависимости от природно-экономических условий и особенностей производства располагает определенными средствами повышения экономической эффективности производственных фондов: увеличение в основных фондах удельного веса активной части, удлинение срока физического ухода за ней и своевременного ввода в эксплуатацию объектов, правильное определение времени и размера вложения оборотных фондов, ввоз и расход материальных ценностей по максимальной потребности.

Осуществление вышеуказанных организационных и практически возможных мероприятий позволит повысить имеющийся уровень экономической эффективности использования производственных фондов.

ა. ნაგომავაშვილი

სადისპეტჩერო სამსახური უძველესი სას.საპ. საწარმოში უნდა დავანერგოთ

კომუნისტური პარტიის აგრარული პოლიტიკის შესაბამისად, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1976 წლის ოქტომბრის პლენუმმა დიდი ამოცანები დასაზღვრავად სოფლის მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შემდგომი განმტკიცების ღირებულება და აღნიშნული განხორციელება სამეურნეობათა შორის კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის შემდგომი განვითარებისათვის.

მსხვილი მეურნეობის მართვა კი მოითხოვს, რომ თითოეული ხელმძღვანელი და სპეციალისტი ეუფლებოდეს მუშაობის ლენინურ სტილს, მართვის ლენინურ მეცნიერებას, ამკვიდრებდეს წარმოების დაგეგმვისა და ორგანიზაციის თანამედროვე მეთოდებს, იყოს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის აქტიური გამტარებელი.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მართვის აპარატის ოპერატიულობა არსებითად მდებარეობს ყველაზე შრომატევადი პროცესების მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის სისტემის დანერგვისას, განსაკუთრებით ისეთი პროცესების საქმეში, როგორცაა ინფორმაციის მიღება, გადაცემა და გადაამუშავება, კოორდინირებული მეურნეობების, საბჭოთა მეურნეობების, ფერმებისა და ბრიგადების, გაერთიანებების, სამმართველოების, ტრესტებისა და სამინისტროების უზრუნველყოფა კავშირგაბმულობის საიმედო, სწრაფი საშუალებებით.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ოპერატიული მართვის ორგანიზაციის კომპლექსური სრულყოფის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გზაა დისპეტჩერიზაცია და ავტომატიზაცია, რასაც ჩვეულებრივად მეურნეობის ხელმძღვანელი-საგან მიცემული ოპერატიული გეგმების მიხედვით მიმდინარე სამუშაოთა ცენტრალიზებულ მართვას — სადისპეტჩერო სამსახურს უწოდებენ.

როგორც ცნობილია, სადისპეტჩერო სამსახური პირველად სოფლის მეურნეობაში, საბჭოთა მეურნეობებში წარმოიქმნა და შემდეგ ფართოდ დაინერგა სამანქანო-სატრაქტორო სადგურებში. ჯერ კიდევ 1949 წლის 12 დეკემბერს სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ბრძანებით დამტკიცებულ იქნა „სანიშნული სახელმძღვანელო მტკ-ებში სადისპეტჩერო სამსახურის ორგანიზაციის“ შესახებ, ხოლო 1972 წელს გამოიცა „დებულება საბჭოთა მეურ-

ნეობებსა და კოლმეურნეობებში სადისპეტჩერო სამსახურის ორგანიზაციის შესახებ“. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, სადისპეტჩერო სამსახურის ორგანიზაციის ყოველთვის ჯეროვანი უზრუნველება ექცეოდა, მაგრამ მისი წარმოადგენდა სატრაქტორო ბრიგადებთან ოპერატიული კავშირის დამყარებისა და ინფორმაციის მიღების საშუალებას, თანამედროვე მსხვილ მეურნეობებში სადისპეტჩერო სამსახურის მოქმედების სფერო მნიშვნელოვნად გაიზარდა. მისი დახმარებით შეიძლება გადაწყდეს შემდეგი ამოცანები: ოპერატიული მართვისათვის საჭირო ინფორმაციის შეგროვება, ეკონომიკური ანალიზის ჩატარება, ოპერატიული ცნობების მომზადება და გადაცემა, განკარგულებათა შემსრულებლამდე დაყვანა, საქმიანობის კოორდინაცია, ნაკლოვანებათა დროული აღმოფხვრა, შესრულების მიმდინარეობისადმი კონტროლი და სხვა.

როგორც გამოცდილება მოწმობს, კარგად მოწყობილი სადისპეტჩერო სამსახური 12—25⁰/₆-ით აღიძვებს ხელმძღვანელის შრომის ნაყოფიერებას; თუ წინათ სპეციალისტების შრომის 40⁰/₆ იხარჯებოდა წარმოების ორგანიზაციაზე, ახლა ამაზე იხარჯება მხოლოდ ერთი მესამედი. მართო ტელემოწყობილობა „კოლოსი“ საშუალებას იძლევა ცენტრიდან 19 კილომეტრამდე მანძილზე ვმართოთ 42 სხვადასხვა ობიექტი — წყალსატუმბი, მარცვლეულის კალო, საწვიმარი დანადგარი და სხვ. ასევე დიდად იზრდება ეკონომისტების, ბუღალტრებისა და საგეგმო-საანგარიშო სხვა დარგის მუშაკთა შრომის ნაყოფიერება მაშინ, როდესაც სადისპეტჩერო სამსახურის მოწყობისათვის საჭიროა 15—25 ათასი მანეთის კაპიტალური დაბანდება და წლიური საქსპლოატაციო ხარჯები 10 ათასი მან., ყველა ეს დანახარჯი სწრაფად, ერთ-ორ წელიწადში ნაზღაურდება, რადგანაც დისპეტჩერიზაციის ეფექტურობა წლიურად არა-ნაკლებ 30—40 ათას მანეთს შეადგენს.

ვერავითარი დიაგრამები და ციფრები ისე თვალსაჩინოდ ვერ წარმოადგენენ ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს, როგორც თუნდაც დაკვირვებული თვალყურის დევნება ტრაქტორების, კომბაინების, აგრეგატების მუშაობაზე — თუ როგორი დიდი სისწრაფით აქცევს იგი ნაწვერალს გადახნულ მიწებზე, დამწიფებულ ყანას ხორბლის ზეინებად და სხვ. უმნიშვნელოვანესი ტექნიკურ-ეკონომიური მაჩვენებლებით პირი ჩინი მანქანა მსოფლიო ნიმუშის დონეზე იმყოფება, მაგრამ ჩვენთვის ამ სასაამოვნო პროცესების ავერდ-თ ხდება ისიც, რომ ზოგჯერ მეტად დაბალია ტრაქტორზე საშუალო-წლიური გამომუშავება, მაღალია მექანიზებულ სამუშაოთა თვითღირებულება. აქვე უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ თუმცა მანქანების რიცხვი საშუალოდ ერთ კოლმეურნეობაზე და საბჭოთა მეურნეობაში განაგარიშებით მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მაგრამ სამანქანო პარკის მართვის ის მეთოდები, რომელიც წინათ ეფექტს იძლეოდა, ამჟამად საკმარისად ეფექტიანი ვერ აღმოჩნდა და არსებით გაუმჯობესებას მოითხოვს; ამიტომ სოფლის მეურნეობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი განისაზღვრება არა მარტო მანქანათა ახალი კონსტრუქციების დამუშავებითა და მათი გამოშვების ვაზარდით, არამედ წარმოების მმართველობის დონითაც.

მრავალი დაკვირვების ანალიზი მოწმობს, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მთავარი სპეციალისტების საპეშაო დღე გრძელდება ხშირად

12-დან — 16 საათამდე, ამასთან, დროის ნახევარი იხარჯება მინდორის სხვადასხვა ორგანიზაციებში მოგზაურობაში; წმინდა ოპერატიული გადაწყვეტილებათა გამოტანისათვის, როგორცაა ავტორანსპორტის განყოფილებაში რაგო ნაწილების და მასალების შექმნა და ა. შ. ყოველდღიურად საათზე მეტს. მეურნეობის ან მისი ქვეგანყოფილების პერსპექტივების პრობლემებზე, ე. ი. თავიანთი ძირითადი მოვალეობის შესრულებისათვის კი არა უმეტეს ერთ საათს. პერიოდული ლიტერატურის კითხვაზე — 0,5 საათს, ასევე ლიტერატურისათვის კიდევ უფრო ნაკლებს; თითქმის ყოველდღიურად არის შემთხვევები, როცა ერთსა და იმავე მინდორს ათვალეობებს რამოდენიმე სპეციალისტი კოლმეურნეობიდან, საბჭოთა მეურნეობიდან, ზოგჯერ სოფლის მეურნეობის სამმართველოდან, ტრესტიდან და სხვ. ამასთან, მათი სიარული ნაკლებპრაქტიკულ შემოქმედებას ახდენს მოვლენათა მსვლელობაზე. ან წყვეტენ ისეთ საკითხებს, რომლებიც საშუალო რგოლის მუშაკების უფლებებში შედის.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სოფლის მეურნეობის სამმართველო აპარატი არა თუ მცირეა, არამედ მეტისმეტად მრავალრიცხოვანი და მრავალსაფეხურიანია, მაგრამ ეკონომიკური ეფექტი საშუალოდ ჯერ კიდევ ნაკლებია. ეს იმიტომ აიხსნება, რომ ისინი ჯერ კიდევ ძველებურად მართავენ და ეს იმიტომ ხდება, რომ მათ არ აქვთ სწორად მოწყობილი მმართველობის ოპერატიული სისტემა. რომელიც შესაძლებელს გახდიდა როგორც თვითმმართველობის სპეციალიზებას, ისე სპეციალისტთა განთავისუფლებას ყოველდღიური წვრილმანებისაგან.

სოფლის მეურნეობის სისტემაში სადისპეტჩერო სამსახურის ორგანიზაცია მოთხოვნა, რომ პირველ რიგში იგი ვახდეს წარმოების ოპერატიული მმართველობის ორგანოდ; ფუნქციებისა და მოწყობილობების თანდათანობითი გაართულებით განხორციელდეს რამდენიმე ეტაპად და ამასთან მმართველობის საკითხები გადაწყდეს არა ერთი მეურნეობის ფარგლებში, არამედ რაიონისა და რესპუბლიკის მასშტაბით. ასეთი სადისპეტჩერო სამსახური ყველაზე მეტად გონივრული და მალაღფექტური იქნებოდა.

ამ მხრივ ჩვენი რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ ამ ბოლო წლებში უკვე გადადგა გარკვეული ნაბიჯები. რადიოსადგურით კავშირი დამყარებულია 14 რაიონთან, ხოლო ტელეტაბით 10 რაიონთან; მოქმედებაშია რამოდენიმე საანგარიშო-გამოთვლითი სადგური; მნიშვნელოვანი სამუშაოები მიმდინარეობს მარნეულის, ბოლნისის, წალკის, წითელწყაროს, სიღნაღის, ზუგდიდის, ნაზარაძის და რიგი სხვა რაიონების საბჭოთა მეურნეობებსა და კოლმეურნეობებში სადისპეტჩერო სამსახურის დანერგვისათვის. მაგრამ ფაქტია, რომ ჯერ კიდევ რიგი სავალდებულო ორგანიზაციულ-ტექნიკური წინამძღვრების შექმნაა საჭირო სადისპეტჩერო სამსახურის გაბედულად დანერგვისათვის. ასეთ წინაპირობად უნდა ჩაითვალოს სამმართველო საქმიანობის მაღალი დონე, მეურნეობის უზრუნველყოფა დამოუკიდებელ სადისპეტჩერო სამსახურში გაერთიანებული, ცენტრალური ოპერატიული ხელმძღვანელობის უფლებამოსილი სადისპეტჩერო პერსონალის საშტატო ერთეულე-

ბით, საიმედო საწარმოო რადიო და სატელეფონო კავშირის დაცვით. მათ ადგილებით სადისპეტჩერო პერსონალის უზრუნველყოფა. მათ მომზადება შესაბამისი ორგტექნიკის საშუალებებითა და სადისპეტჩერო ცენტრების ბლანკებით.

ბიზლინისეკა

სადისპეტჩერო სამსახურის მუშაობას ხელმძღვანელობს მთავარი დისპეტჩერი, რომელიც უშუალოდ მეურნეობის ხელმძღვანელს ემორჩილება. მთავარ დისპეტჩერს ეკისრება პასუხისმგებლობა სამუშაოთა დამტკიცებული გეგმების შემსრულებლამდე დაყვანისა და მათ შესრულებაზე კონტროლისათვის, მუშაობის ჩაშლის, სამუშაო ძალისა და ტექნიკის მოცდენების, თავისდროული ინფორმაციის, მოცდენათა აღმოფხვრის ოპერატიულობისათვის, ოპერატიულ-საანგარიშო ცნობების დროულად და სწორად შედგენისათვის, სადისპეტჩერო თათბირების ორგანიზაციისათვის და სხვა.

დისპეტჩერი სისტემატურად იღებს ინფორმაციებსაგან დადგენილ ცნობებს, ამუშავებს, სისტემატიზაციაში მოყავს და აფორმებს მათ: ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტებისათვის ამზადებს ანალიზურ ცნობებს, ანგარიშებს მეურნეობაში სამუშაოთა მსვლელობის შესახებ; სოფლის მეურნეობის მართვის რაიონულ, საოლქო და რესპუბლიკურ მართვის ორგანოებში გადასცემა საჭირო ცნობებს.

სადისპეტჩერო სამუშაო შინაარსის მიხედვით იყოფა ოპერატიულად, საკონტროლო-სააღრიცხვოდ, ანალიზურად, საგეგმოდ და სხვ. სადისპეტჩერო ინფორმაციის მთელი სისტემის გამოყენებით შედეგების შეჯამებისა და მომავალ სამუშაოთა შეთანხმების ეფექტიანი ფორმის სადისპეტჩერო თათბირი, რომელსაც ატარებს საწარმოს ხელმძღვანელი. თათბირზე აკამებენ მუშაობის შედეგებს, გამოავლენენ არსებულ ნაკლოვანებებს, განსაზღვრავენ ღონისძიებებს, ითვალისწინებენ მოთხოვნილებებს, ადგენენ შემდეგი მუშაობის გეგმებს და სხვ.

როგორც ვხედავთ, დისპეტჩერის სამუშაო არსებითად განსხვავდება მეურნეობის სხვა ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტებისაგან. მისი სამუშაო ზონაა — კაბინეტი. ამიტომ სადისპეტჩერო პუნქტი მაქსიმალურად უნდა იყოს მოხერხებული და აღჭურვილი საჭირო ტექნიკით. ეს კი მოითხოვს რიგი ისეთი საერთო მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტას, რომელიც სცოდნება არა ერთი მეურნეობის, არამედ რაიონისა და ზოგჯერ რესპუბლიკის ფარგლებსაც კი. პირველ რიგში საჭიროა შედგეს დისპეტჩერიზაციის დანერგვის 3—5-წლიანი გეგმა, რადიოსადგურების განლაგების რუკა და სადისპეტჩერო სამსახურის პროექტები, გეგმური წესით დამზადდეს და შემოტანილ იქნეს საჭირო დანადგარები, აპარატურა, ხელსაწყოები, ინვენტარი და სხვა მასალა.

სადისპეტჩერო სამსახურთან ერთად სოფლის მეურნეობაში ფართოდ იწერება მრავალი სახის მეტად რთული და ზუსტი ტექნიკა, რომელიც მოითხოვს დამონტაჟებას, პროფილაქტიკასა და რემონტს. ამიტომ ამ საქმის მცოდნე უმაღლესი და საშუალო განათლების სპეციალისტების მომზადებისა და ვადამზადების საქმის დაჩქარება აუცილებელია.

ნათელია, რომ მხოლოდ სადისპეტჩერო სამსახური, როგორც არ უნდა იყოს იგი, ვერ გამოიწვევს „სასწაულებს“ თუ გამოყენებული არ იქნება მართ-

ვის მთელი ავტომატიზებული სისტემა. მართვის ავტომატიზებული სისტემის მათემატიკური მეთოდებისა და ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანების დახმარებით უზრუნველყოფენ წარმოების მართვის თვისობრივად ახალ ორგანიზაციას. წარმოადგენს.

ელექტრონულ-გამომთვლელი მანქანების ჩაბმა მკვეთრად ინფორმაციის მიღებასა და გადაამუშავებას, მათემატიკური მეთოდების გამოყენება კი სამმართველო გადაწყვეტილებათა ყოველგვარი ვარიანტების სწრაფად დამუშავებისა და მათგან ყველაზე ოპტიმალურის შერჩევის საშუალებას იძლევა. სამწუხაროდ, არც თუ იშვიათად, ჟურნალ-გაზეთებში ვხვდებით წერილებს, რომლებშიაც თავს იჩენს მტკიცება იმის შესახებ, რომ ადამიანის ფაქტორი მართვაში კარგავს თავის წინანდელ ძლიერებასა და ღირსებას, რომ მმართველად სულ უფრო მეტი ზომით გვეკლინება ავტომატი, ასეთ შეხედულებას ბრძოლა უნდა გამოვეუცხადოთ.

თავის ყველაზე ღრმა არსით მართვა სხვა არა არის რა, თუ არა ადამიანის საქმიანობა რომელიც ისახავს განსაზღვრულ მიზნებს და ცდილობს მათს განხორციელებას, როგორც მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები გვაწავლიან, ადამიანი არის ისტორიული პროცესის, მათ რიცხვში, მართვის პროცესების მთავარი ობიექტი და სუბიექტი. „ისტორია, წერდნენ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, — არ აკეთებს არაფერს, იგი „არ ფლობს არაფერსა და უსაზღვრო სიმიდრებს“. — იგი „არ იბრძვის არაფერს ბრძოლებში, არა „ისტორია“, „არამედ სწორედ ადამიანი, ნამდვილი, ცოცხალი ადამიანი, — აი, ვინ აკეთებს ყველაფერს ამას, ყველაფერს ფლობს და ყველაფრისათვის იბრძვის. „ისტორია“ არ არის რაიმე განსაკუთრებული პიროვნება, რომელიც იყენებს ადამიანს თავისი მიზნების მიღწევის საშუალებად. ისტორია — სხვა არა არის რა, თუ არა თავისი მიზნის მქონე ადამიანის საქმიანობა“¹. მართვა არსებობს მხოლოდ თავისი მიზნებისაკენ მიმავალი ადამიანის საქმიანობაში, როგორც მისი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და გადაწყვეტი მხარე.

სოფლ-მეურნეობის მართვის დაზგობრივი ავტომატიზებული საინფორმაციო-გამომთვლელი სისტემის შექმნა, რომელიც პრაქტიკულად 1970 წლიდან დაიწყო, აწარმოებს ისეთი ამოცანების გადაწყვეტას, როგორცაა დაგეგმვის, აღრიცხვისა და ანგარიშების, მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების ორგანიზაცია და სხვ. კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში ჭერჭერობით დამოუკიდებელი ავტომატიზებული ცენტრების შექმნა შესაძლებელი არ არის. ამიტომ დღეისათვის მართვის ავტომატიზებული სისტემის ელემენტები სადისპეტჩერო სისტემის განვითარების საფუძველზე ყალიბდება, რომლის დახმარებითაც ჭგუფურ ან რაიონულ გამოთვლით ცენტრებში ავტომატური დამუშავებისათვის მონაცემების შეკრება და გადაცემა წარმოებს.

შემდგომში, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები, კავშირის სპეციალური არხების დახმარებით, შეძლებენ რაიონული გამოთვლითი ცენტრების ქსელს შეუერთდნენ.

¹ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, ტ. 2, გვ. 102.

ყოველივე ეს სოფლის მეურნეობის მართვას თავიდან ბოლომდე ორგანიზებად ერთიან სისტემად აქცევს, რაც ხელს შეუწყობს ყველა რესურსის სურსების რაციონალურ გამოყენებას.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, კავშირგაბმულობის სამინისტრო, რადიოსა და ტელევიზიის სახელმწიფო კომიტეტი, საქსოფლტექნიკა, მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტი და სხვა ორგანიზაციები ჯეროვან დახმარებას გაუწევენ მათ ამ მეტად ღირსნიშნულოვანი საქმის წინაგრევის საქმეში.

А. И. НАРЧОМАНВИЛИ

ДИСПЕТЧЕРСКУЮ СЛУЖБУ ВНЕДРИТЬ В КАЖДОМ С.-Х. ПРЕДПРИЯТИИ

Резюме

1. С развитием механизации сельского хозяйства в совхозах и колхозах нашей страны ежегодно увеличивается количество тракторов, комбайнов и другой сельскохозяйственной техники. Каждое хозяйство превращается в сложную систему, деятельность которой основана на взаимосвязи различных производственных процессов и на взаимодействии большого количества машин, механизмов и людей. Кроме того, с ростом энергооборуженности и интенсификации сельскохозяйственного производства на эффективность управления средними и крупными хозяйствами большое влияние оказывают такие факторы, как рассредоточенность производственных объектов, значительная удаленность их от центров управления и ремонтно-технической базы, подвижность средств производства и рабочей силы, большое количество одновременно выполняемых работ, ограниченная продолжительность или срочность их, природно-климатические условия и т. п. В конечном итоге все это отражается на производственных показателях хозяйств.

2. Оперативное управление производственным процессом, то есть своевременное корректирование и обеспечение течения этого процесса в соответствии с планом, возможно только на основании достаточного объема достоверной оперативной информации о состоянии производства. Этот объем информации нельзя заменить ни опытом, ни интуицией, ни данными, получаемыми руководителями и специалистами хозяйства на местах проведения работ. Для обеспечения нормальной деятельности всех звеньев хозяйства необходимо совершенствовать существующие методы и средства управления, используя достижения науки и техники в этой области. На первых этапах эту задачу решает диспетчерская служба — специальный орган, который централизованно осуществляет оперативный контроль за производством, используя современные средств-

ва связи и машинносчетной техники для получения, передачи и обработки необходимого объема оперативной информации.

3. Правильно организованная диспетчерская служба не только повышает оперативность управления производством, но и совершенствует его структуру, облегчает труд руководителей и специалистов, ведет к повышению производительности сельскохозяйственного труда. С внедрением диспетчерского управления руководитель хозяйства, главные специалисты и другие работники аппарата управления освобождаются от решения многих текущих оперативных задач и могут более рационально распределить между собой управленческие функции, больше внимания уделять творческой работе, вопросам перспективного развития предприятия и его отдельных отраслей, разработке и внедрению прогрессивной технологии, внедрению НОТ и т. д.

4. Роль диспетчерской службы в управлении не должна сводиться лишь к улучшению и организации связи, к сбору и обработке производственной информации, хотя само по себе это имеет большое значение. Диспетчерская служба должна иметь организационно-распорядительные функции и решать большой круг вопросов оперативного руководства производством. Она должна контролировать работу машинно-тракторного парка, бригад, ферм и других участков производства, активно содействовать подразделениям в выполнении планов и заданий, принимать меры по устраниению причин, нарушающих нормальный ход производства.

5. Опыт диспетчерского управления работой совхозов и колхозов показывает, что диспетчерская служба может способствовать росту производительности труда на 12-25% и что средства, затраченные на ее организацию, окупаются за 1-2 года.

3. შავლა

მარცვლეულის წარმოება საქართველოში მეექვსე ხუთწლეულში

სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების მეხუთე ხუთწლიანი გეგმის დავალებათა წარმატებით შესრულება დიდი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო კომუნისტური წყობის განვითარების გზაზე. მეხუთე ხუთწლეულში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების მიღწეული დონე სრულ შესაძლებლობას აძლევდა საბჭოთა კავშირს ახალი გრანდიოზული ამოცანები დაესახა ჩვენი ქვეყნის შემდგომი განვითარებისათვის. ეს ამოცანები განსაზღვრა სსრკ XX ყრილობამ, რომელიც შედგა 1956 წლის თებერვალში. ყრილობამ აღნიშნა, რომ პარტიის XIX ყრილობის მიერ დადგენილი დავალებანი სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების მეხუთე ხუთწლიანი გეგმის შესახებ წარმატებით შესრულდა და ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში ყველა საჭირო პირობა იმისათვის, რომ უმოკლეს ისტორიულ ვადებში გადაიჭრას სსრ კავშირის ძირითადი ეკონომიური ამოცანა. მის გადაჭრაში დიდმნიშვნელოვანი როლი უნდა შეესრულებინა მეექვსე ხუთწლეულს. რომლის მთავარი ამოცანები იყო: მიიშველეთ უპირატესი განვითარების, განუწყვეტელი ტექნიკური პროგრესისა და შრომის ნაყოფიერების გადიდების ბაზაზე მიღწეულიყო სახალხო მეურნეობის ყველა დარგის შემდგომი მძლავრი ზრდა, განხორციელებულიყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მკვეთრი აღმავლობა და ამ საფუძველზე მიგვეღწია საბჭოთა ხალხის მატერიალური კეთილდღეობისა და კულტურული დონის მნიშვნელოვანი ამაღლებისათვის 1.

XX ყრილობის დირექტივებით სამრეწველო პროდუქციის ზრდა ხუთწლეულში გათვალისწინებული იყო დაახლოებით 65%-ით. აქედან წარმოების საშუალებათა წარმოების — 70%-ით და მოხმარების საგნების წარმოებისა — 60%-ით.

სოფლის მეურნეობის მთავარ ამოცანად დასახული იყო მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის მკვეთრი აღმავლობა. ჯეროვანი ყურადღება მქონდა დათმობილი მარცვლეული კულტურების წარმოების გადიდებას. 1960 წლიათვის მათ საერთო მოსავალს უნდა მიეღწია 180 მილიონ ტონამდე. ხუთწლეულის განმავლობაში მნიშვნელოვნად უნდა გადიდებულიყო ტექნიკური და ბოსტნეული კულტურების, ხილის, ყურძნის და მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოება.

გაუჯლისწინებელი იყო ფართო მასშტაბით საორგანიზაციო და სამედიცინო ციო სამუშაოები იმ ვარაუდით, რომ სარწყავი მიწების ფართობი გადიდებულიყო 2.1 მლნ. ჰა-ით და ათვისებულიყო 3.1 მლნ. ჰა და **შარქინე მუხრანში**. მეექვსე ხუთწლიანი გეგმა ითვალისწინებდა სოფლის მეურნეობაში **მეცხოველეობის** დონის შემდგომ ამაღლებას. ხუთწლედში მნიშვნელოვნად უნდა ამაღლებულიყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კულტურა აგრონომიული მეცნიერების მიღწევებისა და მოწინავე გამოცდილების ფართოდ გამოყენების საფუძველზე.

სკვ XX ყრილობის ღირებულებები მეექვსე ხუთწლიანი გეგმის შესახებ ითვალისწინებდა საბჭოთა კავშირის ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობის შემდგომ მძლავრ აღმავლობას.

მეექვსე ხუთწლედში საქართველოს სოფლის მეურნეობის მთავარ ამოცანას შეადგენდა ჩაოს. მევენახეობის, მებაღეობის, მეციტრუსეობის, მებაბრეშუეობის, თამბაქოს წარმოების შემდგომი განვითარება, რესპუბლიკაში მნიშვნელოვნად უნდა გადიდებულიყო მარცვლეული კულტურებისა და მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოება. 1960 წელს 1955 წელთან შედარებით რესპუბლიკაში მარცვლეულის წარმოება უნდა გადიდებულიყო 1.3-ჯერ. ხორცისა — 1.7-ჯერ, რძისა — 2-ჯერ, მატყლის — 1.4-ჯერ. აბრეშუმის პარკისა — 1.3-ჯერ [2].

საქართველოს კომუნისტური პარტიის XVII ყრილობამ, რომელიც შედგა 1956 წლის იანვარში, რესპუბლიკის პარტიულ ორგანიზაციებს უმნიშვნელოვანეს ამოცანად დაუსახა ძირეულად გაეუმჯობესებინათ ორგანიზატორული და პარტიულ-პოლიტიკური მუშაობა მეექვსე ხუთწლედის ამოცანების წარმატებით გადაჭრისათვის. განაკეთებელი ყურადღება უნდა მიქცეოდა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა პარტიული ორგანიზაციების ბაძოლისუნარიანობის შემდგომ ამაღლებას.

მეექვსე ხუთწლედის პირველი წლის დასაწყისისათვის რესპუბლიკის სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში მუშაობდა 50 ათასზე მეტი კომუნისტი. კოლმეურნეობებში, საბჭოთა მეურნეობებსა და მანქანა-ტრაქტორთა სადგურებში არსებულ 2223 პირველად პარტიულ ორგანიზაციაში გაერთიანებული იყო 50347 კომუნისტი [3]. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ხელმძღვანელობით ეს 50-ათასიანი კომუნისტების არმია სათავეში ედგა მშრომელთა ბრძოლას სოფლის მეურნეობის მძლავრი აღმავლობის შესახებ პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის გადაწყვეტილებათა შესრულებისათვის, რაგორც სარ კავშირის სხვა რესპუბლიკების. ისე საქართველოს სოფლის მეურნეობის მუშაკებმა მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწიეს მეექვსე ხუთწლედის დავალებათა შესრულებაში. რესპუბლიკაში შემდგომი განვითარება ჰპოვა სოფლის მეურნეობის ძირითადმა დარგებმა. მნიშვნელოვნად გაიზარდა სასოფლო-სამეურნეო კულტურებისა და მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოება. ამაღლდა მიწათმოქმედების კულტურა.

კომუნისტური პარტია და საბჭოთა მთავრობა სოფლის მეურნეობის წარმოების აღმავლობის უმნიშვნელოვანეს პირობად თვლიან მელორიაციისა და მორწყვის სისტემის შემდგომ განვითარებას. სკვ ცენტრალური კომიტეტის

1966 წლის მაისის პლენუმმა გადაუდებელ ამოცანად დასახა „უახლესი 10 წლის მანძილზე გადიდდეს სარწყავი მიწის ფართობები 7 — 8 მლნ. ჰა-ით და ამოშრობილი მიწებისა — 15 — 16 მლნ ჰა-ით, ამასთან მელიორაციის ღირებულების საერთო ფართობი 1975 წელს ჩვენს ქვეყანაში გადიდდეს 12000000 მლნ. ჰა-მდე“ [4].

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი, პარტიის საოლქო და რაიონული კომიტეტები დიდ ღონისძიებებს ატარებდნენ მეექვსე ხუთწლედში სარწყავი სისტემის განვითარებისა და ამოშრობილი მიწების ფართობების გადიდებისათვის. მეექვსე ხუთწლედის წლებში ექსპლოატაციაში შევიდა ზემო საშვარის, მუხრანის და ტაშისკარის სარწყავი სისტემები, რომლებიც რწყავდა 46,7 ათას ჰა ფართობს. სარწყავქსელიანი მიწის ფართობმა 1957 წელს მიაღწია 319,6 ათას ჰა-ს. ხოლო 1958 წელს იგი უდრიდა 333,2 ათას ჰა-ს. სამი წლის განმავლობაში (1955 — 1958) სარწყავქსელიანი მიწების ფართობი 26,5 ათასი ჰა-ით გადიდდა და 3,5-ჯერ გაიზარდა 1921 წელთან შედარებით. მარტო მეხუთე ხუთწლედში კოლხეთის ინგურ-ხუმუშქურის და წითელგორას ამოშრობილმა ფართობებმა შეადგინა 54,4 ათასი ჰა [5], ხოლო 1960 წელს კოლმეურნეობებში, საბჭოთა მეურნეობებსა და სხვა სახელმწიფო მეურნეობებში სარწყავქსელიანი მიწების ფართობი 340 ათას ჰა-ს უდრიდა [6].

სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვაში სარწყავქსელიანი და ამოშრობილი ფართობების მნიშვნელოვანი რაოდენობით მოქცევამ ხელი შეუწყო სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობის გადიდებას.

სოფლის მეურნეობის სწრაფი ტემპით განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობაა მიწათმოქმედებაში ორგანული და მინერალური სასუქების გამოყენება. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1958 წლის მაისის პლენუმმა შეიმუშავა ჭიმოური მრეწველობის დაჩქარებული განვითარების ღონისძიებანი.

რესპუბლიკის პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელი ორგანოები ჯეროვან ყურადღებას აქცევდნენ ჭიმოური მრეწველობის ობიექტების მშენებლობასა და მათი საწარმოო სიმძლავრეთა გადიდებას, რის შედეგადაც სწრაფი ტემპით იზრდებოდა მინერალური სასუქების წარმოება. ასე, მაგალითად, მეხუთე ხუთწლედის დასასრულს საქართველოში წარმოებულ იქნა 30 ათასი ტ მინერალური სასუქი, 1956 წელს კი მისმა წარმოებამ 94,8 ათას ტ მიაღწია. ხოლო 1958 წელს გამოშვებულ იქნა 230 ათასი ტ მინერალური სასუქი [7]. სამი წლის განმავლობაში რესპუბლიკაში მინერალური სასუქების წარმოება 20ს ათასი ტონით გაიზარდა.

1960 წელს საქართველოს სოფლის მეურნეობამ მიიღო 250,1 ათასი ტ მინერალური სასუქი.

სკკპ XX ყრილობამ დასახა რა სოფლის მეურნეობის მძლავრი აღმავლობის ღონისძიებანი, თავის გადაწყვეტილებაში ხაზგასმით აღნიშნა, „საჭიროა უზრუნველყოფილ იქნეს შემდგომი მექანიზაცია სოფლის მეურნეობაში, უმოკლეს ვადაში განხორციელდეს ცალკეულ სამუშაოთა მექანიზაციიდან ათელი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კომპლექსურ მექანიზაციაზე გადასვლა“ [8].

მეექვსე ხუთწლედში საქართველოს რესპუბლიკაში მნიშვნელოვნად ამაღლდა სოფლის მეურნეობის მექანიზაციის დონე. რესპუბლიკის მანქანატრაქტორთა პარკი ყოველწლიურად ივსებოდა ახალი მარცვლებით, კომბაინებითა და სატვირთო ავტომობილებით. 1954 წლის დასაწყისში მარცვლებით 1960 წლის დასაწყისისათვის საქართველოს სოფლის მეურნეობის მანქანატრაქტორთა პარკში ტრაქტორების რაოდენობა (15 ძალიანზე გაანგარიშებით) გაიზარდა 3726 ცალით, ხოლო ტრაქტორების სიმძლავრე 55,9 ათასი ცხენის ძალით. მარცვლეულის ასაღები კომბაინების რაოდენობა — 356 ცალით და სატვირთო ავტომობილების — 1091 ცალით. 1960 წლის დასაწყისისათვის რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობაში ირიცხებოდა 8173 ტრაქტორი (ფიზიკური ერთეული), 1730 ცალი მარცვლის ასაღები კომბაინი, 8732 სატვირთო ავტომობილი.

1960 წელს სოფლის მეურნეობის ენერგეტიკაში მექანიკური ძრავის ხაზდრითი წონა უდრიდა 94%-ს, ხოლო მუშა პირუტყვისა — 6,0%-ს. მაშინ, როცა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე საქართველოს სოფლის მეურნეობაში მუშა პირუტყვი თითქმის ერთადერთი გამოყვეი ძალა იყო [9].

საქართველოს კომუნისტური პარტიის XVIII ყრილობამ, რომელიც შედგა 1958 წლის იანვარში, გეროვანი ყურადღება მიაქცია სოფლის მეურნეობის ელექტრიფიკაციის საკითხს და თავის გადაწყვეტლებაში ასე განაზღვრა რესპუბლიკის კომუნისტების ამოცანები: „მკვეთრად დაჩქარდეს სოფლების ელექტრიფიკაციის სამუშაოები, რათა 1965 წელს მთლიანად დამთავრდეს კოლმეურნეობების, მანქანატრაქტორთა სადგურებისა და საბჭოთა მეურნეობების ელექტრიფიკაცია“ [10].

რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციებმა მნიშვნელოვანი წარმატება მიიღოვეს სოფლის მეურნეობის ელექტრიფიკაციის შესახებ მეექვსე ხუთწლიანი გეგმის შესრულებისათვის ბრძოლაში, რის შედეგადაც სოფლის ელექტროსადგურების სიმძლავრემ 1958 წელს 49,7 ათას კილოვატს მიაღწია, ხოლო 1959 წელს — 52,1 ათას კილოვატს. 1958 წელს სოფლის ელექტროსადგურების მიერ გამოიმუშავებულმა ელექტროენერგიამ 130,5 მილიონ კილოვატსაათს მიაღწია, 1959 წელს კი — 135,1 მილიონ კილოვატსაათს [11]. 1960 წელს რესპუბლიკის კოლმეურნეობებმა და საბჭოთა მეურნეობებმა მიიღეს 165,8 მილიონი კილოვატსაათი ელექტროენერგია, იმავე წელს ელექტროთიკრიბობილი იყო 134 საბჭოთა მეურნეობა (მთელი საბჭოთა მეურნ. 91%), და 1131 კოლმეურნეობა (61%). 1960 წელს მარტო საწარმოო საპირიებისათვის საბჭოთა მეურნეობებმა დახარჯეს 18,7 მილიონი კილოვატსაათი ელექტროენერგია, ხოლო კოლმეურნეობებმა — 34,6 მილიონი კილოვატსაათი [12].

სოფლის მეურნეობაში ელექტრიფიკაციის დონის ამაღლებამ, კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების მიერ შრომატევად სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებში ელექტროენერგიის გამოყენებამ ხელი შეუწყო სოფლის მეურნეობის წარმოების შემდგომ ამაღლებას, სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობისა და პირუტყვის პროდუქტიულობის ზრდას.

საქართველოს კომპარტიამ მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გაატარა სოციალისტური სოფლის მეურნეობის კადრებით განმტკიცებისა და სასოფლო რაი-

ონების პარტიული და საბჭოთა ხელმძღვანელი კადრების შერჩევისა და დაწესებულებებისათვის.

მნიშვნელოვნად გაიზარდა მეურნეობაში დასაქმებულ მარცვლეულის რიცხვი. 1960 წლის დასასრულისათვის რესპუბლიკის კოლმეურნეობებში მუშაობდა უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების მქონე 11437 სპეციალისტი [13]. მათ შორის უმაღლესი განათლებით — 4166 კაცი.

რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციებმა და სამიწათმოქმედო ორგანიზაციებმა ასევე კმედითი ღონისძიებები გაატარეს მასობრივი კვალიფიკაციის კადრების მოსამზადებლად, რამაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი რესპუბლიკის მრავალდარგოვანი სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარების საქმეს.

შეექმნა ხელოვნური განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა მარცვლეულის, როგორც მთელი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საფუძვლის, წარმოების გაზრდების ღონისძიებებს. პარტიამ შეიმუშავა და განახორციელა ციმბირში, ყაზახეთში, ვოლგისპირეთში, ურალში ყამირი და ნასვენ მიწების ათვისების პროგრამა, მოკლე ვადაში ათვისებულ იქნა 36 მლნ. ჰა ყამირი და ნასვენი მიწები. ყოველივე ამან შესაძლებლობა მოგვცა მნიშვნელოვნად გაგვეზარდებინა მარცვლეული კულტურების ნათესი ფართობი და გაგვეზარდა მარცვლეულის წარმოება. მარტო სამი წლის განმავლობაში (1954 — 1956) მარცვლეულის წარმოება გაიზარდა 1953 წლის 82,5 მლნ. ტ-დან 125 მლნ. ტ-მდე 1956 წელს. მარცვლეულის დამზადება კი 31-დან 54 მლნ. ტ-მდე გაზარდდა [14]. 1958 წელს სსრ კავშირში მარცვლეულის მოსავალი შეადგინდა 8 მლრდ. 621 მლნ. ფუტს, ნაცლად 1955 წლის 6 მლრდ. 518 მლნ. ფუტისა. მარცვლეული კულტურების საპექტარო მოსავლიანობა 1955 წლის 8,5 ცენტნერ-დან გაიზარდა 11,3 ცენტნერამდე 1958 წელს [15]. ჩვენს ქვეყანაში მარცვლეულის წარმოება 1953 წელთან შედარებით 69%-ით გაიზარდა 1958 წელს. სახელმწიფომ 1958 წელს დაამზადა 3,5 მლრდ. ფუტი მარცვლეული [16]. ხოლო 1960 წელს სსრ კავშირში მიღებულ იქნა 8 მლრდ. 131 მლნ ფუტი მარცვლეული და შესყიდულ იქნა 2 მლრდ. 852 მლნ. ფუტი [17].

პარტიისა და მთავრობის მიერ დასახულ ღონისძიებათა განხორციელების შედეგად საქართველოს სოფლის მეურნეობის მუშაებმა მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწიეს მარცვლეული კულტურების წარმოებაში.

შეექმნა ხელოვნური პირველი — 1956 წელს, მიუხედავად დაგვიანებული და ცივი გაზაფხულისა, მარცვლეული კულტურების თესვა რესპუბლიკის რაიონებში უმრავლესობამ უფრო ორგანიზებულად და უკეთესად მოაწყო, ვიდრე წინა წლებში. რესპუბლიკის ბევრმა კოლმეურნეობამ 1956 წელს მიიღო თავთავიანი კულტურების მაღალი მოსავალი. ველისციხის მტს-ის ზონის კოლმეურნეობებში 2575 ჰა შემოდგომის ხორბლის თითოეულ ჰა-ზე აღებულ იქნა 17 ც მარცვალი. შირაქის მტს-ის ზონის კოლმეურნეობებში საშუალოდ ჰა-ზე — 16,4 ც, წითლის მტს-ის მომსახურების კოლმეურნეობებში — 16,3 ც, ენისლის მტს-ის ზონის კოლმეურნეობებში — 16 ც [18] და ა. შ.

ხორბლის მოსავლის გაზრდებისათვის ბრძოლაში თვალსაჩინო შედეგებს მიაღწიეს ულიანოვკის მტს-ის ზონის კოლმეურნეობებმა. საკოლმეურნეო პარ-

ტიული ორგანიზაციები, მტს-ის მუშაკები, კოლმეურნეობათა გამგებები და კოლმეურნეები აქტიურად დაირაზმნენ თავთავიანი კულტურების აგროტექნიკურ ვადებში დათესვისა და დამუშავებისათვის. ამ ზონის კოლმეურნეობებში თავთავიანი კულტურების მთელი ფართობის 95% დატესტილია მუშაკების მიერ და ვაჭრო მწკრივებად. დროზე ჩატარდა ნათესების გაწმენდა საჩვევლებისაგან და უზრუნველყოფილ იქნა მოსავლის უდანაყარგოდ აღება. ამის შედეგად ულიანოვკის მტს-ის კოლმეურნეობებში თავთავიანი კულტურების 10000 ჰა ნათესი ფართობიდან საშუალოდ ჰა-ზე მიიღეს 15.3 ც მარცვლეული [19].

მეექვსე ხუთწლედის პირველ წელს მარცვლეულის წარმოებაში თავის სახელეს ყვარლის რაიონის კოლმეურნეობებმა. რაიონში 9498 ჰა ნათესის თითოეული ჰა-დან მიღებულ იქნა 14.3 ც. მარცვლეული ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 12 ც-ისა. რაიონმა დროულად უზრუნველყო მოსავლის აღება და ერთ-ერთმა პირველმა შეასრულა სახელმწიფოსათვის პურის ჩაბარების გეგმა [20].

პარტიულ-პოლიტიკური და ორგანიზატორული მუშაობის გაუმჯობესების შედეგად მარცვლეული კულტურების წარმოება მნიშვნელოვნად გადიდდა საშრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის კოლმეურნეობებში, რომლებშიც მარცვლეულის საერთო მოსავალი 1957 წელთან შედარებით 20%-ით გაიზარდა 1958 წელს. ოლქის კოლმეურნეობებმა 1958 წელს ჰა-ზე მიიღეს 10 ც საშემოდგომო ხორბალი და ქერი და 14 ც სიმინდი. 1957 წელთან შედარებით 1958 წელს ხორბლის საშუალო მოსავალი ჰა-ზე გაიზარდა 2.7 ც-ით და სიმინდის — 3.2 ც-ით. ოლქის რიგმა კოლმეურნეობებმა საშუალოდ ჰა-ზე მიიღეს 30 ც ხორბალი და 70 ც-მდე სიმინდი [21].

1956 — 1958 წლებში პურეულის წარმოება მნიშვნელოვნად გააძლიერდა წითელწყაროს, სიღნაღის, მარნეულის, თელავის, ლაგოდეხის, საგარეჯოს, გორის, ხაშურის და აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა რაიონების კოლმეურნეობებში. 1957 წელს საქართველოში ხორბლის მთლიანი წარმოების 19.8% მოდიოდა წითელწყაროს რაიონის კოლმეურნეობებზე, 9.8% — სიღნაღის რაიონის კოლმეურნეობებზე, 6.4% — მარნეულის რაიონის კოლმეურნეობებზე [22] და ა. შ.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1955 წლის იანვრის პლენუმმა მარცვლეულის წარმოების გადიდების უდიდეს რეზერვად მიიჩნია სიმინდის ნათესების გაფართოება. სიმინდი, როგორც ყველაზე მოსავლიანი მარცვლეული კულტურა, ერთსა და იმავე დროს წყვეტს ორ ამოცანას — მარცვლეულის რესურსების შევსებას და მესაქონლეობისათვის მტკიცე საკვები ბაზის შექმნას.

რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციებმა დიდი ორგანიზატორული მუშაობა გააჩაღეს სიმინდის წარმოების გადიდებისათვის. რესპუბლიკის მრავალმა რაიონმა და კოლმეურნეობამ 1956 — 1958 წლებში სიმინდის უხვი მოსავალი მიიღო. 1957 წელს გურჯაანის რაიონის კოლმეურნეობებმა 1600 ჰა ფართობზე საშუალოდ ჰა-დან 34.8 ც სიმინდი მიიღეს. ამავე რაიონის სოფ. ჩუმლაყის კოლმეურნეობამ 150 ჰა ფართობის თითოეულ ჰა-ზე 55.2 ც სიმინდი მიიღო [23].

რიგი წლების განმავლობაში ყვარლის რაიონის კოლმეურნეობებში სოციალისტური მოსავალი ჰა-ზე არ აღემატებოდა 15 ც-ს. 1957 წელს საგანგებო ღონისძიების დაწყებამდე პარტიის რაიონული კომიტეტის მიერ მოწვეულ იქნა საკოლმეურნეო პირველადი პარტიული ორგანიზაციების მდივნების, კოლმეურნეობის მეთაურებისა და სოფლის მეურნეობის სპეციალისტთა ჯგუფი. მათ დაელოდა განხილულ იქნა სიმინდის მოსავლის გადიდების კონკრეტული ღონისძიებანი. თითოეულ კოლმეურნეობას ამოცანად დაუსახეს, რომ ერთ ჰა-ზე შეენარჩუნებინათ არანაკლებ 40000 ძირი სიმინდისა. სატრაქტორო ბრიგადებისა და კოლმეურნეთათვის დაწესდა წამახალისებელი ღონისძიებანი სიმინდის ნარგავთა შენარჩუნების, ნათესების დროული კულტივაციისა და ყველა აგროტექნიკური ღონისძიებების დროზე ჩატარებისათვის.

სიმინდის მოსავლიანობის გადიდების საკითხი განხილული იქნა ყველა პირველადი პარტიული ორგანიზაციის საერთო კრებებზე. პარტიის რაიონულმა კომიტეტმა 1957 წელს ოთხჯერ განიხილა საკითხი თესვის, ნათესების დამუშავებისა და მოსავლის აღების შესახებ.

სიმინდის მოსავლის გადიდებისათვის ქმედითი ბრძოლა გააჩაღეს რაიონის მრავალტირაჟიანმა გაზეთმა, ადგილობრივმა კედლის გაზეთებმა და საველე ფურცლებმა. სიმინდის მაღალი მოსავლის მისაღებად გაიშალა სოციალისტური შეჯიბრება კოლმეურნეობებსა, ბრიგადებსა და ცალკეულ კოლმეურნეებს შორის. ხდებოდა წარჩინებულ კოლმეურნეთა დაჯილდოება პრემიალური ფონდიდან პროდუქტებითა და ფასიანი საჩუქრებით.

რაიონის პარტიული ორგანიზაციების, სოფლის მეურნეობის სპეციალისტთა და კოლმეურნეთა თავდადებული შრომის შედეგად 1957 წელს რაიონის კოლმეურნეობებში საშუალოდ ჰექტარზე მიღებულ იქნა 30 ცენტნერზე მეტი სიმინდის მარცვალი [24].

სიმინდის უხვი მოსავლის მიღებაში ასევე ისახელეს თავი რესპუბლიკის მთელმა რიგმა კოლმეურნეობებმა, ბრიგადებმა და ცალკეულმა ნოვარობმა. 1958 წელს მახარაძის რაიონის კოლმეურნეობებში საშუალოდ ჰა-ზე მიღებულ იქნა 23,8 ც სიმინდი. ხოლო ამავე რაიონის სოფელ ძიმითის ახალგაზრდა კომუნისტის სახელობის კოლმეურნეობამ 178 ჰა ნათესიდან საშუალოდ ერთ ჰა-ზე მიიღო 35 ც სიმინდი. ამავე კოლმეურნეობის ბრიგადირმა ანდლულაძემ მისთვის გაპროცენებულ ერთ ჰა-ზე მიიღო 143 ც სიმინდი მარცვლად და 133 ც ჩალა. ანდლულაძის გამოცდილებით გამოყენებით რაიონის ბევრი კოლმეურნეობა ღებულობდა სიმინდის უხვ მოსავალს. ვალის რაიონის სოფ. ოქუნიის ლენინის სახელობის კოლმეურნეობის ბრიგადირმა ჩოქოლი ქვაჩახიამ 15 ჰა ნათესის თითოეულ ჰა-ზე მოიწია 108 ც სიმინდი. იმავე რაიონის სოფ. პირველი ვალის კოლმეურნეობაში 1956 წელს გეგმით გათვალისწინებული 25 ც ნაცვლად ჰა-ზე მიიღეს 12 ც სიმინდი. პარტიის რაიკომმა შეისწავლა დაბალი მოსავლიანობის მიზეზები, საკოლმეურნეო პარტიულმა ორგანიზაციამ და კოლმეურნეობის გამგეობამ აამოქმედეს გამოუყენებელი რეზერვები. ჯეროვანი ყურადღება მიექცა სიმინდის დასათესად ყაშირი მიწების ათვისებას, ნათესებში ორგანული და მინერალური სასუქების შეტანას, ჰა-ზე მცენარის სიხშირის გადიდებას, ნათესების აგროტექნიკურ ვადებში დამუშავებას და ა. შ. ასეთი

წმენდილი ღონისძიებების გატარებით კოლმეურნეობაში 1957 წელს საშუალოდ ჰა-ზე მიიღეს 45 ც სიმიინდი, ხოლო 1958 წელს — 47 ც. 1958 წელს შედარებით სიმიინდის მოსავლიანობა გაიზარდა 4-ჯერ. შესაბამისად შრომის დანახარჯები სიმიინდის წარმოებაზე. 1956 წელს წარმოებაზე დაიხარჯა 3,4 შრომადღე, 1957 და 1958 წლებში კი — 1,7 შრომადღე. 1958 წელს ნოვატორმა მესიმინდემ ამხ. სანდუხიძემ (ზუგდიდის რაიონი) ჰა-ზე 177 ც სიმიინდი მოიწია [25]. რესპუბლიკის მრავალი ნოვატორი მესიმინდე სიმიინდის მაღალ, სარეკორდო მოსავალს ღებულობდა.

რესპუბლიკაში თანდათანობით მცირდებოდა იმ კოლმეურნეობათა რიცხვი, რომლებიც სიმიინდის დაბალ მოსავალს ღებულობდნენ, რასაც ადასტურებს ქვემოთ მოტანილი ცხრილი.

	1956 წ.	1958 წ.
კოლმეურნეობათა რაოდენობა, რომლებმაც ჰა-ზე მიიღეს 5 ცენტნერამდე (პროცენტი)	530 (23,4%)	177 (6%)
5-დან 10 ცენტნერამდე	662 (38%)	529 (28,5%)
10-დან 15 ცენტნერამდე	351 (21,6%)	478 (25,6%)
15-დან 20 ცენტნერამდე	172 (9,2%)	344 (18,3%)
20-დან 25 ცენტნერამდე	86(4,4%)	179 (8,7%)
30-დან 35 ცენტნერამდე	31 (1,3%)	63 (3,1%)
35-დან 40 ცენტნერამდე	12 (0,3%)	39 (1,8%)
40-დან 45 ცენტნერამდე	3 (0,1%)	26 (1,2%)
45 ცენტნერზე მეტი	3 (0,1%)	16 (0,9%)

ამრიგად, 1958 წელს 1956 წელთან შედარებით ორჯერ გაიზარდა იმ კოლმეურნეობათა რიცხვი, რომლებმაც საშუალოდ ჰა-ზე მიიღეს 20-დან 25 ც-მდე და 30-დან 35 ც-მდე სიმიინდი, სამჯერ მეტმა კოლმეურნეობამ ჰა-ზე მიიღო 25-დან 40 ც-მდე სიმიინდი და თითქმის 9-ჯერ გადიდა იმ კოლმეურნეობათა რიცხვი, რომლებმაც ჰა-ზე მიიღეს 40-დან 45 ც-მდე სიმიინდი.

წინა წლებთან შედარებით რესპუბლიკის რიგ კოლმეურნეობათა მიერ სიმიინდის მაღალი მოსავლის მიღება როდი ნიშნავდა მისი მოსავლის გადიდების ყველა რეზერვის გამოყენებას. ასე, მაგალითად, მაიაკოვსკის მტს-ის მომსახურების კოლმეურნეობებში 1956 წელს საშუალოდ ჰა-ზე მიღებულ იქნა 8,5 ც სიმიინდი, ზესტაფონის რაიონის კოლმეურნეობებში — 7,8 ც, თერჯოლის რაიონში — 7,4 ც, ჭიათურის რაიონში — 5 ც, საჩხერის რაიონში — 4 ც და ა. შ. ასევე დაბალი მოსავალი მიიღეს აბაშის, ხობის, ცხაკიას, ზუგდიდის, ლანჩხუთისა და აფხაზეთის ასსრ რაიონების კოლმეურნეობებმა. ამის მთავარი მიზეზი იყო სიმიინდის თესვისა და ნათესების დამუშავებაში აგროტექნიკური ვადების დარღვევა. ხობის რაიონის კოლმეურნეობებში აგროვადების დარღვევით დაითესა სიმიინდი 4332 ჰექტარზე (მთელი ნათესი ფართობის 71,7%), ზესტაფონის რაიონში — 3840 ჰა-ზე (66,0%), აფხაზეთის კოლმეურნეობებში — 18265 ჰა-ზე (72,5%). მთელს რესპუბლიკაში თესვის ვადის გასვლის შემდეგ დაითესა სიმიინდი 133 ათას ჰა-ზე, რაც შეადგენდა მთელი ნათესი ფართობის 49%-ს [26].

საქართველოს კომპარტიის XVII და XVIII კრილობებზე, ცენტრალური კომიტეტის პლენუმებზე ბიუროს სხდომებსა და სოფლის მეურნეობის მუშაკთა რესპუბლიკურ თათბირებზე სათანადო ყურადღება ჰქონდა მუშაკთა სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებთან ერთად, მარცვლეულიც მუშაკთა კიბეებს. ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს 1958 წლის 27 მაისის სხდომაზე ანალიზი გაუკეთა ზესტაფონის პარტიის რაიკომისა და მშრომელთა დეპუტატების რაიონული საბჭოს აღმასკომის მუშაობაში არსებულ ნაკლოვანებებსა და დარღვევებს. ბიურომ თავის დადგენილებაში მიუთითა, რომ რაიონში ძალზე არაადამაკმაყოფილებელი იყო სოფლის მეურნეობისადმი ხელმძღვანელობა, რის გამოც ძლიერ ჩამორჩებოდა სოფლის მეურნეობის ძირითადი დარგები. დადგენილებაში სათანადო ყურადღება გამახვილებულია მარცვლეული კულტურების წარმოების ჩამორჩენაზე. 1957 წელს რაიონში საშუალოდ ჰაზე მიღებულ იქნა 8.4 ც სიმინდი ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 10 ც-ისა. რაიონის 41 კოლმეურნეობიდან სიმინდის მოსავლიანობის გეგმა არ შეუსრულებია 31 კოლმეურნეობას, ამ რაიონის სოფ. განთიადის ხოზე დასსს სახელობის კოლმეურნეობამ ჰაზე მიიღო 1.43 ც სიმინდი, 26 კომისრის სახელობის კოლმეურნეობამ 1.7 ც, სტალინის სახ. კოლმეურნეობამ — 1.8 ც, სოფ. კვალთის ორგანიკის სახ. კოლმეურნეობამ — 3.2 ც და ა. შ. ასეთი ჩამორჩენის ერთერთი მიზეზი იყო შრომის დისციპლინის დაბალი დონე, რაიონის კოლმეურნეობებში საიკლავებელი შრომადღებების მინიმუმი არ გამოუმუშავებია 3000-ზე მეტ კაცს, მთელ შრომისუნარიანთა 29%-ს, მათ შორის არც ერთი შრომადღე არ გამოუმუშავებია 1020 კაცს (10%).

რაიონი სერიოზულად ჩამორჩებოდა 1958 წლის საგაზაფხულო სამუშაოებშიც. აგროვადის ვასელის მიუხედავად, 20 მაისისათვის სიმინდის თესვის გეგმა შესრულებული იყო 87.8%-ით.

რაიონული საბჭოს თავმჯდომარე ჩამოშორდა სოფლის მეურნეობისადმი ხელმძღვანელობას, ხოლო პარტიის რაიონული კომიტეტის ბიურო არაადამაკმაყოფილებლად წარმართავდა პირველადი პარტიული ორგანიზაციების მუშაობას უმნიშვნელოვანესი სამეურნეო და პოლიტიკური ამოცანების გადასაწყვეტად.

ცენტრალური კომიტეტის ბიურომ დასახა სათანადო ღონისძიებანი რაიონში სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგების ჩამორჩენის აღმოსაფხვრელად. ასევე მიიღო ორგანიზაციული ზომები რაისაბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარის გ. არევაძისა და პარტიის რაიკომის მდივნის შ. ხიდაშელის მიმართ [27].

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიურო ხშირად იხილავდა მარცვლეული კულტურების აგროვადებში დამუშავებისა და მოსავლის დროულად, უდასჯარგოდ აღების საკითხებს. 1958 წლის 12 აპრილის ბიუროს სხდომაზე განხილულ იქნა საკითხი თავთავიანი მარცვლეული კულტურების მოსავლის დაყოფით აღების შესახებ. აღნიშნული წესით მოსავლის აღება ძალზე ეფექტურია. მარცვლეულის დანაკარგი საშუალოდ ჰაზე მცირდება 2-დან 4 ც-მდე. მკვრამ რესპუბლიკის კოლმეურნეობებში 1957 წელს თავთავიანი მარცვლეული კულტურების მოსავალი დაყოფით აღებულ იქნა მხოლოდ 2503 ჰაზე.

ცენტრალური კომიტეტის ბიურომ დაავალა სამხრეთ ოსეთის საოლქო კომიტეტსა და საქართველოს სასოფლო რაიონების პარტიულ კომიტეტებს უზრუნველყვით ყველა კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობებში კულტურების აღნიშნული წესით აღება. მოემზადებინათ კულტურების ნიხატორთა კადრები მოსავლის უდანაქარგოდ აღებისათვის [28].

პარტიული ორგანიზაციების ყოველდღიური ყურადღებისა და სოფლის მეურნეობის მუშაყთა ენერგიული შრომის შედეგად მნიშვნელოვნად გაუმჯობრესდა მარცვლეული კულტურების ნათესების დამუშაყება. 1958 — 1959 წლებში კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში თითქმის მთლიანად განხორციელდა ხარისხოვანი თესლით თესვა. 1958 წელს საშემოდგომო ხორბლის ნათესების 99.0%, საგაზაფხულო ხორბლის — 96%, საგაზაფხულო ქერის — 98.7%, სიმინდის ნათესების 99.6% ხარისხიანი თესლით იყო დათესილი. კოლმეურნეობათა და საბჭოთა მეურნეობათა დიდმა უმეტესობამ აგრონომებში განხორციელა თავთავიანი კულტურებისა და სიმინდის ყანების დამუშაყება. დროულად გაიწმინდა პურის ყანები სარეველებისაგან. წინა წელთან შედარებით 1958 წელს რესპუბლიყაში 10 დღით ადრე დამთავრდა სიმინდის ნათესების მთელი ფართობის პირველი და მეორე გათოხნა.

მნიშვნელოვნად გაიზარდა მარცვლეული კულტურების როგორც საერთო, ისე საჰექტარო მოსავალი. 1953 წელს რესპუბლიყის ყველა კატეგორიის მეურნეობაში მარცვლეულის საშუალო-საჰექტარო მოსავლიანობა შეადგენდა 4.9 ც-ს. 1957 წელს მან მიადწია 12.5 ც-ს და 1958 წელს იგი უდრიდა 11.9 ც-ს. მთელ სსრ კავშირში ყველა კატეგორიის მეურნეობაში მარცვლეულის მოსავალი ერთ ჰა-ზე 1958 წელს 11.3 ც-ს შეადგენდა [29].

რესპუბლიყის კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში წლით წლობით იზრდებოდა მარცვლეულის საჰექტარო მოსავლიანობა:

მარცვლეულის საშუალო მოსავალი ჰექტარზე [30].

მეურნეობანი	1955 წ.	1956 წ.	1957 წ.	1958 წ.	1959 წ.	1960 წ.
ყველა კატეგორიის მეურნეობაში	11.1	11.4	12.5	11.9	13.7	13.3
მათ შორის საბჭოთა მეურნეობებში	16.2	12.6	13.7	9.5	12.3	12.8
კოლმეურნეობებში	9.7	10.0	11.4	10.8	12.6	12.0

1958 წელს მარცვლეული კულტურების საჰექტარო მოსავლის შემცირება გამოწყვეული იყო საშემოდგომო ნათესების დაზიანებით. 1957 წლის დეკემბერსა და 1958 წლის იანვარში მარცვლეული კულტურების ძირითად რაიონებში იყო თბილი, მშრალი ამინდი, ხოლო თებერვალში, მარტსა და აპრილში აღიერმა ჰარებმა მთლიანად გადაწვა ხორბლის ნათესები 40252 ჰა-ზე.

1960 წელს 1955 წელთან შედარებით ყველა კატეგორიის მეურნეობაში მარცვლეულის საჰექტარო მოსავალი გაიზარდა 2.2 ც-ით, ხოლო კოლმეურნეობებში — 2.3 ც-ით. 1960 წელს საშემოდგომო ხორბლის საჰექტარო მოსავალი უდრიდა 10.2 ც-ს და სამარცვლე სიმინდის 16.3 ც-ს [31]. მთელი საბჭოთა კავში-

რის მასშტაბით კი მარცვლეულის საშუალო მოსავალი ჰაზე 109 ცს შეადგენდა.

ჩვენსე ხეთწლედის წლებში გრძელდებოდა მრავალწრივი მშენებლობისა და ტექნიკური კულტურების ფართობების გადიდების მუშაობები. იგი ფართობების, კერძოდ, მარცვლეული კულტურების ნათესების შემცირება. 1955 წელს რესპუბლიკის ყველა კატეგორიის მეურნეობაში სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ნათესი ფართობი შეადგენდა 950,5 ათას ჰა-ს. აქედან კოლმეურნეობაზე მოდიოდა 809,2 ათასი ჰა და საბჭოთა მეურნეობებზე — 15 ათას ჰა. 1960 წელს კი საერთო ნათესი ფართობი 829,4 ათას ჰა-ს უდრიდა (აქედან კოლმეურნეობებში — 666,3 ათასი ჰა, საბჭოთა მეურნეობებში — 55,3 ათასი ჰა.) და 1955 წელთან შედარებით იგი 121,1 ათასი ჰა-ით შემცირდა. 1955 წელს ყველა კატეგორიის მეურნეობათა საერთო ნათეს ფართობებში მარცვლეულ კულტურებს ეჭირა 714,6 ათასი ჰა, 1960 წელს კი — 471,6 ათასი ჰა, ე. ი. 1955 წელთან შედარებით მარცვლეულის ნათესი ფართობი შემცირდა 243 ათასი ჰა-ით. 1955 წელთან შედარებით 1960 წელს რესპუბლიკის კოლმეურნეობებში მარცვლეულის ნათესი ფართობი 229,6 ათასი ჰა-ით შეამცირეს და იგი დავადა 369,5 ათას ჰა-მდე, ნაკვალად 1955 წლ-ს 599,1 ათასი ჰა-ისა, ხოლო საბჭოთა მეურნეობებში მარცვლეულის ნათესი ფართობი 1960 წელს გაიზარდა 21 ათას ჰა-მდე, ნაკვალად 1955 წლის 7,5 ათასი ჰა-ისა [32].

მარცვლეული კულტურების ნათესი ფართობის შემცირებამ გამოიწვია მისი საერთო მოსავლის შემცირება.

მარცვლეული კულტურების საერთო მოსავალი (1000 ტონა) [33]

მეურნეობანი	1955 წ.	1958 წ.	1960 წ.
ყველა კატეგორიის მეურნეობაში	808,2	712,1	628,5
ნათ შორის საბჭოთა მეურნეობებში	11,9	17,2	26,5
კოლმეურნეობებში	589,2	507,3	445,9

როგორც ცხრილიდან ჩანს, საქართველოში 1960 წელს მარცვლეულის საერთო მოსავალი 179,7 ათასი ტონით შემცირდა 1955 წელთან შედარებით, კოლმეურნეობებში — 143,3 ათასი ტ-ით, ხოლო საბჭოთა მეურნეობებში იმავე პერიოდში მარცვლეულის საერთო მოსავალი გაადიდეს 14,6 ათასი ტონით.

1951 — 1955 წლებში საქართველოს ყველა კატეგორიის მეურნეობაში მარცვლეულის საშუალო-წლიური წარმოება უდრიდა 785,6 ათას ტონას, ხოლო 1956 — 1960 წლებში — 731,2 ათას ტონას, ანუ 54,4 ათასი ტონით ნაკლებს. ვიდრე მეხუთე ხეთწლედის წლებში [34], რაც ძირითადად აიხსნება მარცვლეული კულტურების ნათესი ფართობის მკვეთრი შემცირებით.

წინა ხეთწლედთან შედარებით მეექვსე ხეთწლედში საგრძნობლად გაიზარდა მარცვლეული კულტურების საექტარო მოსავლიანობა, მაგრამ მისი წარმოების გასაზიდავლად არსებული რეზერვები რესპუბლიკის კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების მნიშვნელოვან ნაწილს ჯერ კიდევ მთლიანად არ ჰქონდა გამოყენებული. ჯერ კიდევ დიდი იყო მარცვლეული კულტურის

რების წარმოების თვითღირებულება ასე. მაგალითად, ყველა საბჭოთა მარცვლეული კულტურების ერთი ცენტნერის წარმოება სსრ კავშირის ქსნშტაბით 1957 წელს კოლმეურნეობებს დაუჯდა 59 მანეთი და საბჭოთა კავშირის სსრკ-ში 43 მანეთი, საქართველოს კოლმეურნეობებში კი იგი დაჯდა 82 მანეთი და საბჭოთა მებურნეობებში — 61 მანეთი. ამრიგად, ერთი ცენტნერი მარცვლეულის წარმოებაზე საქართველოს კოლმეურნეობებში 23 მანეთით მეტი დაიხარჯა, ვიდრე მთელი სსრ კავშირის მასშტაბით, ასევე 1957 წელს 18 მანეთით მეტი იყო ცენტნერი მარცვლეულის თვითღირებულება საქართველოს საბჭოთა მებურნეობებში სსრ კავშირის საბჭოთა მებურნეობების საშუალო მაჩვენებლებთან შედარებით [35].

1957 წელს ერთი ცენტნერი სამარცვლე სიმინდის თვითღირებულება რესპუბლიკის მოწინავე კოლმეურნეობებში შეადგენდა 65 მანეთს, ეკონომიურად საშუალო დონეზე მყოფ კოლმეურნეობებში — 97 მანეთს და ჩამორჩენილ კოლმეურნეობებში — 127 მანეთს [36].

მარცვლეული კულტურების სათესი ფართობის შემცირება რესპუბლიკის საზოგადოებრივ მებურნეობებში გრძელდებოდა შემდგომ წლებშიც. უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში, როგორც აღინიშნა საქართველოს კომპარტიის XXV ყრილობაზე, რესპუბლიკამ გეგმის შესრულებას დააკლო 2 მილიონ 200 ათასი ტონა მარცვლეული [37].

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებასაც, რომ მეათე ხუთწლოდში 1975 წლის გეგმასთან შედარებით რესპუბლიკაში 70%-ით გაიზრდება მარცვლეულის დამზადება, ჭეროვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს მარცვლეულის წარმოების შემდგომ გადიდებას ფართო სარწყავქსელიან და ამოშრობილ მიწებზე. მსხვილი სპეციალიზებული მარცვლეული კულტურების აგროკომპლექსების შექმნით. ამას მოითხოვს რესპუბლიკაში მეცხოველეობის განვითარების ინტერესებიც. რომლის მეცნიერულად დასაბუთებული პროგრამა შიშიმუშია საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1975 წლის სექტემბრის პლენუმმა.

თანამედროვე ეტაპზე, როცა სახალხო მებურნეობის ცალკეული დარგების სპეციალიზაცია და კოოპერირება ხორციელდება არა მარტო სსრ კავშირის, არამედ მთელი მსოფლიო სოციალისტური სისტემის სახელმწიფოთა მასშტაბით, ჩვენს რესპუბლიკაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სოფლის მებურნეობის ძირითადი კულტურების — მეჩაიეობის, მევენახეობის, მებაღეობის და სხვა ძვირფასი ტექნიკური კულტურების განვითარებას. მაგრამ ეს როდი გვათავისუფლებს იმ მოვალეობისაგან, რომ ჭეროვანი ყურადღება არ დავუთმოთ მარცვლეულის წარმოების გადიდებას და ღირსეული წვლილი არ შევიტანოთ მარცვლეულის საკავშირო წარმოებაში, ამ მიმართულებით სათანადო ცვლილებები უნდა იქნეს შეტანილი სასოფლო-სამეურნეო სპეციალიზაციაში.

Резюме

Решением XX съезда КПСС главной задачей сельского хозяйства Грузии в шестой пятилетке было признано дальнейшее развитие чайного, виноградарского, садового, цитрусового, табачного хозяйства и шелководства.

В пятилетке значительно должно было увеличиться производство зерновых и продуктов животноводства. В 1960 году по сравнению с 1955 годом в республике производство зерновых должно было увеличиться в 1,3 раза, мяса — 1,7 раза, молока — вдвое, шелководного кокона — 1,3 раза.

XVII съезд Коммунистической партии Грузии, который состоялся в январе 1956 года, поставил важнейшую задачу перед партийными организациями республики — коренным образом увеличить организационную и партийно-политическую деятельность для усиленного выполнения заданий шестой пятилетки.

К началу 1956 года в сельскохозяйственных производствах республики работало более 50 тысяч коммунистов. Под руководством Центрального комитета Компартии Грузии сельские партийные организации самоотверженно боролись за выполнения решений партии и советского правительства об интенсивном развитии сельского хозяйства.

В результате улучшения культуры земледелия значительно выросла урожайность зерновых культур. В 1960 году по сравнению с 1955 годом гектарный урожай зерновых вырос в хозяйствах всех категорий на 2,2 центнера, а колхозах — на 2,3 центнера. В 1960 году средний урожай зерна в республике с одного гектара в хозяйствах всех категорий составил 13,3 центнера, в колхозах — 12,0 центнера и в совхозах — 12,8 центнера. А в масштабах Советского Союза он равнялся 10,9 центнерам.

В годы шестой пятилетки в общественных хозяйствах ряда районов республики посевная площадь под зерновые значительно сократилась. По сравнению с 1955 годом в 1960 году колхозы республики сократили посевную площадь зерновых на 229,6 тысяч гектаров. Сокращение площадей зерновых вызвало общее сокращение урожая.

В соответствии со специализацией сельского хозяйства, проведенной в нашей стране, в нашей республике особое внимание уделяется развитию виноградарства, садоводства, чайных и технических культур. Даже в таких условиях надо уделять достаточное внимание производству зерновых, недопустимо самовольное сокращение их посевных площадей.

Без существенного увеличения производства зерновых в республике мы не сможем обеспечить развитие животноводства, для мощного подъема которого были разработаны меры на сентябрьском пленуме Центрального Комитета Компартии Грузии в 1975 году.

1. სკვპ ყრილობების. კონფერენციებისა და ცენტრალური კომიტეტის კვლევების რეზოლუციებსა და გადაწყვეტილებებში, ნაწ. IV, გვ. 190, 1962.
2. იქვე, ნაწ. IV, მეშვიდე გამოც. გვ. 258, 259.
3. მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქ. ფილიალის პარტ. არქივი, ფონდი 14, აღწ. 48, საქმე № 147, ფურც. 13.
4. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам, том. 6, стр. 115, 1968.
5. საბჭოთა საქ. 40 წელი, სტატისტიკ. კრებული, თბ. გვ. 92, 93, 1961.
6. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1967 წელში, გვ. 118.
7. საბჭ. საქ. 40 წელი, სტატისტიკ. კრებული, თბ. გვ. 52, 1961.
8. სკვპ ყრილობების, კონფ. და ცენტრ. კომიტ. პლენუმების რეზოლუციებსა და გადაწყვეტილებებში, ნაწ. IV, გვ. 175, 1962.
9. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1967 წელში, თბილისი, გვ. 126, 1968.
10. გაზ. „კომუნისტი“, 12 თებერვალი, № 37, 1958.
11. საბჭოთა საქართველოს 40 წელი, გვ. 100, 1961.
12. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1967 წელში, გვ. 130.
13. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1967 წელში, გვ. 143.
14. ლ. ი. ბრეჟნევი, პარტიისა და ხალხის დიადი გმირობა, თბ. 1974 წ. გვ. 7.
15. Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник, Москва, 1961 г., стр. 411.
16. სკვპ ყრილობებისა, კონფერენცი. და ცენტრ. კომიტ. პლენ. რეზოლუციებსა და გადაწყვეტილებებში, ნაწ. IV, 1962 წ. გვ. 467 — 468.
17. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам, Москва, 1968 г., стр. 706.
18. გაზ. „კომუნისტი“, 31 ოქტომბერი, № 255, 1956.
19. „საქ. კომუნისტი“, № 3, გვ. 21, 1957.
20. მლისფა, ფონდი 14, აღწ. 40, საქ. № 478, ფურც. 3.
21. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 55, საქმე № 2, ფურც. 126.
22. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1921 — 1967, თბ. გვ. 587, 1967 წ.
23. მლისფა, ფონდი 14, აღწ. 54, საქმე № 350, ფურც. 5.
24. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 47, საქმე № 222, ფურც. 25.
25. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 56, საქმე № 183, ფურც. 60, 61.
26. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 56, საქმე № 295, ფურც. 15, 16.
27. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 47, საქმე № 355, ფურც. 7.
28. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 54, საქმე № 62, ფურც. 7, 8.
29. იქვე, ფონდი 14, აღწ. 54, საქმე № 46, ფურც. 37, 38.
30. Народное хозяйство СССР в 1960 году. Статистический ежегодник, Госстатиздат, Москва, стр. 411, 1961 г.
31. Сельское хозяйство Грузинской ССР. Статистический сборник, часть I, Тбилиси, стр. 177, 1967.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

32. საბჭოთა საქართველოს 50 წელი, თბ. გვ. 148, 1971.
33. Сельское хозяйство Грузинской ССР, часть I, стр. 86-87, 1967.
34. იქვე, გვ. 176.
35. საბჭოთა საქართველოს 50 წელი, გვ. 136.
36. მლისფა, ფონდი 14, აღწ. 54, საქმე 8347, ფურც. 27.
37. ე. შვეარდნაძე, საქ. კბ ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენება საქართველოს კომპარტიის XXV ყრილობას, ვაზ. კომუნისტი, 23 იანვარი, 1976 წ. № 19.

ბ. შავლაძე

**აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობაზე სამეურნეომათაშორისო და
აგროსამეურნეო სანარმოთა ორგანიზაციის საკითხისათვის**

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXV ყრილობის გადაწყვეტილებებით დიდი ამოცანებია დასახული სახალხო მეურნეობის ყველა დარგის და მათ შორის სოფლის მეურნეობის წინაშე.

სოფლის მეურნეობის დარგში მე-10 ხუთწლედის ძირითადი ამოცანის გადაწყვეტაში პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოებრივი წარმოების ინტენსიფიკაციის საწარმოო ძალთა სპეციალიზაციის, კონცენტრაციის და ინტეგრაციის ბაზაზე. აღნიშნული ამოცანა კი მოითხოვს არა მარტო ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებას სოფლის მეურნეობაში, არამედ ორგანიზაციულ-ეკონომიური ფაქტორების მოქმედებაში მოყვანას: სხვათა შორის ვთქვათ, მოითხოვს დასმული პრობლემის გადაწყვეტ-სადაში კომპლექსურ მიდგომას, ტექნიკურ პროგრესთან ერთად წარმოების ორგანიზაციისა და მართვის, წარმოების, ტექნიკისა და ტექნოლოგიის, მეცნიერებისა და პრაქტიკის დაგეგმვისა და სტიმულირების, ახალი მეთოდების შემუშავებისა და დანერგვას.

აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტა მარტო სპეციალიზაციისა და კოოპერირების გზით საწარმოო პროცესის კომბინაციისა და ინტეგრაციის მთელ სისტემის რეორგანიზაციის გარეშე შეუძლებელია. პრობლემისადაში კომპლექსური მიდგომა — ამ ღონისძიებების არსია, ხოლო საბოლოო მიზანი გაუაროებელი კვლავწარმოების ინტენსიური ტიპის საწარმოები — მისი შინაარსი და ძირითადი დამახასიათებელი ნიშან-თვისება.

ბოლო წლებში ჩატარებულია მნიშვნელოვანი გამოკვლევები მიძღვნილი წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის პროცესის თეორიული და პრაქტიკული საკითხებისადმი. ამასთან ერთად სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კოოპერირების და ინტეგრაციის პრობლემა და მისი კავშირი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადამამუშავებელ მრეწველობასთან კონცენტრაციის ბაზაზე სრულყოფილად არაა შესწავლილი, როგორც ცდები გვიჩვენებენ. სოფლის მეურნეობის და მრეწველობის ინტეგრაცია იძლევა დიდ საშუალებებს, არა მარტო წარმოების ტემპების დაჩქარებისათვის, არამედ მისი ტექნიკურ-ტექნოლოგიური დონის ამაღლებისათვის, წარმოების დანახარჯების შემცირებისა და შრომის ნაყოფიერების ზრდისათვის, სოფლად სოციალურ-ეკონომიური პრობლემების სწორად და რაციონალურად გადაჭრისათვის.

სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაცია და კონცენტრაცია საფლანგო-შორისო კოოპერაციისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე წარმოადგენს მრავალმხრივ, რთულ და უწყვეტ პროცესს. ჩვენი ქვეყნის მეურნეობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკის შემდგომი განმტკიცებისა და საბჭოთა ხალხის ეკოლოგიური გაუმჯობესებისათვის.

სოფლის მეურნეობის ამ მეტად რთული პრობლემა სწორად გადაწყვეტა როგორც ეს სკვპ ცენტრალური კომიტეტის (ივნისის) დადგენილებათა სახე-ვასშით მოითხოვდა, მოითხოვს დიფერენცირებულ მიდგომას და საკითხის ერთპიროვნად გადაწყვეტას წარმოების კონკრეტული პირობების გათვალისწინებით.

სამეურნეობათაშორისო კოოპერირებისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის ბაზაზე წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის პრაქტიკულ განხორციელებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი, როგორც ყველგან, იქ ჩვენს რესპუბლიკაშიც მოითხოვს მეურნეობათა სპეციალიზაციის მიღწეული დონის ღრმა ანალიზს და მეცნიერულად დასაბუთებულ დონისძიებებს დასახვას. წინააღმდეგ შემთხვევაში მან დაუბიძგი ეფექტის ნაკლებად შეძლება მოგვეცეს უარყოფითი შედეგები. მით უმეტეს ჩვენი რესპუბლიკის მრავალ-დარგოვანი სოფლის მეურნეობის პირობებში. ამას ემატება ისიც, რომ ჩვენი რესპუბლიკის ბუნებრივი პირობების მრავალფეროვნება და მეტად ხელშისა-ხები თავისებურებანი სამეურნეობათაშორისო და აგროსამრეწველო საწარმო-ებში ზღუდავენ წარმოების კონცენტრაციის არეალს: მათი ოპტიმალური სა-ღის დადგენა ამ თავისებურებათა გათვალისწინებით უაღრესად მნიშვნელო-ვანია და დასახული ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტა ძირითადი ფაქტო-რია. ეს მით უმეტეს ითქმის აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობაზე. სადაც წარმოების პირობები სხვადასხვაგვარია არა ცალკეული ზონების, რაიონების, არამედ ცალკეული მეურნეობის მიხედვითაც კი.

სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა კოოპერირების ძირითად მიზანს წარ-მოადგენს წარმოების კონცენტრაციის დონის ამაღლება და მის საფუძველზე რეშაობის ეკონომიური მაჩვენებლების მნიშვნელოვნად გაუმჯობესება. წარ-მოების კონცენტრაციის მიზნით სამეურნეობათაშორისო კოოპერირება თანა-შედროვე ეტაპზე უპირატესად გამოიყენება სოფლის მეურნეობაში. რამდენა-დაც აქ კონცენტრაციის ამაღლება ტრადიციული მეთოდებით — მეურნეობა-თა შერწყმის გზით — უკვე შეუძლებელი ხდება, საქმე იმაშია, რომ სასს.სამ. საწარმოებს ძირითად მიზანს აქვს, რამოდენიმე დარგი და ის რაც ერთ-მათგა-ნისათვის მიწის ფონდის განაზღვრული ოდენობისაა და წარმოების კონ-კრეტულ პირობებში ოპტიმალურია. დანარჩენებისათვის არაოპტიმალურია. (მაგალითად, აფხაზეთის ასსრ პირობებში ჩაი. თამბაქო, ციტრუსები, ეთერ-ზეთოვანი კულტურები და ა. შ.).

სამეურნეობათაშორისო კოოპერირება საშუალებას აძლევს კოოპერირე-ბულ საწარმოებს თავიანთი სახსრებით შექმნან თანამედროვე, მაღალეფექტუ-რი მსხვილი წარმოება, ათავისუფლებს მათ რა ცალკეული დარგების წარმო-ებისაგან. ეს კი ამაღლებს არა მარტო იმ დარგის ეფექტურობას, რომლის კოოპ-

აერიობა ხდება. არამედ მთლიანად წარმოების ეფექტიანობას. ასეთ შემთხვევაში საკითხის ყველაზე მართებული გადაწყვეტა იქნება ერთი ფორმა, როდესაც მიწის როგორც წარმოების ძირითადი მაქსიმალურად ათვისებისა და გამოყენების მიზნით გაერთიანების საფეხურზეც არ გვექონდეს საქმე) სპეციალიზაცია განისაზღვრება ორი-სამი ძირითადი (წამყვანი) დარგით. ცალკეული საწარმოები კი ვიწრო სპეციალიზებულია. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ჰოლონეთის სახალხო დემოკრატიული რესპუბლიკის მეცნიერების მეორე შემუშავებული სამი მოდელი სამეურნეო ერთეულისა, რომლებიც იწოდება მრავალდარგოვანი კომბინატებათა, მათში ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ნიადაგის ხარისხით და ამ უცნასწავლი-საგან დამოკიდებულებით განსხვავებულია მეცენარეობის და მეცხოველეობის პროდუქციის სტრუქტურა, ასევე სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით შეიარაღების დონე და ექსპლოატაციის ხარჯები. პერსპექტივაში ჩვენი რესპუბლიკის აბრძობებში, სადაც ნიადაგობრივ-კლიმატური პირობებია მეტად განსხვავებულია არა მარტო რაიონების, არამედ მეურნეობების შიგნითაც, აგროსამრეწველო გაერთიანებათა ასეთი მოდელები შემუშავება მიზანშეწონილი და ინტერესის მოკლებული არ იქნება.

სანამ შევვხებოდეთ აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობაში სამეურნეო-ბათაშორისო და აგროსამრეწველო საწარმოთა ორგანიზაციის საკითხებს და მათ არსებულ მდგომარეობას, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოკლედ შევიჩრდეთ აღნიშნული გაერთიანებების (საწარმოების) არსსა და ფორმაზე, რამდენადაც ეკონომიურ ლიტერატურაში აღნიშნულ საკითხზე ერთიანი ჩამოყალიბებული აზრი არ არსებობს და მათი სტატუსი ხშირად არასწორადაა ფორმირებული.

არჩევნ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების პორიზონტალურ და ვერტიკალურ ინტეგრაციას. იქ, სადაც სამეურნეობათაშორისო კოოპერირება ხდება ერთი დარგის ფარგლებში, მას ხშირად უწოდებენ პორიზონტალურ ინტეგრაციას; ხოლო აგრარულ-სამრეწველო კომბინირება გვევლინება ვერტიკალურ ინტეგრაციად, რომელიც წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული სპეციალიზებული საწარმოების (წარმოების) ორგანიზაციულ გაერთიანებას ერთი ფორმირების ჩარჩოებში სხვადასხვა დარგის აგრარულ-სამრეწველო კომპლექსის ბაზაზე. წარმოების ასეთი კომბინირების მიზანია — ერთიანობის მიღწევა და წარმოების ტექნოლოგიური პროცესების დასრულებული საზე შუა პროდუქციის სახით და შრომითი და საწარმოო რესურსების კომპლექსური გამოყენება.

მაშასადამე, აგრარულ-სამრეწველო კომბინირებას მიეყავართ ახალი საწარმოო ფორმირების (ერთეულის) შექმნამდე, თანამედროვე ეტაპზე არსებული ყველა მათი ნაირსახეობა შეიძლება მიეკუთვნოს: აგრარულ-სამრეწველო საწარმოებს, კომბინატებს, გაერთიანებებს.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ აგროსამრეწველო საწარმოს ყველაზე მარტივი ფორმაა მეურნეობა-ფაბრიკა, მეურნეობა-ქარხანა, სადაც ძირითადი პროდუქციის წარმოებისა და გადამამუშავების ერთიანი ტექნოლოგიური პროცესის საფუძველზე ორგანიზაციულად გაერთიანებულია სპეციალიზებული სასოფ-

ლო-სამეურნეო და სამრეწველო საწარმოები, ამასთან ერთად გავლენას ახდენს საწარმოები კარგავენ დამოუკიდებლობას და იქცევიან ახალ საწარმოს წარმოების დანაყოფებად, სადაც ერთიანი გეგმა, ბალანსი, მუშაკების მუშაობის ასრ სოფლის მეურნეობის პირობებში ასეთი საწარმოები ხელსაყრელი პირობებია მეჩაიეობაში და ეთერზეთოვანი კულტურების წარმოებაში, კერძოდ, ჩაის მეურნეობა-ფაბრიკების და ეთერზეთოვანი კულტურების მეურნეობა-ქარხნების სახით.

აგროსამრეწველო კომბინატის შემთხვევაში ნედლეული მიიღება სხვადასხვა საწარმოებიდან და თითოეული საწარმო ინარჩუნებს იურიდიულ დამოუკიდებლობას. ასეთ შემთხვევაში მართვის ცალკეული ფუნქციები ერთიანი ხელმძღვანელობის საფუძველზე.

აგროსამრეწველო გაერთიანება — ეს უმაღლესი ფორმაა, სადაც ერთდება სასოფლო-სამეურნეო, სამრეწველო, მომსახურე და ცალკეულ შემთხვევებში სხვაგვარ საწარმოები და ორგანიზაციები, იურიდიული დამოუკიდებლობის შენარჩუნებით. მათი საწარმოო საქმიანობა ხორციელდება მართვის ერთიანი ორგანოების შექმნით, ერთიანი გეგმის შედგენით და მომსახურების ფუნქციების ცენტრალიზაციით.

აგროსამრეწველო კომპლექსი (მიუხედავად მათი იერარქიული დონისა) არის შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების პროდუქტი, რომლის შედეგადაც ცერიტორიის გარკვეულ ნაწილში იქმნება სასოფლო-სამეურნეო და მასთან ურთიერთდაკავშირებული სხვა საწარმოთა ერთიანობა. მხოლოდ ამჟამად უმეტესობა ასეთი გაერთიანებებისა არ წარმოადგენს ერთ მთლიან ორგანიზაციულ-სამეურნეო თვალსაზრისით და ხშირ შემთხვევაში ცალკეულ მთვანს შორის არ არსებობს პირდაპირი ორგანიზაციულ-ეკონომიური და ფინანსური კავშირი, ამდენად არ შეიძლება დავეთანხმოთ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ აგროკომპლექსი არის წარმოების ორგანიზაციის ფორმა.

1976 წლის მონაცემებით აფხაზეთის ასრ სოფლის მეურნეობაში შექმნილია 12 სამეურნეობათაშორისო გაერთიანება და კომპლექსი. აქედან ოთხი სამეურნეობათაშორისო გაერთიანება შერეული ტიპისაა. ესენია: სოხუმის რაიონის შრომის მეცხოველეობის გაერთიანება (მელორეობა — მსხვილი რქოსანი პირუტყვი), გაგრის რაიონის ბზიფის მეცხოველეობის გაერთიანება, გულრიფშის რაიონის ვლადიმეროვკის მეცხოველეობის გაერთიანება (მელორეობა-მეფრინველეობა), ოჩამჩირის რაიონის არადუს მეცხოველეობის გაერთიანება (მელორეობა-მეფრინველეობა); ორი მეფრინველეობის სპეციალიზებული სამეურნეობათაშორისო გაერთიანება — გალის რაიონის ჭუბურჩინჯის მეფრინველეობის გაერთიანება (სპეციალიზებულია კვერცხის წარმოებაზე) და გუდაუთის რაიონის ლიხნის მეფრინველეობის გაერთიანება (კვერცხის წარმოებაზე). მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სპეციალიზებული კომპლექსი — გაგრისა და გალის რაიონებში, რომელიც სპეციალიზებულია რძის წარმოებაში. ასევე მელორეობის სასუქი კომპლექსი სოხუმისა და გალის რაიონებში. ოჩამჩირის რაიონში შექმნილია ახალდაბის მევენახეობის და აყვასკის მეცოტრუსეობის გაერთიანებები.

როგორც ვხედავთ, ამჟამად სამეურნეობათაშორისო გაერთიანებებში და აგროსამრეწველო კომპლექსები ძირითადად შექმნილია მეცხოველეობაში და მხოლოდ ორი შემცენარეობაში, თუმცა აქვე შევნიშნავთ, რომ მეტყევეობაშიც დარგში შექმნილ ამ გაერთიანებებს შეიძლება ეს სტატუსი მიენიჭებინათ. თან და შემდგომში მოითხოვს ორგანიზაციულ-სამეურნეო სტრუქტურის სრულყოფას.

ჩვენთვის მნიშვნელოვანია არა გაერთიანებების შექმნა, მათი რაოდენობა, არამედ მუშაობის ეკონომიური მაჩვენებლები, ხოლო ეს უკანასკნელი კი ჯერჯერობით დაბალია. ასე მაგალითად, მეფრინველეობის სამეურნეობათა-შორისო გაერთიანებებში კვერცხმდებლობა საშუალოდ 94 — 113 შეადგენს ერთ მოქცეულზე, ათასი ცალი კვერცხის თვითღირებულება 200 მანეთამდეა; ერთი ცენტერი ხორცისა კი 223 — 284 მანეთს შეადგენს. ასევე გალის რაიონის ნაბაკევის მეცხოველეობის კომპლექსში მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხორცის რეალიზაციის შედეგად მიღებულმა ზარალის დონემ შეადგინა — 44%, ხოლო რძისამ კი — 53,3%, ხოლო ფურების პროდუქტიულობა გაცილებით ნაკლებია რაიონის საზოგადოებრივი მეურნეობების საშუალო მაჩვენებელზე.

აღნიშნული მონაცემებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სამეურნეობათა-შორისო კოოპერირებისა და აგროსამრეწველო გაერთიანებების შექმნის დროს მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს მის სწორ ორგანიზაციას, ოპტიმალური სიდიდის დადგენას. ტექნოლოგიური პირობების ორგანიზაციას, მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობის დონეს და მომარაგებას, მეცხოველეობისათვის მტკიცე საყვები ბაზის შექმნას და, რაც მთავარია, საერთოდ წარმოების კონკრეტულ ბუნებრივი პირობების გათვალისწინებით მათ ორგანიზაციას, რის საფუძველზეც მიღწეულ იქნება სწორი სპეციალიზაცია და კონცენტრაცია მალალი ეკონომიური მაჩვენებლებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში სამეურნეობათაშორისო კოოპერირება და აგროსამრეწველო გაერთიანებათა ნაჩქარევად შექმნამ დადებითი შედეგების ნაცვლად შეიძლება მოგვეცეს უარყოფითი ეკონომიური შედეგები. ამასთან ერთად არაა გამორიცხული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების მოცულობის შემცირება.

ამის დასადასტურებლად შეგვიძლია მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი. ჯერ კიდევ 1962 წელს გალის რაიონში (ს. ოტობიაში) შეიქმნა საკოლმეურნეობათაშორისო მეცხოველეობის სასუქი პუნქტი, რომლის რეორგანიზაცია მოხდა წლამაგვიანად შემდეგ. მიზეზი კი სწორედ ზემოთ ჩამოთვლილ ფაქტორებთან ერთად იყო მტკიცე საყვები ბაზის შეუქმნელობა, რამაც განაპირობა მისი მუშაობის ძალზე დაბალი ეკონომიური მაჩვენებლები. გამომდინარე აქედან, ამ ეტაპზე ასეთი გაერთიანებებისათვის საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის არარსებობის გამო შეუძლებელი გახდა მისი ორგანიზაციულ-ეკონომიურა განმტკიცება, რაც სამართლიანად საფუძველად დაედო მის რეორგანიზაციას.

როდესაც ვიხილავთ საკითხს აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობაში საკოლმეურნეობათაშორისო კოოპერირებისა და აგროსამრეწველო ინტეგრაციის არსებული დონისა და პერსპექტივაში მისი განვითარების შესახებ ზონებისა და რაიონების მიხედვით, საჭიროდ მიგვაჩნია გამოთქვათ ზოგიერთი მოსაზრება მათი შემდგომი რაციონალიზაციის მიზნით, კერძოდ:

ქვეყნული
ცენტრი
ადამიანის
უფლებების
და დემოკრატიის
სახელმწიფო

აუხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის შედეგად სოფლ-
ყოფისათვის აღცილებელია დაიხვეწოს რაიონებსა და რაიონის შიგნით სპეციალი-
ზაცია და ამის საფუძველზე დამუშაუდეს რეკომენდაციები მეურნეობის
შესახებ სოფლის მეურნეობის ინდუსტრიულ საფუძველზე გადაწყვეტის
სამეურნეობათაშორის კოოპერაციისა და ავტოსამრეწველო ინტეგრაციის ბა-
ზაზე წარმოების კონცენტრაციის ამოღების პირობებში. წარმოებთან შენეპრი
პირობების გათვალისწინებით, მათი ოპტიმალური სიდიდის დადგენით.

მემცენარეობის დარგებიდან განსაკუთრებით ხელსაყრელი პირობებია მე-
ჩაიეობის, ეთერზეთოვანი კულტურების, მეციტრუსეობის და სუბტროპიკული
ზეხილეობის წარმოების ინდუსტრიულ ბაზაზე მოწყობისათვის. მეჩაიეობის
გადაყვანა სამრეწველო საფუძველზე შესაძლებელია ორი გზით. ერთად
ა) ჩაის მეურნეობა-ფაბრიკების და ბ) ავტოსამრეწველო გაერთიანებების შე-
ქმნის გზით. შეიძლება ჩაის მეურნეობა-ფაბრიკის შექმნა ჩაითვალოს პირველ
ეტაპად. მაგრამ გამორიცხული არაა პირდაპირ გადავიდეთ მეჩაიეობის აგრო-
სამრეწველო გაერთიანებების შექმნაზე იმითომ, რომ ვერ ერთი ცალკეული
მეურნეობების მიერ წარმოებელი ნედლეული ვერ დატვირთავს ჩაის ფაბრი-
კას და საჭირო იქნება ნედლეულის მიწოდება სხვა მეურნეობებიდან. რომლე-
ბიც შეინარჩუნებენ იურიდიულ და ეკონომიურ დამოუკიდებლობას; მეორეც,
ამჟამად მეჩაიეობის ყველა რაიონში ჩამოყალიბებულა ჩაის ფაბრიკების გა-
ერთიანება, ხომ არ ავობებდა შექმნილიყო რაიონის მასშტაბით მეჩაიეობის
ავტოსამრეწველო გაერთიანება, რომელიც გაუწევდა ერთიან ხელმძღვანელო-
ბას ჩაის ხარისხოვანი ფოთლის წარმოებასა და გადამამუშავებას? ეს თავის
მხრივ საგრძნობლად გაამარტივებდა მმართველობის სისტემას. ამამოღებდა
პროდუქციის ხარისხს, შეამცირებდა საშტატო ერთეულებს და ზედნაღებ
ხარჯებს, სოფლის სოციალურ-ეკონომიური განვითარების მეტი შესაძლებლო-
ბის საშუალებას მოგვეცემა. ასეთი ინტეგრაციის პროცესს ამჟამად ძირითადად
ხელს უშლის სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის
უწყებრივი გათიშულობა. ჩვენი მოსაზრებით, ასეთი ავტოსამრეწველო გაერ-
თიანებანი უნდა დაექვემდებაროს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, წარმო-
ების ორგანიზაცია მეჩაიეობაში ასეთ დონეზე საშუალებას მოგვეცემა შემო-
რბებელიყო შეაღწევი უწყებრივი ბარიერები (მაგალითად, ცალკე საჭირო
არ იქნებოდა ჩაის საბჭოთა მეურნეობების ტრესტის არსებობა). ხოლო რაიონ-
ის სოფლის მეურნეობის სამმართველო ავტოსამრეწველო გაერთიანებასთან
ერთად უშუალო ხელმძღვანელობას და კონტროლს დაექვემდებარებდა საბ-
ჭოთა მეურნეობებსა და კოლმეურნეობებში მეჩაიეობის განვითარების სა-
კითხებს (წარმოების და გადამამუშავების), რესპუბლიკის მასშტაბით კი სოფლის
მეურნეობის სამინისტრო მასზე დაქვემდებარებული საქ. ჩაის ავტოსამრეწველო
გაერთიანება (რომლის ფუნქციაში შევიდოდა მზა პროდუქციის გასაღების
ორგანიზაცია).

ამჟამად გვაქვს ეთერზეთების მეურნეობა-ქარხანა და ცალკე ეთერზეთების
საბჭოთა მეურნეობები. აღნიშნული დარგის ავტოსამრეწველო ინტეგრაციის
ბაზაზე მოწყობის მიზნით საჭიროა ეთერზეთების ავტოსამრეწველო კომბინა-

ტების შექმნა, რომელიც საკუთარი წარმოების გარდა ეთერზეთოვანი მწიკ-
რების ნედლეულს მიიღებდა სხვა მეურნეობებისაგანაც. ამ მიზნით ბაზის შე-
ქმნილია გალის რაიონში ექსპერიმენტის სახით შეიქმნას ასეთი მწიკრის
წველო კომბინატი გალის ეთერზეთების მეურნეობა-ქარხნის, ბეზლიყიყისა
სუთების საბჭოთა მეურნეობის და ფიჩორის ეთერზეთების საბჭოთა მეურნეო-
ბების ბაზაზე, იგივე ითქმის გულრიფშის რაიონში ბაბუშერის ეთერზეთების
მეურნეობა-ქარხნის ბაზაზე ასეთი გაერთიანების ჩამოყალიბების შესახებ.
ახალგაიქმნა მდგომარეობა გეაქეს მეცენტრსეობის მიმართ მისი წარმოების
ძირითად რაიონებში (სოხუმი, გაგრა, გულრიფში და ნაწილობრივ გალის
რაიონი).

სუბტროპიკული ზონის მეურნეობებში მეცხოველეობის განვითარება, რომ-
ელიც სხვა სპეციალიზაციის მეურნეობებში, დამოკიდებულია მტკიცე საკვები
ძარბის შექმნაზე, რაც რიგი დამახასიათებელი თვისებებზეა გამო საკმაოდ
რთულია და მოითხოვს მის გადაწყვეტას ღრმა მეცნიერულ საფუძველზე; სწო-
რედ ეს ძირითადი ქვაკუთხედი უნდა დავუდოთ მეცხოველეობის გადაყვანას
სამრეწველო საფუძველზე.

აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციიდან გამომდინარე,
მსხვილი რქოსანი პირუტყვი მერძეული მიმართულებით უნდა იყოს (პირველ
რიგში მისი მრავალრიცხოვანი კურორტების დამსვენებელთა მოუხდელი
რძით უზრუნველყოფის და მეორეც ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნა-
დების დაკმაყოფილების მიზნით). გამომდინარე აქედან, რძის წარმოების კომ-
პლექსების შექმნა მეცხოველეობის სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის შთა-
ბარი მიმართულება უნდა გახდეს, ამასთან ერთად საჭიროა რაიონებში მიხედ-
ვით ასეთ კომპლექსებში ფურების ოპტიმალური რაოდენობის დადგენა, ჩვენი
რეალობით, თითოეულ ასეთ კომპლექსში ფურების რაოდენობა არ უნდა
აღმატებოდეს 400—600 სულს, გამონაკლისი შეიძლება იყოს გაგრის და სო-
ხუმის რაიონი, სადაც იგივე მაჩვენებელი შეიძლება აყვანილ იქნეს 800—1200
სულამდე მტკიცე საკვები ბაზის შექმნით. განსაკუთრებით კი ისეთი სახის სა-
ფუძვლის შემოღება უნდა შეიძლება მთელი რიგი მიზნების გამო შეუძლე-
ბელია და ეკონომიურად გაუმართლებელი.

მეცხოველეობაში სამეურნეობათაშორისო კოოპერირება და აგროსამრეწვე-
ლო ინტეგრაცია მოითხოვს მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის გამოზრდისა და
სუქების ორგანიზაციის მოწყობას და შემდგომ სრულყოფას. სამეურნეობათა-
შორისო სუქების პუნქტებზე მოზარდის გადაცემა (შეიძლება გადაეცეს 20
დღის ასაკის ხბო და უხენსი) მუშავე მეურნეობებს საშუალებას მისცემს გადი-
დონ ფურების სულადობა და პროდუქტიულობა. მოაწყონ მსხვილი რქოსანი
პირუტყვის სპეციალიზაცია მხოლოდ რძის წარმოებაზე, ასევე ეფექტურია მე-
ლორეობის დარგის განვითარება სამეურნეობათაშორისო და აგროსამრეწვე-
ლო ინტეგრაციის ბაზაზე. აღნიშნული ღონისძიებების გატარების შედეგად
მკვეთად გაიზრდება რძისა და ხორცის წარმოება და ხარისხი, საერთოდ
ამაღლდება საზოგადოებრივი მეცხოველეობის წარმოების ეფექტურობა.

როდესაც ვეხებით აფხაზეთის ასსრ-ში მეცხოველეობის პროდუქტების
წარმოების მოწყობას ინდუსტრიულ ბაზაზე, მხედველობიდან არ უნდა გამო-

გერჩეს ის, რომ აბსოლუტურ ბუნებრივ სავარგულებზე მოდის (საბოლოოდ ბრივ მეურნეობებში) სას.-სამ. სავარგულების 65—70%. როგორ უნდა გამოვიყენოთ აღნიშნული სათიბები და საძოვრები, თუ არა მეცხოველეობის ამიტომ მეცხოველეობის სამეურნეობათაშორისო კოოპერირების რეწველო ინტეგრაცია, მისი ოპტიმალური სიდიდის განსაზღვრა უნდა მოხდეს დაბლობი, მთისწინა და მთიანი ზონისათვის დიფერენცირებულად: ასეთი ეკოთიანებების ოპტიმალური სიდიდით ჩამოყალიბება ყველაზე მიზანშეწონილია განსაკუთრებით დაბლობ და მეტნაკლებად მთისწინა ზონებში, რაც შეეხება მთის ზონის მეურნეობებს, აქ მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს შვიცისა და ადგილობრივი გაუმჯობესებული ჯიშის მსხვილი რქოსანი პირუტყვის მომრავლებას ცალკეულ მეურნეობაში, რომელიც წარმატებით გამოიყენებს შალამთიან საძოვრებს, აგრეთვე მას უნდა შეუხამდეს წერილფება რქოსანი პირუტყვი, კერძოდ მეთხეობა, ვფიქრობთ, მეცხოველეობის სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის გატარება ასეთი დიფერენცირებულ მიდგომისაშუალებას მისცემს საზოგადოებრივ მეურნეობებს მეკეთრად აამაღლონ მეცხოველეობის პროდუქტების წარმოება.

Г. Б. ЧКАДВА

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ МЕЖХОЗЯЙСТВЕННЫХ И АГРАРНО-ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ АБХАЗСКОЙ АССР

Резюме

В работе проанализированы итоги деятельности межхозяйственных объединений в растениеводстве и животноводстве в настоящий период, на основе которой намечены пути совершенствования их организационно-хозяйственного устройства и финансового отношения. Высказано мнение, какие особенности следует учитывать при создании межхозяйственных и аграрно-промышленных предприятий, исходя из конкретных условий производства.

ბ. ჯაბაშვილი

მეზოსტენოზის პროდუქციის თვითღირებულება აგარალ-სამეურნეო სავაპრო
აგარალის სახარტა მუარნეოზაზი

სოციალიზმის დროს მოქმედებს რა ღირებულების კანონი, არსებობს მას-
თან დაკავშირებული ეკონომიკური კატეგორიები. ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს
ეკონომიკურ კატეგორიას წარმოადგენს პროდუქციის თვითღირებულება. იგი
განსახიერებს წარსულ შრომას, რომელსაც შეიცავს დახარჯული წარმოების
საშუალებები და ააღად დახარჯული შრომის იმ ნაწილს, რომელიც კმნია
საზოგადოებისათვის აუცილებელ პროდუქტს.

თვითღირებულება მეტად რთული ეკონომიკური კატეგორიაა. მასში ასა-
ზღვრა საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის დონე, წარმოების ორგანიზაცია
და ტექნოლოგია, შრომის ნაყოფიერება, წარმოების საშუალებების გამოყენე-
ვის ეფექტიანობა, ეკონომიის რეჟიმის განხორციელება და სხვ.

თვითღირებულების სწორად გაანგარიშება, წარმომქმნელი დანახარჯების
ეკონომიკური ბუნების დეტალური შესწავლა და მეცნიერული ანალიზი გამო-
აგლენს, თუ რომელი მათგანი აძვირებს წარმოებას და რა გზებით შეიძლება
მისი მინიმუმამდე დაყვანა. მხოლოდ დანახარჯების ღრმა ეკონომიკური ანა-
ლიზის საფუძველზე გაანგარიშებული თვითღირებულება მოგვცემს მეურნეო-
ნის მდგომარეობის ნათელ სურათს. ამ შემთხვევაში იგი გველენება როგორც
პროდუქტებზე ფასების დადგენის დარგთა და კულტურათა ეკონომიკური
ეფექტიანობის განსაზღვრისა და მეურნეობის რენტაბელობის დონის გაანგა-
რების საფუძველი. პროდუქციის თვითღირებულების დონის გაანგარიშებას
უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს მეურნეობის არა მარტო თანამედროვე
მდგომარეობის ანალიზის და დანახარჯების შემცირების გზების დასახვის. არა-
მედ მომავლის რეალური პერსპექტივების სწორად განსაზღვრისათვის.

საერთოდ, მეზოსტენოზის წარმოების ორგანიზაცია და ეკონომიკის საკო-
ნებში მეტად რთულია. ხოლო უფრო რთული და მნიშვნელოვანია მათი პრო-
დუქციის თვითღირებულების გაანგარიშების საკითხი იმდენად, რამდენადაც,
ერთი მხრივ, ის განსხვავებულია ღია და დახურული გრუნტის მეზოსტენოზაში
და, მეორე მხრივ, წარმოების დანახარჯები აღირიცხება სინთეზურად. მთლიანად
დარგის მიხედვით და არა ცალკეული კულტურის და პროდუქციის ასორ-
ტიმენტის მიხედვით, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მეზოსტენოზის სპეცია-

ლიზებულ მეურნეობებს, სადაც ეს უკანასკნელი საკითხი უკმაყოფილოდ არის მოგვარებული.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესი არის ბუნებრივი პროცესი, სწორედ ამიტომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ელემენტებია. სახალხო მეურნეობის არც ერთ დარგში ბუნებრივი ფაქტორები არ ასრულებენ ისეთ აქტიურ როლს, როგორც სოფლის მეურნეობაში, კერძოდ მებოსტნეობაში, სადაც ბუნებრივი ფაქტორების მოქმედება შერწყმულია ეკონომიკურ ფაქტორებთან და მხოლოდ მათი ერთობლივი მოქმედებით ვაღებულობით პროდუქციას, რომელთა თვითღირებულებაც შეადგენს ამ ფაქტორთა კომპლექსის რეალიზაციის შედეგს.

თვითღირებულებზე ანალიზის დროს განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაქცევთ მოსავლიანობას, რომელიც თვითღირებულების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია, მასთან ერთად გავარკვევთ და ანალიზს გავუკეთებთ თითოეული სახის ფელად-მატერიალურ და შრომით დანახარჯებს, როგორც ფართობს, ასევე პროდუქციის ერთეულზე, რადგან მოსავლიანობის ზრდა და მასთან დაკავშირებული დანახარჯები მაღალი ეკონომიური ეფექტიანობით უნდა ხასათდებოდეს, რომ დანახარჯთა ზრდის შედეგად გაიკლებით მეტად უნდა რზრდებოდეს შრომის ნაყოფიერება და ასევე საგრძნობლად მცირდებოდეს თვითღირებულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ფართობის ერთეულზე დანახარჯთა ზრდას, შემდგომ ინტენსიფიკაციას აზრი არ ექნება.

რადგან საკვლევი საბჭოთა მეურნეობების შემოსავლის მთავარი წყარო მებოსტნეობაა, ამდენად მათი პროდუქციის თვითღირებულების დონეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ამ მეურნეობებში წარმოების დონის დასახასათებლად და ეკონომიკური ძლიერებისათვის. მემკენარეობის არც ერთ დარგში ისეთი დიდი მნიშვნელობა არა აქვს ინტენსიფიკაციას, სპეკიალიზაციასა და კონცენტრაციის სწორად გადაწყვეტის საფუძველზე, როგორც მებოსტნეობაში შრომაინტენსიურ და კაპიტალიზტენსიურ (დახურული გრუნტის) დარგში. ამიტომ ერთ ჰა-ზე გაწეული დანახარჯების ოდენობის გაანგარიშებას და მის ანალიზს როგორც თვითღირებულების არაპირდაპირ მაჩვენებელს, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. საკვლევი საბჭოთა მეურნეობებში ერთ ჰა ბოსტნეულზე გაწეული დანახარჯების სიდიდის გაანგარიშების მაასალეზიციევენებს, რომ 1975 წელს თითოეულ ჰა ბოსტნეულის ფართობზე აგრარულ-სამრეწველო სეკატრო გაერთიანების საბჭოთა მეურნეობებში დაიხარჯა 1823 მან., გაზდანიის საბჭოთა მეურნეობაში — 1731, კაწანისში — 1928, რუსბოლოში — 1708, ხოლო მარტყოფის საბჭოთა მეურნეობაში — 2463 მან., როგორც მონაცემები გვიჩვენებს, და და დახურული გრუნტის მებოსტნეობის სტრუქტურა, თვით ბოსტნეული კულტურების ასორტიმენტი, სხვა ფაქტორებთან ერთად განაპირობებენ დანახარჯთა განსხვავებულ დონეს.

აღნიშნული საკითხის განხილვის შემდეგ მნიშვნელოვანია ცენტნერი ბოსტნეულის, ბაღეულის და მარცვლეულის პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზი, რომლის ამსახველი მაასალეზი წარმოდგენილია 1-ელ ცხრილში.

როგორც ვხედავთ, ყველა საკვლევი საბჭოთა მეურნეობაში წლების მიხედვით ბოსტნეულის თვითღირებულების შესამჩნევ ცვალებადობას აქვს ადგი-

ლი და იგი 1973—1975 წლებში მერყევობს აგრარულ-საძრეველო, საცხოვრებელი და სასაბურთაო საბჭოთა მეურნეობებში 13.47 მანეთიდან 14.11-მდე, კერძოდ: გარდაბნის მეურნეობაში — 7.85 — 7.75, კრწანისის — 23.92 — 23.92, ყოფის — 11.55 — 12.91, რუხბოლოს საბჭოთა მეურნეობაში — 11.14 — 11.25 მანეთად. ამრიგად, ბოსტნეულის თვითღირებულების შედარებით დაბალი დონით ხასიათდება გარდაბნისა და რუხბოლოს საბჭოთა მეურნეობები. ხოლო შედარებით ძვირი უჯდება ბოსტნეულის წარმოება კრწანისის მეზობლანობის საბჭოთა მეურნეობას.

თუ თვითღირებულების დინამიკის მაჩვენებლებს მოსავლიანობის ზრდის ტემპს შევუდარებთ, დავინახავთ, რომ მათ შორის არსებობს უკუპროპორციული დამოკიდებულება, რომელიც გარკვეულ კანონზომიერებას ემორჩილება. მოსავლიანობის ზრდასთან ერთად მცირდება თვითღირებულება და პირიქით. მაგრამ, ზოგჯერ როგორც გამოჩნდა, ადგილი აქვს ცალკეულ გადახრებსაც. მოსავლიანობის ზრდასთან ერთად იზრდება თვითღირებულებაც, რაც დანახარების არა ეკონომიკურ ხარჯვაზე მიგვიითბებს.

ცხრილი 1

ბოსტნეულის, ბაღეულისა და მარცვლეულის თვითღირებულების გეგმური და ფაქტიური მაჩვენებლები

საბჭოთა მეურნეობების დასახელება	წელი	მოსავლიანობა		ღირებულება		საწინდელი მარცვლეული		საბჭოთა									
		ცენტნერი	მანეთი	ცენტნერი	მანეთი	ცენტნერი	მანეთი	ცენტნერი	მანეთი								
აგრარულ-საძრეველო საბჭოთა მეურნეობები	1973	11	73	12	47	6	72	7	63	8	67	13	11	17	16		
	1974	13	31	12	29	7	16	4	72	7	96	7	58	13	55	12	08
	1975	12	07	14	11	5	33	6	83	6	70	5	51	12	27	19	10
გარდაბნის საბჭოთა მეურნეობა	1973	8	27	7	8	5	70	10	44	7	8	7	74	8	18	8	01
	1974	8	7	7	7	5	61	5	20	7	66	7	10	11	53	9	00
	1975	8	6	7	7	6	10	6	21	2	51	7	20	12	56	11	20
კრწანისის საბჭოთა მეურნეობა	1973	27	42	23	47	—	—	9	12	9	56	—	—	—	—	—	—
	1974	3	08	19	5	—	—	10	60	10	88	14	76	14	4	4	82
	1975	22	14	23	01	—	—	3	23	4	26	—	—	—	—	—	—
მარტვილის საბჭოთა მეურნეობა	1973	12	75	11	55	6	80	6	96	7	30	5	61	11	37	10	53
	1974	12	00	11	07	5	09	4	6	9	30	7	44	12	81	10	75
	1975	13	8	12	4	5	43	4	20	7	72	7	64	10	73	10	55
რუხბოლოს საბჭოთა მეურნეობა	1973	11	2	11	4	7	00	7	49	7	9	9	68	10	2	8	75
	1974	11	20	9	44	3	07	5	18	7	94	10	27	11	20	14	00
	1975	12	2	11	2	6	04	7	02	9	6	9	7	12	5	7	98

იმისათვის, რომ გავარკვიოთ თვითღირებულების ფაქტიური დონე შეესაბამება თუ არა წარმოების ობიექტურ პირობებს და დავსახოთ მისი შემცირების რეალური ღონისძიებები, უნდა შევისწავლოთ, თუ დანახარჯის ამა თუ იმ სახემ რა გავლენა მოახდინა მის საერთო ღონეზე (ცხრ. 2).

1. მასალები აღებულია მეურნეობების საწარმოო-საფინანსო გეგმებიდან და წლიური ანგარიშებიდან.

როგორც ხედავთ, ბოსტნეულის პროდუქციის თვითღირებულებაში/ყველაზე დიდი ხვედრითი წონა უჭირავს შრომის ანაზღაურებებს/ჯერჯერობით, რაც აგრარულ-სამრეწველო სავაჭრო გაერთიანების/სტრუქტურულ ცვლილებებში მერყეობს 46,7%-დან 51,0%-მდე, გარდაბანში — 52,5-დან 62,5-მდე, ერწანისში — 33,1-დან 46,7-მდე, მარტყოფში — 51,8-დან 63,9-მდე, ხოლო რუისბოლოს მეურნეობაში — 39,5%-დან 54,6%-მდე.

როგორც ხედავთ, შრომის ანაზღაურების ხვედრითი წონა თვითღირებულებაში შესამჩნევად იზრდება დინამიკაში, აღნიშნული გარემოება გაპირობებულია მექანიზაციის დაბალი დონით, შრომის ანაზღაურების სისტემის ყველაზე სწორად მოუგვარებლობით და, ამასთან ერთად, ბოსტნეულის წარმოების გეგმის შესრულებისათვის და ხეგვეგმური პროდუქციისათვის დამატებით ანაზღაურების საკმაოდ დიდი თანხების გაცემით.

თვითღირებულებაში ხელფასის შემდეგ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სასუქებზე გაწეულ ხარჯებს; აქაც წლების მიხედვით ცვალებადობას აქვს ადგილი, რაც ძირითადად იმიტომ გამოწვეული, რომ კარტოგრაფების გამოყენება

ცხრილი 2

ბოსტნეულის თვითღირებულების სტრუქტურა (%-ობით ქანის მიხედვით)²

საქონთა მეურნეობების დასახელება	წლები	ხელფასი	სასუქი	ამორტიზაცია	ხევის პროდუქტების ხარჯები	სხვა პროდუქტების ხარჯები	საპირდაპირი ხარჯები
აგრარულ-სამრეწველო სავაჭრო გაერთიანების საბჭოთა მეურნეობები	1973	45,6	3,3	5,5	13,1	85,5	14,5
	1974	51,0	3,1	5,1	17,8	87,6	13,0
	1975	46,7	3,6	6,8	30,8	87,9	12,1
გარჯანის საბჭოთა მეურნეობა	1973	52,5	1,5	4,4	27,4	85,8	14,2
	1974	62,5	2,5	3,0	18,1	86,1	13,9
	1975	60,4	2,0	4,3	21,2	88,0	12,0
ერწანისის საბჭოთა მეურნეობა	1973	46,7	3,5	7,8	24,1	82,1	17,9
	1974	33,1	2,4	2,3	51,4	89,2	10,8
	1975	46,7	2,2	7,0	21,9	78,1	21,9
მარტყოფის საბჭოთა მეურნეობა	1973	51,8	5,2	5,7	24,7	87,4	12,6
	1974	63,9	4,4	5,8	13,8	95,1	4,1
	1975	52,4	5,5	8,5	18,6	85,0	15,0
რუისბოლოს საბჭოთა მეურნეობა	1973	39,5	4,1	5,8	38,6	89,0	12,0
	1974	54,6	3,0	6,2	19,1	87,9	13,1
	1975	44,1	4,3	11,2	28,5	86,1	13,9

ბის შედეგად დაზუსტდა ცალკეული მინერალური სასუქების შეტანის ნორმები და შესაბამისად შემცირდა არასაკურობისამებრ ხარჯვა. სიკრულე იმიტომაცა გამოწვეული, რომ ზოგიერთი სასუქის (როგორც მინერალური, ისე ორგანული) დანახარჯები მთლიანად ეწერება იმ წლის პროდუქციას, როცა ის შეაქვთ ნიადაგში, ხოლო მათი მოქმედება განისაზღვრება რამდენიმე წლით.

2. მასალები აღებულია მეურნეობების წლიური ანგარიშებიდან.

თვითღირებულებაში ამორტიზაციის თანხებს მნიშვნელოვანი უკავია. როგორც მე-2 ცხრილის მონაცემები გვიჩვენებს, თვითღირებულებაში ამორტიზაციის ხვედრითი წონა საკვლევ მეურნეობებში 2,3%-მდე მერყეობს. 1975 წლის მონაცემებით აგრარულ-სამრეწველ-საბუნებისმეტყველო-საბჭოთა მეურნეობებში იგი შეადგენს 6,8%-ს, გარდაბანში — 4,2, კრწანისში — 7,0, მარტყოფში — 8,5. რუისბოლოს საბჭოთა მეურნეობაში კი ამორტიზაციის თანხის ზრდა გამოწვეულია წლის განმავლობაში ბოსტნეულის მიღების მიზნით სასაბურთე მეურნეობის მოწყობის, მექანიზაციის საშუალებების შექენის, საწარმოს და დამხმარე შენობა-ნაგებობათა მშენებლობის წილგადა. რაც დარგის შემდგომი ინტენსიფიკაციის თვალსაზრისით სრულიად გამართლებულია. გარდა აღნიშნულისა, ამორტიზაციის ხვედრითი წონის მიხედვით საკვლევ საბჭოთა მეურნეობებს შორის განსხვავება აიხსნება ჯერ ერთა-მით, რომ განსხვავებულია მეურნეობების მიხედვით ბოსტნეულ კულტურათა ამორტიზენტი: მეორე მხრივ, განსხვავება იმითაცაა გამოწვეული, რომ მეურ-ნეობების მიხედვით განსხვავებულია საწარმოო დანიშნულების საშუალებები და მათი საბალანსო ღირებულება, ამასთან ერთად, ზოგიერთ საბჭოთა მეურ-ნეობაში საგრძნობლად მაღალია განსხვავება დადგენილ ნორმატივებთან შედარებით.

აღნიშნული გამოწვეულია იმით, რომ არასწორად ხდება სარგავი მასა-ლისა და სხვა მატერიალურ საშუალებათა ღირებულების გაანგარიშება, რაც ხელოვნურად ზრდის მათ საბალანსო ღირებულებას, რის გავრდის სათუ-ძველზეც იზრდება საამორტიზაციო თანხების რაოდინობა და ამის შესაბამი-სად — პროდუქციის თვითღირებულება.

ბოსტნეულის პროდუქციის თვითღირებულებაში მნიშვნელოვანი ხვედრი-თი წონით წარმოდგენილია არაპირდაპირი ხარჯები, რაც აგრარულ-სამრეწვე-ლო სავაჭრო გაერთიანების საბჭოთა მეურნეობებში მერყეობს 14,5%-დან 12,1%-მდე, გარდაბანში — 14,2-დან 12,0-მდე, კრწანისში — 17,9-დან 11,9-მდე, მარტყოფში — 12,6-დან 15,0-მდე, ხოლო რუისბოლოს საბჭოთა მეურნეობაში — 12,0-დან 11,9%-მდე.

როგორც ვხედავთ, არაპირდაპირი ხარჯების ხვედრითი წონა მთლიან დანა-ხარჯებში საგრძნობლად მაღალია გარდაბანის, კრწანისისა და რუისბოლოს საბ-ჭოთა მეურნეობებში.

როგორც ცნობილია, არაპირდაპირი ხარჯები წარმოიქმნებიან მეურნეობის წარმოების თავისებურების გამო და მიეკუთვნებიან წარმოების პროცესში მიღებულ რამდენსამე პროდუქტს, ისინი თავისი ხასიათით წარმოადგენენ მე-ურნეობის საერთო გაძლოასთან დაკავშირებულ დანახარჯს და ამიტომ თვით-ღირებულებაში ჩაირთვებიან განაწილების წესით. არაპირდაპირი ხარჯების სწორ განაწილებას, რაც საბჭოთა მეურნეობებში წარმოებს შრომის ანაზღაუ-რების ძირითადი საწარმოო ფონდების ამორტიზაციის თანხის და მიმდინარე რემონტის დანახარჯების ჯამის პროპორციულად, დიდი მნიშვნელობა აქვს პროდუქციის თვითღირებულების სწორად განსაზღვრის მიზნით.

საკვლევ საბჭოთა მეურნეობებში ბოსტნეულის, ბაღიეულის და სხვა სა-სოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითღირებულების გეგმური და ფაქტობრივი ურთიერთშედარების შესახებ მასალები წარმოდგენილია 1-ელ ცხრილში.

როგორც ცხრილი გვიჩვენებს, რიგი საკვლევო საბჭოთა მეურნეობებში მეშაობენ ეკონომიის მკაცრი რევიზის გატარებით. მეშაობის პრაქტიკა ბლობენ დანახარჯთა ფაქტორული და გეგმური მაჩვენებლებზე ურთიერთშედარების, საერთოდ ნორმატიულ მაჩვენებლებთან მისი შესაბამისობის პირობების დაცვით და კიდევაც აღწევენ სასურველ შედეგებს. ამის შედეგია, რომ გარდაბნის მებოსტნეობის საბჭოთა მეურნეობაში ბოსტნეულის ფაქტორული თვითღირებულება საგრძნობლად ნაკლებია გეგმურთან შედარებით. ანალოგიური მდგომარეობაა კრწანისის, მარტყოფის და რუისბოლოს საბჭოთა მეურნეობებში. ხოლო აგრარულ-სამრეწველო საეპრო გუბერნიების საბჭოთა მეურნეობებში საშუალო მაჩვენებლების მიხედვით აღვლი აქვს ბოსტნეული პროდუქციის გაძვირებას დაგეგმილთან შედარებით.

მეშაობის პროცესში გეგმური მონაცემების გათვალისწინება საშუალებას მოგვცემს ყოველთვის ვიყოთ საქმის კერძში და ყოველ საჭირო შემთხვევაში დაუყოვნებლივ დავსახოთ ეფექტური ღონისძიებები მათ აღმოსაფხვრელად. საკვლევ მეურნეობებში ბოსტნეული კულტურების პროდუქციის თვითღირებულებების შემცირების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია მექანიზაციის რწმუნება და მოსავლიანობის ზრდა. თვითღირებულებების შემცირებას და რენტაბელობის ამაღლებას მნიშვნელოვნად ხელს შეუწყობს სრული სამეურნეო ანგარიშის პრინციპებზე მეშაობა და, რაც მთავარია, მეურნეობათა ქვედანაყოფების გადაყვანა შიგამეურნეო ანგარიშზე.

Г. В. ДЗЕБАШИВИ

СЕБЕСТОИМОСТЬ ПРОДУКЦИИ ОВОЩЕВОДСТВА В СОВХОЗАХ АГРАРНО-ПРОМЫШЛЕННОГО ТОРГОВОГО ОБЪЕДИНЕНИЯ

Резюме

Труд касается одной из ведущих отраслей сельского хозяйства овощеводства, вопросов себестоимости и рентабельности его продукции.

Труд посвящен по данным 1973-1975 гг. аграрно-промышленно-торгового объединения совхозов и отобраных для углубленного изучения специализированных совхозов овощеводства.

В труде внимание уделено особенностям методики вычисления себестоимости продукции овощеводства, а также тем факторам, которые имеют особо важное значение для снижения себестоимости овощной продукции. В работе проанализирована структура себестоимости продукции овощных культур.

В динамике объяснены причины, вызывающие отклонения, по сравнению как с илановыми, так и нормативными показателями, на основе данных отдельных хозяйств. Даны также мероприятия по снижению себестоимости и повышению рентабельности.

М. А. ИВАНОВА

**МЕТОДИКА ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ
ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ**

В наше время, когда повсеместно используются новейшие достижения науки и техники, в процессе обучения русскому языку, как второму, произошли изменения, связанные с применением технических средств. К техническим средствам обучения языкам относятся звукозаписывающая и звукопроизводящая аппаратура, а также киноаппаратура, а именно: магнитофон, проигрыватель, диапроектор — аппарат «Лэти», кадрпроектор «Протон», проекционные аппараты «Этюд», «Свет», узкоплечные киноаппараты «Луч» и «Русь», киноаппарат «Украина» и др. При помощи этих аппаратов создается зрительная и слуховая наглядность, способствующая лучшему и правильному запоминанию слов и выражений, воспринимаемых зрением и слухом одновременно, и созданию ситуаций, при помощи которых тренировка навыков разговорной речи становится более эффективной. Если при традиционном методе преподаватель читает новый текст один раз, то при работе с магнитофоном его чтение, записанное на магнитную ленту, воспроизводится 5—6 раз.¹ Студенты имеют возможность несколько раз прослушать текст, начитанный преподавателем, следя глазами за тем же текстом, напечатанным в книге. После того, как текст был воспринят одновременно как зрением, так и слухом, переходят к так называемому синхронному (одновременному) чтению: студенты надевают наушники и читают вслух вместе с чтецом (голос чтеца они слышат через наушники) или вслед за чтецом. Друг друга они не слышат (наушники имеют звукоизоляцию), зато хорошо слышат голос чтеца и подражают его интонации, ударениям, мелодике предложения. Такое чтение текста способствует развитию беглости и выразительности чтения, избавляет от так называемого рубленого чтения, когда студенты произносят слова отрывочно, в результате чего ис-

¹ Можно включить магнитофонную запись, наговоренную диктором или грампластинку с записью выступлений артистов и чтецов художественного слова.

кажется смысл, а то и вовсе предложение лишается смысла. Естественно, добиться от студентов чтения с соблюдением правил орфографии и пунктуации с помощью только лишь имитации очень трудно, хотя бы потому, что студенты обладают хорошим слухом и умением имитации. Поэтому основная работа относительно редукции гласных, непронизносимых согласных должна предшествовать работе с ТСО и повторяться при коллективном анализе фонограмм отрывков, начитанных студентами. Таким образом, на первом этапе работы с техническими средствами ставится определенная цель — выработка техники чтения и умения воспроизводить прослушанный текст наизусть или почти наизусть, то есть продуцировать воспринятое зрением и слухом. На этом этапе возможны разные виды работ, помимо синхронного чтения текста. Например: синхронное чтение отдельных слов и выражений, в частности, слов, схожих по ударению, окончанию и т. п. или выражений, включающих данные слова, синонимы, антонимы и т. п.

Хороший результат дает синхронное чтение, во время которого студенты смотрят не в книгу, а на экран, где при помощи диапроектора дано изображение печатного текста крупными буквами. Наговаривая текст на магнитную ленту можно разбить его на части, после каждой из которых делать интервал для того, чтобы студент мог повторить предложение вслед за чтением и сравнить свое произношение с произношением чтения (который после интервала повторяет для контроля предыдущую фразу прежде чем начать новое предложение). Для развития техники чтения полезно применять также диафильмы с надписями или со звуковым сопровождением. Иногда все надписи наговариваются на магнитную ленту. Преподаватель дает задание: «Слушайте и читайте вместе с диктором» или «Слушайте, читайте и повторяйте вслух вместе с диктором».

Вторым этапом работы будет развитие умения распознавать на слух и трансформировать слова, словосочетания и отдельные выражения. Здесь большую помощь могут оказать программированные магнитофонные упражнения с тремя выборочными ответами, например:

1. Выбор нужного родового окончания.
2. Выбор нужного падежа.
3. Составление словосочетаний из двух слов по образцу.
4. Подбор синонимов.
5. Подбор антонимов.

Например: Диктор-чтец говорит: «Из трех существительных выберите существительное женского рода и произнесите его (или запишите) во время интервала, а потом проверьте себя по ключу (т. е. контрольному ответу диктора). Такие упражнения можно давать как со зрительной оп-

орой — текстом¹, так и без зрительной опоры. Можно сначала делать упражнения с текстом (со зрительной опорой), а потом убрать текст и делать упражнения на слух. В качестве зрительной опоры могут использоваться позитивы или кадры диафильма. Например: На экране студенты видят комбайн и одновременно слышат голос диктора: «Это комбайн. Потом студенты видят несколько комбайнов и слышат голос диктора: «Это комбайны». Далее диктор говорит: «Эти комбайны новые» и т. п. На третьем этапе даются речевые упражнения, то есть ответы на вопросы, выражающие согласие или несогласие, подтверждение или отрицание и т. п. Этот этап называется репродуцированием, потому что студент не только воспроизводит, но и самостоятельно составляет словосочетания и предложения сначала по образцам, а потом и без них. На этом этапе закладываются основы спонтанной (без воздействия извне) монологической и диалогической речи.

Примеры магнитофонных упражнений на третьем этапе: Голос диктора: «Вы соглас Арчила? Арчил мне говорил о ...» После паузы диктор заканчивает: «о вас». После ключа² опять пауза (интервал), чтобы студент мог повторить контрольный ответ диктора и исправить свою ошибку (если она была). Голос диктора: «Когда я пришел домой с базара, я положил продукты в холодильник» ... После интервала диктор говорит фразу, которую должен был сказать студент: «Когда я прихожу домой с базара, я кладу продукты в холодильник». (Упражнения на видовые пары).

Перед каждым упражнением диктор-отец объясняет, в чем заключается задание. На всех трех этапах фонетические, грамматические и лексические упражнения, записанные на магнитную ленту, способствуют повышению эффективности процесса обучения. Образцы упражнений. Например:

1) Слушай и повторяй!

Обработка произношения звуков и словосочетаний, выработка навыков правильного употребления ударений.

2) Слушай и ищи!

Диктанты с магнитной ленты. Развитие навыков распознавания слов на слух и установления разницы между орфоэпическим произношением и орфографическими нормами.

3) Читай вместе с диктором!

Синхронное чтение для выработки навыков техники чтения и правильного ударения как в слове, так и во фразе.

¹ Текст может быть дан в письменном или печатном виде. Если нет достаточного количества книг, текст можно размножить на пишущей машинке.

² Ключ — это контрольный ответ диктора-отца.

4) Повторяй вслед за диктором!

Развитие навыков слушания и восприятия смысла по голосу (мужчин, женщин, детей) и умения повторять услышанное с меньшей точностью.

5) Отвечай на вопросы положительно или отрицательно во время интервала!

Развитие навыков диалогической речи.

6) Сделай так, как указывает диктор!

Развитие навыков диалогической и монологической неподготовленной речи по образцам.

7) Отвечай на вопросы!

Вырази свое мнение!

Дай характеристику!

Придумай окончание истории! и т. п. (по сюжету диафильма или по тексту грамзаписи).

Развитие навыков свободной беседы при помощи заданных или показанных ситуаций. Здесь могут быть использованы немые и звуковые диафильмы, мультфильмы, диапозитивы, грамзаписи выступлений артистов драматических театров, мастеров художественного слова, артистов эстрады и т. п. Во всех случаях тематика беседы не вызывает затруднений.

Часто студенты могли бы поговорить, но не могут придумать, о чем бы сказать. Ситуации диафильмов и диапозитивов подсказывают темы и направляют мысль. Надо думать только о том, как выразить мысль. Тут на помощь приходят готовые конструкции предложений, с которыми студенты предварительно познакомились.

Магнитофонная запись речи каждого студента (фонограмма) воспроизводится и анализируется всеми студентами под руководством преподавателя с целью исправления произношения, ударения и закрепления грамматических форм (в особенности согласования в роде, числе и падеже, а также глагольного управления). Все перечисленные виды работ можно проводить как в группе, так и индивидуально с каждым студентом, добиваясь того положения, когда каждый студент сможет работать самостоятельно, слушаясь команд диктора. Преподавателю тогда остается только проверить фонограмму. Помимо вышеуказанных видов работы с ТСО, можно привести еще много вариантов, например: 1. Синхронный перевод на грузинский язык прослушанного текста, а затем обратный перевод на русский. 2. Реферативный перевод прослушанного текста: студент прослушивает текст до конца, а затем дает краткое изложение содержания на грузинском языке. 3. Рассказ по вопросам. Студенты прослушивают текст несколько раз, а затем отвечают на вопросы, которые записали до прослушивания текста. 4. Обсуждение кадров диафильма: «Что было до настоящего момента и что будет потом?»

Например: на кадре диафильма студенты видят семью. Каждый член семьи чем-то занят. Студент должен рассказать, что было до этого момента и что будет после (по своему усмотрению). Например: «Видишь, читает газету. До того как он сел в кресло читать газету, он вместе с семьей обедал. После чтения газеты отец с сыном будут играть в шахматы».

Зрительные ситуации помогают развитию речи, потому что студент свободнее подбирает и связывает слова, когда основное содержание выражено наглядно на экране. Зрительная опора хорошо помогает развитию монологической и диалогической речи. От преподавателя зависит удачный подбор ситуаций, так как не всякая ситуация дает надежный стимул для высказывания. Ситуации должны быть подобраны с учетом возрастных особенностей студентов, воспитательной стороны обучения, страноведческих задач и др. Лучшим способом создания интересных ситуаций, стимулирующих речь, являются учебные диафильмы. Однако диафильмы следует показывать на протяжении не более 10—15 минут; комментатором может быть преподаватель, а при повторном показе один из студентов. Диафильмы обычно состоят из 30—40 кадров. Надо выбрать из них для показа 12—15 опорных кадров с наиболее интересными ситуациями, к которым легко применять изучаемую лексико-грамматическую конструкцию (выражение места, времени, причины, цели и т. п.). Например: Выражение времени днем недели: $v+B$. (в среду), месяцам: $v+П$. (в апреле) и т. п.

Обычно упражнения с использованием ТСО носят тренировочный характер и направлены на формирование речевых навыков. Например:

- 1) Упражнения на замену интонационных конструкций¹.
- 2) Упражнения с выборочным ответом: из данных трех вариантов выберите нужное слово (форму слова, выражение).
- 3) Упражнения на трансформацию предложений (изменить род, вид, время).
- 4) Упражнения на распространение предложений второстепенными членами.
- 5) Упражнения на соединение простых предложений в сложные.
- 6) Упражнения на перевод слов, выражений и отрывков.
- 7) Упражнения на составление предложений по образцам.
- 8) Диалог по опорным словам (Например: Сколько лет этому мальчику? (8). Куда он идет? (Стадион).

¹ Интонационная конструкция НК. НК₁ — интонация повествовательного предложения.

НК₂ — интонация вопросительного предложения без вопросительного слова.

НК₃ — интонация вопросительного предложения с вопросительным словом.

9) Упражнения типа: «Ответь и добавь подходящую информацию». Например: Ты был вчера в кино? Да, был. Я смотрел фильм «Отверженные».

10) Ответы на вопросы, которым предшествуют описания (ситуация). Например: Идет снег. Какое это время года?

11) Вопросно-ответные упражнения с включением тематических разговорных формул.

12) Вопросно-ответные упражнения при участии «переводчика» (студента в роли переводчика при иностранце).

13) Составление маленьких рассказов по опорным словам.

14) Проведение тематических бесед.

Речевые упражнения помогают научиться рассказывать и вести беседу на свободную тему. Например:

1) Пересказ текста от разных лиц с записью на магнитную ленту (2-3 мин.).

2) Выступление перед микрофоном на заданную тему (3-5 мин.).

3) Пересказ с заданным изменением ситуации или заменой действующих лиц (3-4 мин.).

4) Выступление перед микрофоном с опорой на кадры ранее видееного диафильма (2-3 мин.)

5) Свободная беседа (на материале) любых событий дня, года и т. п.).

Приведем для примера некоторые из вышперечисленных видов упражнений:

1) Упражнения на трансформацию. Замените **есть** — **нет**:

У меня есть книга. У меня нет книги.

Замените **был** — **иду**

Я был в магазине. Я иду в магазин.

Используйте в предложении слово **черный**:

У меня есть карандаш. У меня есть черный карандаш.

У меня есть юбка. У меня есть черная юбка. У меня черная юбка.¹

2) Упражнения на дополнение предложений.

Я учусь в институте. Я учусь в сельскохозяйственном институте.

3) Упражнения с разговорными формулами (или стандартными фразами). Выразите удивление, возмущение, пригласите в гости и т. п. Начинайте каждое предложение со слов: «Простите, пожалуйста, что вы сказали?»

4) Ответы на вопросы, которым предшествуют определенные сведения (ситуация).

¹ Обращается внимание на то, что у меня черная юбка (на мне надета черная юбка), а у меня есть черная юбка (в шкафу, дома).

Эта девушка окончила медицинский институт. Она может работать врачом?

Упражнения, которые выполняются с магнитофоном, должны отвечать определенным педагогическим и техническим требованиям. Педагогические требования:

- 1) В каждом упражнении отрабатывается одна трудность.
- 2) Упражнения строятся на знакомом лексико-грамматическом материале, предварительно даются типовые конструкции предложений.¹
- 3) Магнитофонные упражнения не должны длиться более 15 минут.
- 4) Дикторская инструкция должна быть предельно ясной.

Технические требования к магнитофонным упражнениям:

- 1) Чистота звучания записи.
- 2) Отсутствие помех в процессе воспроизведения записи.
- 3) Одинаковая громкость на всем протяжении воспроизведения.
- 4) Темп записи не очень быстрый, но и не очень медленный.
- 5) Длительность интервала (паузы в речи диктора) для ответа учащегося приблизительно равна 2 секундам плюс время, затраченное на проговаривание ответа самим диктором).

Методы работы с диафильмами весьма многообразны: обсуждение идеи сюжета, описание внешности людей, беседа о поступках действующих лиц, оценка фактов и явлений, чтение и комментирование надписей, раскрытие сюжета и т. п. Рекомендуется показывать диафильмы не при полном затемнении, а при слабом освещении. Одним из методов является следующий: учащиеся записывают опорные слова по разделам (глаголы, существительные, словосочетания, разговорные формулы). Список не должен превышать 20 слов. Потом преподаватель рассказывает краткое содержание диафильма и предлагает вопросы, ответы на которые студенты должны найти во время просмотра диафильма. После просмотра делают 5—6 упражнений на основании лексико-грамматического материала диафильма (выделение лексико-грамматических конструкций и составление по ним предложений; придумывание вопросов к каждому кадру, обращение с вопросами друг к другу). Заключительным упражнением является пересказ содержания перед микрофоном. Если диафильм звуковой, надо предварительно объяснить слова и выражения, можно дать предварительно прослушать магнитофонную запись. Работа над анализом ошибок фонограммы студентов помогает им преодолеть смущение, которое обычно ими овладевает, когда надо говорить по-русски. Дело в том, что говоря словами действующих лиц фильма, они обычно впервые начинают проявлять необходимую смелость, которая затем переходит в уверенность.

¹ Типовые конструкции предложений дают структуру фразы для выражения той или иной мысли. См. «Учебно-методическое пособие по русскому языку для студентов Груз. СХИ (40 текстов по специальности)» стр. 100-105.

При работе с ТСО можно развивать все четыре вида речевой деятельности: чтение, письмо, слушание и говорение. Основное заключается в индивидуализации обучения и создании, особенно во время самостоятельной работы студента с магнитной лентой или грамзаписью; ТСО помогают преподавателю проводить тренировочные упражнения без нужного повторения одного и того же много раз в день в разных группах.

Все упражнения тренировочного и речевого характера, сделанные при помощи ТСО в присутствии преподавателя или без него, полезны как в отношении усвоения материала, так и в отношении выработки правильного произношения. Русская речь, изученная при помощи ТСО с использованием хороших учебных магнитных и грамзаписей, звучит в устах студента наиболее естественно.

Эффективность и качество обучения русскому языку как второму, намного выше при применении ТСО, чем при обучении только по традиционному методу. Сочетание традиционного метода с методическими приемами, связанными с применением ТСО, приближает к оптимальному методу преподавания языков. Применение ТСО имеет значение и для мобилизации внимания студентов на занятия: магнитная лента движется вперед неумолимо, пластинка вращается непрерывно, но пропущенная фраза при повторном прослушивании будет все та же, без малейшего изменения, ее можно «поймать» на слух и запомнить, а потом вслушаться в нее еще раз или несколько раз. Преподаватель, как бы хорошо он ни читал, никогда не сможет 5—6 раз прочесть в каждой группе один и тот же текст совершенно одинаково и всегда с одним и тем же настроением. ТСО не заменяют преподавателя, они помогают ему.

Студенты не раз высказывали свое впечатление от работы с ТСО: то, что слышали в грамзаписи или в магнитной записи, долго «звучит» в ушах и легко вспоминается; употреблять слова и выражения, усвоенные при помощи ТСО, гораздо надежнее, чем прочитанные в книге, потому что меньше опасности сконфузиться вследствие неправильного произношения или грамматической ошибки.

Обнадеживать студентов в том, что только при помощи ТСО можно научиться русскому языку, было бы большой ошибкой. ТСО — это вспомогательные средства, а основным средством было и остается систематическое чтение книг, газет и журналов, пользование словарем. Озвученные книги или лингафоны должны занимать большое место среди книг для чтения студентов. Такие книги с приложением гибкой пластинки уже встречаются на книжном рынке. Гибкие пластинки прилагаются и к журналу «Русский язык за рубежом».

Обучая русскому языку в наш век — век грандиознейшего развития техники без применения ТСО, можно угодить портному, игнорирующему швейную машину.

К ТСО, или техническим средствам обучения, относятся также электронно-вычислительные обучающие и контролирующие машины (ЭВМ), применяемые при программированном обучении. Упрощенными ответами подходят не только для работы с магнитофоном, но и для работы с ЭВМ. Чтобы быстро проверить, кто из студентов и в чем отстает, достаточно составить программированные билеты для каждого студента. В каждом билете будет 7 вопросов с тремя выборочными пронумерованными ответами (один правильный, два неправильных). Студенты на специальном бланке пишут номера вопросов и ответов в виде таблицы следующего типа:

1—03	4—01
2—01	5—02
3—02	6—01
	7—02

ЭВМ в течение нескольких минут сверит цифры с кодом и отметит ошибки. Работа с ЭВМ позволяет проводить быстро и часто массовый контроль. Студенты привыкают мыслить конкретно, расчленять понятия, а материал, подвергшийся программированию (особому способу расположения), легче поддается запоминанию и тренировочные работы проходят интереснее. Многолетний опыт работы с ТСО при обучении русскому и иностранному языкам дает нам право рекомендовать ТСО всем преподавателям языков, а также всем изучающим языки; особенно полезно приобретать лингофоны¹ и грамзаписи на изучаемом языке и дома часто прослушивать их, проговаривая вслух или шепотом слова вместе с чтением-диктором.

¹ Лингофон — это книга или брошюра с пластинками (грамзаписью всех текстов или части из них). Например: Н. Г. Крылова, Н. И. Самуйлова, Н. А. Федянина. «Так говорят русские». Изд. «Русский язык» М., 1976.

И. А. ДОЛІДЗЕ

УСЛОВИЯ, ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ УСТОЙЧИВОСТЬ ВНИМАНИЯ

В настоящее время объем знаний, которые человек должен воспринимать, настолько велик, что наука, в частности, психология, физиология, педагогика, методика усиленно занимаются изучением вопросов, способствующих быстрому и наилучшему восприятию большого количества информации. Роль внимания в этой познавательной деятельности человека огромна.

Известно, что плохое усвоение учебного материала, ошибки при выполнении учебных заданий, ошибки в письменных работах, в решении математических задач, в грамматических упражнениях, — все это часто бывает результатом ослабленного внимания у учащихся.

Внимание — это направленность сознания на определенный объект. Этим объектом может быть любое явление, любой предмет окружающего мира. Внимание — это внутренняя активность, которая обеспечивает качество умственных процессов. Внимание является неременным условием не только умственной, но и всякой другой деятельности. Внимание необходимо даже при простых видах деятельности, например, при кожке дров, в работе шофера, машиниста, рабочего у станка и т. д.

Кювье, французский ученый начала XIX века, член Французской академии наук, известный трудами в области сравнительной анатомии и зоологии, гениальность Ньютона видел в силе и устойчивости его внимания. Конечно, такая оценка внимания — крайность, но она указывает на то большое значение внимания, какое оно имеет во всех видах человеческой деятельности. Внимание является неременным условием учебной работы. Хорошее усвоение учащимися материала, прежде всего зависит от внимания.

Ушинский говорил, что «внимание есть именно та дверь, через которую проходит все, что только входит в душу человека из внешнего мира»¹.

¹ В. Д. Ушинский, собр. соч. изд. АНН РСФСР, 1950, стр. 297, стр. 22.

Зачастую причиной неуспеваемости является отсутствие внимания, поэтому педагог с первых же шагов учебной деятельности должен заботиться о воспитании у учащихся устойчивого внимания.

Человека окружает огромное количество предметов, но в каждый отдельный момент в сознании ясно отражаются только некоторые из них. Это состояние, когда человек выделяет из общей массы предметов и явлений только один из них, не замечая или слабо реагируя на другие, называется вниманием к выделенным объектам или явлениям.

В основе внимания лежит один из важнейших законов работы больших полушарий мозга, открытый И. П. Павловым. Согласно этому закону, возникший в коре полушарий очаг возбуждения вызывает торможение в других прилегающих участках. Это значит, что в каждый отдельный момент какие-то участки мозга работают усиленно, а другие ослабленно или бездействуют. Поэтому, если человек утомился от одного вида работы, например от чтения литературного произведения, то переключившись на другой вид деятельности, тоже умственной, скажем, решение математических задач, он будет ее выполнять без признаков усталости, так как начнут работать другие участки мозга.

В каждый момент в коре мозга где-нибудь имеется очаг наибольшей возбудимости, что значит, что человек всегда к чему-то внимателен. Те объекты, на которые направлено внимание, отражаются в сознании с наибольшей четкостью и ясностью. Поэтому, когда говорится об отсутствии внимания, то это значит, что оно направлено не на тот предмет, на который требуется, а на что-то другое. Какие же факторы способствуют возникновению оптимального очага возбуждения, т. е. выделению одних предметов и явлений в нашем сознании и отключению-торможению других?

Различают внимание непроизвольное и произвольное.

Непроизвольное внимание — непреднамеренное, возникает без нашего сознательного намерения. Например, мы смотрим интересный фильм, внимание без усилий с нашей стороны, направлено на экран, его привлекают происходящие там действия. Идя по улице, мы невольно оборачиваемся на резкий звон пожарной машины и т. п.

Другим видом внимания является произвольное внимание в отличие от непроизвольного, оно сознательное, направляемое самим человеком. Способность произвольно направлять и сосредоточивать внимание выражает активность человека. Интересно высказывание Маркса о внимании: «... в течение всего времени труда необходима целесообразная воля, выражающаяся во внимании, и притом необходима тем, больше чем меньше труд увлекает рабочего своим содержанием и способом исполнения»¹. Сознательно поставленная человеком задача определяет, на что именно нужно обратить внимание.

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, соч. т. 23, стр. 189.

Произвольное внимание это волевое внимание. Оно может направляться и удерживаться при любых условиях, если даже имеется отвлекающий раздражитель: посторонние звуки, зрительные факторы, даже усталость — все эти отвлекающие внимание факторы можно преодолеть, если человека очень интересует данная деятельность, он понимает важность ее выполнения и хочет во что бы то ни стало выполнить ее. Здесь трудности выражаются главным образом в подавлении произвольно возникающих посторонних и ненужных в данной работе внешних впечатлений, представлений, мыслей.

Примером работы с произвольным вниманием является слушание студентом лекции, здесь учащийся заранее ставит цель («буду слушать»), употребляет усилие чтобы сосредоточить свое внимание только на объяснении преподавателя. Одновременно учащийся сознательно подавляет другие психологические процессы — восприятия, мысли, чувства, мечты, которые произвольно появляются в его сознании и мешают ему.

Из сказанного ясно, что для удержания внимания огромную роль играет мотивация, интересы личности к данной деятельности.

Иногда деятельность сама по себе может быть неинтересной, не привлекать внимания, но те результаты, к чему она должна привести, могут побуждать человека быть внимательным. Например, при изучении русского языка выполнение грамматических упражнений может не вызвать внимания, но конечная цель — овладение языком заставляет быть внимательным к упражнениям. Отсюда понятна роль сознания и необходимости — мотивация выполнения данной работы, понимания ее значения, желания добиться цели — все это способствует произвольному вниманию.

Для поддержания произвольного, сознательного внимания, рекомендуется постановка вопросов, ответы на которые требуют от учащегося внимания.

В концентрации произвольного внимания большую роль играет также сочетание умственной деятельности с практическими действиями. Например, начинающему изучать русский язык легче читать и быть внимательным, если он водит пальцем по строчке, а на уроке географии водит карандашом по течению рек и т. п.

Таким образом, одним из моментов, способствующих удержанию внимания на определенном объекте, являются практические действия. Однако для всех случаев произвольного внимания ведущим остается мотивация деятельности. Под мотивацией понимается объяснение преподавателем мотивировки прохождения того или иного материала. Почему надо его пройти, что именно будем изучать из данного раздела, сколько времени посвятим этому разделу, каковы ожидаемые результаты, как лучше работать в данном случае и т. п. Такого рода мотивация в про-

цессе преподавания обеспечивает произвольное внимание студентов на занятии.

Студентам следует объяснить, что они должны направлять свое внимание с определенной целью на те или иные факты, процессы, явления сами, без указания лектора.

В процессе лекции или практических занятий лектор должен учитывать, что произвольное внимание не может продолжаться все 45 минут, и сам обязан регулировать процесс внимания студентов, переходя от более сложного к менее сложному и обратно, ибо после переключения внимания произвольное внимание работает с большей степенью напряжения.

Например, на занятиях по русскому языку необходимо переключать внимание с грамматических упражнений на лекционные и домашние задания тоже давать такие, в которых грамматика и лексика сочетались бы в одном задании или два задания были бы объединены тематически в одно лексико-грамматическое задание. Перед тем как дать задание по домашнему чтению также необходимо использовать теорию мотивации, так, чтобы добиться лучшего запоминания, чего нельзя достичь без выработки у студентов навыков произвольного внимания.

Для того, чтобы управлять вниманием, необходимо знать его основные свойства. Внимание может быть устойчивым или колеблющимся, может отвлекаться, или быть при определенных условиях концентрированным. Произвольное внимание можно распределять и переключать.

Устойчивым вниманием называется такое, которое может долгое время быть сосредоточено на одном предмете или работе, колеблющееся — то, которое то и дело ослабляется. От чего зависят такие колебания и как с ними бороться?

Одним из факторов, ослабляющих внимание является однообразие шаблон, бессцельная деятельность. Например, если человек бессцельно смотрит на какой-то предмет, скажем, на географическую карту, то через некоторое время он заметит, что он смотрит на нее машинально, а думает совсем о другом. Но, если ему, например, дать задание сравнить местности СССР по их насыщенности полезными ископаемыми, то он сумеет долгое время внимательно рассматривать карту. Из сказанного вытекает, что важную роль в сохранении внимания играет цель деятельности, понимание важности выполняемой работы, а также интересы самого человека.

Внимание может одновременно распределяться между двумя разными видами деятельности, например, студент должен уметь распределять внимание — слушать лекцию и одновременно конспектировать. Умение распределять внимание у разных людей различно, одни легко делают два дела сразу, а другим это не удается. Это объясняется индивидуальными особенностями людей, у одних внимание распределенное, у других кон-

центрированное, т. е. целиком сосредоточивается в одном направлении. Умение распределять внимание можно выработать тренировочных профессий умение распределять внимание является необходимым качеством деятельности (например, для шоферов, летчиков, учителей, директоров и др.).

Состоянием, противоположным устойчивости внимания, является его отвлекаемость. Это состояние может вызываться в результате однообразной деятельности или продолжительного действия одних и тех же раздражителей.

Каковы же пути воспитания внимания?

Формирование внимания у людей начинается с раннего детства.

Внимание в подростковом возрасте характеризуется большей концентрацией и устойчивостью. Если подросток чем-либо заинтересуется он может долго быть внимательным. Он стремится к самостоятельной работе. Интересы его очень разнообразны, поэтому он легко отвлекается от одной работы ради другой, ему трудно сдерживать свои желания, но он имеет уже определенные интересы, ради которых он может заставить себя быть внимательным. При умелом руководстве со стороны преподавателя, подросток сам вырабатывает стойкое произвольное внимание.

В юношеском возрасте уже имеется определенный опыт умения удерживать внимание на необходимом объекте. Юноша уже может осознавать необходимость быть внимательным даже к неинтересному или трудному материалу, понимая его значение для будущей деятельности. Если для привлечения внимания детей и подростков большое значение имеет форма подачи материала, то у старших школьников и студентов ведущим является содержание.

Какова же роль преподавателя в выработке и сохранении устойчивости внимания?

Как уже отмечалось выше, вместе с физическим развитием ребенка развивается и его психика, одним из проявлений которой является внимание. Со второго полугодия жизни ребенка, взрослые — родители и педагоги обращают внимание ребенка на предметы окружающей его действительности, на природу, на животных, на их свойства, действия, приучая его к наблюдательности и внимательности. С первых же шагов учебного процесса, как известно, огромное значение имеет наглядность преподавания. Применение картин, показ опытов, привлечение конкретных факторов из жизни — все это действует на эмоции учащихся, делает преподавание интересным и вызывает произвольное внимание, способствующее развитию интересов и формированию интеллекта учащегося.

Особо важным для удержания внимания является качество объяснения материала. Оно должно быть живым, интересным, вопросы должны освещаться с разных сторон, быть увязаны с уже известным.

Особенно важно для привлечения внимания, чтобы материал был интересным и конкретным и учащимся было понятно его жизненное значение.

Внимание удерживается лучше, если от учащегося требуется активная ему работа мысли, но нуждающаяся в некотором усилии с его стороны. Но здесь педагогу нельзя впадать в крайности и заботиться только о занимательности и внешнем эффекте за счет содержания, учащиеся это быстро замечают и теряют интерес.

Большое значение имеет привлечение к работе всех учащихся, ожидая вопроса или сирова учащийся сосредоточивает внимание.

Одним из важнейших условий для сохранения внимания является выработка у учащихся сознательного отношения к учению. Как уже выше отмечалось, произвольное внимание — это организованное, целенаправленное мотивированное внимание, поэтому очень важно добиться от учащихся осознания роли внимания в достижении конечной цели. Немаловажную роль играет четкое указание на цель работы, ее практическое значение в жизни, это стимулирует у учащихся произвольное внимание и создает условия, поддерживающие внимание.

Преподаватель должен добиваться того, чтобы приучить учащихся к преодолению трудностей в учебном процессе.

Одним из условий поддерживающих стойкость внимания, является правильная организация урока. Если даже учебный материал, предстоящий к обучению, не интересен, но урок построен по строгой, заранее обдуманной системе, учащиеся работают со вниманием.

Основной враг внимания, как уже отмечалось, — утомление.

Утомление может наступить вследствие различных причин. Одной из частых причин утомления является однообразная работа, об этом не должны забывать педагоги. Однообразные раздражения делают людей вялыми, сонливыми, а некоторых прямо усыпляют. Разнообразные же виды работы, обеспечивает отвлечение от выполняемой работы. Но и здесь нужно быть умеренным, т. к. очень частая смена видов работы не приучает учащихся к устойчивому, длительному вниманию.

Имеет значение и темп работы. Не следует очень спешить и торопить студентов, т. к. именно торопливость может привести к невнимательности, но и замедленный темп может вызвать отвлечение.

Большое значение имеет и учет индивидуальных особенностей студентов. Пассивных студентов нужно подбадривать, активизировать, а слишком живых и подвижных держать в поле зрения, нагружая разнообразными учебными занятиями, в пугных случаях давая им дополнительные задания. Важную роль в воспитании произвольного внимания играет требовательность преподавателя, она должна быть последовательной и настойчивой.

Предъявляя определенные требования к студентам, преподаватель должен следить за тем чтобы задача, поставленная перед ним, была бы достаточно сильна, но нельзя забывать и о том, чтобы она не была слишком сложной, когда не требуется усилий, студент теряет интерес к ее выполнению. Ушинский писал, что можно сделать урок интересным, подобрав соответствующий материал, но что есть вещи и скучные, поэтому нужно с раннего детства приучать детей заниматься не только интересным, но и мало интересным, но нужным.

Причиной невнимательности иногда может быть здоровье. Поэтому для воспитания внимания большое значение имеет общее физическое состояние студента. Занятие спортом, физические упражнения развивают у учащихся умение сосредоточиться. Нерегулярное питание, отсутствие режима, душная атмосфера во время занятий, умственное переутомление, недостаточный сон — все это вредно отражается на внимании.

Из всего вышесказанного ясно, что роль внимания в познавательной деятельности человека огромна.

В развитии и формировании внимания участвует много факторов: особенности личности, его интересы; его физическое состояние и т. д. Но немаловажную роль играет и педагог. В дошкольном и школьном периоде огромна роль педагога в развитии у ребенка внимания, т. е. интереса к явлениям окружающей действительности, в пробуждении эмоций учащихся.

Педагог, направляя и заостряя внимание учащихся на тех или иных явлениях, способствует формированию интеллекта учащихся, что делает учебный процесс более интересным.

Чтобы учащиеся могли сохранять и направлять свое внимание на определенные объекты, кроме субъективных условий необходимо соблюдение целого ряда внешних условий, а именно: 1. Рабочее место должно отвечать гигиеническим требованиям — часто проветриваться. 2. Сон и питание должны быть регулярными. 3. Учащиеся должны ясно понимать цель и значение данной деятельности.

4. Педагоги должны разнообразить учебный процесс, применять наглядность, учитывать индивидуальные особенности и интересы учащихся, помнить, что основным врагом внимания является однообразие и шаблон, вызывающие утомление и рассеянность.

Литература

1. Психология. Учебное пособие для пединститутов, под редакцией А. Г. Ковалева и др. «Просвещение», М., 1966.
2. Курс психологии. Учебно-методическое пособие для студентов пединститутов под редакцией М. В. Гомезо. «Просвещение», М., 1967 г.
3. Психология. Учебник для пединститутов под редакцией А. А. Смирнова, А. Н. Мотьева, С. Л. Рубинштейна и Б. М. Теплова.

4. Общая психология. Учебное пособие для студентов университетов и педагогических институтов. Ташкент, 1967.
 5. Педагогика для пединститутов, группа авторов, М., 1956.
 6. Г. Н. Челпанов. Очерки психологии.
 7. Р. Г. Натадзе. Психологии.
-

Ўزбекистон Республикаси
 миллий китобхона-ахборот маркази

ЛАСЛО ЭНЕСИ

ОПЫТ РАЗВИТИЯ И ОРГАНИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ВЕНГРИИ

В сельском хозяйстве Венгрии обрабатывается 6,8 млн. га земли, в том числе пашни занимают 5 млн. га; виноградники, фруктовые сады и огороды — полмиллиона га, луга и пастбища — 1,3 млн. га. Численность населения Венгрии 10,5 миллиона; на одного жителя приходится по 0,5 га пашни и 0,18 га других угодий.

Чтобы обеспечить население пищевыми продуктами и другими продуктами сельскохозяйственного происхождения, Венгрия должна развивать интенсивное сельскохозяйственное производство. Интенсивное с/х производство необходимо и потому, что Венгрия является бедной страной в смысле обеспечения сырьем современной промышленности. Одна пятая часть венгерского с/х производства идет на экспорт. Быстрое развитие сельского хозяйства является жизненно-важным для Венгрии.

Коллективизация нашего сельского хозяйства закончилась в 1960 году и тем создались основы для планомерного развития сельского хозяйства. В первые годы после коллективизации сельского хозяйства главной задачей являлось организационное и экономическое обоснование и укрепление с/х производственных кооперативов. Это заключало в себе много сложных задач от перехода мелкого хозяйства к крупному, начиная с землеустройства до осуществления самых необходимых капитальных вложений.

В этот период сельскохозяйственное производство возросло незначительно. В 1961-1965 гг., по сравнению с предыдущим пятилетием, ежегодно всего на 1,2%. Этот темп роста в 1966-1970 гг. в среднем за год увеличился на 2,8%, а за пятилетие в 1966-1970 гг. увеличился ежегодно на 3,3%, а за последнее пятилетие, в 1971-1975 годах на 4,8%. Принимая валовую продукцию 1950 г. за 100%, индекс роста в 1960 г. — 120, в 1970 г. — 160, в 1975 г. — 185. Эти данные показывают, что всё более быстрый темп развития венгерского сельского хозяйства достигался на основе социалистического сельского хозяйства, в результате правильной аграрной политики Венгерской Социалистической Рабочей Пар-

тиш, которая последовательно и творчески применяла ленинские принципы кооперации в Венгерском сельском хозяйстве.

В 1975 году 15% с/х угодий использовали хозяйства государственного сектора, 78,3% коллективные и приусадебные хозяйства кооперативного сектора, а 6,7% — другие мелкие хозяйства населения (большей частью подсобные хозяйства рабочих и служащих). В Венгерском сельском хозяйстве работает 150 государственных хозяйств, каждое из которых имеет в среднем по 6600 га, и 1500 с/х производственных кооперативов, имеющих в среднем по 3500 га земли.

За последние 5 лет в среднем на 30% пашни выращивали хлебные злаки, на 35% кормовые зерновые культуры (в основном кукурузу), на 20% другие кормовые культуры. 7% пашни занимают технические культуры, 5% картофель и овощные культуры, 3% другие культуры. В 1975 году с гектара в среднем получили по 32 ц пшеницы, 50 ц кукурузы, 222 сахарной свеклы и 126 ц картофеля.

В Венгрии имеется 200 тысяч га виноградника, в 1975 году убрали с гектара в среднем по 39 ц винограда. Между урожаями, полученными в госхозах и в производственных кооперативах, имеется большая разница. В ряде виноградников госхозов собирали 75 ц винограда с га, а в общих и приусадебных хозяйствах производственных кооперативов в среднем 35 ц с га.

Поголовье животных страны при учете животных весной (31 марта) составило около 2-х млн. голов крупного рогатого скота, среди них 750 тысяч коров, 7 млн. свиней, в том числе 600 тысяч свиноматок, 2 млн. овец и 155 тысяч лошадей. Очень значительным является животноводство в приусадебных и других мелких хозяйствах, где разводится 30% коров и больше 40% свиноматок. На 100 га сельскохозяйственных угодий приходится 28,7 животных в живом весе в переводе на крупный рогатый скот. Довольно низко удельное производство молока, от одной коровы получают в среднем в год 2500 кг молока. В производстве мяса достигаются лучшие результаты.

Как было отмечено, основой развития производства Венгерского сельского хозяйства явилась коллективизация сельского хозяйства, что дало возможность в полной мере осуществлять требования ведения планового хозяйства, применять экономический закон планомерного, соразмерного развития.

Основы ведения планового хозяйства:

- реальное определение целей, принимая во внимание изменения потребностей народного хозяйства и вообще экономической среды;
 - распределение ресурсов, способствующих развитию отдельных отраслей народного хозяйства, зон и предприятий;
 - развитие государственного регулирования и совершенствования.
- Принимая во внимание, что в Венгрии больше, чем три четверти

с.-х. продукции производится в общих и приусадебных хозяйствах производственных кооперативов и в подсобных хозяйствах рабочих и служащих, особенно большое значение имеет экономическое, государственное регулирование, которое стимулирует рост объема сельскохозяйственного производства в соответствии с потребностью народного хозяйства. Мы исходим из того, что государственные руководящие органы знают лучше всего потребности народного хозяйства, а местные условия и возможности производства знают сами руководители и рабочие госхозов и производственных кооперативов. Соответственно этому государственные руководящие органы определяют цели народного хозяйства на следующий период, решают распределение имеющихся ресурсов и совершенствуют средства экономического регулирования (цены, кредиты, налоги, поддержки). Экономические условия являются самыми сильными стимулирующими и одновременно воздействующими средствами к тому, чтобы сельскохозяйственные предприятия производили продукцию действительно для удовлетворения потребностей народного хозяйства, чтобы их хозяйствование было в соответствии с общественным развитием. Однако, это самостоятельность с.-х. предприятий не означает спонтанности в решениях предприятия. Наше социалистическое общество сильно влияет на организацию сельского хозяйства и на их руководителей, и одновременно увеличивается контрольная и влияющая деятельность общественных организаций.

Я хотел бы указать на некоторые факторы, которые, по моему мнению, в значительной мере способствовали развитию нашего социалистического сельского хозяйства.

Кроме вышеупомянутых общественных условий, такими являются экономические ресурсы, имеющиеся в распоряжении сельского хозяйства или доставленные в его распоряжение. Такими являются выпускаемые промышленностью современные технические средства производства (двигатели и рабочие машины, минеральные удобрения, химические средства защиты растений, и другие химические средства). За последние три десятилетия промышленность нашей страны совершенствовалась и развивалась более быстрыми темпами, чем сельское хозяйство. И еще важнее этого то обстоятельство, что промышленность содружества социалистических стран, специализирующихся в рамках СЭВ отрасли промышленности (как, например, с/х машиностроительная промышленность) в значительной мере расширили и совершенствовали индустриальную основу нашего сельского хозяйства. Кроме того, в результате последовательной политики мира Советского Союза, постепенно развиваются и расширяются международные экономические отношения, которые оказывают влияние и на совершенствование сельскохозяйственного производства. В настоящее время наше сельское хозяйство получает от промышленности сре-

дства, необходимые для современного развития. Значительное развитие произошло в химизации сельского хозяйства Венгрии.

В последний «мирный» год до второй мировой войны 1 га пашни, огорода, фруктового сада и виноградника внесли по 2 кг действующих веществ минерального удобрения, в 1950 г. по 6 кг, в 1960 г. по 29 кг, в 1970 г. по 150 кг, и в 1976 г. по 276 кг. Механизация и химизация являлись основными факторами в повышении урожаев в растениеводстве. В последние 15 лет распространение высокоурожайных сортов и гибридов в важнейших отраслях растениеводства принимает всеобщий характер. В развитии выращивания пшеницы наибольшую роль сыграли советские интенсивные сорта. В Венгрии средний урожай пшеницы в 1950 году составил 15,2 ц/га, в 1960 году 16,8 ц/га, в 1970 году 21,3 ц/га, а в 1975 году 32 ц/га. Уже несколько лет почти на всей посевной площади кукурузы сеются лучшие гибридные семена, это отражается и на урожайности кукурузы. В 1950 году средний урожай кукурузы составил 15,7 ц/га, в 1960 году 25 ц/га, в 1970 году 33,8 ц/га, а в 1975 году 50,2 ц/га. За 15 лет после коллективизации сельского хозяйства удвоились средние урожаи двух самых значительных культур растениеводства.

Номимо технических и биологических условий человек является самым значительным фактором, который приводит в действие средства производства произведенной техникой и биологией. Со времени коллективизации сельского хозяйства тысячи руководителей, инженеров-агрономов и техников приобрели богатый опыт в управлении крупными хозяйствами не только в государственных хозяйствах, но и в производственных кооперативах, сотни тысяч членов производственных кооперативов познакомились с новой техникой. Уже создана система профессионально-технического обучения и в сельском хозяйстве, и функционируют курсы систематического повышения квалификации руководителей и инженеров.

Человек, получивший сельскохозяйственное образование и имеющий опыт в управлении крупными хозяйствами, технические условия, достижения биологии, используемые в практике сельского хозяйства, создали условия, дающие возможность достигать качественных изменений в отдельных отраслях сельскохозяйственного производства. Соединение этих факторов в научную систему осуществлялись в сельском хозяйстве на индустриальной основе. Условия для осуществления, проверки и усовершенствования систем производства на индустриальной основе — при общем развитии сельского хозяйства — создались только в некоторых лучших хозяйствах. Эти хозяйства начали применять и развивать системы на индустриальной основе. Первые системы производства на индустриальной основе создались у нас в Венгрии в 1960 г. в области птицеводства — в том числе в производстве яиц и цыплят на жаркое, — производство которых и в международных отношениях стало на высоком уровне. Организаторы этих передовых хозяйств в дальнейшем оказывали системати-

ческую помощь многим хозяйствам в создании современного птицеводства.

В конце 1960 г. и в растениеводстве создались подсобные хозяйства. Впервые в выращивании кукурузы была применена система на промышленной основе. В этих хозяйствах за несколько лет удвоились урожаи кукурузы. В дальнейшем друг за другом создались системы производства на промышленной основе и в других отраслях растениеводства; так, например, в выращивании пшеницы, сахарной свеклы, подсолнечника и других культур. Сначала одно хозяйство стало центром систем производства на промышленной основе, а позже создались общие и очень эффективные центры систем в виде сотрудничества соединившихся хозяйств. Здесь совместно работают государственные хозяйства и производственные кооперативы. Например, одно из таких соединений было создано в 1972 году по инициативе одного из лучших в стране производственных кооперативов в выращивании кукурузы и технических культур, в которое к концу 1975 года входили уже 275 хозяйств с 800 тысяч га пашни, на 40% которой выращивали кукурузу, пшеницу сахарную свеклу, подсолнечник, сою и картофель на промышленной основе. Эти хозяйства разрабатывают производственную технологию при содействии центра системы, которая потом приспосабливается к экономическим условиям отдельных хозяйств, покупают мощные машины, заботятся об обеспечении лучшими семенами, организуют применение минеральных удобрений, заботятся о техническом обслуживании современных машин, организуют систематические консультации и организуют курсы повышения квалификации сельскохозяйственных специалистов и квалифицированных рабочих. Этот центр, например, в 1975 году управлял производством кукурузы в 189 хозяйствах на 125 тысячах га, и средний урожай был по 65 ц/га (средний урожай страны составил 50 ц/га), причем эти хозяйства не только в первом году, но и в последующие годы достигли высоких урожаев. Так, например, в 1975 году хозяйства, участвующие первый год в системе производства на промышленной основе, получили средний урожай кукурузы 57,9 ц/га, в хозяйствах, участвующих второй год в системе; средний урожай кукурузы 67,2 ц/га, а хозяйства, принимающие участие в системе уже третий год, получили 77,6 ц/га кукурузы. Таким образом, разница в полученных урожаях между отдельными группами хозяйств составляет 10 ц/га в зависимости от времени участия хозяйств в системе производства на промышленной основе.

В животноводстве — кроме упомянутого птицеводства — тоже начали организовывать производство на промышленной основе, но результаты их до сих пор незначительны.

В Венгрии происходит не только развитие сельскохозяйственного производства, но и процесс дальнейшего обобществления производства. Нет

сомнений в том, что коллективизация сельского хозяйства является революционным изменением, в результате которой создан у нас второй большой социалистический сектор сельского хозяйства — кооперативный сектор. Как в государственных хозяйствах, так и в производственных кооперативах наблюдается за последние 15 лет развитие концентрации и специализации. В результате этого число государственных хозяйств и производственных кооперативов значительно уменьшилось и создались вышеупомянутые крупные хозяйства. Экономическое и общественное развитие неизбежно сопровождалось необходимостью кооперации социалистических крупных хозяйств. Такие — объединения систем производства на промышленной основе. Но создались на сельскохозяйственных предприятиях, в госхозах и производственных кооперативах и другие совместно действующие соединения разного типа. Хозяйства в этих объединениях объединили свои силы в области строительства, торговли и переработки продукции на добровольных началах, учитывая большие возможности экономической эффективности в таких объединениях. В сельском хозяйстве создано около 400 таких объединений. Эти объединения оправдали надежды, но те, которые не работали успешно, были стимулированы. Эти объединения характеризовались тем, что они были, в первую очередь, типами горизонтальной интеграции. Кроме этого возникла необходимость организованной вертикальной интеграции, особенно между сельским хозяйством и отраслями промышленности, перерабатывающими сельскохозяйственную продукцию, в первую очередь между сельским хозяйством и пищевой промышленностью. В 1968 году осуществилось единое государственное управление сельским хозяйством и пищевой промышленностью. Некоторые опыты показывают, что сельское хозяйство и пищевая промышленность могут осуществлять между собой непосредственную интеграцию. Так создавалась всесторонняя и долготелая связь на основе договоров между сельским хозяйством и обрабатывающей промышленностью. В этом направлении был использован опыт социалистических стран, например, опыт Советского Союза, Болгарской Народной Республики.

Таким образом, по инициативе отдельных сельскохозяйственных и промышленных предприятий — экспериментально — в этом году у нас в Венгрии создались агрокомплексы с участием государственных хозяйств, производственных кооперативов и предприятий пищевой промышленности. О работе только что созданных агрокомплексов, конечно, у нас еще нет опыта, и поэтому я могу сказать только несколько слов об общих принципах их организации и деятельности. В Венгрии до этого времени агрокомплексы создавались на основе добровольного объединения сельскохозяйственных и промышленных предприятий на основе общей территории. Они имеют 50-100 тысяч га с.-х. угодий. Все хозяйства и предприятия,

входящие в агрокомплекс, удерживают свою экономическую и правовую самостоятельность, но эти хозяйства взяли на себя обязательство выполнять свои производственные планы и планы развития, использовать своих средств и на этих основах создать общие современные объекты и вообще вместе осуществлять техническое развитие, и этот факт играет особенно важную роль в организации товарооборота между хозяйствами и промышленными предприятиями.

По моему мнению, у нас в сельском хозяйстве важнейшим условием успешного развития такого типа производства является заинтересованность коллективов, улучшение условий труда и систематическое повышение их жизненного уровня.

■ ბაზრინდაზივილი

განმანათლებლობის ცნების მარკსისტულ-ლენინური გაგებისათვის

განმანათლებლობა კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის რთული მოვლენაა. მისი ყოველმხრივი, მეცნიერული გაგებისათვის აუცილებელია საკმაო სიღრმითა და სიღრმით გარკვევა ისეთი საკითხებისა, როგორცაა — განმანათლებლობის ცნება და მისი ისტორიული განვითარება; განმანათლებლობის ეპოქა მსოფლიო მასშტაბით და ცალკეულ ქვეყნებში; განმანათლებლური იდეების წარმოშობისა და გავრცელების ისტორია; განმანათლებლობის ძირითადი ნიშნები, ძირითადი მიმდინარეობანი და კლასობრივი ბუნება; განმანათლებლობა და რენესანსული ჰუმანიზმი; განმანათლებლობა, ლიბერალიზმი, რადიკალიზმი და რევოლუციური დემოკრატიზმი; განმანათლებლობა, უტოპიური სოციალიზმი და მეცნიერული კომუნიზმი.

ცხადია, ყველა ამ საკითხის კონკრეტული და ვრცელი განხილვა მცირე წერილში არ მოხერხდება. ამიტომ აქ ზოგადად და მოკლედ იქნება დახასიათებული განმანათლებლობა, როგორც კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის გარკვეული მოვლენის არსებით ნიშანთა ერთობლიობა, კონკრეტულის ყოველმხრივი ანალიზის გზით მიღებული ზოგადი ცნება.

უწინარეს ყოვლისა ორიოდ ცნობა განმანათლებლობის ვრცელი ისტორიოგრაფიიდან. განმანათლებლური კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების პირველი ისტორიკოსები თვით განმანათლებლები იყვნენ, თუმცა მათს ნაშრომებს ამ საკითხზე ახლა უფრო ისტორიული წყაროს, ვიდრე ისტორიული გამოკვლევის, მნიშვნელობა ჰქონდა. XIX-XX საუკუნეთა როგორც დასავლეთის, ისე რუსეთის და საქართველოს ლიბერალმა, დემოკრატმა, უტოპისტ-სოციალისტმა ისტორიკოსებმა უამრავი მასალა დააგროვეს განმანათლებლური კულტურისა და აზროვნების პრობლემაზე, მაგრამ ვერ მოახერხეს მისი ჭეშმარიტად მეცნიერული ახსნა. ბევრი საყურადღებო მოსაზრება კი დაჯეიტოვეს, მაგალითად, ა. ვილმენმა, ფრ. შლოსერმა, გ. ჰეტენერმა, ნ. შაზოვმა, ნ. კარეევმა, კ. აბაშიძემ, ა. ჭორჭაძემ და სხვა მრავალმა (ყველას აქ ვერ დავასახელებთ, ისინი ათასზე მეტნი არიან).

განმანათლებლობის, ისევე, როგორც კულტურის, აზროვნების და საერთოდ საზოგადოებრივი მოვლენების ჭეშმარიტად მეცნიერული, ყოველმხრი-

ვი. ობიექტური, კლასობრივი ახსნა შესაძლებელი გახდა მარქსისტულ-ლენინური, დიალექტიკურ-მატერიალისტური და მისი ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპის — ლოგიკურ-ისტორიული მეთოდოლოგიის საფუძველზე. მარქსისტულ-ლენინური დოლოგია, როგორც ვიცით, ჯერ კიდევ ოქტომბრის რევოლუციამდე დიდი ხნით ადრე შეიქმნა და კიდევაც გამოიყენებოდა ცალკეულ ისტორიკოსთა ნაშრომებში.

ჩვენი საუკუნის უკვე 20-იან წლებსა და 30-იანი წლების პირველ ნახევარში, როცა მარქსიზმ-ლენინიზმი მთელი ისტორიული მეცნიერების მეთოდოლოგიური საფუძველი ხდებოდა, რუსული, ქართული და საერთოდ საბჭოური ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად იქცა მარქსიზმის წინამორბედი განმანათლებლურ-რევოლუციურ-დემოკრატიული და უტოპიურ-სოციალისტური საზოგადოებრივი აზროვნების შესწავლა. ეულგარული სოციოლოგიზმის რეციდივებისა და მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგიის გამოყენების არასრულყოფილობის მიუხედავად, რაც არაიშვიათად მცდრდებოდა კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ადრინდელ საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში, მაშინდელმა მკვლევარებმა დიდი ძალი მასალა დააგროვეს და არაერთი საყურადღებო მოსაზრება გამოთქვეს XVIII—XIX საუკუნეთა განმანათლებელ მწერლებსა და მოაზროვნეებზე.

30-იანი წლების მეორე ნახევრიდან იწყება გარდატეხა კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის შესწავლაში. ქვეყნდება გამოკვლევები, რომლებშიც უფრო სრულყოფილად გამოიყენებული მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგია და დაუსაბუთებელი ეულგარულ-სოციოლოგიური კვალიფიკაციების ადგილი ფაქტების კონკრეტულ-მეცნიერულ კვლევას უჭირავს. ამ მხრივ უფრო მეტი ღირსება გააჩნიათ განსაზოგადებელი ხასიათის გრცელ ნაშრომებს, რომლებიც გამოქვეყნდა 40-იან, 50-იან და განსაკუთრებით 60-იან წლებში, როცა საბჭოური ისტორიოგრაფია გამდიდრდა ახალი გამოკვლევებით არა მარტო რუსული, ქართული და საერთოდ საბჭოთა კავშირის ხალხთა, არამედ დასავლეთის და აღმოსავლეთის რიგ ხალხთა საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის საკითხებზეც (იხ., მაგალითად, ა. ანიკტას, ს. არტამონოვის, ვ. ასმუსის, მ. აფინჯანოვის, მ. ბასკინის, დ. ბლაგოს, პ. ბერკოვის, გ. ვალესკალის, გ. ვაპეტკის, ი. ვერცმანის, ვ. ვოლგინის, ს. ვოლკის, ა. ვოლოდინის, გ. გაბრიელიანის, ა. გალაქტიონოვის, გ. გუკოვსკის, ვ. გინევის, ი. ელსბერგის, ვ. ერმურატსკის, მ. იოჯჩუკის, ს. კეჩეიანის, ვ. კირპოტინის, ბ. კოზმინის, ბ. კრასნობაევის, ნ. კონრადის, პ. კოპინის, ვ. კრუცკოვის, შ. ლევიჩინის, ი. ლუბოლის, ა. ლევიჩტონის, შ. მამედოვის, გ. მაკავონენკოს, ს. მოკულსკის, ხ. მოძიანის, ი. ნარსკის, ვ. ნელსტროვეას, ა. ნოვიკოვის, ი. ნოვიჩის, ვ. ორლოვის, ვ. პლენკინას, ა. პოლიანსკის, ვ. პოკროვსკის, ზ. რაჯაბოვის, მ. როზენტალის, ვ. სემანოვის, მ. სმელიხის, ი. სტეკლოვის, ს. ტურაევის, პ. ფედოსეევის, ო. ფიშმანის, გ. ფრიდლენდერის, ა. ხაჩატურიანის, ფ. შოლომის, ა. შჩეგლოვის, ი. შჩიპანოვის, ე. იანსენის და სხვათა ნაშრომების ბიბლიოგრა-

ფია მ. ვაფრინდაშვილის წიგნი „Грузинское просветительство“, 1977, გვ. 235—242).

კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების საბჭოურმა რაფიამ დიდი ნაბიჯი გადადგა წინ განვლილი სამოცი წლის მანძილზე. ამის ნათელსაყოფად ქართული ისტორიოგრაფიიდან საქმარისა დავასახელოთ ი. ჯავახიშვილის, ს. ხუნდაძის, ვ. კოტეტიშვილის, კ. კეკელიძის, შ. ნუცუბიძის, კ. კაპაელოს, ნ. ბეჰდენიშვილის, გ. ჯიბლაძის, პ. გუგუშვილის, ლ. გორგილაძის, ი. ანთელავას, ლ. ებანოიძის, ი. კაქარავას, ვ. გაგოიძის და მრავალ სხვათა (ყველას დასახელება აქაც არ მოხერხდება) გამოკვლევები, რომლებშიც დამლევულია ნიპილიზმი და ვულგარიზმი, ნაციონალიზმი და კოსმოპოლიტიზმი და მეტნაკლები წარმატებითაა გამოყენებული ჰუმანიზმის, განმანათლებლობის რევოლუციური დემოკრატიზმის, უტოპიური სოციალიზმის და სხვა ცნებათა მარქსისტულ-ლენინური გაგება. დოგმატიზმის ელემენტებმა 40-იან წლებში ვერ შეძლო საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის შესწავლისადმი შემოქმედებითი მიდგომის ჩახშობა. მაგრამ 50-იანი წლების შუა ხანებიდან თანდათანობით იჩინა თავი ზემოხსენებულ ცნებათა სხვადასხვაგვარმა გაგებამ. თუ, მაგალითად, 30-იანი წლების შუახანებში დიდ რუს სამოციანელ მოაზროვნეებს განმანათლებლად მიიჩნევდნენ, 40-იანი წლების შუა ხანებიდან მათი განმანათლებლობა უგულვებელყოფილ იქნა; თუ ადრე უგულვებელყოფდნენ საბჭოური ერების კულტურის გავლენას სხვა ხალხებზე და ჩვენს მოაზროვნეებს დასავლეთის მოაზროვნეთა შეგირდებად მიიჩნევდნენ, მერე ზოგჯერ მარტო ჩვენების გავლენას აღნიშნავდნენ და შეგირდები თავიანთ მასწავლებელთა მასწავლებლებად ეხადებოდნენ; თუ ადრე წარსულის დიდ მოაზროვნეებს ზოგი რეაქციონერებად აცხადებდა, შემდეგში მათი შელამაზებისა და მოდერნიზაციის რეციდივებმა იჩინა თავი. ახლა ყველა აღიარებს ამგვარი მიდგომის შეუთავსებლობას მეცნიერული კვლევის მარქსისტულ-ლენინურ მეთოდოლოგიასთან. თუმცა მთლად აღმოფხვრილი ჯერაც როდია ვულგარული პრიმიტივიზმის და კონიუნქტურიზმის რეციდივები.

მეცნიერული კვლევის ყოველმხრიობის, ობიექტურობის, კემპარიტი პარტიულობისა და ხალხურობის მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგიური პრინციპების გამოყენება მარტო აღმავალი ხაზით არ მიემართებოდა განმანათლებლური კულტურისა და საზოგადოებრივ აზროვნების შესწავლაშიც. განმანათლებლობის ცნებას შესაფერისი ადგილი ეკიზა საბჭოურ ისტორიოგრაფიაში 40-იანი წლების მეორე ნახევრამდე. ამის შემდეგ კი ერთხანს განმანათლებლის ცნება გამოიყენებოდა მარტო XVII—XIX საუკუნეთა დასავლეთევროპელ, ამერიკელ და რუს ლიბერალ მოაზროვნეთა მსოფლმხედველობის დასახასიათებლად. ასე გაჩნდა ჩვენს ისტორიოგრაფიაში განმანათლებლობის ორგვარი. ე. წ. ვიწრო და ფართო გაგება. რომელთაგან პირველი განმანათლებლებს მარტო ლიბერალებად მიიჩნევს, მეორე კი არ უარყოფს ლიბერალიზმის არსებობას განმანათლებელთა მსოფლმხედველობაში, მაგრამ განმანათლებლობა, განსაკუთრებით რადიკალური, პროგრესულ, რევოლუციურ-დე-

მოკრატულ მსოფლმხედველობად მიაჩნია. განმანათლებლობის ცენტრის/ვიწრო და ფართო გაგებაში თავი იჩინა, კერძოდ, ქართულ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში, სადაც ეს ცნება შედარებით გვიან დამკვიდრდა. საზოგადოებრივი აზროვნების ქართველ ისტორიკოსთა შორის დღემდე გრძელდება ზოგჯერ არცთუ შთაღსნა სასარგებლო კამათი არაზუსტად დასაშვლი საკითხის გამო: ვინ იყვნენ XIX საუკუნის საქართველოს პროგრესული და რევოლუციური ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწენი თავიანთი მსოფლმხედველობით—განმანათლებლები თუ რევოლუციონერ-დემოკრატები, ბურჟუაზიული დემოკრატები თუ გლეხობის იდეოლოგები? ჩვენი აზრით, განმანათლებლობის და რევოლუციური დემოკრატიზმის ცნებათა ამგვარი, უსაფუძვლო დაპირისპირება ყოველმხრივ და მეცნიერულად სწორ წარმოდგენას არ იძლევა შემოხსენებულ ქართველ რევოლუციონერ-დემოკრატ განმანათლებელთა მსოფლმხედველობაზე.

შემთხვევითი როდია, რომ მარქსის, ენგელსის, ლენინის ნაშრომებში არ გვხვდება განმანათლებლობის ეს ე. წ. ვიწრო და ფართო გაგება. ისინი გამოარჩევენ რევოლუციონერ განმანათლებელს ლიბერალი განმანათლებლისაგან და სოციალისტ-უტოპისტისაგან, მაგრამ გაუვალ უფსკრულს და კლასობრივ დაპირისპირებას არ ხედავენ განმანათლებლური აზროვნების სხვადასხვა მიმდინარეობათა შორის, რომელნიც მეტნაკლებად გამოხატავდნენ აღმაშენებელ ბურჟუაზიული დემოკრატიის სხვადასხვა ფენათა მეტნაკლებად საერთო ინტერესებს.

შემთხვევითი არც ისაა, რომ უკანასკნელი დროის საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში საზღვრული „რევოლუციონერ-დემოკრატი“ მსაზღვრელად იქცა საზღვრულ „განმანათლებლის“ მიმართ და სულ უფრო და უფრო მკვიდრდება განმანათლებლობის ვიწრო გაგების უარყოფის ტენდენცია. რადგან ეს გაგებანიმდინარეობს არა მარქსისტულ-ლენინური, არამედ ლიბერალური ისტორიოგრაფიდან, რომელიც უარყოფს განმანათლებლობის რევოლუციურობასაც და ხშირად დემოკრატიულობასაც.

თუ ყოველმხრივ შევისწავლით და მარქსისტულ-ლენინური მეთოდოლოგიის საფუძველზე განვაზოგადებთ განმანათლებლობის მსოფლიო ისტორიოგრაფიის უმნიშვნელოვანეს რაციონალურ დასკვნებს, არ შეიძლება, უწინარეს ყოვლისა, არ ვალიაოთ ის, რომ განმანათლებლობა, როგორც კულტურისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის მოვლენა, არის ესთეტიკურ-ფილოსოფიურ და პოლიტიკურ-ეკონომიკურ იდეათა რთული და მრავალმხრივი სისტემა, რომელსაც გააჩნია განვითარების ადრინდელი, კლასიკური და გვიანდელი ეტაპები, რომლებიც კიდევაც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, მაგრამ მთლიანობაშიც იმყოფებიან ერთმანეთთან.

ორიოდე მომენტი განმანათლებლობის ისტორიიდან, მარქსიზმამდელ პროგრესულ იდეურ მოძრაობათაგან განმანათლებლობა, მის წინამორბედ რენესანსულ ჰუმანიზმთან და მომდევნო უტოპიურ სოციალიზმთან ერთად, ახა-

ლი დროის ერთ-ერთი უდიდესი იდეურ-ლიტერატურული და საზოგადოებრივი-პოლიტიკური მოძრაობა იყო. პირველად იგი წარმოიშვა ადრინდელი ბურჟუაზიული რევოლუციების ეპოქაში და მთელ ცივილიზებულ მსოფლიოში ფეოდალიზმიდან ახალ წყობილებამდე ცალკეული ქვეყნების განვითარების კვალდაკვალ ვითარდებოდა. განმანათლებლური იდეების სამშობლოდ XVII საუკუნის ინგლისია მიჩნეული. ფართოდ იჩინა თავი განმანათლებლობამ XVIII საუკუნის გერმანულ კულტურასა და აზროვნებაში. იმავე დროს განმანათლებლური იდეები ვრცელდებოდა და ვითარდებოდა ევროპის, ამერიკის, აზიის ბევრ ქვეყანაში — რენესანსის სამშობლო იტალიიდან სკანდინავიამდე და ბურჟუაზიული შეერთებული შტატებიდან რუსეთის შემამულურ იმპერიამდე.

მაგრამ განმანათლებლობის კლასიკური ქვეყანა იყო საფრანგეთი. დიდ ფრანგი განმანათლებლები — ვოლტერი, მონტესკიე, დიდრო, ჰოლბახი, კელეციუსი, რუსო, მელიე, მახლი, მორელი — გახდნენ ყველა ქვეყნის იმ მოაზროვნეთა ფიქრთა მპყრობელნი, რომელნიც გაბედულად გამოდიოდნენ ფეოდალიზმისა და მისი ნაშთების წინააღმდეგ საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა დარგში. თავისი თეორიული ფორმის მიხედვით თვით მეცნიერული კომუნიზმიც, უწინარეს ყოვლისა ევროპის დაწინაურებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების განზოგადების საფუძველზე რომ წარმოიშვა, წარმოადგენდა „მეთვრამეტე საუკუნის დიდი ფრანგი განმანათლებლები მიერ წამოყენებული პრინციპების შემდგომ, თითქოს უფრო თანმიმდევარ განვითარებას“ [1].

განმანათლებლობამ თვალსაჩინო როლი შეასრულა ეკონომიკურად შედარებით ჩამორჩენილი იმ ქვეყნების კულტურაშიც, რომლებშიც თვით XIX საუკუნეშიც ფეოდალიზმის წიაღში ჩასახულ კაპიტალისტურ ურთიერთობათა შინაგანი წინააღმდეგობანი თითქმის ისევე მოუშწიფებელი და გამოუმკლავნებელი იყო, როგორც მეთვრამეტე საუკუნის ევროპის ქვეყნებში. მსგავს მატერიალურ პირობებს მსგავსი სულიერი მოთხოვნილებანი უნდა წარმოეშვა და სავსებით ბუნებრივია, რომ მთელი XIX საუკუნე საფრანგეთის დიდი ბურჟუაზიული რევოლუციისა და ფრანგული განმანათლებლური იდეოლოგიის კვალდაკვალ მიდიოდა (ლენინი) ეკონომიკურად ნაკლებ განვითარებულ ქვეყნებშიც.

მეორე მხრივ, XIX საუკუნეში ისიც გამომკლავნდა, რომ „ერის მშრომელი უმრავლესობის“ გამარჯვება უსაქმურ უმცირესობაზე მოასწავებდა ჩაგრული და უუფლებო მესამე წოდების მცირე ზედაფენის—შემძლებელი ბურჟუაზიის გამარჯვებას. განმანათლებელთა გონიერი სამეფო ბურჟუაზიის გაიდვალბებული საბატონო აღმოჩნდა, ამიტომ ადრევე, მაგრამ განსაკუთრებით XIX საუკუნის დასაწყისიდან განმანათლებლობას გვერდში ამოუდგა კრიტიკულ-უტოპიური სოციალიზმი (სენ-სიმონი, ფურიე, ოუენი და სხვები), რომელმაც საყოველთაო კეთილდღეობის ნამდვილი სამეფოს შექმნა მოითხოვა, თუმცა უტოპისტებიც თავდაპირველად განმანათლებლები ან ჰუმანისტები იყვნენ (მელიე, მახლი, მორელი, კამპანელა, მორი) და მერეც განმანათლებლებივით ყოველივე არსებულის ერთადერთ მსაჯულად გონებას მიიჩნევდნენ

და მთელი ჩაგრული კაცობრიობის განთავისუფლების იმ დროისათვის განუ-
ხორციელებელი სურვილის პროპაგანდით კმაყოფილებდებოდნენ (კენ-სემონი,
ფურიე, ოუენი და სხვები) [2].

ევროპის დაწინაურებულ ქვეყნებში ჩაგრულთა ინტერესებს XIX სსსს კუნის 40-იანი წლებიდან მეცნიერული კომუნიზმი გამოხატავდა, მაგრამ განმანათლებლობისა და მასთან დაკავშირებული უტოპიური სოციალიზმის იდეები კიდევ დიდხანს ბატონობდა XIX საუკუნის მთელ მანძილზე განსაკუთრებით იმ გვეყნების საზოგადოებრივ აზროვნებაში, სადაც „ყველა საზოგადოებრივი საკითხი ბატონყმობისა და მისი ნაშთების წინააღმდეგ ბრძოლით განისაზღვრებოდა“ [3].

ერთ-ერთი ასეთი ქვეყანა იყო რუსეთი, რომლის განმანათლებლური აზროვნება განვითარების კლასიკურ ეტაპზე დასავლურ განმანათლებლობასთან შედარებით უფრო ნათლად ამჟღავნებდა რევოლუციური დემოკრატიზმისა და უტოპიური სოციალიზმის, რეალიზმისა და მატერიალიზმის განუყრელ ერთიანობას, თუმცა საერთოდ ისიც მარქსიზმამდელი იდეალისტური საზოგადოებრივი აზროვნების ფარგლებში დარჩა.

რუსულ განმანათლებლურ-რევოლუციურ-დემოკრატიულ და უტოპიურ-სოციალისტურ აზროვნებასთან და უმთავრესად მისი მეშვეობით დასავლეთ-ევროპულ განმანათლებლობასა და უტოპიურ სოციალიზმთან მჭიდრო კავშირში ვითარდებოდა რუსეთის იმპერიის ხალხთა, კერძოდ, ქართველი ხალხის განმანათლებლური აზროვნება. საქართველოს ეკონომიკური და ეროვნული განვითარების თავისებურებათა ამსახველი და საკუთარი ჰუმანიტური იდეური საფუძვლის მქონე ქართული განმანათლებლური მოძრაობა რუსეთის და მსოფლიო განმანათლებლური მოძრაობის თავისებური ნაწილი იყო.

ქართული განმანათლებლობა გვიანდელი ქართული ჰუმანიზმის უშუალო გაგრძელებაა და ცალკეული ლიბერალურ-პროგრესული და პატრიოტული იდეების სახით აქრ კიდევ XVIII საუკუნის მეორე ნახევარსა და XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ჩაისახა. ადრინდელი ქართული განმანათლებლობისაგან ძირითადად განსხვავდებოდა XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული განმანათლებლური ზოგაობა, რომელიც იმდენად განვითარდა, რომ აერთიანებდა არა მარტო ლიბერალურ, არამედ ეროვნულ-რევოლუციურ-დემოკრატიულ და უტოპიურ-სოციალისტურ იდეურ ნაკადებს. ისევე, როგორც ყველგან, ქართული განმანათლებლობის შედარებით ზომიერი, რადიკალური და უკიდურესად რადიკალური (ბუნტარული) მიმდინარეობანი მეტნაკლებად გამოხატავდნენ ბურჟუაზიული ეროვნული დემოკრატიის, მესამე წოდების სხვადასხვა ფენების ეროვნულ და სოციალურ ინტერესებს.

განმანათლებლობა ენციკლოპედიური იდეოლოგია იყო. ამიტომ განმანათლებლობის დახასიათების დროს ვასათვალისწინებელია მისი არა მარტო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პროგრამის შინაარსი, არამედ ესთეტიკურ-ფილოსოფიურ შეხედულებათა სისტემაიც. ამის მიხედვით განვითარებული განმანათლებლური მსოფლმხედველობის, როგორც ფეოდალიზმიდან კაპიტალიზმზე გარდამავალი საზოგადოების იდეოლოგიის, ძირითადი ნიშნებია: გო-

ნებისა და განათლების ყოველს შემდეგობის აღიარება; იდეური ბრძოლა რელიგიისა და ბატონყმობის მთელი სისტემის წინააღმდეგ; თავისუფლების განათლების, თვითმმართველობის მოთხოვნა; მოვლენათა უპროვინციული ალბისტურ-მატერიალისტური განხილვა; მთელი ხალხის სახელით გამოსვლა წოდებათა განურჩევლად; იმის რწმენა, რომ ბატონყმობის და მასთან დაკავშირებული ყოველმხრივი, მაგრამ უწინარეს ყოვლისა, გონებრივი ჩამორჩენილობის მოსპობას საყოველთაო კეთილდღეობის დამყარება მოკვეებოდა [4].

თეორიულად კლასიკური ხანის განმანათლებლობაში განუყრელად იყო ერთმანეთთან დაკავშირებული არა მარტო ფილოსოფიური იდეალიზმი და მატერიალიზმი, არამედ ამით გაპირობებული პოლიტიკური ლიბერალიზმი, რადიკალიზმი და უტოპიზმი. თუმცა პრაქტიკულად განმანათლებლობის რეალური, ობიექტური შინაარსი ფეოდალიზმის ლეკვიდაციისა და კაპიტალიზმის განვითარების კონკრეტულ-ისტორიულ ვითარებაში უმთავრესად პროგრესული და რევოლუციური ბურჟუაზიული დემოკრატიის, ე. წ. მესამე წოდების, განათლებული და გაძლიერებული მშრომელი ხალხის, მშრომელი მესაკუთრის (გლეხის, ვაჭრის, ხელოსნის, ინტელიგენტის) ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტერესებს გამოხატავდა.

განმანათლებლობის თეორიული წყარო იყო რენესანსული ჰუმანიზმი, რომლის ძირითადი პრინციპების ახალი ვითარების შესაბამისად გამოყენებისა და განვითარების საფუძველზე განმანათლებლურ იდეურ მოძრაობაში თანაბრსებობდნენ ზომიერ-ჰუმანისტური, რადიკალური და ბუნტარულ-უტოპიური იდეები ან მიმდინარეობანი, რომელნიც ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის გამარჯვებამდე მეტ-ნაკლებად რევოლუციურ ხასიათს ატარებდნენ და რომელნიც მხოლოდ შემდეგ ჩამოყალიბდნენ დამოუკიდებელ ლიბერალურ, რადიკალურ და სოციალისტურ პარტიებად. შესაბამისად მსხვილი, საშუალო, წვრილი ბურჟუაზიისა და პროლეტარიატის კლასობრივ ინტერესებს რომ გამოხატავდნენ.

პრაქტიკულად ყველა ქვეყანაში განმანათლებლურ-რევოლუციურ-დემოკრატიული მოძრაობის უმთავრესი შედეგი ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის იდეოლოგიური მომზადება იყო (ცხადია, ზოგან აირე, ზოგან გვიან, ზოგან ახლაც), ხოლო თეორიულად და ისტორიულად განმანათლებლობის ზომიერ-ლიბერალური და რადიკალური იდეები ბურჟუაზიული იდეოლოგიის, რევოლუციურ-დემოკრატიული და უტოპიურ-სოციალისტური იდეები კი პროლეტარული იდეოლოგიის თეორიულ წყაროს და წინამორბედს წარმოადგენდა.

განმანათლებლობის ცნების ამგვარი გაგება გამომდინარეობს დასავლური, რუსული და ქართული ისტორიოგრაფიის რაციონალური დასკვნებისა და მსოფლიო განმანათლებლური მემკვიდრეობის დიალექტიკურ-მატერიალისტური შესწავლიდან, ხოლო მისი შემოქმედებითი გამოყენება მარქსიზმამდელი განმანათლებლურ-რევოლუციურ დემოკრატიული და უტოპიურ-სოციალისტური აზროვნების მეცნიერულ კვლევაში აუცილებელია.

ეს რომ ასეა, ჩანს არა მარტო იმ მკვლევართა უახლესი ნაშრომებიდან, რომლებიც თავიდანვე იზიარებდნენ განმანათლებლობის ზემოთაღწერილ გაგებას [5], არამედ იმათი ნაშრომებიდანაც, ვინც ადრე განმანათლებლობის იჩნედა მთლიანად მხოლოდ და მხოლოდ ლიბერალურ მიმდინარეობად. ან როგორი მსჯელობდა, მაგალითად, ერთ-ერთი იმათგანი 1971 წელს: „განმანათლებლობის იდეოლოგია, არსებითად, ბურჟუაზიის იდეოლოგიაა. მაგრამ რა გამოდის აქედან? აქედან ლოგიკურად ის გამოდის, რომ... როგორცაა ბურჟუაზია, — როგორც კლასი, — ისეთივეა მისი განმანათლებლობაც. სადაც ბურჟუაზია რევოლუციურია, იქ მისი განმანათლებლობაც რევოლუციური იქნება, ხოლო სადაც ბურჟუაზია ლიბერალურია, იქ მისი განმანათლებლობაც ლიბერალური იქნება. საფრანგეთში ბურჟუაზია რევოლუციური კლასი იყო, ამიტომ გასაგებია, რომ ფრანგული განმანათლებლობაც მთლიანად (?) რევოლუციურ-დემოკრატიული მიმართულების... იდეური მიმდინარეობა იყო. რუსეთსა და საქართველოში კი რევოლუციურ როლს ასრულებდა არა ბურჟუაზია, არამედ წვრილი ბურჟუაზია, ე. ი. ვლახობა და მასთან სოციალურად ახლოს მდგომი ფენები.“ ამიტომ „ჩვენებურა ბურჟუაზია და მისი იდეოლოგია (განმანათლებლობა)“ ლიბერალური იყო. ჩვენში ბურჟუაზიული კლასი მე-19 საუკუნის 60-70-იან წლებში „აღარ იყო რევოლუციურა“ (საერთოდ კი იყო მაშინ მსხვილი ბურჟუაზია კლასად ჩამოყალიბებული საქართველოში? მ. გ.) და ამიტომ მისი იდეოლოგია (განმანათლებლობა) თავისი სოციალური შინაარსით არ შეიძლება და სხვა რამ ყოფილიყო თუ არა ჩვეულებრივი ლიბერალიზმი“ (საერთოდ კი იყო იმ დროს ჩვენში განმანათლებლობა, თუ, ავტორის თვალსაზრისით, განმანათლებლობა, მარტო მსხვილი ბურჟუაზიის ჩვეულებრივი ლიბერალური იდეოლოგიაა? მ. გ.). „სამოციანი წლების განმანათლებლობის იდეოლოგია, — წერდა შემდეგ ავტორი, — ლენინის აზრით (?), სავსებით თავსდება ბურჟუაზიულ-ლიბერალურ ჩარჩოებში და ამაზე შორს კი ვეღარ მიდის. მაშასადამე, რუსეთის მიმართ ცნება „განმანათლებელი“, ლენინის აზრით (?), აღნიშნავს მხოლოდ იმ თვისებებს, რაც ბურჟუა-ლიბერალ სკალდინს გააჩნია და მეტს არაფერს. რაც შეეხება ჩერნიშევსკის, — მისი მსოფლმხედველობა, ცხადია, არ ჩაეტევა ბურჟუაზიულ-ლიბერალური აზროვნების ჩარჩოებში, რადგან ის მასზე მეტია... აქედან დღესავით ნათელია, რომ 60-იანი წლების რუსეთში მთავარ როლს თამაშობენ არა ლიბერალი სკალდინი და მისი განმანათლებლობა, არამედ ჩერნიშევსკი და მისი რევოლუციური დემოკრატიზმი“. ხოლო განმანათლებლობის ისეთი გაგება, რომელიც ჩერნიშევსკის მიიჩნევს რევოლუციონერ-დემოკრატ განმანათლებლად და განასხვავებს მას ლიბერალი განმანათლებლის სკალდინისაგან. ავტორის თქმით „არც დასაბუთებულია და არც შეიძლება რომ დასაბუთდეს“.

ახლა ვნახოთ, რას წერს იგივე ავტორი ხუთი წლის შემდეგ, 1976 წელს. სხვა მკვლევართა მიერ არა ერთხელ გამოთქმულ (და არა მარტო გამოთქმულ.

არამედ ვრცლად და ყოველმხრივ დასაბუთებულ!) იმ მოსაზრებებს რომ იმეორებს, რომელთა მიხედვით თერგდალეულები ანუ სამოციანელები განმანათლებლები, მაგალითად, გ. წერეთელი ან ს. მესხი იყვნენ დემოკრატებიც და ბურჟუაზიული დემოკრატებიც, რევოლუციური დემოკრატებიც და უტოპისტ-სოციალისტებიც, იგი ბოლოსდაბოლოს აღიარებს, რომ განმანათლებლობა საერთოდ და კერძოდ ქართული განმანათლებლობა არ ყოფილა ჩვეულებრივი ბურჟუაზიულ-ლიბერალური იდეოლოგია, რომ ქართული განმანათლებლობა 60-იან წლებამდე დიდხინით ადრე წარმოიშვა, რომ განმანათლებლობაში იყო როგორც ლიბერალური, ისე რევოლუციური მიმდინარეობა, თუმცა, რა თქმა უნდა, ისტორიული სინამდვილის დამახინჯებას მაინც ვერ ასცდენია ავტორი, რაკი ცდილობს საქმე ისე წარმოადგინოს, თითქოს ტერმინ თერგდალეულს სამოციან წლებამდე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შინაარსი არა ჰქონდა, რომ იგი მანამდე „უბრალოდ რუსეთში წასულ ადამიანს ნიშნავდა“ (და არა რუსეთიდან ახალი აზრების შემოპტანს? მ. გ.), რომ ეს ვითომდა ფსევდონიმი იგივეა, რაც მხოლოდ რევოლუციონერ-დემოკრატი ანუ მშრომელი ხალხის იდეოლოგია და სხვა.

თერგდალეულის ტერმინზე უფრო ვრცელი მსჯელობისათვის აქ ადგილი არ არის. თერგდალეულობის ანუ განმანათლებლობის ცნების გაგებაში ავტორის ადრინდელი თვალსაზრისის ძირეული შეცვლის საჩვენებლად კი საკმარისი იქნება ქვემოთ მოყვანილი ამონაწერი მისი უკანასკნელი ნაშრომიდან, რომელიც მისივე ადრინდელი ნაშრომების დაცვას და რეკლამას ისახავს მიზნად. „როგორც ცნობილია — გვასწავლის უკვე ნასწავლს მისთვის ჩვეული დამრიგებლური ტონით პატივცემული ავტორი, — თერგდალეულებს მკვლევარები ხშირად განმანათლებლებსაც ეძახიან. სწორია თუ არა ეს? დიახ. განსაზღვრული აზრით ეს სწორია... რევოლუციონერ-დემოკრატები ანუ (?) თერგდალეულები (ყველანი) (?) იმავე დროს განმანათლებლებიც იყვნენ. მაგრამ ყველა განმანათლებელი როდი იყო რევოლუციონერი დემოკრატი (ახალი ამბავი! მ. გ.). განმანათლებლობა, როგორც იდეური მიმდინარეობა, გასული საუკუნის სამოციან წლებამდე დიდხინით ადრე ჩამოყალიბდა. სამოციან წლებში ქართველ განმანათლებლებს მიეკუთვნებოდნენ არა მარტო თერგდალეულები, არამედ აგრეთვე ... თავადაზნაურულ-ლიბერალური მიმართულების ჯგუფი... და მათი მსოფლმხედველობა თერგდალეულების მსოფლმხედველობისაგან არსებითად განსხვავდებოდა (ესეც კიდევ ერთი ახალი ამბავი! მ. გ.). აქედან ცხადია, რომ ტერმინი (ცნება) განმანათლებლობა გაცილებით უფრო ფართოა და იგი მოიცავს არა მარტო რევოლუციურ დემოკრატებს (გლეხობის იდეოლოგებს), არამედ აგრეთვე ლიბერალებს (გაბურჯუების გზაზე დამდგარი თავადაზნაურობის იდეოლოგებს). აქედან ცხადია აგრეთვე, რომ რევოლუციური-დემოკრატები ანუ (?) თერგდალეულები განმანათლებლობის რადიკალურ, რევოლუციურ ნაწილს წარმოადგენენ... როგორც ცნობილია, თერგდალეულებს მკვლევარები ხშირად სოციალისტებსაც ეძახიან. სწორია თუ არა ეს? გააჩნია, რას ვგულისხმობთ ტერმინში „სოცია-

ლისტი“ ... როდესაც თერგდალეულთა სოციალისტობაზე ვლაპარაკობთ, მათ უნდა ვუწოდოთ არა სოციალისტები, არამედ „უტოპისტი სოციალისტები“ (ესეც კიდევ ერთი ახალი ამბავი, თანაც რატომღაც წინწყვეტაშია მოხსენიებული მ. გ.).

ამრიგად, თერგდალეულები იყვნენ არა მარტო რევოლუციონერი-დემოკრატები და საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწენი, არამედ, აგრეთვე, ქართველი ხალხის განმანათლებლები და უტოპიური სოციალიზმის თელახაჩინო წარმომადგენლები [6].

ასე ჩემო მანასეო, ხან ისე და ხან ასეო. — ამბობს ამგვარი წაყეჭ-უყეჯეკობის დროს ხალხი.

მაგრამ მეცნიერებისათვის უმთავრესი მაინც ისაა, რომ განმანათლებლობის ჰუმანიტარულ მეცნიერული, მარქსისტულ-ლენინური გაგების ამოწინააღმდეგი მოწინააღმდეგენიც კი ახლა მის მომხრეებად გამოდიან.

М. М. ГАПРИДАШВИЛИ

К МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОМУ ПОНИМАНИЮ ПОНЯТИЯ
ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВА

Резюме

Путем всестороннего рассмотрения и обобщения на основе марксистско-ленинской методологии важнейших рациональных выводов о мировой просветительской общественной мысли, существующих в иностранной и советской историографии, в статье охарактеризовано просветительство как сложная, многосторонняя система общественно-политических и философско-эстетических воззрений, имеющая ранний, классический и поздний этапы развития; показано, что просветительство возникло в эпоху ранних буржуазных революций и развивалось во всем цивилизованном мире соответственно процесса перехода разных стран от феодализма к капитализму; основными чертами развитого просветительства являлись: провозглашение всемогущества разума и просвещения; идейная борьба против крепостничества как системы или же отдельных его сторон и пережитков; требование свободы, просвещения, самоуправления; выступление от имени всего народа без различий сословий; убежденность в том, что за ликвидацией крепостничества последовало бы всеобщее благодействие; теоретически в классической форме просветительства либерализм, радикализм и утопический социализм были неразделимыми, а практически в конкретно-исторических условиях ликвидации феодализма и развития капитализма реальное, объективное содержание просветительства выражало экономические, политические и культурные интересы прогрессивной и революционной буржуазной демократии, третьего сословия, просвещенного и экономически усилившегося трудового народа, трудящихся-собственников (крестьянина, ремесленника, мелкого и среднего торговца, интеллигенции).

Теоретическим источником просветительства явился ренессансный гуманизм, на основе развития основных принципов которого в сою-
 зии с новой обстановкой в просветительском идейном движении разви-
 вались и боролись умеренно-гуманистическое, радикальное и бунтарско-
 утопически-социалистическое течение, представлявшие до победы бур-
 жуазно-демократических революций более или менее революционно-демо-
 кратические течения и постепенно позже сформировавшиеся в самостоя-
 тельные либеральное, радикальное и социалистическое партии, выража-
 вшие соответственно классовые интересы крупной, средней, мелкой бур-
 жуазии и пролетариата.

Практически во всех странах главным итогом просветительского об-
 щественного движения явилась идеологическая подготовка буржуазно-
 демократических революции (в некоторых странах раньше, в других —
 позже), а теоретически и исторически умеренно-либеральные и радика-
 льные идеи просветительства явились идейным источником буржуазной
 идеологии, революционно-демократические и утопически-социалистиче-
 ские же идеи — идейным источником пролетарской идеологии.

ლიტერატურა — Литература

1. ფ. ენგელსი. ანტი-დიურინგი, თბ., 1952, გვ. 20.
2. იქვე, გვ. 22-23.
3. ვ. ი. ლენინი. რა მემკვიდრეობაზე ვამბობთ უარს? (თხზ., ტ-2, გვ.625, 628).
4. შტრ. იქვე, გვ. 626—627. იხ. აგრეთვე, მ. გაფრინდაშვილი, ქართული განმანათლებლობა, 1966, გვ. 1-8., ავტ. კოლექტივი. ი. ანთელავას ხე-
 ლმძღ., საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, 1970, გვ. 454-524, 783-
 802.
5. იხ. მაგალითად, О. Фишман, А. Левингтон, Просвещение («Советская
 Историческая Энциклопедия», т. II, 1968, стр. 622-639); С. Волк,
 Ш. Левин, А. Цамутали, В. Гинев, В. И. Ленин и русская общественно-
 политическая мысль XIX-начала XX века, 1969, стр. 75, 118—123; Р. Ор-
 бели, Некоторые вопросы истории грузинского просвещения (сб. «Исто-
 рия, культура, языки народов Востока», 1970, стр. 109, 115); М. Гапри-
 ндашвили, Грузинское просветительство и его радикально-демократичес-
 кое течение, 1971, А. Левингтон, О. Фишман, А. Володин, В. Краснобаев,
 Просвещение («Большая Советская Энциклопедия», т. 21, 1975, стр. 300-
 317); დ. ლაშქარაძე. ევროპეიზმის პრობლემა „აღორძინების პერიოდის“
 ქართულ მწერლობაში („მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1974,

№ 3): მისივე, ევროპელ განმანათლებელთა იდეების პირველი პირველი პროპაგანდისტები („მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერიაში) მ. გაფრინდაშვილი, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების წარკვევები, II, 1976. В. Ермуратский, Из истории философской мысли Молдавии XVIII века (жри. «Вопросы философии», 1977, № 3, стр. 120); В. Смелых, Просветительство в Молдавии (там же, стр. 126, 129). М. Гаприндашвили, Грузинское просветительство, Тб., 1977.

6. პ. რატიანი, ქართული ისტორიოგრაფიის პრობლემები მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრების შუქზე, I, 1976, გვ. 230 — 231, ორიოდ თვე თუ იყო გასული პროკ. რატიანის ამ წიგნის გამოსვლიდან, რომ ავტორმა ერთი ორგანოს კომპეტენტური დადგენილებით და პირადი თანამშრომლის არაკომპეტენტური რედაქტორობით ზუსტად ორ თვეში გამოსცა ისეთივე მყვირალა სათაურიანი მეორე წიგნი, თუმცა სათაური და შინაარსი ამჯერადაც თითქმის ისევე ეწინააღმდეგება ერთმანეთს, როგორც ჩემი სადოქტორო დისერტაციის შესახებ მასში დაბეჭდილი რეცენზიის თავი და ბოლო — მისსავე უთავბოლო შუა ნაწილს.

ვისაც დისერტაციის დაცვის დროს ამ 37-გვერდიან რეცენზიაზე ჩემი 57-გვერდიანი პასუხი მოუხმენია, არა მგონია, არ ახსოვდეს ის საცოდაობა, რომელშიც პროკ. რატიანმა ჩაიყენა თავი, არა ჭეშმარიტების გულისათვის. არამედ მარტო იმიტომ, რომ იგი „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ მეხუთე ტომის ავტორთა შორის არ აღმოჩნდა, თავისი პირვანდელი სურვილის შესაბამისად და მერმინდელი ჭირვეულობის საწინააღმდეგოდ.

ჩემს ამ სტატიაში, რომელიც პროკ. რატიანის ხსენებული მეორე წიგნია დაბეჭდვამდე აიწყო და რომლის ერთი მიზანი ისიც იყო, რომ მათ, ვინც 1300-გვერდიანი დისერტაციიდან ვერ გაიგო, ამ მოკლე წერილიდან მაინც გაეგო განმანათლებლობის ცნების ჭეშმარიტი, მარქსისტულ-ლენინური დახასიათება, რომელიც ახლა ყოველ საბჭოურ ენციკლოპედიაშია შეტანილი. — შესაძლებელი არ არის ისეთივე დღეში აღმოჩნდეს პროკ. რატიანი, როგორშიც ექვსიოდ წლის წინათ.

ვიმედოვნებ, რომ ის, ვინც ამგვარი, რბილად რომ ეთქვათ, არამეცნიერული ნეგატიური რეცენზიების ბეჭდვის საშუალებას აძლევს მათ, ვისაც, ეტყობა, რაიმე პოზიტიურის და ახლის შექმნა უკვე აღარ ძალუძს და სიცოცხლეშივე პირადი არქივის გამოქვეყნებით ცდილობს განდიდების მანიით შეპყრობილ საკუთარი სულის ჭირვეულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას, — მეც მომცემს საშუალებას გამოვაჭევეყნო ჩემი მეცნიერული პასუხი რეცენზენტისადმი.

იქნება, აჰან ერთგვარად მაინც შეუწყოს ხელი ისეთი ვითარების შექმნას, რომ ბოლოსდაბოლოს შეწყვედეს პროკ. რატიანის და მისი ორიოდ შინაური და გარეული ხელჭევეითის პროვოკაციულ-ცილისმწამებლური აქციები არა მარტო ჩემს წინააღმდეგ, არამედ ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ყვე-

ლა სხვა საბჭოთა მკვლევარის და, რაც მთავარია, მისი კემპარიტად მეცნიერულად, მარქსისტულ-ლენინურად კვლევის წინააღმდეგ. უფრო სავსებით უნდა ჩაითვალოს არა ერთმანეთის წეწვა, არამედ პოზიციების დაპირისპირება. უნდა აღინიშნოს, რომ ის შედეგითაა, მაგალითად, ჩემი ორი შემოხსენებული მონოგრაფია, გამოქვეყნებული უკანასკნელ დროს ქართულ და რუსულ ენებზე.

რაც შეეხება პროფ. რატიანის შემოხსენებულ სამსაფეხურიან წაჭეჭ-უჯუჯე-კობას, მისი პირველი საფეხური გასაგები, თუმცა გაუმართლებელი და უსუსურია: როგორც ითქვა, იგი განაწყენებითაა გამოწვეული და მეცნიერებასთან კავშირი არა აქვს: გასაგებია მეორე საფეხურიც: იგი არის განმანათლებლობის პროფ. რატიანის მიერ წინათ უარყოფილი და ახლა თითქმის აღიარებული სხვათა მეცნიერული კონცეფციის ჩუმ-ჩუმად ათვისების გზით მეცნიერებასთან მიახლოების ცდა: მაგრამ ყოველად გაუგებარია მესამე საფეხური, რომელზედაც პროფ. რატიანი თავის თავს უბრუნდება და, მაშასადამე, კვლავ შორდება მეცნიერებას.

Д. Ф. КАЛАНДАДЗЕ

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ДИАЛЕКТИКИ СУБЪЕКТИВНОГО И ОБЪЕКТИВНОГО В ФИЛОСОФИИ ГЕГЕЛЯ

Диалектика субъективного и объективного составляет стержневую линию всей философии Гегеля, одну из ее основных проблем, с разрешением которой связаны все другие вопросы. Ввиду ограниченности мы коснемся только некоторых существенных сторон этой проблемы.

Как известно, фундамент для философской системы Гегеля подготовили его ближайшие предшественники, главным образом, Кант, Фихте и Шеллинг.

Каково было состояние общей философской мысли и логическая последовательность разрешения проблем результатов которых должно было явиться учение Гегеля?

Из философов нового времени еще Спиноза строго доказал, что объективный мир существует независимо от сознания. Он выдвинул достаточно сильные аргументы против идеализма, но не сумел дать последовательное решение вопроса взаимоотношения субъективного и объективного, несмотря на то, что в противоположность Декарту, который исходил из существования двух самостоятельных субстанций (объективного и субъективного) Спиноза исходил из одной единой материальной субстанции. А Кант, который основным предметом своего исследования сделал проблему раскрытия природы субъективного не сумел увидеть связи субъективного и объективного. Более того эти две стороны он отделил друг от друга непроходимой пропастью и этим самым углубил дуализм Декарта, Фихте же по своему преодолел кантовский дуализм подчинил всю действительность «Абсолютному Я», он связал объект в субъекте, превратив его в субъект-объект. Наконец Шеллинг оторвал «Я» от познающего субъекта и вынес его за пределы человека. На месте определенного человеческого «Я» он поставил неопределенный, находящийся вне человека абсолют и тем самым действительно придал идеализму пантеистический оттенок. Шеллинг мир идей, мир духа считал островом, к которому «нет перехода из сферы материи без скачка»¹. «Теория тожде-

¹ Ф. Шеллинг. «Система трансценд. идеализма», 1936, стр. 182.

ства» Шеллинга, объективизация субъекта и его мистификация, конечно не могли раскрыть диалектического единства субъекта и объекта.

Итак Кант оторвал друг от друга субъект и объект и раздвоил действительность, ввиду чего познание оказалось от подлинного объекта и оно утерило свою функцию; Фихте замкнулся в субъект и ко всему подходил с позиции «Я»; Шеллинг настолько растворил субъект в объекте, что уже не сумел вывести его из объекта и, таким образом, вернуть субъект к самому себе.

Из этого видно, что перед Гегелем стояла созревшая во всех отношениях задача: создать такое философское учение, которое объединило бы субъект и объект. И нельзя сказать, что Гегель не использовал для решения этой задачи достижения предшествующих философских систем. Особую услугу в этом отношении оказало ему учение Шеллинга. Несмотря на это, Гегель все же не сумел решить эту проблему, хотя то, что он сделал по своей глубине и содержательности несравненно выше чем все сделанное его предшественниками.

Каков исходный пункт философии Гегеля? На какой основе построил он свою философскую систему?

Понятно, что для Гегеля, как для объективного идеалиста, исходным пунктом познания и субстанцией предметов и явлений мира должна была служить идея, духовное начало существующее до человека, вне и независимо от него. Главная и основная особенность философии Гегеля заключается в том, что в ней вселенная представлена прежде всего в логическом аспекте и тем самым объективная действительность понята как процесс мышления. И в самом деле, Гегель считает субстанцией абсолютную идею, которая на первом этапе своего развития выступает в качестве логического начала вне всякой определенности, в виде чистого бытия. Эта идея представляет ту основу из которой потом возникают и развиваются природа, общество, само человеческое сознание и самосознание. Согласно Гегелю, идея в качестве субстанции вследствие внутренних противоречий претерпела изменения и прошла в своем развитии три ступени. Этот процесс у Гегеля схематически представлен следующим образом: первая ступень — логическая, когда «абсолютная идея» замкнута сама в себе, в сфере чистого мышления и развивается в рамках логических понятий и категорий. Вторая ступень — отчуждение «абсолютной идеи», т. е. инобытие, выход ее из пределов логического и превращение в природу, материю. Третья ступень — возникновение «абсолютного духа». На этой ступени развития «абсолютной идеи» начинается процесс возвращения ее из природы, т. е. из инобытия к самому себе, который проходя ряд этапов и возвышается до самосознания, до осознания самого себя. Все ступени развития общества как и возникновение и развитие всех

форм общественного сознания: права, морали, искусства, религии, философии связаны с этим процессом.

Как мы уже указали в основе всего этого изменения лежит идея; образование той или иной конкретной действительности в философии Гегеля представляет только лишь развертывание процесса мышления совершающегося где-то вне человека, независимо от его сознания. Познание отражает этот процесс, на каждом этапе развития которого идея из своего внешнего, объективного бытия стремится к субъективному и постепенно приближается к нему, с тем чтобы на высшем этапе этого движения было достигнуто абсолютное единство, слияние объективного и субъективного. И когда, наконец этот процесс заканчивается, и, с вершины самосознания познавшая себя идея оглядывается на пройденный путь, окажется, что последний представляет из себя не что иное как путь самопознания абсолютной идеи, история развития знания. В этом и состоит мистическое понимание Гегелем как закономерности мира, так и ее познание человеком.

Если субъективный идеализм абсолютизировал одну сторону в процессе познания — познающий субъект, и подчинил всю материальную действительность ощущениям и сознанию человека, Гегель совершенно оторвал процесс познания от познающего субъекта, вынес его за пределы человека и превратил в абсолютную идею, в бога. «Для Гегеля процесс мышления, пишет К. Маркс, который он превращает даже под именем идеи в самостоятельный субъект, есть демюрг действительного, которое составляет лишь его внешнее проявление».²

Таким образом, нам предстоит выяснить вопрос о том, какое место занимают в философии Гегеля субъективное и объективное и каково взаимоотношение этих сторон действительности. Вся философская система Гегеля как система процесса образования мира из духовной субстанции, фактически представляет систему взаимоотношения Субъекта и Объекта. Но необходимо с самого начала заметить, что у Гегеля подвергались мистификации и сами понятия субъект и объект. Гегелевское понимание содержания этих понятий вовсе не совпадает с нашим пониманием. Например, субъект для Гегеля не всегда означает познающего или процесс человеческой деятельности, ибо он у него объективирован и вынесен в качестве субстанции во вне и форме мышления. Извращено у него и понимание объекта. В объекте Гегель прежде всего понимает субъективно существующую абсолютную идею, которая сама развертывается в бесконечном многообразии; объектами представлены так же природа, конкретные предметы, сущность которых составляет понятие. Вместе с тем Гегель отождествляет понятия субъекта и субъективного, как и

² К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч. т. 23, стр. 21.

понятия объекта и объективного. И хотя Гегель, когда он рассматривает степень самосознания идеи, в частности когда он занимается исследованием вопросов познания, как будто понимает означенные понятия в обычном смысле, но и здесь в конечном счете они подвергаются резкой мистификации, поскольку они отождествляются и совпадают. Такое единство осуществляется на высшей ступени понятия, а пока исполнится этот акт высшей инстанции, субъективное, как идея — демиург действительного мира, всю свою деятельность направляет к тому, чтобы обнаружить себя в объективном, а объективное в свою очередь стремится в субъективному с тем, чтобы в высшем понятии достигнуть осознания самого себя. Этой диалектической взаимосвязи и взаимозависимости субъективного и объективного Гегель придаёт слишком схематический и мистический характер, но он даёт вместе с тем замечательные догадки, из которых возможно сделать полезные выводы для научного понимания сущности и субъекта и объекта и их взаимоотношения.

Все учение Гегеля о субстанции тесно связано с религией, вернее, защищает ее принципы. Следовательно, Гегель именно для того чтобы рассмотреть вопрос субстанции в аспекте гносеологии, религии дает философское обоснование, именно для этого, вынес процесс мышления во вне за пределы познания человеком действительности и объявил его даже предпосылкой и демиургом материальной действительности.

Но возникает вопрос: что такое процесс мышления и его содержание в отрыве от человека и вне его? С чем связана логика? Гегель отвечает, что логику надо понимать как систему чистого разума, как царство чистого мышления. Царство это и есть истина, которая существует в себе без всякого покрова. Но это — мышление есть мышление мистического субъекта.

Таким образом, Гегель оторвал мышление от человека и представил его в качестве абсолютной идеи, бога. Следовательно вначале субъект есть мышление, бог, который предшествует природе в качестве субстанции. Но субъект или мышление, в данном случае понятие выступает не как гносеологическая категория, а как сторона онтологической действительности, которая превращена в абсолют.

Для Гегеля мышление в своем чистом виде вначале познания не содержит в себе ничего; на этом этапе оно представляется как ничто и в этом смысле бытие и мышление находятся в единстве. Из этого ясно, что в исходном пункте, в состоянии существования в виде субстанции и понятия субъекта и объекта должны быть даны в единстве. Но вопреки такому единству, в нем все же должен выделяться субъект, как активная сила по отношению к объекту. Ибо этот субъект есть бог, как творец действительности. «Субстанция, пишет Гегель, есть абсолютное, сущее в себе и для себя действительное; в себе, как простое тождество возможности и действительности, абсолютная, содержащая внутри себя всю

действительность и возможную сущность, для себя — это тождество, как абсолютная сила или просто относящаяся к себе отрицательность.³

Таков основной принцип учения Гегеля о субстанции, кривая также вопрос и о субъекте как об исходном пункте мира.

До сих пор мы занимались лишь общим обзором учения Гегеля и коснулись в частности вопроса об исходном пункте его системы, т. е. вопроса о субстанции мира. Рассмотрим теперь более конкретно вопрос о взаимоотношении субъекта и объекта. При разрешении этой проблемы, Гегель отчасти опирается на «Теорию тождества» Шеллинга. Но его не удовлетворяет учение Шеллинга ввиду его односторонности, внутренних противоречий и он вырабатывает более последовательный взгляд о субъекте и объекте. Надо здесь учесть одно обстоятельство как основное: Шеллинг, как уже было сказано выше, субъект объективировал и превратил его в абсолютный субъект, в том смысле, что вообще поставил его вне пределов сознания человека, в противоположность Фихте, у которого абсолютизация теоретического «Я» дана в пределах этого сознания. С этой точки зрения, можно сказать, что и Гегель пошел по пути Шеллинга и подверг критике фихтеанское «Я». Для Гегеля, правда мышление вначале представляет себя чистую мысль, чистое ничто, но впоследствии она, в процессе логического развития наполняется содержанием; в своей деятельности и превращениях логические понятия создают из ничто целый мир. Так создается у Гегеля в этом гипостизированном логическом мышлении, которое по своей сущности имеет онтологический характер, весь мир, где в гносеологическом аспекте даны и субъект и объект. В понятии субъекта или субъективного в данном случае понимается сущность предмета, которая предшествует предмету. Сюда относятся также и умозаключения и суждения со всеми формами. В объекте разумеется природа представленная в трех формах: механизма, химизма и телеологии. Наконец, в логике Гегель рассматривает процесс познания в котором непосредственно выявляется взаимозависимость субъекта и объекта. Надо отметить, что когда Гегель в процессе познания рассматривает внешние предметы и взаимоотношения объекта и субъекта, здесь определяющей стороной развития выступает не объект, внешний предмет, а субъект. Это само собой понятно у Гегеля: в сфере логики понятие определяет предмет и его содержание, а не наоборот.

Но Гегель высказывает ряд интересных соображений по вопросу об отношении субъективного и объективного и подвергает критике обычную логику в понимании вопроса объективности. Здесь его упрек направлен по адресу логики рассудка, которая неправильно понимает подлинный смысл объективности: где «мышление считается здесь лишь субъек-

³ Гегель, Наука логики, вторая часть. Субъективная логика или учение о понятии, М., 1929, стр. 2.

ективной и формальной деятельности, и объективное в противоположность мышлению считается чем-то прочным и самым по Гегель здесь же указывает, что как понятие, так и суждение субъективны, но «не следует рассматривать эту субъективность с ее названными здесь определениями (понятием, суждением и умозаключением) как пустой ящик, который должен быть наполнен извне, посредством существующих самих по себе объектов, а должно понимать, что сама субъективность, будучи диалектична, прорывает свои пределы, и пройдя через умозаключение, раскрывается в объективность.⁴ В связи с этим Гегель даёт такое определение объекта, которое в сущности выражает сущность понятия, а не подлинную объективность. «Под объектом, — пишет Гегель, — обыкновенно разумеют не только некоторое абстрактное сущее, или существующую вещь, или нечто действительное вообще, а нечто самостоятельное, полное внутри себя конкретное,⁵ а объект точно так же как и понятие тоже впервые определяется как субъективное лишь в последующей противоположности.⁶

Наряду с этими метрическими положениями Гегель даёт три различных определения «истинной объективности». «Слово объективность, указывает Гегель, имеет тройкий смысл. **Во-первых**, оно употребляется в смысле существующего во внешнем мире в отличие от того, что лишь субъективно, составляет предмет мнения, сновидения и т. д.; **во-вторых**, оно имеет установленный Кантом смысл всеобщего и необходимого, в отличие от ... партикулярного и субъективного, и, **в-третьих**, оно употребляется ... в смысле мыслимого «в себе», в смысле того, что есть, в отличие от того, что лишь мыслится нами и, следовательно, в смысле того, что еще отлично от самой вещи, т. е. от вещи в себе».⁸ Правда, Гегель во всех этих определениях вкладывает идеалистический смысл, но если их прочитать материалистически, можно сделать очень полезные выводы.

Выходит, что на высшей ступени познания должно возникнуть единство субъективного и объективного, которые в субстанции были тождественны, но когда вышли за пределы мышления, сначала стали различными, а потом противоположными. Но вместе со снятием этой противоположности снимаются и однородности субъективного и объективного. И такое снятие оказывается возможным ввиду обнаружения субъективного в объективном — вследствие деятельности субъекта. В сущности, как

⁴ Гегель, соч. т. I, стр. 300.

⁵ Там же

⁶ Там же, стр. 301.

⁷ Там же

⁸ Там же, стр. 87.

говорит Гегель, это означает достижение знания, открытие истины, что и выражает «теоретическую деятельность идеи». В данном случае абсолютная идея представляет высшую инстанцию, на ступени которой субъект уже сделал себя самого, предметом своего познания. Следовательно, это уже не только субъект, но в то же время и объект; в единстве обеих этих сторон абсолютная идея выступает в качестве мирового духа, который познает себя и обнаруживает, что логическое, процессы мышления, эти взаимопереходы понятий и определений представляют начало и определяющую субстанцию всей действительности.

Таким образом, только в абсолютной идее, на основе адекватного познания совершается преодоление противоположности между субъектом и осуществляется их слияние, ибо «Предмет, объективный и субъективный мир не только должен совпадать с идеею, но он сам есть совпадение понятия и реальности, та реальность, которая не соответствует понятию есть просто явление, субъективное, случайное, произвольное, не истина». ⁹ Положение Гегеля о том, что истина есть соответствие понятия реальности содержит и идею единства субъективного и объективного. В этом положении можно обнаружить рациональное зерно, которое окажет значительную услугу объяснению природы истинности. Единство субъективного и объективного в абсолютной идее есть в то же время единство теоретического и практического.

В. И. Ленин замечает по этому поводу: «Единство теоретической идей (познания) и практики — это **НВ** — и это единство именно в теории познания, ибо в сумме получается «абсолютная идея». ¹⁰

Но, не следует забывать, что это единство не выражает непосредственную деятельность людей; все это происходит на высшей ступени, в сфере абсолютной идеи, где как субъект, так и объект представлены «Мыслящей себя как мыслящую, как логическую идею». ¹¹ Поэтому в сфере логики различие субъекта и объекта носит формальный характер, в сущности они тождественны.

Таково, в логическом аспекте, понимание категорий субъективного и объективного в философии Гегеля. Еще более интересны высказывания Гегеля при рассмотрении вопросов природы и общественной жизни, ибо подлинная противоположность субъекта и объекта дана именно в этих сферах. После того, как абсолютная идея в пределах логики на высшей ступени понятия завершает свое развитие, она отчуждается от самой себя — превращается в природу, общество и начинает самопознание в человеке. Этот процесс поэтапного развития должен быть рассмотрен как постепенное возвращение абсолютной идеи к самой себе, или иначе го-

⁹ Гегель, Наука логики, часть вторая. Субъект, логика, стр. 144.

¹⁰ В. И. Ленин, Собр. Соч., т. 29, стр. 200.

¹¹ Гегель, соч. т. I, стр. 340. М.-Л., 1930.

вора, как процесс движения от объективности к субъективности. Следовательно, на этом фоне в мистическом учении Гегеля более рельефно даны отношения между субъектом и объектом и поэтому, может быть, можно обнаружить рациональные элементы разрешения проблемы.

Происхождение из идеи природы у Гегеля рассмотрено очень темно, здесь более всего обнаруживается мистика; он прибегает к помощи закона отрицания, который играет у него решающую роль для построения всей философской системы и в частности в процессе перехода от идеи к природе и от природы возвращения вновь к идее. «Природа представляет собой отрицание, потому что она есть отрицание идеи». ¹² Таким образом в природе идея дана в форме инобытия, отрицания самой себя. В этом смысле Гегель одобряет выражение Шеллинга о том, что природа представляет окаменевшую идею и что ввиду того, что природа есть отчуждение идеи, она существует по отношению к последней как внешняя и противоположная ей. В данном случае природа выступает как объект, а мистическая идея, дух как субъект. ¹³

Природа, согласно Гегелю, не представляет независимого от бога существа, стоящего далеко от него. Правда, она находится вне его, «отчуждена», но «природа сын божий». ¹⁴ в котором кристаллизуется идея и стремится к обнаружению самой себя. Бог есть бесконечная субъективность, а природа конечная, в которой дана превращенная в свое другое идея. Гегель пишет, что «природа — невеста, с которою сочетается дух». ¹⁵ Эта божественная идея пытается выйти из тяжелого состояния в природе и вновь вернуться к самой себе, превратиться в субъективный разум, в субъективный дух ¹⁶. Вторая часть философской системы Гегеля — «Философия природы» служит выяснению этой основной задачи. Философия природы, говоря словами Гегеля, учит как природа постепенно снимает свою внешность и как отрицает материя своей тяжестью единичное и множество.

Итак, картина такова: абсолютная идея, когда она в пределах логики завершила свое развитие во всех отношениях, полностью созрела для того, чтобы «из самого себя свободно отгнуетить себя в качестве природы» ¹⁷, но идея не может остаться навсегда в природе, ибо последняя не представляет ее вечного места и цели. Она только средство для достижения цели; она должна выйти из этого инобытия, чтобы вновь превратиться в идею. Такова ее внутренняя потребность и ее цель.

¹² Гегель, Философия природы, Соч., т. II, 1934, стр. 27.

¹³ Гегель, Философия духа, стр. 19.

¹⁴ Там же, стр. 21.

¹⁵ Там же, стр. 19.

¹⁶ Там же, стр. 20.

¹⁷ Гегель, Соч., т. I, стр. 344.

Но как совершается возвращение объекта в субъект, какими средствами познает себя вышедшая из самой себя абсолютная идея? Ответ на этот вопрос дает Гегель в третьей части своей системы в философии духа, в которой показано, что идея только в человеке как в конечном существе познает пройденные ступени своего развития и тем самым достигает цели.

Таким образом, человек — высшая ступень развития живого субъекта; вместе с тем он — средство для достижения той цели, к которой стремится абсолютная идея. Следовательно, в конце концов субъект, который до сих пор был объективирован, нашел в человеке свое подлинное место. В философии духа, человек уже выступает как сила противопоставленная объекту, внешнему миру, как истинный субъект. На этой ступени развития взаимоотношения субъекта и объекта больше не замыкаются, как раньше, в пределах понятия, а существуют вне этих пределов и представляют уже взаимоотношения между природой и человеком. Хотя, мы должны заметить, что строго говоря, согласно абсолютному идеализму Гегеля и в этом случае не выступает в качестве окончательной формы субъекта, ибо как природа, так и человек, как часть природы стоят в одном ряду, в виде форм отчужденной мистической абсолютной идеи. Несмотря на это, превосходство человека над природой несомненно, в том смысле, что именно при его помощи совершает абсолютный дух свои славы дела: снимает природу из состояния объекта и переводит ее в высший субъект, в котором на высшей ступени познания достигается тождество субъекта и объекта.

Но, человек когда он появляется в природе, как живая, деятельная и действующая сила, обладающая способностью отражать и познавать внешний мир, не сразу, с самого начала становится познающим и осознающим природу субъектом. Гегель правильно указывает, что вначале человек не мог познать самого себя, что дух как познающий субъект доходит до самопознания, когда он постигает содержание понятия, «когда дух понимается как отражение вечной идеи»¹⁸.

Процесс самопознания абсолютной идеи в «философии духа» представлен в три эгана: 1. Субъективный дух. 2. Объективный дух и 3. Абсолютный дух. Каждая из этих ступеней в свою очередь содержит по три ступени.

Субъективный дух, прошел большой и долгий путь своего развития для того, чтобы достичь вершину. В качестве первой ступени Гегель, рассматривает индивидуальный субъект, как непосредственное чувственное состояние, которое он считает предметом антропологии и дает его детальную характеристику с этой точки зрения. Вторая ступень — опо-

¹⁸ Гегель, Соч., т. III, Философия духа, 1956, стр. 25.

средованное существование духа, когда субъект выходит из него, родственного природного состояния и противопоставляет себя внешним предметом; устанавливает с ними как свое тождество, так и свое отличие от них, свою специфику. Это и есть сознание, которое составляет предмет феноменологии. В этой связи Гегель определяет ступени познания и его основные формы, рассматривает сознание, самосознание и разум. И наконец третья ступень — когда дух возвышается над собственной определенностью как «для себя существующий субъект», собственно дух. Этот последний составляет предмет психологии. Здесь сначала дана характеристика теоретического и практического духа, потом духа находящегося в свободном состоянии.

В данной структуре субъективного духа ясно дана диалектическая взаимозависимость существующая между субъектом и объектом. Здесь уже ясно очерчены внешние и внутренние, которые противопоставляются друг другу. Внешнее — это та определенность, которая представлена в форме природных явлений. Это внешнее есть объект, точнее объективированный субъект, а конечный дух, который формируется в виде сознания, это субъект. Ввиду того, что сознанием обладает только человек, что только посредством человека должна быть раскрыта и познана действительная сущность идеи и бога, дух развивается сначала в человеке в виде индивидуального сознания. Следовательно, в первой части «Философии духа», где рассмотрен субъективный дух, Гегель дает гносеологическое и психологическое объяснение и по существу исследует природу субъекта.

Но противопоставленный внешнему миру и действующий в пределах антропологии субъект обременен природой, он не может отделить себя — как самосознающее существо от внешнего мира, в нем дух не владеет своим понятием и зависим от природы; познающий субъект не свободен. Следовательно он не есть сам «для себя» он «субъект, который еще не имеет способности рефлексии», который еще не осознал своей субъективности и не знает внешней объективности. В «Феноменологии духа» Гегель показывает как развивается индивидуальное сознание, как переходит оно от природного, непосредственного состояния на высокую ступень самосознания и противопоставляет себя объекту, внешнему в качестве познающего субъекта. Значит, на этом этапе познания субъект и объект представляет гносеологические понятия. Эта проблема детально рассматривается у Гегеля в отдельном произведении, в «Феноменологии духа».

По мнению Гегеля функция познания заключается в том, чтобы преодолеть противоположность между субъективностью и объективностью. Исходя из этого задача познания и философии состоит именно в том, чтобы преодолеть эту противоположность посредством мышления. «В поз-

наши, пишет Гегель, дело вообще идет о том, чтобы лишить противосто-
 ящий нам объективный мир его чуждости, ориентироваться, как обы-
 кновенно выражаются, в нем, а это означает — свести объективное к
 понятию, которое есть наша глубочайшая самость». ¹⁹ По существу, Ге-
 гель, здесь указывает на то, чтобы сущность мира из чуждого состояния,
 в каком она находится до познания, превратить посредством познания в
 познанный нами предмет; выразить объективное в понятии, т. е. создать
 о внешней, объективной действительности правильное представление, ко-
 торое и преодолест противоположность между субъектом и объектом.
 Заметим еще, что Гегель рассматривает объект и субъект в спонтанности,
 в процессе перехода друг в друга и отвергает такое понимание, которое
 считает их неизменными, абстрактными противоположностями. Субъек-
 тивное изменчиво, оно объективизируется; и объект не является чем-то
 неизменным, окаменевшим, состоящим вне процесса. Эти мысли, если
 отвлечься от мистического содержания, которое в них вложил Гегель,
 представляют блестящие образцы диалектического понимания отношения
 субъективного и объективного.

Таким образом, познание, преодолев противоположность субъекта и
 объекта, открывает в предмете, объекте понятие, сущность самого себя
 и осуществляет самопознание, которое дано в формуле «Я = Я». В этой
 формуле, говорит Гегель, «высказан принцип абсолютного разума и сво-
 боды» ²⁰. Кратко здесь утверждается, что в одном и том же сознании ра-
 зуместся как «Я» так и мир. В мире, т. е. в объекте, субъект вновь на-
 ходит себя и наоборот, в сознании субъект имеет, то, что характерно для
 объекта. Следовательно это и есть действительное единство «Я» и мира,
 субъекта и объекта, что является характеризующим принципом духа. Но
 этим не заканчивается процесс развития абсолютной идеи, ибо это лишь
 данное в себе, в индивиде самосознание; это понимание того, что разум
 который осознал в себе взаимоотношение субъекта и объекта, готов вый-
 ти из своей внутренней ограниченности и стать свободным. Последний
 акт осуществляется тогда, когда субъект познает конечную форму абсо-
 лютного духа, когда субъективность в своем развитии достигает единство
 теоретического и практического духа и из простой мыслящей субъектив-
 ности превращается в рефлектирующую волю. Такое единство теоретичес-
 кого и практического духа дано в разуме, которое в то же время рас-
 крывается перед нами как единство объективного и субъективного, по-
 нятия и реальности. И поскольку дух есть абсолютная ясность самого
 себя, значение разума, постольку единство субъективного и объективного
 есть знание того, что его объектом является понятие, которое, само объ-
 ективно. Вместе с тем это единство выражает возвышение духа, его ос-

¹⁹ Гегель, Соч., т. I, стр. 305-306.

²⁰ Гегель, Соч., т. III, стр. 214.

рождение, в том смысле, что в нем найдена выраженная в понятии его всеобщая сущность и оно представляет свободный дух. А принцип свободного духа состоит в том, чтобы существование сознания представлялось, — Э как духовное, так и его превращение в объективное. Как уже отмечалось выше, это единство в процессе познания с самого начала было разведено: из «Я» как субъект и как внешнее — объект. Поэтому знание еще не имело истинного характера. Что же касается свободного духа, он достигает истину, поскольку он объединяет практическую и теоретическую стороны деятельности духа. В начале, указывает Гегель знание не обладает истинностью, поскольку пока еще не существует деятельного, подлинного, внутренне оправданного, истинного единства субъективного и объективного, а есть только их абстрактное, формальное взаимоотношение. А природа и простые ощущения, которые носят случайный внешний характер не имеют права претендовать на истинность. Для свободного духа характерно то, что он из себя порождает находящийся в развитии и изменении объект и в то же время объективность превращает в субъективность и наоборот.

Таким образом, путь развития субъективного духа таков: 1) теоретический, когда он имеет дело с разумом как со своей непосредственной определенностью, со знанием самого себя; 2) практический, когда он выражает свою непосредственную определенность, но проявляет действующую волю в направлении преодоления своей содержательной односторонности и субъективности, и 3) свободный дух, когда он делается предметом самого себя и свободен от всякого раздвоения и односторонности, и следовательно, обладает самим собою.

Когда Гегель рассматривает пути развития субъективного духа, в частности, когда он исследует диалектический процесс взаимодействия теоретического и практического духа, он исходит из принципа активности духа, вследствие чего, хотя и в мистической форме, высказывает замечательные мысли. Заслуживает внимание также идея единства не только субъективного и объективного, но и теории и практики, исторического и логического, которая дна, правда, на фоне мистического содержания, но ее критическое изучение может послужить одним из источников научного разрешения этих вопросов.

На ступени свободного духа субъективный дух закачивает свое внутреннее развитие и созревание, но способность активного самодвижения, которая вынуждает его превратиться в объективный дух. Если понимание субъективного духа у Гегеля означает раскрытие форм развития субъекта, т. е. индивидуального сознания, то объяснение закономерности развития объективного духа, это в сущности — исследование элементов общественного сознания. Исходя из этого, можно сказать, что «Философия духа», которая содержит также и основные положения «Феноменоло-

гии духа», посвящена анализу всех форм общественного сознания и проблеме взаимоотношения индивидуального и общественного сознания.

Вторая ступень развития объективного духа выражает на конечной основе и существующую в самой себе абсолютную идею. Сюда относятся вопросы права, морали, нравственности, семьи, гражданского общества и государства. Все эти формы общественного сознания или общественной жизни охарактеризованы Гегелем как деятельность объективного духа, в которой субъективный дух участвует посредством и в виде отдельных индивидуумов. И весь процесс представлен двумя компонентами: с одной стороны сознанием, а с другой противоположными ему предметами природы. Здесь же рассматривается вопрос взаимоотношения обладающих волей отдельных индивидуумов и индивидуума и общества в аспекте проблемы свободы воли. Гегель указывает, что объективный дух представляет «мир свободы». Саморазвитие свободы, по мнению Гегеля, есть право. Поэтому учение об объективном духе Гегель в основном дает в Философии права. Мораль же выступает как вторая ступень саморазвития объективного духа. В сфере нравственности наблюдается триадический путь объективации самого себя духом. Это — семья, гражданское общество и государство. Мы здесь не будем рассматривать их.

При рассмотрении перечисленных вопросов, несмотря на свой мистический взгляд, Гегель высказывает очень интересные мысли в, особенности, относительно взаимоотношения субъективной и объективной сторон общества. С этой точки зрения, кроме «Философии духа» надо отметить «Философия права», «Философия истории и др. Гегель впервые в истории философии высказал истинное положение о том, что развитие общества представляет процесс и дал определение свободы», как познав-ной необходимости.

Согласно Гегелю государство представляет тот высший пункт развития объективного духа, на котором реально осуществляется единение субъективного и объективного. После этого абсолютная идея от объективности вновь должна вернуться к субъективности и таким образом познать себя во всеобщности и всесторонности. Это — высшая инстанция абсолютного духа, где идея завершает — уже окончательно — самопознание всего пройденного ею пути: в искусстве, где дух выступает в художественных образах; в религии, где он выступает в представлениях, а в философии, где он выступает в понятиях.

Философия по Гегелю представляет завершающую ступень развития познания, поскольку она объединяет искусство и религию, согласно его взгляду, и, в то же время дает знание выраженное в понятии, которое определяет природу бога и его отношение к миру. Ход развития явлений мира в логическом аспекте представляется следующим образом: перви-

чное явление есть умозаключение, которое своей основой имеет логическое, как исходный пункт, а опосредующим звеном — природу, которая связывает дух с логическим. Второе умозаключение является как выраженная в идее рефлексия духа. Оно снимает первое, поскольку это последнее является только лишь подготовленной ступенью для развития духа и вместе с тем предполагает природу. Третье умозаключение есть философия, которая своим средним термином имеет абсолютно всеобщий, знающий себя разум. Этот средний термин раздвоен на дух и природу, первый из которых является предпосылкой субъективного процесса деятельности идеи, а второй — всеобщей крайностью объективно существующей. Таким образом, в третьем умозаключении объединены первые два и в единстве обоих, как говорит Гегель, заключается тот смысл, что природу предмета составляет понятие, что движется вперед и развивается именно понятие, и, что само движение есть движение познания вечной в себе и для себя существующей идеи, которая вечно проявляет себя в деятельности и передается блаженству в абсолютной идее.

Итак в перечисленных выше в умозаключениях логическое сначала выступает как субъект, потом отчужденная идея — природа, как объект и третий раз абсолютная идея как субъект, которая познала самое себя и объединила в себе субъект — объект в форме истины в последней инстанции. Такой вывод совершенно естественно вытекает из абсолютного идеализма Гегеля, согласно которому субстанцию мира представляет объективированный субъект.

Таким образом, в силу идеалистического характера своей философии Гегель не сумел дать научного разрешения проблемы субъекта и объекта. Субъект оказался у него кажущимся, ложным ибо он был оторван от материального мира, от действительного познающего человека и фактически превращен в объект, во всеобщность, в бога. Вынесением субъекта во вне, превращением его в объект, фальсифицированным оказался и объект, место которого занял тот же обращенный субъект и, следовательно, природа, материя явилась отчужденной формой идеи. На этой ложной основе ложным оказалось понимание как отношения субъекта — объекта, так и всего процесса познания.

Классики марксизма-ленинизма дают глубоко научную критику мистической, спекулятивной стороны философии Гегеля. Действенным субъектом, пишет К. Маркс, у Гегеля становится мистическая субстанция, а реальный субъект представляется как нечто другое, как момент мистической субстанции.

Маркс подвергает критике концепцию Гегеля согласно которой процесс познания оторван от своих действительных компонентов — реального

субъекта и объекта и процессе мышления осуществляется независимо от мыслящего, познающего человека и от существующего вне природы, как какое-то мистическое, абстрактное взаимоотношение и самосознания. Это — вечное вращение чистого мышления внутри себя, или как метко замечает Фейербах: «Монолог изолированного человека к самому себе». Маркс отмечает, что самосознание у Гегеля не может быть чем-либо иным, кроме как метафизически-теологической карикатурой оторванного от природы человека. Сущностью этого самосознания является не человек, а идея действительное бытие которого составляет самосознание.

Но классики марксизма видят в философии Гегеля не одни только отрицательные стороны. В отличие от мистического, они отмечают и существующие в философии Гегеля рациональные элементы. Правда, взяв в целом, концепция Гегеля, так же как и концепция субъективного идеализма, ошибочна и неприменяема, но мы находим у него замечательные идеи, отдельные догадки ценные для научного познания категорий субъекта и объекта. Такие элементы прежде всего даны в его диалектическом методе. Именно эти рациональные элементы философии Гегеля легли в основу марксистского учения о диалектическом единстве субъективного и объективного.

ა. მახარაძე — ეკონომიკური ფაქტორები დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ წლისთავზე	19
ბ. გვირგვინი — განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების საბაზისური ტუკა	21
შ. С. Гвелеსიანი — Новая конституция развитого социалистического общества	28
ა. შირატაძე — რეკომენდაციები მრავალწლიანი ნარგავების, როგორც ძირითადი საწარმოო ფონდების, ეფექტიანობის ამაღლებისათვის	29
К. А. Миротадзе — рекомендации о повышении экономической эффективности многолетних насаждений	40
ა. ჯაშვი — ხარისხობრივი მაჩვენებლებისათვის ბრძოლის ზოგიერთი საკითხი სოფლის მეურნეობაში	43
И. Л. Джаши — Некоторые вопросы борьбы за высокие качественные показатели в сельском хозяйстве	54
ა. მახარაძე — აგრარული ურთიერთობები წარმოებით ურთიერთობათა სისტემაში	55
А. Г. Махарадзе — Аграрные отношения в системе производственных отношений	61
ა. გიაშვილი — აგრარულ ურთიერთობათა სრულყოფის საკითხისათვის თანამედროვე ეტაპზე	63
О. С. Гвашвили — Вопросы совершенствования аграрных отношений на современном этапе	67
რ. ძაგნიძე — შრომის ნაყოფიერების ზრდის განხილვის შესახებ	69
Р. В. Дзагидзе — О исключительном росте производительности труда	77
З. А. Элизбарашвили — Корреляционный анализ использования машино-тракторного парка в сельскохозяйственном производстве	88
პ. გიორგაძე — წარმოების კონცენტრაცია კაპიტალისტურ სოფლის მეურნეობაში და მისი წინააღმდეგობრივი ხასიათი	91
Г. Г. Гиоргадзе — Концентрация производства в капиталистическом сельском хозяйстве и ее противоречивый характер	97
Т. Ш. Газашвили — Развитие свиноводства на основе межхозяйственной кооперации в Шида-Картлийской зоне	101
მ. სვანი — აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრაციის წარმოშობის ობიექტური აუცილებლობა სოციალისტურ სოფლის მეურნეობაში	103
М. А. Свани — Объективная необходимость возникновения аграрно-промышленной интеграции в социалистическом сельском хозяйстве	112
მ. ოდიშვილი — წარმოების სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის საკითხისათვის შთის შეცნობისათვის IV ზონის კოლმეურნეობებში	113
М. А. Одишвили — О вопросах специализации и концентрации производства в колхозах IV зоны горного животноводства Груз. ССР	120
დ. ქაციაბაია — შრომის ნაყოფიერების ანალიზი მეჩაიეობაში კორელაციური და რეგრესიული მეთოდის გამოყენებით	121
Д. Ф. Кацибая — Анализ производительности труда в чаеводстве с применением корреляционного и регрессионного метода	121
შ. ბენია — სრული სამეურნეო ანგარიშის პირობებში საბჭოთა მეურნეობების საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზი (საქ. სსრ საბჭოთა მეურნეობების მაგალითზე)	131
Ш. Н. Бения — Анализ финансовых результатов деятельности совхозов в условиях полного хозрасчета (на примере совхозов Груз. ССР)	135
ბ. ხარაიშვილი — ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის ანალიზის ზოგიერთი საკითხი საქ. სსრ კოლმეურნეობების მაგალითზე	

И. П. Харашвили — Некоторые вопросы анализа эффективности использования основных фондов на примере колхозов Грузии	141
Д. А. Чкония — Сезонность и ее влияние на использование рабочей силы	141
ნ. გალახვარიძე — ძირითადი საწარმოო ფონდები და მათი ეფექტურობის მანევრებები (თელავისა და გურჯაანის რაიონების მაგალითზე)	149
И. Ш. Алахваридзе — Основные производственные фонды и показатели эффективного использования их	154
ა. ხარხომავილი — საღისეურობის სამსახური უცვლელ სას.-სამ. საწარმოში უნდა დაეწესოს	155
А. П. Нарчочашидзе — Диспетчерскую службу внедрить в каждом с.-х. предприятии	160
მ. ჯვალაძე — მარცვლელის წარმოება საქართველოში მეექვსე ხუთწლეულში	163
В. К. Чкадуа — Производство зерновых в Грузии и шестой пятилетке	175
მ. ჯვალაძე — აფხაზეთის ასსრ სოფლის მეურნეობაში სამეურნეობათაშორის და აგროსამრეწველო საწარმოთა ორგანიზაციის საკითხისათვის	179
Г. Б. Чкадуа — Вопросы организации межхозяйственных и агропромышленных предприятий в сельском хозяйстве Абхазской АССР	186
მ. ჯვალაძე — მებოსტნეობის პროდუქციის თვითღირებულება აგრარულ სამრეწველო სექტორ გავრცელების საბჭოთა მეურნეობებში	187
Г. В. Джебашвили — Себестоимость продукции овощеводства в совхозах агропромышленного торгового объединения	192
М. А. Иванова — Методика применения технических средств при обучении русскому языку	193
И. А. Дolidze — Условия, поддерживающие устойчивость внимания	203
ნ. მასლო ენიშე — Опыт развития и организации сельского хозяйства Венгрии	211
მ. გაფრინდაშვილი — განმანათლებლობის ცენტრის მარქსისტულ-ლენინური გავებისათვის	219
М. М. Гапридашвили — К марксистско-ленинскому пониманию понятия просветительства	228
Д. Ф. Калаидаძე — О некоторых аспектах диалектики субъективного и объективного в философии Гегеля	233
სარჩევო	248

სარედაქციო-საგამომცემლო განყოფილების რედაქტორები:
ჩ. ბობოხიძე, რ. ვაჩნაძე, ე. ხარაზიშვილი,
მ. დოლიძე, მ. თორელაშვილი
კორექტორი მ. კეკელია

შტ. 1115

ფე 01705

ტირ. 500

გადაეცა წარმოებას 20/VII-77 წ. სელმოწერილია დასაბეჭდად № XI-77წ., კვადრატული
ზომა 7X11; სასტამბო თაბაში 15,5; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბაში 17,5

ფასი 1 მან, 15 კაპ.

მროშის წითელი დროშის ორდენისანი
საქართველოს სსრ-ის სსრ-ის სსრ-ის ინსტიტუტის სტამბა
თბილისი-31, დიღომი.
Типография Грузинского ордена Трудового Красного Знамени
сельскохозяйственного института, Тбилиси-31, Дигоми.

238/46

ქართული
ბიბლიოთეკა